

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE REKLAMCILIK ANABİLİM DALI
HALKLA İLİŞKİLER VE REKLAMCILIK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YUMUŞAK GÜÇ ARACI OLARAK SAĞLIK DİPLOMASİSİ: TÜRKİYE'NİN
SAĞLIK DİPLOMASİ FAALİYETLERİNİN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Tahir ÇAKMAKCI

Ankara-2022

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE REKLAMCILIK ANABİLİM DALI
HALKLA İLİŞKİLER VE REKLAMCILIK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**YUMUŞAK GÜÇ ARACI OLARAK SAĞLIK DİPLOMASİSİ:
TÜRKİYE'NİN SAĞLIK DİPLOMASİ FAALİYETLERİNİN
İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tahir ÇAKMAKCI

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Ilgar SEYİDOV

Ankara-2022

KABUL VE ONAY

Tahir ÇAKMAKCI tarafından hazırlanan ‘‘Yumuşak Gc Aracı Olarak Sağlık Diplomasisi: Türkiye’nin Sağlık Diploması Faaliyetlerinin İncelenmesi’’ başlıklı bu çalışma, 25/05/2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Ana Bilim Dalı, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Programında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Ebru AKÇAY (Başkan)

Doç. Dr. Ilgar SEYİDOV (DanıŐman)

Dr. Öğr. Üyesi Aslı YİğİT GÜLSEVEN (ye)

Doç. Dr. Őule TUZLUKAYA

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasını;

- Akademik ve etik kurallar çerçevesinde hazırladığımı,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

08.05.2022

Tahir ÇAKMAKCI

ÖZ

ÇAKMAKCI, Tahir. Yumuşak Güç Aracı Olarak Sağlık Diplomasisi: Türkiye'nin Sağlık Diplomasi Faaliyetlerinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2022.

Küresel olarak yayılma tehlikesi bulunan bulaşıcı hastalıklar, ilaç patentleri, fikri mülkiyet hakları, Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi gibi sorunlar sağlığın bir dış politikaya dönüşmesine olanak sağlamıştır. Sağlık diplomasi konusu çok yönlü olmakla birlikte, yumuşak güçle ilişki içerisindedir. Yumuşak güç, dış politika gibi manevi kaynaklar ile siyasi değerlerden beslenmektedir. Bu çalışma, Afrika, Asya ve Avrupa kıtalarındaki az gelişmiş bazı ülkelerde, yumuşak güç aracı olarak sağlık diplomasisi faaliyetlerini incelemektedir. Türkiye'nin yumuşak güç kaynaklarının oluşmasında coğrafi konum, askeri güç, ekonomik kapasite, politika, tarih ve kültürel değerler oldukça önemli rol oynamaktadır. Araştırma'nın amacı, ülkelerarası ilişkilerde diplomasi ve kamu diplomasi kavramlarının literatür taramalarını ortaya koyarak, sağlık diplomasisinin Türk dış politikasında yumuşak güç aracı olarak kullanım durumunun önemi ve etkisi detaylı bir şekilde incelenecektir. Bu çalışma kapsamında nitel araştırma türlerinden betimsel analiz yapılmıştır. Bu kapsamda yumuşak güç aracı olarak sağlık diplomasisi çalışmalarının nasıl ve ne şekilde yürütüldüğünün irdelenmesinden yola çıkılarak, genel olarak AFAD, TİKA, Kızılay, Yunus Emre Kültür Merkezi, Türk Hava Yolları, STK'lar ve İnsani Yardım gibi kuruluşların örnek alınan dokuz ülkedeki kamu diplomasisi ile birlikte sağlıkta yumuşak güç politikalarının uygulama çalışmaları değerlendirilmiştir. Özellikle 2005 yılından sonra görünür hale gelen ve dış politikada hedeflere ulaşmayı sağlayan yumuşak güç aktörleri, Türkiye'nin uluslararası politikalarında sağlıkta ve diğer alanlarda geliştirdiği diyaloga bir örnek olarak tarihi, kültürel, siyasi ve ekonomik alanları kapsayacak şekilde ele alınmaktadır. Araştırmada, Türkiye'nin sağlık diplomasi faaliyetlerinin uygulanmasında yumuşak gücün önemi ortaya konmaktadır. Bununla beraber Türkiye, dünyadaki diğer devletlerin yumuşak güç uygulama politikalarından farklı olarak, sadece kendi ülke menfaatlerini doğrultusunda yardım faaliyetlerini yürütmediği, yardım faaliyetlerinde bulunduğu ülkeye genel olarak, Türk kültür ve gelenekleri doğrultusunda insani yardım stratejileri biçiminde yaptığı görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Sağlık Diplomasisi, Yumuşak Güç, Araştırma, Kültür, Yardım

ABSTRACT

ÇAKMAKCI, Tahir. Health Diplomacy as a Soft Power Tool: An Investigation of Turkey's Health Diplomacy Activities, Master's Thesis, Ankara, 2022.

Infectious diseases that are in danger of spreading globally, patent medicines, intellectual property rights, contracts on tobacco control have made the concept of human health a foreign policy tool. Although the subject of health diplomacy is multifaceted, it has become a powerful instrument within the concept of soft power. Soft power affects the foreign policy and domestic political dynamics of countries. This study examines health diplomacy activities as a soft power tool in some underdeveloped countries in Africa, Asia and Europe. Geographical location, military power, economic capacity, politics, history and cultural values play a very important role in the formation of soft power instruments that Turkey uses in its foreign policy. The aim of the research is to examine in detail the important points and effects of the use of health diplomacy as a soft power tool in Turkish foreign policy by revealing the literature review of the concepts of diplomacy and public diplomacy in international relations. In this study, descriptive analysis, which is one of the qualitative research types, was conducted. In this context, starting from the examination of how and in what way health diplomacy studies as a soft power tool are carried out, in general, AFAD, TIKA, Kızılay, Yunus Emre Cultural Center, Turkish Airlines, NGOs and Humanitarian Aid Organizations together with public diplomacy in nine countries taken as examples. Within the framework of health activities, efforts to implement soft power policies were evaluated. Soft power instruments, which became visible especially after 2005 and enable to achieve the goals in foreign policy, are discussed with their historical, cultural, political and economic aspects. The research reveals the importance of soft power in the implementation of Turkey's health diplomacy activities. However, in the research, it has been seen how Turkey, unlike the soft power implementation policies of other states in the world, uses soft power instruments not only for its own country's interests, but also within the scope of humanitarian aid strategies as a requirement of Turkish culture and traditions.

Keywords: Health Diplomacy, Soft Power, Research, Culture, Aid

TEŞEKKÜR

Tez alıőmamda bilgi ve birikimiyle bana her zaman destek olan, yol gösteren değerli danıőman hocam, Do. Dr. Ilgar Seyidov'a yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

alıőma süresince sevgisini ve manevi desteğini esirgemeyen, hayatımın her evresinde bana destek olan eőim Ebru Hanım'a, ocuklarım Belinay, Ayőenur ve Muhammed'e teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ŞEKİLLER DİZİNİ	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	viii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: TÜRKİYE'DE KAMU DİPLOMASİSİNİN TARİHİ VE GELİŞİMİ	6
1.1. Diplomasi Anlayışı	6
1.2. Diplomaside Güç Olgusu	9
1.3. Kamu Diplomasisi	13
1.4. Kamu Diplomasisinin Gelişim Süreci	17
1.4.1. Çin Halk Cumhuriyeti	19
1.4.2. Amerika Birleşik Devletleri	21
1.4.3. İngiltere	22
1.5. Kamu Diplomasisi ve Lobcilik	24
1.6. Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler	25
1.6.1. Eğitim	28
1.6.2. Kültür	29
1.6.3. Spor	31
1.6.4. Sanat	32
1.7. Türkiye’de Kamu Diplomasisi Araçları Olarak Kamu Kurumları ...	33
1.7.1. Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı	36
1.7.2. Yunus Emre Enstitüsü	37
1.7.3. TİKA (Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı).....	38
1.7.4. Afad	39
1.7.5. İletişim Başkanlığı.....	41
1.7.6. Türk Hava Yolları	42
BÖLÜM 2: SAĞLIK DİPLOMASİ ANLAYIŞI	43
2.1. Sağlık Diplomasisi Kavramı ve Tarihçesi	43
2.2. Yumuşak Güç Olarak Sağlık	45

2.3. Sağlık Diplomasisinde Aktörler	47
2.3.1. Devletler	47
2.3.2. Uluslararası kuruluşlar	48
2.3.3. Sivil Toplum kuruluşları	50
2.4. Sağlık-Dış Politika İlişkisi.....	51
2.5. Uluslararası Anlaşmalar	55
2.5.1. Oslo Deklarasyonu	56
2.5.2. Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS) ve Doha Deklarasyonu	57
2.5.3. Uluslararası Sağlık Tüzüğü	59
2.5.4. Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi (TKÇS).....	61
2.6. Sağlık Diplomasisini Etkili Kullanan Ülkeler	63
2.6.1. Amerika Birleşik Devletleri	64
2.6.2. İngiltere	66
2.6.3. Brezilya	67
2.6.4. Çin	70
2.7. Türkiye’de Sağlık Diplomasisi	72
BÖLÜM 3: GEREÇ VE YÖNTEM	75
3.1. Araştırmanın Yöntemi	75
3.2. Araştırmanın Amacı.....	76
3.3. Araştırmanın Önemi	76
3.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	77
BÖLÜM 4: TÜRKİYE’NİN SAĞLIK DİPLOMASİ FAALİYETLERİNİN İNCELENMESİ	79
4.1. Bulguların Analizi	79
4.4.1. Somali.....	79
4.4.2. Sudan	86
4.4.3. Nijer.....	94
4.4.4. Afganistan	100
4.5.5. Kırgızistan	107
4.4.6. Kuzey Makedonya.....	113
4.4.7. Bosna Hersek Cumhuriyeti	119
4.4.8. Özbekistan.....	125
4.4.9. Arnavutluk.....	130

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	137
KAYNAKÇA	143
TURNİTİN RAPORU	161
ÖZGEÇMİŞ.....	174

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Yardımeli Derneği Tarafından Açılan Somali “Kadın Doğum ve Çocuk Hastanesi”	84
Şekil 2. Somali'nin Başkenti Mogadişu'daki Türk Sağlık Merkezi	85
Şekil 3. Sudan'a İHH Tarafından Gönderilen Gıda ve Hijyen Ürünlerinden Oluşan Paket Yardımları	90
Şekil 4. Türkiye, Selden Etkilenen Sudan'a İnsani Yardım Gönderdi	93
Şekil 5. Türk Kızılay Tarafından Yeni Tip Koronavirüsle (COVID-19) Mücadeleye Destek Amacıyla Sudan'a Gönderilen Tıbbi Yardımlar	93
Şekil 6. Türkiye Nijer Dostluk Hastanesi	98
Şekil 7. Sağlık Gönüllülerinden Nijer'e 25. Yardım Seferi	99
Şekil 8. Yunus Emre Enstitüsünün Afganistan'da Açtığı Kurslarda Türkçe Öğrenen Afgan Öğrenciler	106
Şekil 9. İDDEF'in, Afganistan Seferberliği Devam Ediyor	107
Şekil 10. Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığı ile TİKA'nın Maske ve Antiseptik Solüsyon Yardım Malzemelerinin Kırgızistan Çalışma ve Sosyal Kalkınma Bakanlığına Teslimi	111
Şekil 11. Kırgız-Türk Dostluk Devlet Hastanesi	112
Şekil 12. Kızılay'dan Makedonya'ya Tekerlekli Sandalye ve İşitme Cihazı Desteği.....	116
Şekil 13. Türkiye'den Kuzey Makedonya'ya 30 bin Sinovac Aşısı Desteği ..	118
Şekil 14. Türkiye ile Makedonya Arasındaki Ekonomik İşbirliği Toplantısı.....	119
Şekil 15. Bosna Hersek'e Kurban Yardımı	121
Şekil 16. Bosna Hersekli Sağlık Personeline Acil Sağlık Eğitimi.....	123
Şekil 17. Türk Askerinden Bosna Hersek'e Eğitim ve Sağlık Desteği	124
Şekil 18. Türkiye Özbekistan ile Farklı Alanlarda İş Birliği Anlaşmaları...	129
Şekil 19. Türk Yardım Kuruluşları Tarafından Özbekistan'da Sağlık ve Diğer Alanlarda Hayata Geçirilen Projeler	130
Şekil 20. Türkiye-Arnavutluk Fier Dostluk Hastanesi	135
Şekil 21. Türkiye'nin Tarafından İnşa Edilen Türkiye-Arnavutluk Fier Dostluk Hastanesi	136

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
ANAP	: Anavatan Partisi
ARV	: Antiretroviral ilaçlar
BBC	: İngiliz yayın kuruluşu
BM	: Birleşmiş Milletler
BRICS	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti
BYEGM	: Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CICT	: Teknik İş Birliği Merkezi
CNN	: Amerika Birleşik Devletleri'nde kurulan çok uluslu bir haber televizyon kanalıdır
COVID 19	: Yeni Koronavirüs Hastalığı
ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti
DANIDA	: Danimarka Uluslararası Kalkınma Ajansı
DP	: Demokrat Parti
DSİ	: Devlet Su İşleri
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
EUFOR	: Avrupa Birliği Barış Gücü
FCTC	: Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi
FOX	: Amerikan televizyon kanalıdır
FPGH	: Dış Politika ve Küresel Sağlık
G20	: Group of 20
GATT	: Tarife ve Ticaret Genel Anlaşması
GHD	: Küresel sağlık diplomasisi
GOARN	: Küresel Salgın Uyarı ve Müdahale Ağı
GYÜ	: Global Youth United
HIV / AIDS	: Bağışıklık Yetmezliği Sendromu
IATA	: Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği
INB	: Uluslararası Müzakere Kurulu

IPRS	: Fikri Mülkiyet Hakları
ISAF	: Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü
İDDEF	: İnsana Değer Veren Dernekler Federasyonu
İHH	: İnsani Yardım Vakfı
JICA	: Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı
LMICS	: Düşük ve Orta Gelirli Ülkeler
MFA	: Dışişleri Bakanlığının İnternet Sitesi
MPOWER	: Altı etkili tütün kontrol politikasından oluşan yüksek etkili önlemdir
MSNBC	: ABD merkezli bir kablolu haber ağıdır ve ABD, İngiltere, Kanada ve Orta Doğu'da mevcuttur
NATO	: Kuzey Atlantik Paktı Teşkilatı
OF	: Obstetrik Fistül
PAHO	: Pan Amerikan Sağlık Örgütü
SARS	: ağır akut solunum yolu yetersizliği sendromu
SDP	: Sağlıkta Dönüşüm Programı
SHAPE	: Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Karargâhı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
SWOT	: İşletmelerin veya kişilerin güçlü ve zayıf yönlerinin analiz edilmesidir
TASAM	: Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCCB	: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı
TFI	: Tütünsüz Girişimi
THY	: Türk Hava Yolları
TİKA	: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TMV	: Türkiye Maarif Vakfı
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TRIPS	: Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
UHC	: Evrensel Sağlık Sigortası
USAID	: Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı

USIA	: United States Information Agency (Amerika Birleşik Devletleri Bilgi Ajansı)
vb.	: Ve benzeri
VOA	: Amerika'nın Sesi Radyosu
WHA	: Dünya sağlık Asamblesi
YEE	: Yunus Emre Enstitüsü
YETKM	: Yunus Emre Türk kültür merkezi
YTB	: Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı
yy.	: Yüzyıl
YYD	: Yeryüzü Doktorları

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında hızla yayılan küreselleşme hareketleri, tüm dünyada siyasi izlerin ve siyasi kalıplaşmaların değişime uğramasına neden olmuştur. Klasik dünya anlayışında savaş tamamen siyasi bir çözüm iken bugünümüz anlayışında savaşın artık bir çözüm değil çözümsüzlük olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun en iyi kanıtları Vietnam, Irak ve Afganistan'da yürütülen savaşlarda görülmüştür. Büyük devletler egemen olmak istediği ülkeleri artık silah ile değil yumuşak güç yöntemi kullanarak insanları etkilemek ve etkisi altına almak istemektedir. Örneğin, ekonomik gücü olan bir devlet bu anlamda daha az gelişmiş bir devlete kamu diplomasisi ile üstünlük sağlayabilmektedir. Modern zamanlarda silahlı mücadelenin yerini tamamen algı mücadelesine bıraktı. İnsanlık tarihi artık silah yerine reklam kampanyalarına daha fazla para harcama yönelimine girmektedir.

Ülkeler sınırlarını, ekonomilerini güçlendirmek ve insanların daha huzurlu bir hayat yaşamaları için diğer devletler üzerinde baskı oluşturmak suretiyle taktikler geliştirmiş ve denemişlerdir. Geliştirilen bu taktiklerin amacı üstünlük kurulmak istenen devletlerin kamuoylarını etkileyerek onlara karşı yürütülen mücadelenin kazanılmasını sağlamaktır. Böylece devletler kendi gelecekleri ve çıkarları için başka toplumların gönüllü desteğini alarak hedeflerine ulaşmayı amaçlamışlardır. Diplomasi kavramı ülkelerin kuruluşlarına paralel olarak uygun zaman da uygun ortamda uygulanan bir kavramdır. Kamu diplomasisi ise kökleri eskiye dayanmakla birlikte özellikle son yüzyılda aktif bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin, Osmanlı İmparatorluğu Hristiyan ülkelere yaptığı fetihlerde, o bölgede yaşayan gayrimüslim insanların istek ve davetleri doğrultusunda hareket ettiği için fetih süreci kolaylaşmış ve hedefe daha hızlı ulaşılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri, 2003 yılında Irak'a yaptığı harekât öncesinde, Irak kamuoyuna demokrasi, insan haklarına saygılı güzel bir yaşam, ekonomik refah seviyesi iyileştirilmiş bir hayat ve özgürlük gibi vaatlerde bulunarak Saddam rejiminin yıkılmasını ve savaşın daha kolay kazanılmasını sağlamıştır. Bu olay kamu diplomasisinin ne kadar etkili olduğunu ve önemini ortaya koymaktadır.

Kamu diplomasisi, son yıllarda diğer alanlarda olduğu gibi sağlık alanında da kullanılan ve uygulanan bir kavram olmuştur. Yaşanan COVID-19 salgını nedeniyle devletler tarafından sağlıkta kamu diplomasisinin önemi bir kez daha anlaşılmıştır.

Gelişmemiş üçüncü dünya ülkelerinde sağlıkta görülen kaos, gelişmiş devletlerin sağlık sistemlerini olumsuz yönde etkilemiştir. Bunun için ülkelerin sağlık sistemleri ne kadar güçlü olursa olsun kamu diplomasisi uluslararası konjunktürde başvurulan bir kavram haline gelmiştir.

Devletler kendi menfaatleri doğrultusunda hem insani yardım hem de ülkenin çıkarına dayalı bir dış politika yürütmektedirler. İlk olarak 2019 yılında Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan koronavirüs salgını zamanla tüm dünyaya yayılmıştır. koronavirüs salgınıyla devletlerin tek başına mücadele edemeyeceği gerçeği de ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu virüs salgınıyla mücadelede başarı gösterilebilmesi için, gelişmiş ülkelerin veya ekonomik yönden zengin olan ülkelerin gelişmemiş yani yoksul ve fakir olan ülkelere gerekli desteğin sağlanması, özellikle de sağlık alanında gereken desteğin verilme gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu yardımların yapılmadığı takdirde bir ülkede görülen bir hastalığın bütün ülkelere yayılabileceği koronavirüs salgınıyla açık bir şekilde görülmüştür. Geçmişte bu tür örnekler fazlasıyla yaşanmıştır. Bunlar çiçek hastalığı (tüberküloz), Aids ve kızamık gibi hastalıkların Ortadoğu'da çıkıp dünya ülkelerine yayıldığı görülmüştür. Bu salgın hastalıkları küresel bir tehdit olarak devam etmesi ve bunu gelişmiş olan ülkeler bir önlem almadığı takdirde, gelişmiş ülkelerinde ekonomik ve sosyal yaşamı büyük bir şekilde etkileyeceği görülecektir. Bunun için gelişmiş olan ülkelerin yoksul ülkelere insani yardımlar yapmaları gerekmektedir. Ancak yapılan bu insani yardımların çıkara dayalı yardımlar değil insan odaklı olarak yapılması gerekmektedir. Örneğin, Çin Afrika ülkelerine zaman zaman sağlık alanında birçok yardımda bulunmuştur. Ancak yapılan bu yardımların, sağlığı önemseme anlamına gelip gelmediği, bu yardımların Çin'inin siyasal amaçlarına hizmet edip etmediği uzun bir süre dünya gündeminde tartışılan bir konu olmuştur. Bu tartışmaların ana başlıkları ise sağlıkta yapılan yardımlar çıkara dayalı yardımlar mı, sömürüye dayalı yardımlar mıdır, şeklindedir. Çünkü yardım yapılan ülkelerin petrol ve yer altı kaynakları bakımından zengin ülkeler olduğu herkes tarafından bilinen bir gerçektir.

Askeri ve ekonomik gücün çoğu kez karşı tarafın davranışlarını değiştirmesini sağladığı görülmektedir. Sert güç, ihya etme veya tehdide dayanabilir. Fakat bazen arzulanan sonuçlar, somut bir tehdit ya da mükâfat söz konusu olmadan da elde edilebilir. Bir ülke, değerlerine hayran olan, kendisine örnek alan, refah düzeyine ve her şeye açık olmasına özenen, başka ülkeler kendisini örnek almak istediğinde de

dünya siyasetinde istediği sonuçları elde edebilir. Bu açıdan sadece askeri güç ya da ekonomik yaptırım tehdidi ile diğerlerini değiştirmeye zorlamak değil, dünya siyasetinde gündemi belirlemek ve diğerlerini cezbedebilmek de önemlidir. Böylesi bir yumuşak güç, yani diğerlerini sizin istediğiniz sonuçları istemelerini sağlamak, insanları zorlamak yerine ikna yöntemi ile mümkün olur. Yani yumuşak güç, diğerlerinin tercihlerini şekillendirme becerisine dayanır (Nye, 2020, s. 24).

Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti Devleti, COVID-19 salgını döneminde Orta Asya, Afrika ve Avrupa ülkelerine çeşitli insani yardımlarda bulunmuştur. Bu yardımlar sadece sağlık alanında yapılmamıştır. Diğer farklı alanlarda da yardımlar yapılmıştır. Özellikle tarihi kalelerin, camilerin ve köprülerin onarımı, su kuyularının açılması, yeni hastanelerin yapılması, eski okulların tadilatının yapılması, tarımın kalkınması gibi yardımlar o ülkedeki insanların Türkiye devletine bakış açılarını da değiştiriyor. Bu yardımlar sadece devlet eliyle yapılmıyor. Sivil toplum kuruluşları, devlet desteği ile kurulan Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Yunus Emre Enstitüsü (YEE), çeşitli düşünce dernekleri, belediyeler, Diyanet, Kızılay gibi kuruluşlar vasıtasıyla yardımlar gerçekleştiriliyor. Tüm bu faaliyetler Türkiye'nin kamu diplomasisi ve sağlık diplomasisi alanında yürütmeye çalıştığı stratejiler olarak görülebilir. Bu çalışmada Türkiye'nin yumuşak güç olarak sağlık diplomasisi alanında yürüttüğü faaliyetler ele alınmıştır. Betimsel analiz yönteminin yapıldığı üç farklı kıtadan üç ülke seçilmiştir. Çalışmanın sorunsalı Türkiye'nin sağlık diplomasisi çerçevesinde hangi faaliyetleri ve nasıl gerçekleştirdiği üzerine kuruludur. Tezin araştırma soruları şu şekildedir:

- Bir yumuşak güç olarak sağlık diplomasisi anlayışı hangi dinamikleri içermektedir?
- Sağlık diplomasisi dış politikalarda hangi alt alanlarda etkin bir şekilde kullanılmaktadır?
- Türkiye'de sağlık diplomasisi nasıl yürütülmektedir?
- Hangi ülkelerde ve hangi sağlık diplomasisi faaliyetleri yürütülmektedir?
- Yapılan faaliyetler medyada nasıl tanıtılmaktadır?
- Sağlık diplomasisi faaliyetleri ülkelerle ilişkileri nasıl etkilemektedir?

Bu araştırmanın birinci bölümde Türkiye'de kamu diplomasisinin tarihi ve gelişimi, diplomasi anlayışı, güç kavramı, kamu diplomasisinin gelişim süreci kavramsal olarak ele alınmaya çalışılmıştır. Çin Halk Cumhuriyeti, Amerika Birleşik

Devletleri ve İngiltere’de kamu diplomasisinin gelişimi ve etkin bir şekilde kullanılması üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu bölümde lobicilik, halkla ilişkiler, kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler bağlamında eğitim, kültür, spor ve sanatla ilgili konular aktarılmıştır.

Kamu diplomasisinde sağlık diplomasisinin nasıl uygulanacağı bir strateji ile oluşturulmaktadır. Bu strateji çerçevesinde sağlık diplomasisi uygulanırken halkla ilişkiler ve lobicilik gibi iletişim yöntemlerinden yararlanılabilmektedir.

İkinci bölümde sağlık diplomasisi bağlamında; sağlık diplomasisi kavramı ve tarihçesi, yumuşak güç olarak sağlık, sağlık diplomasisine dâhil olan devlet ve devlet dışı aktörler, sağlık-dış politika ilişkisi, sağlık ve dış politika arasındaki etkileşim sonucu ortaya çıkan uluslararası anlaşmalar kapsamlı bir şekilde irdelenecektir. Sonra sağlık diplomasisinde etkin bir şekilde kamu diplomasisini uygulayan ABD, Çin, Brezilya, İngiltere ve Türkiye’de sağlık diplomasisi incelenmiştir.

Araştırmada bu ülkelerin belirlenmesinde ve bu ülkelerin sağlık diplomasisi ve kamu diplomasisi uygulamalarına yer verilmesinin nedeni gelişmekte ve gelişimini tamamlamış ülkeler olmasının yanı sıra sağlık ve kamu diplomasisini aktif kullanan ülkeler olmasıdır. Dünya ekonomisinde söz sahibi olan ABD, Çin, Brezilya ve İngiltere gibi ülkelerin sağlık diplomasisi ve kamu diplomasisi uygulamaları detaylı bir şekilde anlatılmaya çalışılmıştır. Bu ülkelerin Türkiye'nin dış yardım stratejisindeki önemi ise, soğuk Savaş sonrası ABD, Çin ve Rusya gibi ülkeler Asya, Avrupa ve Afrika kıtaların da faaliyetlerini artırmalarıdır. Bu bağlam da Türkiye de dış politikada bu ülkelerin uyguladığı çizgiyi takip etmektedir. Bu bölgelerin geçmişte Osmanlı egemenliği altında kalmaları sebebiyle de Türkiye'nin bu bölgelerde bölgesel güç olma isteği dış politikasının da bir hedefi haline gelmiştir. Türkiye'nin bu ülkeler karşısındaki sağlık ve kamu diplomasisi uygulamaları örneklerle detaylı olarak sunulmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, araştırmanın Sınırlılıkları, araştırmanın yöntemi, araştırmanın örnekleme hakkında bilgiler verilecektir. Bu yönü ile araştırmanın, bilimsel literatüre yaptığı katkı ortaya konulacaktır.

Dördüncü bölümde; Türkiye'nin sağlık diplomasisi bağlamında Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarında yoksul ve geri kalmış; Somali, Sudan, Nijer, Afganistan,

Kırgızistan, Kuzey Makedonya, Bosna Hersek, Özbekistan ve Arnavutluk gibi ülkelerde yaptığı faaliyetler incelenecektir. Bu ülkelere sağlık alanında Türkiye tarafından yapılan faaliyetlerin medya yansımaları detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Sağlık diplomasisi yumuşak güç ve kamu diplomasisi bağlamında da değerlendirilebilir.

Araştırma, genel bir değerlendirmenin yapıldığı Sonuç ve Değerlendirme bölümü ile tamamlanmıştır.

BÖLÜM 1: TÜRKİYE'DE KAMU DİPLOMASİSİNİN TARİHİ VE GELİŞİMİ

1.1. Diplomasi Anlayışı

Diplomasi sözcüğü etimolojik olarak yunanca ‘diploma’ ya da ‘diploun’dan türemiştir. Diploma ‘ikiye katlanmış’ belge anlamına gelmektedir. Antik Yunan’da elçilik görevine yükseltilmiş kişilere kendilerini tanıtmaları için verilen kimliğe diploma adı verilen kâğıtlar verilmekteydi. Diplomaya sahip elçilerin gittikleri bölgelerde yaptıkları faaliyetlere diplomasi denmektedir (Tuncer, 2009, s. 5). Diplomasi anlayışı ve ismi günümüze kadar anlamı değişmeden kendisini koruyarak varlığını sürdürmektedir.

Diplomasi sanıldığından daha eski bir yapı olup en eski toplumlarda dahi sıklıkla başvurulan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, en eski uygarlıklar olan Çin, Mısır, Antik Yunan gibi uygarlıklarda diplomasi kuvvetli bir şekilde kendi varlığını sürdürmüştür. Uygarlıkların başında bulunan liderler de “diplomasi”ye çok fazla yatırım yapmış ve önem vermiştir (Arı, 2017, s. 324).

Bilinen ilk diplomasi anlayışı Mezopotamya’da bulunan şehir devletlerinin birbirleri ile uzlaşmalarını ile ortaya çıkarken, tarihteki ilk yazılı barış antlaşması ise Hititlerle ile Mısırlılar arasındaki Kadeş Savaşı’nın bir sonucu olarak milattan önce 12. yüzyılda yazılı bir şekilde yapılan anlaşmalardır (İskit, 2018, s. 58). Modern anlamda diplomasi Kuzey İtalya’da ortaya çıktığı bilinmektedir, uygulamasına ve gelişmesine en fazla katkıda bulunan devlet ise Venedik cumhuriyeti (Gönlübol, 1993, ss. 116-117) olmuştur. Kuzey İtalya diplomasiyi sanata çeviren bir anlayış içerisine sokmuştur.

Diplomasi deyimi, dilimizde olduğu dünyanın hemen her ülkesinde, çoğu zaman yanlış anlamlara yol açabilecek sır, esrar, kurnazlık ve pazarlık gibi kavramların birbirine karıştığı bir tabirdir. Diplomasi’nin şimdiki anlamı ilk defa Fransa’da Cardinalde Richelieu döneminde başlamıştır. Eskiden diplomasi yerine “Négociation– négociateur” ifadeleri kullanılmıştır (Gökmen, 2006, ss. 10-11).

Diplomasi kelimesinin Türk Dil Kurumu’nun Türkçe sözlüğünde “uluslararası ilişkileri düzenleyen anlaşmalar bütünü; yabancı bir ülkede ve uluslararası toplantılarda ülkesini temsil etme işi ve sanatı bu işte çalışan kimsenin görevi, mesleği; bu görevlilerin oluşturduğu topluluk” olarak tanımlanmaktadır (İskit, 2018, s. 3).

Oxford İngilizce sözlüğünde diplomasi; “uluslararası ilişkilerin müzakerelerle devam ettirilmesi, uluslararası münasebetlerin elçilerle ve büyükelçiler ile yürütülmesi ve yönetilmesinin yöntemi; diplomatın işi ve sanatı” (Aydemir, 2016, s. 79) şeklindedir.

Devletler, kuruldukları günden itibaren hedeflerine ulaşmak, sahip oldukları maddi ve manevi değerlerini koruyup kollamak, komşu veya çıkar sahibi olduğu ülkeler ile ilişkilerini düzenlemek ve denetlemek için birçok araç ve yöntemi kullanmaktadır. Bu yöntemlerden birisi de bir dış politika aracı olarak kabul edilen diplomasi (Arı, 2017, s. 321).

Aydemir’e göre diplomasi, uluslararası ilişkileri düzenleyen, politikayı uygulayan, dış politikaya bağlı olarak çalışan ve ağırlıklı olarak müzakere ve antlaşmalardan oluşan bir iletişim sanatı ve becerisi olarak tanımlanmaktadır. Diplomasi devletler arası ilişkileri yetkili temsilciler aracılığıyla yürütüldüğü, sorunların barışçıl yollarla çözüme kavuşmasını sağlamaya çalışan bir süreç olarak nitelendirilebilir (Aydemir, 2016, s. 71). Ünal’a göre diplomasi ise özetle devletler arasındaki ilişkileri yönetme bilgisi ve sanatıdır (Ünal, 2017, s. 2).

Çeşitli platformlarda diplomasi bilimi olarak mı ele alınacağı yoksa sanat olarak mı tanımlanacağı halen güncelliğini korumaktadır. Oysaki diplomasi her iki tanımı da içerisinde barındırmaktadır. Sanattır, çünkü devletin menfaatlerini en iyi koruyabilmek için; neler yapmak, kimlerle, ne zaman, nasıl görüşmek gerekeceğini tespit etmek ve buna göre gerekenleri en uygun şekilde yapmak bir sanattır. Bilimdir, çünkü bir yandan hukuk bilgisine, öte yandan da tarih bilgisine dayanır. Diplomasi sanatı bu bilgiler altyapısına dayanmadan tatbik edilmeye çalışılırsa tehlikeli neticeler doğurabilmektedir (Birgi, 1992, ss. 37-38).

Ayrıca diplomasi, farklı bağlamlarda ve birçok farklı konuda müzakere, ilişki kurma sanatı ve uygulamasıdır. Devletler diplomasi yoluyla dış politika önceliklerini belirlerler. Bu nedenle diplomasi esasen siyasi bir faaliyettir. Diplomasiden bahsedildiğinde hem uzlaşmak veya uzlaşmaya varmak için belirli yöntemleri kullanmak hem de temsil, iletişim ve müzakere süreci için bir organizasyon sistemi gereklidir (Kickbusch, 2009, s. 6). Diplomasi, uluslararası ilişkilerin barışçıl yollarla ve buna uygun araçlarla yürütülmesi sanatıdır. Başka bir deyişle, diplomasi devletlerarasındaki ilişkilerin görüşmeler yoluyla yürütülmesidir (Tuncer, 1991, s.1).

Gönlübol'a göre ise diplomasi kavramı; genellikle dış politika ya da uluslararası politika ile eş anlamda kullanılmaktadır. Fakat diplomasi dış politika ya da uluslararası politikanın içeriğinden çok, bunların icra edilmesi biçimi ile alakalıdır. Başka bir ifadeyle diplomasi, bir hükümetin belli konulardaki kanı ve görüşlerini doğrudan doğruya öteki devletlerin karar vericilerine iletmesi sürecidir (1993, s. 116). Eski çağlardan beri var olan diplomasi anlayışı, milletlerarası ilişkileri yürütme ve yönetme mesleği ile bu mesleğin uygulama alanıdır. Diplomasinin müzakere, danışma ve temsil niteliği de bulunmaktadır. Diplomasi yalnız siyasi nitelikte olmayıp, ekonomik, teknik, kültürel ve askeri yönleri de içinde barındırmaktadır (Girgin, 1975, s. 134).

Diplomasinin dört temel görevi vardır; Bu görevlerden birincisi siyasal hedefleri planlanan amaçlara en ideal yönden ulaşmak için şu anki gücü tespit etmesidir. İkincisi, kendisi dışında diğer devletleri de inceleme ve analiz etmektir. Üçüncüsü, iki karşıt amaçlı devletin kendileri arasında yapabileceği anlaşma veya uzlaşmaları bulmaktır. Hedeflere uygun vasıtaları kullanmak dördüncü görevdir (İskit, 2018, s. 45). Diplomasinin bu özellikleri SWOT analizine benzemektedir.

Tarihsel süreç içerisinde dış politikada kullanılan diplomasi türlerini genel hatlarıyla sıralamak gerekirse daimi elçiliklerin bulunmadığı dönemlerde belirli sorunların çözümü için kısa süreli olarak gönderilen elçilerle yürütülen Ad Hoc diplomasisi; ilkeleri, kurum ve kuralları belirlenen “çok taraflı diplomasi; iki veya daha fazla parlamentonun bir araya gelerek oluşturdukları ve milletvekillerinin de görev aldıkları “parlamentar diplomasi ve günümüzde sıkça kullanılan yöntemlerden biri olarak anlaşmazlıkları üst temsil kabiliyetine sahip kişilerin bir araya gelmesiyle sorunlara çözüm aranan “doruk diplomasisine kadar değişik uygulama yöntemleri bulunmakta ve hâlihazırda kullanılmaya devam edilmektedir (Bostancı, 2012, Akt. Kavoğlu, 2018, s. 20).

Diplomasi, farklı bağlamlarda ve birçok farklı konuda müzakere ve ilişki kurma sanatı ve uygulamasıdır. Devletler diplomasi yoluyla dış politika önceliklerini öne sürmekte ve bu nedenle diplomasi esasen siyasi bir faaliyettir. Diplomasiden bahsettiğimizde hem uzlaşmaya veya uzlaşmaya varmak için belirli yöntemleri hem de temsil, iletişim ve müzakere süreci için bir organizasyon sistemi kastedilmektedir (Kickbusch, 2009, s. 6).

Diplomasi devletlerin siyasal ve sosyal politikalarına ulaşmak için kullandıkları en etkili silah olmuştur. Günümüzde politika savaşları adı altında devletlerin, diplomatlar ordusu kurduğunu da söylemek mümkündür. Diplomatlar diplomasisinin ilerleyişini belirleyen ya da diğer deyişle şekillendiren kamu çalışanlarıdır. Tarihi seyir içinde bakıldığında birçok devletin askeri ve ekonomik savaşları kaybetmesine rağmen diplomasi ilişkileri ile bu savaşlardan galip çıktıkları tarih sayfalarında net bir şekilde yer almaktadır

1.2. Diplomaside Güç Olgusu

Modern anlamda diplomasi Avrupa da ilk olarak İngiltere’de 1796 yılında Edmund Burke’nin eserlerinde yer almış ve açıklanmıştır. Burke, bu tarihte diplomasi sözcüğünü, devletler arası ilişkiler ve görüşmelerin yürütülmesinde uygulanan beceri ve taktik anlamında kullanmıştır (Tuncer, 1991, s. 4). Bu tanımlar özellikle günümüzde kullanılan ve pratikte uygulanan tanımı olarak da bilinmektedir. Diplomasinin özellikle günümüzde bu şekilde uygulanması ilk ortaya çıktığı diplomasi anlayışı ile bazı noktalarda ters düşmesine neden olmuştur.

Diplomasinin bu tanımlarının yanında geniş diplomasi “uluslararası ilişkiler ve dış politika” ile aynı anlamda kullanılan diplomasi, genellikle “uluslararası diplomatik sorunlar”, “çağdaş diplomasi”, “20. yüzyıl diplomasisi”, “Avrupa diplomasisi”, “diplomasi bölümü”, “karşılaştırmalı diplomasisi” ve “diplomasi tarihi” kavramlarıyla ilintili şeklinde kullanılmaktadır. Ancak diplomasinin bu anlamlarda kullanılması yaygın bir düşünce olmadığından bu kavramlar yerine sıklıkla doğrudan “uluslararası ilişkiler” kavramı tercih edilmiştir. Bu anlamdaki diplomasi diplomasiyle ilgili bütün alanları kapsadığından dolayı diplomasinin iki anlamı üzerinde durulmuştur. Bunlardan birincisi diplomasi uluslararası sorunları barışçıl bir şekilde çözüme kavuşturma alanıdır. İkinci anlamı ise diplomasi, dış işleri bakanlığı bünyesinde yer alan ve diplomatların yürüttükleri faaliyetlerdir. Mesleki statüde görüldüğü için diplomasi protokol konularını, atanma ve görevin sona ermesini ve diplomatların sahip oldukları ayrıcalık ve muafiyet konularını ifade etmek için kullanılmaktadır (Arı, 2017, ss. 323-324). Diplomasinin görülen ve bilinen pek çok anlamı mevcuttur. Ancak halk arasında ki kullanım biçimi ise ülkeler arasındaki ilişkileri düzenleme ve geliştirmekle görevlendirilen kamu personelidir.

Diplomasi, uluslararası ilişki ve görüşmeleri kendi çıkarlarına uygun biçimde yürütme sanatıdır. Bu yönüyle diplomasi, milletlerarası anlaşmazlıkları, savaşla değil barışçıl yollarla çözmeyi öngören bir dış politika aracıdır. Diplomasinin öncelikli amacı barışçıl yollar ve koşullar altında müzakere ortamını oluşturabilmektedir. Diplomasinin ikinci niteliği de temsildir. Klasik dönem uygulamalarından farklı olarak günümüzde diplomatların dışında farklı aktörler de diplomatik süreçlere dâhil olabilmektedir. Aktörler düzeyinde diplomasi, iki devlet arasında olabileceği gibi çok aktörlü ya da uluslararası örgütlerle de yapılabilir. Kullanılan yöntemler bakımından diplomasi, kamu ve sivil diplomasi yöntemlerini tercih edebilir (Dağ, 2016, s. 126).

Diplomasi, birbirlerine zıt iki devlet, kurum veya kuruluşun anlaşmazlık yaşadığı konularda, ortak uzlaşma bulmayı hedeflemektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce diplomasi ABD, İngiltere gibi büyük ve güçlü devletlerin menfaatine uygun davranacak şekilde tasarlanmış ve uygulanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise Birleşmiş Milletler, İnsan Hakları Örgütleri, Avrupa Birliği vb. pek çok sivil toplum kuruluşu teknolojik gelişime paralel olarak diplomasiyi adil bir ortamda yapmaya mecbur bırakmıştır (Akçadağ, 2010, s. 2).

Dış politikada etkili olmak isteyen bir devlet kendi iç analizlerini çok iyi bir şekilde yapmak zorundadır. Ülkelerin rakip veya iş birliği yapmak istediği tarafa karşın kendi gücüne hâkim olmalıdır. Sağlıklı bir şekilde diplomasi yürütmek isteyen ülkelerin gücünü oluşturan bazı temel öğeler ekonomik, teknolojik, siyasi, askeri, olarak görülmektedir. Sayılan bu öğelerin güçlü bir şekilde denetlenmesi ve güçlendirilmesi devletlerin diplomasi masasında güçlenmesine ve daha fazla hak sahibi olmasını sağlayacaktır. Eski dönemlerde siyasi güç ve askeri gücü kuvvetli olan devletlerin diplomasi masasında güçlü konuma gelmesini sağlamaktadır. Günümüze ise diplomasiyi en fazla etkileyen güç ise teknoloji ve siyasi güç kaynaklarıdır. Diplomasi ile birlikte devletlerin güçlenmesi sadece daha fazla parası olan veya daha fazla toprağa sahip olan ülkenin güçlü olduğu dönem geride kalmış ve masada diplomatik anlamda güçlü olan devletlerin daha fazla söz sahibi olduğu bir düzen gelmiştir (Sosyal, 1999, s. 638). Diplomasi ile birlikte güç kavramı da yeni bir boyut kazanmıştır. Temel olarak güç ile güçlünün nasıl olması gerektiği ve devletlerin silahlanma yarışıyla birlikte siyasal bilim yarışında da güçlü olma yöntemlerini geliştirmeye yönelmeleri zorunlu bir hale gelmiştir.

Diplomasi devlet yetkilileri arasında görüşmeler yapılarak yürütülür, bu nedenle diplomasinin bir “görüşme sanatı” olduğu söylenir. Diplomasinin bilim mi ya da sanat mı olduğu hususunda birçok tartışmalar yapılmıştır. Ancak diplomaside hem bilimin hem de sanatın yeri vardır. Ancak diplomasinin aynı zamanda sanat yönünün de bulunduğu düşüncesi de hâkimdir. Bilgi kültür birikimi bakımından diplomasinin bilime, başarıya ulaşabilmesi için belli tecrübelerle sahip bulunması bakımından sanata daha yakın olduğu söylenebilir (Gönlübol, 2014, s. 112).

On dokuzuncu yüzyılda diplomatik güç ve onur kazanmanın başlıca yolu savaş kazanmaktı. Ancak, günümüzde savaştaki güç yerini büyük ölçüde barıştaki güce bırakmıştır. Barıştaki gücü ise devletlerin ekonomik, teknolojik ve diplomatik alanlardaki gücü oluşturmaktadır (Tuncer, 1991, s. 3).

Güç mücadelesi, silahlı çatışma anlayışından çıkmış tamamen masa başı işler doğrultusunda girişimlerin arttığı bir düzen içerisine girmektedir. Güç kavramının diplomasideki birim anlayışı asker, toprak, para değil ülke imajı veya saygınlığı olmuştur. Ülke imajı ise halkla ilişkiler faaliyetleri, propaganda veya kamu diplomasisi sayesinde ortaya çıkar ya da var olan imajı daha da güçlendirir. Özellikle diplomasiden sonra en fazla öneme sahip olan anlayış ise propagandadır. Ülkeler bazı durumlarda hedef kitlelerini etkilemek için çeşitli propaganda türlerine başvurmaktadır. Propaganda özellikle ülkelerin en büyük reklam araçlarından birisi olmuştur (Yavaşgel, 2009, s. 251). Devletlerin uyguladığı propaganda, diplomasi ve halkla ilişkiler faaliyetleri günümüzde en etkili güç kaynağıdır. Paranın satın alamayacağı nadir şeylerden olan imaj devletler için hayati bir önem taşımaktadır.

Güç kavramı geçmişten bugüne kadar çeşitli çalışmaların konusu olmuştur. Güç kavramı farklı anlamları nedeniyle değişkenlik gösterebilmektedir. Bu değişkenlik, Nye göre güç hava durumu gibidir. Herkes ona bağlıdır ve onun hakkında konuşur. Fakat çok azı onu anlar. Tıpkı çiftçilerin ve meteorologların hava durumunu tahmin etmeye çalışmaları gibi, siyaset liderleri ve analistler de güç ilişkilerindeki değişiklikleri tanımlamaya ve ön görmeye çalışırlar (Nye, 2020, s. 19). Nye ayrıca devletler kendi geleceklerini güven altına almak için çeşitli kaynaklara ihtiyaçları olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle bir devletin büyük bir nüfusu, geniş toprakları, zengin doğal kaynakları, ekonomik dayanıklılığı, askeri kuvvetleri ve sosyal istikrarı ne kadar güçlü ise devlette o büyüklükte güçlü olduğu düşünülmektedir (Nye, 2020, s. 21).

Güç olgusuna uluslararası politikada merkezi bir önem atfeden Hans J. Morgenthau, bu terimle ifade edilenin çıkar kavramı olduğu, bu kavram olmadan ulusal veya uluslararası hiçbir politika kuramı kurulmasının mümkün olmadığını vurgulamaktadır (Aydemir,2016:129). Güçlü devletler büyük nüfusa, ekonomiye, doğal kaynaklara hatta çok güçlü ordulara sahip olsalar da her zaman hedefledikleri amaçlara ulaşamayabilirler. Geçmişte bunun birçok örneğine rastlamak mümkündür. Örneğin, ABD ile Vietnam savaşında ABD ekonomik ve askeri kaynaklar açısından Vietnam'dan çok daha güçlü bir avantaja sahip idi, ancak yine de ABD, Vietnam savaşını kaybetmiştir. 2001 yılında ABD, dünyanın tek süper gücüydü ama 11 Eylül saldırısını önleyemedi (Nye, 2020, s. 22). Bu sebeple ülkeler hedeflerine ulaşmak için mevcut bulunan güç kaynaklarını, üzerinde iyi düşünülmüş, iyi tasarlanmış rasyonel stratejilerle uygulamaya geçirmesi gerekmektedir.

Güç, istenilen sonuçları elde etmek için başkalarının davranışlarını etkileme becerisidir. Ancak başkalarının davranışlarını etkilemenin farklı yolları vardır. Bunlar tehdit yoluyla zorlayabilir, karşılığını ödeyerek teşvik edebilir ve cezabetme yoluyla istenilen elde edilir (Nye, 2020, s. 20). Güç kavramı **hard power** (sert güç), **soft power** (yumuşak güç) ve **smart power** (akıllı güç) olmak üzere üç şekilde tanımlanabilir. Güç kavramı denilince daha çok sert güç kapsamına giren konular anlaşılmaktadır. Oysa günümüzde sert güç gibi askeri ve ekonomik konular yerine daha esnek, daha cazibe oluşturan unsurlara ağırlık verilerek yumuşak güç kavramının da dikkate alınması gerekir. Özellikle kültürel ve psikolojik unsurların öne çıktığı toplumlar ve devletler açısından cazibe oluşturan faktörler artık günümüz dünyasında sert güç kadar önemli hale gelmiştir. Akıllı güç ise sert ve yumuşak gücün ülkenin çıkarlarını savunurken hangisinin kullanılacağına doğru ve mantıklı karar verilmesi ve her ikisinden de gerektiğinde yararlanılması anlamına gelmektedir (Arı, 2017, s. 137).

Dünyanın en önemli askeri ve ekonomik güce sahip aktörü olmasına rağmen Irak savaşında ABD'nin dahi elindeki sert güç enstrümanlarını kullanmadan önce iç ve dış kamuoyuna yönelik rıza oluşturma arayışına girdiği ve eylemlerine meşrulaştırıcı zemin aradığı bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla yumuşak gücün önemi farklı zeminlerde olsa da aynı etkiyle ortaya çıkmaktadır (Kavoğlu, 2018, s. 22).

Diplomasi devletlerin girdikleri mücadelelerde haklı olduklarında haklılıklarını uygun bir zemine oturtmak, haksız oldukları zaman ise haklı durumda olduklarını gösterebilme silahıdır. Diplomasininin sert, yumuşak ve akılcı yöntemleri,

devletlerin maneviyatını ve maddi hayatını korumak gayesi kullandıkları evrensel bir gerçektir

Diplomasi, kurumların bir halkla ilişkiler ve reklam faaliyetidir. Bir başka ifadeyle diplomasi devletlerin dış dünyaya açılan penceresi anlamına gelmektedir.

1.3. Kamu Diplomasisi

Kamuoyu faaliyetleri gerektiğinde harekete geçilme, söz ve nüfuz sahibi olma gayesi ile ülkelerin, hem ülke içerisindeki hem de ülke dışındaki dinamikleri harekete geçirmeleriyle mümkün olmaktadır. Buradaki temel gaye, devletlerin ortaya koydukları stratejiler doğrultusunda kendi öncelikleriyle hedef kitlelerin isteklerinin paralellik göstermesidir. Bu paralellik dış politikayı destekleyen bir faaliyete dönüştüğünde ülkeleri kamu diplomasisi kavramına götürmektedir (Kocabıyık, 2019, s. 165).

Kamu diplomasi ilk olarak 1960 yılında ortaya çıkmıştır. Etkin bir şekilde ortaya çıkması ise 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye yapılan saldırı sonrasında net bir şekilde önem kazanmıştır. Aynı şekilde kamu diplomasisi, diplomasinin ve uluslararası ilişkiler de kilit bir hal almıştır. Kısa sürede diplomasi tarihi içinde kamu diplomasisi türü bir tek devletlerarası müzakereyle sınırlandırılmayan daha genel ve ilgi çeken bir alan olarak kabul görmeye başlamıştır (L'Etang, 2009, Akt. Köksoy, 2014, s. 213).

Tufts Üniversitesi Fletcher Hukuk ve Diplomasi Okulu Dekanı Edmund Gullion, kamu diplomasisinin bir ülke için önemini “Ülke menfaatleri ve çıkarlarını en iyi biçimde korumasını ve tanıtımını yürüten faaliyetlerdir.” şeklinde özetleyerek, kamu diplomasisini dünya literatürüne sokmuştur. Bunun ile beraber uluslararası mecralarda ülkenin haklarını ve menfaatlerini ortaya çıkartma vazifesinde üstlenmesi şeklinde yorumlamaktadır (Demir, 2012, s. 6). Kamu diplomasisine önem veren tüm devletler ülke çıkar ve menfaatlerine en fazla değer verenler olarak bilinmektedir. Kamu diplomasisi sayesinde devletler hem güçlenmekte hem de masada kaybetseler dahi büyük tecrübeler kazanmaktadırlar.

Kamu diplomasisi, ülkelerin reklamını en iyi şekilde yürüten, ülkelerin menfaatlerini uluslararası mecralarda yüksek sesle duyurmak ile savunuculuğunu yapan bir anlayış bütünüdür (İskit, 2018, s. 358). Kamu diplomasisi ülkelerin reklam, halkla ilişkiler tanıtım faaliyeti, imaj ve marka yönetimini tek başına üstlenerek

maksimum seviyede fayda sağlamaktadır. Bir ülkenin yabancı ülkelerdeki imajını iyileştirmek amacıyla kültürel alışverişin ve akademik değişimlerin gerçekleştirilmesini, kültürel ve ulusal değerlerin yayılmasını sağlayacak programlar bütünüdür (Akçadağ, 2010, s. 6). Kamu diplomasisi sadece dış politika hedefleri doğrultusunda sınırlı bir ikna çabası değil aynı zamanda ülkenin kendi hikâyesini farklı ülkelerin kamuoylarına anlatmasıdır (Çevik, 2014, s. 20).

Kamu diplomasisi, geleneksel diplomasiden farklıdır, çünkü kamu diplomasisi yalnızca hükümetlerle değil, öncelikle sivil toplum kişi ve kuruluşlarla ilgilenir. Ayrıca, kamu diplomasisi faaliyetleri, resmi Hükümet görüşlerine ek olarak, özel bireyler ve kuruluşlar tarafından temsil edildiği gibi, çoğu zaman birçok farklı görüş sunar (Waller, 2007, s. 32).

Kamu diplomasisi ve geleneksel diplomasinin içinde bulunduğu yoğun iş birliğine rağmen her iki disiplinin gerek ortaya çıkış nedenleri, gerek ise uygulama metotları açısından farklı değişiklikler gösterdikleri anlaşılmaktadır.

Geleneksel diplomasinin bir ülkenin başka bir ülke ile geliştireceği ilişkiyi hükümetler ve resmi kurumlar ile sınırlı tutması, Kamu diplomasisinin öncelikli olarak sivil örgütlerle geliştirmeye çalıştığı olumlu iletişim süreci ile ters orantı oluşturmaktadır. Kamu diplomasi faaliyetleri devletlerin uzun süreli stratejik hedefleri ile uyumlu olmakla birlikte, söz konusu hedeflere ulaşılması konusunda doğrudan hükümetleri değil hükümetleri etkileyecek ve üzerlerinde baskı oluşturabilecek kamuoyunun kazanılmasını amaçlamaktadır (Erzen, 2012, s. 103).

Bu alanda çalışan araştırmacıların büyük bir bölümü, geleneksel kamu diplomasisinin artık tarih olduğunu savunmaktadır. Günümüz kamu diplomasisini yeni olarak atfeden ve bildiren akademisyenler, yeni kamu diplomasisinin daha başarılı olduğunu savunmaktadır (Cull, 2009, Akt. Aydemir, 2016, s. 100).

Bu görüşün en belirgin yönü ise, kamu diplomasisinde yaşanan şeffaflık anlayışıdır. Kamu diplomasisi yeni görüşe göre, sadece diplomatlar arasında gerçekleşmeyecek, tüm kamunun duyabileceği ve anlayabileceği şekilde gerçekleşecektir. Kamu diplomasisini yürütecek olan diplomatlar, sorumluluk almaktan kaçtıkları ve herhangi bir hatada sorumluluk üstlenmedikleri zaman, kamu diplomasisi tam anlamıyla ortaya konulan bir kavram olamaz. Kamu içerisinde yer alan bireyler diplomasiye dâhil olduklarında hem aidiyet duygusu hat safhaya çıkacak

hem de kamuoyu oluşturulmasına katkı sağlayacaklardır. Başka bir tabir ile kamu diplomasisini yöneten kamu, kendi işini kendisi görecektir (Tuncer, 1991, s. 62). Diplomatlar yerine diplomatların haklarını savunmakla yükümlü halkın diplomasiye direkt olarak katılması kamu diplomasisinin etkinliğini artırmıştır. Bununla beraber kamu diplomasisinde sorumluluk alma becerisi olan kişilerin artması ile savundukları kurumların başarı oranları da doğal olarak bir artış gösterecektir. Geleneksel kamu diplomasisinin yok olması ile birlikte, toplumsal anlamda büyük işler başarılması için kapı aralanmıştır. Yeni kamu diplomasisi anlayışı ile toplumsal sorunlar yine toplumun içerisinde yer alan kamunun yararına dönüşmüştür.

Kapalı kapılar ardında yapılan pazarlıklar yerini açıklık ve şeffaflık anlayışına bırakmıştır. Kamu diplomasisinin güncellenmesi halkın bilgi sahibi olmasına ciddi bir katkı sağlayacaktır (İskit, 2018, s. 359). Kamu diplomasi tarihinin yeni döneminde ise birkaç hususa dikkat edilmelidir. Bu hususlar:

- Uluslararası ilişkilerde daha fazla iş birliğine yönelik yaklaşımların benimsenmesi,
- Uluslar, uluslararası aktörler ve yabancı kamular arasında ortak anlayışa katkı sunulması,
- İlişkilerin kurulmasına ve sürdürülmesine yardım edilmesi,
- Kamu ve özel sektör alanlarındaki kurumsal ve bireysel ilişkilerin kolaylaştırılmasına yönelik bağlantılar oluşturulması,
- İç ve dış kamuların halkların süreçlere dâhil edilmesi, yabancı kamuların politika yapım süreçlerine dâhil edilmesi,
- Diyalog ve ortaklık ilkelerinin önemsenmesi, iki yönlü iletişimin ve etkileşimin benimsenmesi,
- Kitle iletişim tekniklerinden daha çok bireyler arasındaki ilişkilerin öncelikle dirilmesi,
- Proaktif ve uzun soluklu ilişkilere odaklanılması (Fitzpatrick, 2013, Akt. Köksoy, 2014, s. 214).

J.F. Kennedy iktidarı döneminde USIA (Amerika Birleşik Devletleri Bilgi Ajansı) Başkanı olarak görev yapan yayıncı Edward R. Murrow, 1963 yılında kamu diplomasisini şu şekilde tanımlamıştır. Kamu diplomasi “sadece yabancı hükümetleri değil öncelikle sivil toplum örgütlerini ve sivilleri hedef alan ve devletin görüşlerinin

yanı sıra çoğunlukla çeşitli kişisel görüşler olarak da ortaya konulan etkileşimlerdir” (Nye, 2020, s. 153).

Kamu diplomasisi genel olarak ulusal menfaatlerin tanımlanması, hükümetlerin iletişim politikaları, dış politikanın yönlendirilmesi ve kültürel diplomasinin kapılarının aralanmasıdır. Kamu diplomasisi ayrıca ülkelerin imajlarının şekillendirilmesi, algılama idaresi sanatı, fikirlerin tedavülü, doğru bilginin yayılması, milletlerarası zeminin idare edilmesi, münasebetlerin inşa edilmesi gibi unsurlarla ilişkilendirilmesidir (Demir, 2012, s. 14).

Ünal’a göre kamu diplomasisi toplumları etkileme amacıyla yürütülmektedir, bu amaçla faaliyetler alanında siyasal iletişim araçlarıyla hareket etmektedir. Siyasal iletişimde siyasi aktörlerin belli ideolojik amaçlarını, belli gruplara, kitlelere, ülkelere ya da bloklara kabul ettirmek amaçlı faaliyet bütünü olarak tanımlanmaktadır (Ünal, 2017, s. 98). Hükümetler, sivil toplum örgütleri, lobicilik şirketleri kendilerini en iyi kamu diplomasisi ile ifade edebilmektedir. Aynı şekilde bu kurum ve gruplar birbirlerini de bu şekilde etkileyebilmektedir (İnan, 2012, akt. Özkan, 2015 s. 514).

Kamu diplomasisi, doğru stratejilerin ve uygulamaların devreye girdiği, ihtiyaca yönelik temel mesajların kullanıldığı, ülkelerle ilgili hikâyelerin aktarıldığı, devlet dışı aktörlerin ve kamuoylarının sürece dâhil edildiği ve stratejik iletişimden yararlanılarak zihin altı vurgusunun söz konusu olduğu çok boyutlu bir paradigmadır (Aydemir, 2016, s. 106).

Kamu diplomasisi denince hükümetler adına müdahalede bulunacak devlet temsilcileri değil, daha çok iki kültür arasında bir diyalog arayışındaki iki toplum anlaşılmaktadır. Bu bağlamda kamu diplomasisi, bir ülkenin yabancı ülkelerdeki imajını iyileştirmek amacıyla kültürel alışverişin ve akademik değişimlerin gerçekleştirilmesini, kültürel ve ulusal değerlerin yayılmasını sağlayacak programlar bütünüdür (Akçadağ, 2010, s. 6).

Kamu diplomasisi alanında önemli araştırmacılarından Joseph Nye, “Public Diplomasi and Soft Power” eserinde kamu diplomasisini üç boyutta ele almıştır. Buna göre;

- Birinci boyut: Yerel ve dış politikaların aktarılmasını içeren günlük iletişimler,
- İkinci boyut: Siyasi bir kampanyada veya bir reklam kampanyasında olduğu gibi, bir dizi basit temanın geliştirildiği stratejik iletişimler,

- Üçüncü boyut: Değişim programları, staj, seminerler, konferanslar, kültürel faaliyetler ve medya kanallarına ulaşım yoluyla yıllar içerisinde önemli kişilerle uzun süreli ilişkiler geliştirmek, olarak tanımlamaktadır (Kocabıyık, 2019, s. 173).

Kamu diplomasisi ile ilgili yapılan tanımların ortak yönlerinden hareketle kavram ve mekanizma açısından dış politikada kamu diplomasisi;

- Hükümetlerin ve devlet kurum ve kuruluşların yanında hükümet dışı organizasyonlar ve toplumla da iletişime geçme sürecidir.
- Çıkar ve tehdit unsurlarına göre başka ülkelerin devletleri ile kamuoylarını etkilemek amacıyla yapılan faaliyetler bütünüdür.
- Bir devlet ile toplumun idealleri ve hedef ile politikalarını, kurumsal yapısı ile kültürünü dış toplumlara anlatma sürecidir.
- Devletlerin, devletin içerisinde veya devlet dışı aktörlerle iş birliği kurarak başka kültürleri ve politikaları anlamak, düşüncüleri etkilemek ve çıkarları arttırmak amacıyla kullanılan bir enstrümandır.
- Hedef toplumları ikna etme, onların değerlerine hassasiyet göstererek onlarla iletişim kurmak ve ortak noktaları ön plana çıkarma girişimidir. (Eren, 2017, s. 47).

Kamu diplomasisi özellikle iki yabancı devletin birbirlerine dikte ettikleri konuları hakkında üstünlük sağlama çabasıdır. Kamu diplomasisi proaktif bir şekilde ilerlemekte ve sorunları çözüme kavuşturmak amacıyla ortaya çıkmıştır. Kamu diplomasisi devletlerin yaptığı halkla ilişkiler faaliyetleri gibi belirli bir hedef kitleye belirli bir konu hakkında kamuoyu oluşturmak amacıyla yapılır.

Kamu diplomasisi sayesinde, devletler çatışması yerini akıl çatışmasına bırakarak problemler çözülebilmektedir. Devletler artık silahlanma yarışına değil diplomasi ve diplomatlar yetiştirme yarışına girmiştir.

1.4. Kamu Diplomasisinin Gelişim Süreci

Fransız hükümeti 1883 yılında kurduğu Alliance Française aracılığıyla dilini, edebiyatını ve kültürünü tanıtmak amacıyla ülkenin zedeleneceği itibarını tekrar düzeltmeyi amaçlamıştır. Böylece Fransız kültürünün yurt dışında tanıtılması Fransız diplomasisinin vazgeçilmez unsuru haline gelmiştir. İtalya, Almanya ve diğer ülkeler de benzer yollar izlemiş ve kültürlerini diğer ülkelere tanıtacak enstitüler kurmuşlardır.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte kamu diplomasisi kullanımına hız verilmiş, birçok ülke kendi propagandasını yapmak için ofisler kurmuştur (Nye, 2020, ss. 144-145).

Fransa'da ki kamu diplomasisindeki kurumsallaşma anlayışı özellikle başta komşuları olmak üzere tüm dünyaya örnek olmuştur. Dünya üzerinde modern kamu diplomasisinde ilk kılavuz olarak Fransa görünse de bu kamu diplomasisini en iyi kullanan devlet olma özelliği kendisinde değildir. Dünya üzerinde kamu diplomasisini en iyi şekilde yürüten ülke, kuruluşunu yeni tamamlamış ve dünya piyasalarında etkili olan Amerika Birleşik Devletleri olmuştur. Amerika'nın kamu diplomasisinde iyi olma serüveni I. Dünya Savaşı sonlarından itibaren başlamıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında büyük bir ihtiyaç olarak kamu diplomasisi ortaya çıkmıştır. Özellikle yenilen devletlerin daha fazla ezilmemek için bir yöntem arayışı içerisinde olanlar kamu diplomasisini benimsemiş ve uygulamaya koymuşlardır. Kamu diplomasisi ilkelerine uygun bir şekilde uygulanması dâhilinde kazanan ve kaybeden devletler içinde büyük avantajlar sağlamaktadır (Erzen, 2012, s. 61).

Kamu diplomasisi II. Dünya Savaşı sonrasında Marksizm ve Komünizm ile mücadelede çeşitli faaliyetler zinciri olmuştur. Avrupa ve Amerika gibi pek çok batılı ülke, kamu diplomasisini savunmuş ülkeler arası ilişkilerde ve kendi toplumlarının her alanına kamu diplomasisini yaymıştır. Bu kapsamda Fransızlar'ın "Alliance Française", İngilizlerin "British Council", Almanların "Göthe Enstitü" gibi kuruluşlar, diğer ülkelerde dil ve kültür faaliyetleri yaymak üzere kurulmuşlardır (Kocabıyık, 2019, s. 170).

Soğuk savaş ve II. Dünya Savaşı'nın bitmesi ile birlikte devletlerarası diplomasi büyük bir ivme kazanmıştır. Devletlerarası görüşmelerin artması ile birlikte çağın değişmesi kamu diplomasisinde de büyük değişim ve gelişimlere neden olmuştur. Özellikle kamu diplomasi alanında Amerika gibi savaş galibi devletlerin teknolojik üstünlüğü de saha ve masa avantajını sağlamaktadır. Kamu diplomasisinde ki bir diğer örnek ise Doğu-Batı Almanya örneğidir. Doğu Almanya'da bulunan vatandaşların Batı Almanya'da ki gelişim ve değişimlerin etkisinde kalmış ve bir özenme durumu ortaya çıkmıştır. Bu olay Batı Almanya'nın yürüttüğü sistemli bir politika olmuştur. Politika sonucunda diplomasiye kapalı olan Doğu Almanya tarafı, halkının baskısı ile diplomasiye yanaşmış ve bunun sonucunda Berlin Duvarı yıkılmıştır (Walton, 2003, s. 4).

Amerika Birleşik Devletleri Yayın Kurulu Governörler ABD Küresel Medya Ajansı (2018), ABD merkezli denizaşırı yayın programlarının etkisini değerlendirmek için hem temel, hem de isteğe bağlı göstergeler içeren bir Hedef Kitle ve Etki modelini halen kullanmaktadır. Veriler, genel hedef kitle boyutu ve dijital platformları kullanan hedef kitlenin boyutu gibi dâhili ölçümlerin yanı sıra harici kamuoyu yoklamaları ve temsili anketler, odak grupları, hikâyeler ve anekdotlardan alınmaktadır (Snow, 2020). Günümüz enformasyon toplumlarında ise kamu diplomasisinde ki gelişim ve değişim, tamamen farklı bir boyut almıştır. Özellikle enformasyon yaymaya dayalı bir sistem ortaya çıkmıştır. Bireyler ve toplumlar ülkeleri ve dünya ile ilgili kendilerini ilgilendirsin veya ilgilendirmesin her bilgiye her an ulaşabilmektedir. Bu durumdan yararlanmak isteyen bazı güçlü devletler ise bazen kamu diplomasisini kapılar ardında değil tüm dünyaya servis ederek bir kamuoyu baskısı ve desteği çabası içerisine girmiştir (Mark, 2002, ss. 8-9.)

ABD, ülkenin kültürünü ve imajını yabancılara sunumuyla önemli ölçüde ilgilenmiş CNN, MSNBC veya Fox aracılığı ile yayma girişimini sürekli tekrarlamıştır. Dolayısıyla Amerikan kültürü ve bağlılığını gerçekleştiren temel kurumlar olarak kitle iletişim araçlarını göstermek yanlış olmayacaktır (Ney, 2008, s. 106). ABD'nin kamu diplomasisini geliştirmesindeki en temel özelliklerinde birisi, hedef kitlesini çok iyi dinlemek ve analiz etmek olmuştur. Bu sayede diplomasi pazarlığında güçlü çıkıp, hedef kitlesi ile karşısındaki rakibe karşı alınacak tavrı belirlemek kolay olacaktır (Cull, 2009, s. 18).

1.4.1. Çin Halk Cumhuriyeti

BRICS ülkeleri sıralamasında önemli bir yere sahip Çin Halk Cumhuriyeti, Avrupa kıtası büyüklüğünde, pek çok doğal kaynağa sahip, 1,3 milyarlık nüfusuyla kalkınma hızı ve yükseliş şampiyonluğunu kimseye kaptırmayan bir ülke olarak yer almaktadır. Bu nedenle Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekonomik gücü ve politik etkisi tüm dünyada giderek etkisini artırmaktadır. (Erzen, 2012, ss. 73-74).

Her ne kadar Çin, kamu diplomasisine yeni atılmış gibi görünse de kamu diplomasisi ile ilişkileri çok eskiye dayanmaktadır. Örneğin, Tang Hanedanlığı döneminde düşmanlarına gelin vererek diplomasi ortamı hazırlaması Çin'in çok eskiden beri kamu diplomasisini kullandığının en büyük kanıtlarındandır. Gelin verme

işlemi sonucunda ise devletler ve milletleri arasında ticari ve kültürel bir alışveriş ortamı oluşturulmuştur (Sak, 2014, s. 16).

Çin gelecekte dünyanın güçlü ülkesi olma yönünde en büyük aday olarak görülmektedir. Güçlü ekonomisi, kalabalık nüfusu ve teknolojik gelişimleri ile büyük bir ülke olmuştur. Tüm bu gelişmiş özelliklerini, güçlü diplomasi hareketleri ile desteklemeyi de ihmal etmemiştir. Özellikle Çin'in en büyük rakibi olan ABD'nin en büyük eksikliğinin, Çin Halk Cumhuriyeti'ne göre kamu diplomasisini kullanamadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Çin son dönemlerde kamu diplomasisini en yaygın biçimde kullanan ülkeler arasında yer almaktadır. Özellikle de globalleşme politikası ile kamu diplomasisi vazgeçilmez bir araç olarak görülmektedir. Çin kendini dünyaya açması ile birlikte ülke tanıtımını çok iyi bir şekilde yapmaktadır. Kendisi her fırsatta ileriki dönemin süper gücü olarak nitelendirmekte ve devasa büyüklükteki nüfusunun kuvvetinden bahsetmektedir. Ciddi bir toplum sempatisine ulaşan Çin devasa ekonomik yatırımlar ile de bu söylemlerini ciddi anlamda geliştirmektedir. Çin sadece ekonomik gücü ile değil aynı zamanda sporcu gücünün göstermek açısından olimpiyatlara ev sahipliği ederek kendisinin halkla ilişkiler çalışmasını da yapmıştır (Kalın, 2021). Çin'in ABD'den en büyük farkı diğer ülkelere yaptıkları yatırımlar ile kendisine karşı iyi niyet oluşturmak ve bu iyi niyet sonucunda kendisine kamuoyu oluşturmak istemektedir. Askeri ve ekonomik gücünün yanı sıra kamu diplomasi gücünü de etkin kullanma yöntemine başvurmuştur.

Çin'in kamu diplomasisi stratejisi içerisinde yer alan araçlar ise şu şekilde sıralanabilir; değişim programları ve burslar, Konfüçyüs Enstitüleri, yatırımlar, dış yardımlar, büyük organizasyonlara ev sahipliği, arabuluculuk faaliyetleri, uluslararası kuruluşlara katılım, Akademik ve teorik çalışmalar, medya ve yayıncılık faaliyetleridir (McGiffert, 2009, Akt. Kavoğlu, 2018, s.147).

Çin tarafından Avrupa ülkelerine yaptığı yatırımlar ve Afrika ülkelerine sağladığı yardımlarla küresel bir güç olmak için ciddi adımlar atmaya başlamıştır. Diğer taraftan aynı zamanda Çin karşıtı imaj ve söylemler de oluşturulmaktadır. En son bilinen örnek ise Covid-19 ilişkili söylem gösterilebilir. Bu süreçte ilk virüsün Çin'de ortaya çıktığı iddiası ve benzeri teoriler Çin'in "olumlu" ülke imajı açısından negatif vurgular olmuştur.

1.4.2. Amerika Birleşik Devletleri

Amerikan halkı çoğunlukla, Eski Dünya'nın yaptığı diplomasi tarzına şüphe ile bakmıştır. ABD, “eski diplomasi” yöntemi ile Avrupa'nın, savaşlar, birbirleriyle çatışan çıkarlar ve siyasi bunalımlarla dolu tarihi arasında doğrudan neden-sonuç ilişkisi bulunmaktadır. 8 Ocak 1918'de Amerika Başkanı Wilson, kendi görüşlerini ortaya koyduğu ve açık diplomasi anlayışını anlattığı “On Dört Nokta”da “tasarladığı dünyada”, yenen ve yenilen fark etmeksizin güce değil prensiplere, çıkarlara değil hukuka dayanacak bir düzen kurulacağı üzerine bir görüşü savunmuştur (Kissinger, 2002, s. 220).

Soğuk Savaş kazanmasının ardından, Amerika Birleşik Devletleri yer markalaştırmayı on yıllığına göz ardı etmiştir. Büyük olasılıkla kendi toplumsal modeline bir ideolojik rakip tarafından ciddi anlamda artık meydan okunmadığına inanmıştır. 11 Eylül olayları, bu sosyal modelin savunmasız olduğu ve eleştirmenleri nötralize edip şüphelerini yönlendirmek için sürekli çaba gerektiği gerçeğine dair bir uyanış niteliği taşımaktadır. Yer markalaştırma ve kamu diplomasisi günümüzde, Amerika'nın eşsiz ve az kullanılmış yumuşak gücünü canlandırırken bir gönül rahatlığı dönemini telafi etmeye anahtar olarak görülmektedir (Erzen, 65, s. 2012).

ABD'nin kamu diplomasisi faaliyetleri içerisinde önemli yer tutan kültürel değişim programları ve eğitim bursları incelendiğinde, Soğuk Savaş sonrasında yoğunluk kazanan ve 700 bin kişinin ki bunların içerisinde Enver Sedat, Helmut Schmidt ve Margaret Thatcher gibi dünya liderleri de mevcuttur. ABD'de eğitim görmesine olanak sağlayan programların etkileşime ve ABD değerlerinin sınır ötesi coğrafyalara aşılmasına sağladığı katkıya vurgu yapılabilir. Türk siyasal hayatına damga vuran Süleyman Demirel, Turgut Özal, Tansu Çiller başta olmak üzere çok sayıda aktörün araştırma ya da eğitim amacıyla hayatlarının bir bölümünü ABD'de geçirmiş olmaları da bu kapsamda değerlendirilebilir (Kavoğlu, 140, s. 2018).

ABD kamu diplomasisi alanında büyük harcamalar yapan bir devlet olarak bilinmektedir. Özellikle televizyon, sinema, sosyal medyada devasa yatırımları ile kendi tanıtımını yapmış ve yapmaktadır. Amerikan tarzı bir sistem yaratmak isteyen ABD, bu hedefi doğrultusunda sürekli çaba göstermektedir. Özellikle popüler kültür kavramı da bu amaca hizmet eden bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. ABD hem geleneksel medyada hem de günümüz yeni medyasını bu amaçla etkin bir şekilde

kullanmaktadır. Yeni medya anlayışını en etkili kullanan devletlerin başında gelen ABD, her fırsatta bu alanda kendisini övmekte ve rakip olduğu devletleri veya toplumları küçümsemekte ya da kötü olarak göstermektedir. Bu sayede kendisini destekleyecek bir taraftar grubu bulmakta ve karşı tarafı da itibarsızlaştırma yöntemi ile gücüne güç katmaktadır. ABD'yi sivil toplum kuruluşlarının finansörü olarak görmekte mümkündür. Ancak şu bir gerçektir ki ABD sadece kendi çıkarları doğrultusunda yatırımlar yapmaktadır (Aydemir, 2016, s. 210).

ABD, küreselleşen dünyayı şekillendiren bir ülke haline gelmiştir. Bunun nedeni, son yıllarda geliştirdiği kitle iletişim araçları ve bu iletişim araçları sayesinde çıkan sanal cemaatleridir. Dolayısıyla bu iletişim araçları ve sanal cemaatler sayesinde kamuoyu oluşturma daha da kolaylaşmıştır. Tüm bu özellikler sonucunda kamu diplomasisinde ABD diğer ülkelerden birkaç adım öndedir. ABD'nin günümüzdeki en büyük eleştirisi ise 11 Eylül saldırısı sonrası Orta Doğu da ki ve Afganistan'daki yaptığı askeri müdahaleler olmuştur. Bu askeri hareketler ise orta ve uzun vadede ABD için imaj kaybına yol açacağı şeklinde değerlendirilmektedir (Kocabıyık, 2019, s. 181).

ABD Kamu diplomasisinin genel başlıklarını Soğuk Savaş dönemi, Komünizme karşı demokrasi, serbest pazarın savunucusu rolünü üstlenme dönemi ve 11 Eylül sonrası küresel terör tehdidiyle Orta Doğu ve Afganistan'a harekât düzenleme dönemi şeklinde özetleyebiliriz. Barack Obama dönemi Amerika'nın dünya ile olan bağlarını yeniden güçlendirmeyi etkin hale getirme çabalarının olduğu bir dönem olmuştur. Bu üç süreç içerisinde en büyük başarılı kamu diplomasi eylemleri özellikle Soğuk Savaş döneminde yapılmıştır. Soğuk Savaş döneminde ABD özellikle de uluslararası yayıncılığı Amerika'nın Sesi Radyosu (VOA) üzerinden etkili bir şekilde yürütmüştür. Bu dönemde kültür diplomasisi, eğitim ve değişim diplomasisi ve yardım diplomasisi etkili bir araç olarak kullanılmıştır (Güneş, 2018, s. 69).

1.4.3. İngiltere

II. Dünya Savaşı sonrası İngiltere eski dünyada hâkim güç statüsünü yitirmiş olup yenedünya gelişmelerinde ABD yönetiminin ana müttefiki rolünü üstlenmiştir. İngiltere yenedünya sürecinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Diğer yanda uluslararası ilişkiler alanında İngiliz Okulu olarak bilinen yaklaşım, uluslararası

ilişkileri, uluslararası örgütler, uluslararası hukuk ve kurumlar eliyle daha ılımlı ve yönetilebilir hale girmeye yönelmiştir. (Yılmaz, 2013, s. 364).

Sanayi devrimi sonrasında üzerinde güneş batmayan devlet unvanı kazanan İngiltere, güçlenme başarısını sadece silah, ağır sanayi ve sömürgecilikle değil aynı zamanda kamu diplomasisi ile elde etmiştir. Özellikle hükmettiği toplumların kültürlerini ve geleneklerini manipüle etme konusunda üstün bir başarı ortaya koymuştur. Bu başarılarındaki temel sebeplerden biri dilini dünya dili haline getirmelerinden kaynaklanmaktadır. Günümüzde bir “dünya dili” olan İngilizce, kamu diplomasisinin de ana dili haline getirmiştir. Örneğin Çek Cumhuriyeti ve Letonya devletleri arasında yürütülecek bir diplomaside ortak dil olarak İngilizce kullanabilmektedir. İngilizce ile yaratılan empati duygusu İngiltere’yi Fransa’nın önüne geçirmiştir. İngiliz Dışişleri Bakanlığı, British Council ve BBC Dünya Servisi gibi önemli kurumlar, İngiltere’nin reklamlarını ve tanıtımlarını yaparak ülkelerini markalaştırma çabası gütmektedir. Bu kurumlar aynı şekilde ülkelerinin kamu diplomasisinin gelişimine büyük önem ve katkı vermektedir (Kalin, 2021).

Günümüzde İngiltere’nin kamu diplomasisinde oldukça popüler bir hale gelmiş ve bu alanda en büyük aktörlerden birisi olmuştur. Özellikle sanayi devriminden sonra gelişen büyüyen ve güçlenen İngiltere küresel güçte bir devlet olmak istemiştir. Bu amaca hizmet eden kavramlar içerisinde kamu diplomasi ve propaganda sürekli önemli bir konumda olmuştur. İngiltere özellikle işgal ettiği toplumlar üzerinde kendi kültürünü ve düşüncelerini benimseterek kendi varlığını kalıcı bir hale sokmuştur. Silahlı başarının yanında diplomatik başarılarla da yoğunlaşan İngiltere, kamu diplomasisini etkin bir biçimde sürekli olarak kullanmıştır.

Günümüzde kamu diplomasisi sayesinde halen çok büyük bir devlet olan İngiltere, dünyanın pek çok adası üzerinde halen etkin bir güce sahiptir. Daha önce işgal ettikleri toplumlar halen İngiltere’ye muhtaç durumda veya İngiltere ile iş birliği yapmak zorundadır.

İngiltere’nin bir diğer önemli özelliği ise dillerinin günümüzde global olmasıdır. Dilleri sayesinde çok kolay iletişime geçilebiliyor ve diğer ülkelerin en fazla konuştuğu yabancı dil olmasından dolayı İngiltere’ye sempati ile bakılmaktadır. Bu sayede kamu diplomasisi yaparken rahat bir iletişim anlayışı içerisinde.

1.5. Kamu Diplomasisi ve Lobicilik

Antik Çağ'a ve Yunan uygarlığının geleneklerine dayanan çok eski bir kavram olarak lobicilik, Amerikan demokrasisinin temel taşlarından sayılmaktadır. Bu nedenle, dünya üzerindeki en köklü lobicilik faaliyetleri ABD'de yapılan faaliyetler olarak bilinmektedir (Ünal, 2017, s. 122).

Lobicilik kavramının tanımına ilk olarak 1776 yılında rastlanmaktadır. ABD, 19. yüzyıldan itibaren başlayan farklı lobicilik faaliyetleri ortaya koymuştur. 19. yy.ın ortalarından itibaren lobicilik faaliyetleri ile uğraşanların sayısında ciddi derecede artışlar görülmüştür. 1930-1940 yılları arasında lobicilik, gelişim çağına girmiştir. Lobilerin sayılarının kontrol edilemez bir hal alması ile lobicileri ile yaptıkları işleri düzenlemesi için 1946 yılında Ulusal Lobiciliği Düzenleme Kanunu çıkarılmıştır. Bu sayede bütün lobicilerin kayıt altına geçmiştir (Dinçer, 1999, s. 56).

Lobi, lobicilik ve lobi faaliyetleri için yapılan tanım ve uygulamalara bakıldığında lobi faaliyetlerini yürüten kişi veya kurumların direkt olarak yasama kademelerinde kanun yapıcı veya karar verici konumda olan kişileri, savundukları ülke yararına çeşitli şekillerde (yasal ve yasal olmayan yollarla) bilgilendirdikleri ve etkiledikleri görülmektedir. Kamu diplomasisi çalışmalarına bakıldığında ise ülke çıkarları yararına kişiler bazında değil yaratılan kamuoyu aracılığı ile baskı yapıldığı yönündedir (Erzen, 2012, ss. 104-105).

Lobicilik faaliyetleri bir ülkenin en gizli güçlerinden birisidir. Ülkeler kimi zaman gizlilik içerisinde kendi nüfusunu kullanarak kendilerine çıkar elde etmek istemektedir. Özellikle lobicilik faaliyetleri 19. yy.dan başlayarak dünyada sıklıkla başvurulan bir yöntem olmuştur. ABD gibi gelişmiş ülkelerde lobi faaliyetlerinin yürütülmesi için ilgili şirket veya yapılanmalarda mevcuttur. Bu tür yapılanmalar hem iki tarafı uzlaştırmakta hem de kendi çıkarları güçlendirmek açısından maddi kazançlar sağlamaktadır.

Lobicilik, siyasi karar organlarını etkilemek amacıyla koridorlar, kulisler ya da kapalı kapılar ardında görüşmeler, telkinler ve pazarlıklar gibi prosedür dışı faaliyetlerdir (Dağ, 2016, s. 245). Bu tür yapılanmanın resmiyeti yoktur ancak tüm resmi kurumlarca bilinen ve kabul gören bir yapıya sahiptir. Kamu diplomasisinin uygulama alanı olan lobicilik için gösterilecek en güzel örneklerden biri "İsrail

lobisi”dir. İsrail lobisinden hareketle kamu diplomasisi açısından başarılı lobicilik faaliyetleri şu sonuçları ortaya çıkarmaktadır:

- Politikacıları ve siyaset yapımcılarını etkiler.
- Ulusal çıkarların korunmasında önemli katkı sağlar.
- İletişim araçları ve gazeteciler kullanılarak kamuoyu oluşturulur ve ülkelerin kendi lehine haber çıkmasını sağlar.
- İç politikayı siyasi destek ve ekonomik yardımlarla biçimlendirmeye çalışır
- Dış politika gündemi oluşturulur.
- Faaliyetin gerçekleştirildiği ülkeyi kendi dış politika hedefleri için kullanılır (Aydemir, 2016, s. 127).

Lobicilik halk arasında her ne kadar ön yargıyla yaklaşılabilir bir faaliyet olsa da doğru bir şekilde yürütülen lobicilik faaliyeti, uygulayan kurumlar için büyük avantajlara sahip olmaya yardımcı olmaktadır. Özellikle günümüz dünyasında lobicilik şirketleri aracılığıyla dış politikada, ekonomi, sağlık vb. pek çok alanda avantaj sahibi olmak istenmektedir. Aynı şekilde günümüzde ülkelerin birbirleri ile olan diplomasi anlayışını lobicilik faaliyetleri aracılığı ile sürdürdüğünü söylemek yanlış olmayacaktır.

1.6. Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler

Kamu diplomasisi, kamu tutumlarının dış politikaların oluşumu ve yürütülmesi üzerindeki etkisiyle ilgilenmektedir. Geleneksel diplomasiğin ötesindeki uluslararası ilişkilerin boyutlarını, hükümetler tarafından diğer ülkelerde kamuoyu oluşturmayı, bir ülkedeki özel grupların ve çıkarların etkileşimini, dış ilişkilerin rapor edilmesini ve politika üzerindeki etkisini kapsamaktadır (Cull, 2008, s. 19).

Kamu diplomasisi, geleneksel olarak, insanların kalplerinde veya zihinlerinde değişiklikler elde etmek için yabancı izleyicilere yönelik hükümet iletişimi anlamına gelmektedir. Bununla birlikte, kamu diplomasisi iç kamuoyuna iki şekilde atıfta bulunabilir: bunlar ya dış politika formülasyonu için vatandaşlardan gelen iç girdi olarak (ilgi çekici yaklaşım) ya da dış politika hedeflerini ve diplomasiyi iç kamuoyunu açıklamak (açıklayıcı yaklaşım) şeklindedir (Szondi, 2008, s. 6).

Kamu diplomasisi ve halkla ilişkilerin ortak yönleri vardır. Her ikisi de ikna edici iletişimi kullanmaktadır. Her ikisi de tanımlanmış kamularının veya paydaşlarının görüşlerini ve konumlarını etkilemek için bilgi ve iknadan yararlanır.

Her ikisi de belirlenen hedefler ve çıkarlara uygun olarak belirli grupların kararlarını ve faaliyetlerini etkilemek için politika yapıcılar üzerinde uygun baskı oluştururlar.

Yeni kamu diplomasisi olarak da bilinen yeni dönemde kamu diplomasisinin özellikleri şu şekilde oluşturulmuştur: Uluslararası ilişkilerde iş birliğine önem verilmesini öngörmesi, devletler, devletler arası aktörler ve yabancı toplumlar arasında partner anlayışa katkıda bulunulması, ilişkilerin başlamasına ve devamlılığın sağlanmasına yardımcı olunması, kamu ve özel departmanlar arasındaki bireysel ve kurumsal ilişki ağlarının oluşturulması, iç ve dış halkların süreç içinde yer almaları, dış kamuların politika uygulama aşamalarına dahil edilmesi, karşılıklı diyalog ilkelerine dayanması, iki yönlü etkileşimin ve iletişimin önemsenmesi, kitle iletişim yöntemleri yerine insanlar arası ikili ilişkilerin tercih edilmesi, proaktif ve uzun süreçli ilişkilere odaklanılmalıdır (Fitzpatrick vd. 2013, s. 8).

Kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler arasında yakın bir bağlantı vardır. Bu iki bilim dalı da örgütler ile ilgilenmekte ve belirli stratejiler ile işlerini yürütmektedir. Kimi devletlerde kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler departmanı aynı bölüm içerisinde yer almaktadır. Halkla ilişkiler ve kamu diplomasisi en fazla ticari iş birlikteliklerinde birbirleri ile koordineli çalışma ihtiyacı hissetmektedir (Yağmurlu, 2007, s. 19). Her iki bilim dalında da ilgili kurumların tanıtımını yapmak ve karşılıklı iyi niyet oluşturmak vardır. Bu iyi niyetin karşılığında ulaşılan hedef, kitle sayısını gün geçtikçe artırmaktır.

Yazılı ve sözel iletişim olan halkla ilişkiler fikir geliştirici ve anlam üretici özellikler taşımaktadır. Bu özelliği ile ele alındığında sadece kuruluşlar nezdinde değil devletler nezdinde de uygulanan bir iletişim çabası olarak görülebilir (Çevik, 2014, s. 16). Halkla ilişkiler ile kamu diplomasisinin birbirlerinden ayıran detaylar arasında hedef kitle ve kamuoyu anlayışı ön plana çıkmaktadır. Halkla ilişkilerde hedef kitle anlayışı hâkimken, kamu diplomasisinde kamuoyu anlayışı hâkimdir. Kamu diplomasisi toplum çıkarlarını gözetmek, devletin kaynaklarını doğru kullanmak ve kamuoyunun beklentilerini ile devletin beklentilerinin değerlendirmek için halkla ilişkilerin faaliyetlerinden yararlanmaktadır (Erzen, 2012, s. 106).

Kamu diplomasisi sadece halkla ilişkilerden ibaret değildir. Bu kapsamda kamu diplomasisinin üç boyutu olduğunu; Bunlar

- **Günlük İletişim:** İç ve dış politika kararlarının kapsamının açıklanmasını içermektedir. Özellikle hükümet yetkilileri basını bilgilendirme esnasında ne söyleyeceklerine nasıl ifade edeceklerine itinalı bir şekilde önem verirler. Ulusal basın yanında yabancı basına da önem verilmelidir. Krizlerle başa çıkılması ve haksız saldırılara cevap verilmesi için hazırlıklı olunmasını da içermelidir.
- **Stratejik iletişim:** Siyasi veya reklam kampanyasında olduğu gibi, basit temaların oluşturulduğu süreçtir. Ana temaların markalaştırılması veya özel bir devlet politikasında ilerleme sağlamak için gerekli olaylar ve iletişimler planlanmaktadır.
- **Uzun Vadeli İlişkilerin Geliştirilmesi:** Burslar, değişim programları, stajlar, seminerler, konferanslar ve medya kanallarına erişim yoluyla, önemli kişilerle uzun vadeli ilişkilerin geliştirilmesi sağlanmaktadır (Erzen, 2020, ss. 154-156).

Kamu diplomasisi çalışmalarının uygulandığı ülkelerin vatandaşları uygulayan ülke hakkında olumlu izlenimler bırakmak için yoğun çaba sarf etmektedir. Karşı topluluğu etkilemek için yapılan bu hareket halkla ilişkiler vesilesi ile daha da güç kazanma yoluna gidilmektedir. Bu sayede kamu diplomasisini uygulayan ülke karşı topluluğun kültüründen dinine kadar pek çok konuda yönetme hakkı olacak ve kendi çıkarlarını karşı tarafa dayatma eğilimi içerisinde olacaktır (Erzen, 2012, s.109).

Kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler arasındaki ilişkinin ortaya çıkaracağı iletişim ve ilişki olanakları, ülkeler için zorunlu hale gelen siyasal, ekonomik, kültürel ve sosyal ilişkilerin ve iş birliklerinin gerçekleştirilmesini ve yürütülmesini kolaylaştıracaktır (Köksoy, 2014, s. 218).

Taylor ve Kent, ilişki ve iletişim yaklaşımını, uluslararası ilişkiler ve diplomasi alanına uygulamışlardır. Amerika'nın günümüzde uyguladığı en büyük halkla ilişkiler faaliyeti olarak dünyayı "Amerikalaştırma" örneğini vermek yanlış olmayacaktır. Aynı şekilde Amerika'nın kendi vatandaşlarını yeniden dizayn ederek dünya gözünde popüler kılma çabalarını da göz ardı etmemek gerekir. Toplumunu harekete geçirmek konusunda büyük bir başarı sergileyen Taylor ve Kent milli duyguları kullanarak milli bir görüş ile kamuoyu yaratabilmektedir. Stratejik kampanya aktiviteleri ve iletişim aktiviteleri aracılığıyla halkla ilişkilerin vatandaşların yaşam düzeyini yükseltebileceği ve dünya çapında demokratik uygulamaları geliştirebileceği belirtilmiştir. Yazarlara göre halkla ilişkiler profesyonelleri genelde iletişimin özelde ise halkla ilişkilerin

dünya çapında yerel ve ulusal problemlerin belirlenmesine ve çözümlenmesine nasıl katkıda bulunabileceğine bakmaları gerekmektedir (Köksoy, 2016, s. 226).

1.6.1. Eğitim

Uluslararası alanda başka ülke haklarının etkilenmesi konusunda uzun dönemli olarak yapılan çalışmalar vardır. Eğitim ile ilgili çalışmalar devletler tarafından bir araç olarak kullanılıp genç kuşakların, ülkelerinin kültürlerini (tarih, edebiyat vs.) istenilen çerçevede öğrenmelerini sağlamak amacı taşımaktadır. Kamu diplomasisi çalışmaları kapsamında özellikle kültürel değişim programları aracılığı ile başka ülke haklarının etkilenmesi amacı güdülmektedir. Bu çerçevede her yıl çok sayıda öğrenci ve akademisyen, devletler tarafından sağlanan imkânları kullanarak çeşitli ülkelere gidebilmektedir. Gerek öğrenci gerekse akademisyenler uluslararası araştırmalarda yer alabilmekte ve ülkeler arasında ortak programların oluşturulmasına katkı sağlamaktadır. Kamu diplomasisi çalışmalarında uygulama alanı olan eğitim, ortak değerlerin yaratılması kültürlerin tanıtılması ve sivil diyalogun geliştirilmesi konularında büyük önem taşımaktadır (Aydemir, 2016, s.119).

Dışişleri bakanlıkları ve diplomatlar, eski diplomasisinin yerini yeni diplomasinin almasından çok önce, Avrupa'daki resmi kurumlar ve elçilikler dışında doğrudan kamuoylarına ulaşmanın avantajlarını anlamışlardı. İlerideki çağlarda kültürel ilişkiler diplomasisi diye adlandırılacak olan, ülkelerin ulusal kültürlerini Yabancı ülkelerde tanıtmaya dönük Politikalar bu yüzyıldan itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Örneğin Fransız misyonları ve diplomatlarının Fransızca dil ve edebiyatını yayan dini ve laik kurumları desteklemeleriyle yetinilmemiş, 1910'da yabancı ülkelerdeki okul ve vakıflar bürosunun kurulmasıyla bu alanda faaliyet gösteren kurumların Quai d'Orsay'in şemsiyesi altına alınması sağlanmıştır. Alman ve İtalyan özel kurumları da yabancı ülkelerdeki Alman ve İtalyan dil ve kültürünü koruma çabaları için devlet desteği ve sübvansiyonu alıyorlardı.

Büyük Britanya'nın British Council adlı benzeri kurumu 1934 yılında faaliyete geçmişti. Amacı, yabancı ülkelerde Büyük Britanya'yı tanıtmak, İngilizce öğrenimini yaymak ve yabancı ülkelerle kültürel ilişkileri geliştirmek olan bu kuruluş önemli bir gelişme göstermiştir. (İskit, 2018, s. 121) Yukarıdaki örneklerde de belirtildiği gibi ülkelerin farklı veya benzeri diplomasi uygulamalarına rastlamak ile birlikte İkinci

Dünya Savaşı'ndan sonra Rusya, ABD, Çin ve Avrupa devletlerinde farklı hedeflere yönelik eğitim ve değişim programlarının geliştirildiği görülmüştür.

Kamu diplomasisinin kültürel araçlarının yanı sıra önemli bir boyutu da eğitimsel faaliyetlerdir. Eğitimsel faaliyetler kapsamında pek çok öğrenci, değişim programlarından yararlanarak diğer ülkelerdeki üniversitelere gitmekte, devletlerin ya da özel kuruluşların verdikleri burslar ile yükseköğrenimlerini sürdürebilmektedir. Ülkeler arasında yapılan öğrenci değişim programları eğitimsel araçların en aktif kısmını oluşturmaktadır. Söz konusu değişim programları kapsamında üniversite öğrencilerinin eğitim sürecinin bir kısmını başka bir ülkede geçirmesi, üniversite eğitiminin yanı sıra o ülke insanının yapısını, kendisine özgü kültür özelliklerini, yaşam tarzını deneyimlenmesini sağlamaktadır. O süreç içerisinde ortaya çıkan olumlu izlenimler de o ülkeye karşı duyulan sempatiyi artırmaktadır. Erasmus, bu bağlamda yer alan ve en yaygın olan öğrenci değişim programıdır. AB ülkeleri dışında uygulanmakta olan Mevlana ve Farabi Öğrenci Değişim programları bu bağlamda ifade etmek gerekir. Akademisyenleri ve özellikle lisansüstü programlardaki öğrencilere çeşitli ülkeler ve kuruluşlar tarafından öğrenim bursu verilmektedir. Burslar, akademik personele belirli alanlarda yaptıkları çalışmalara yardımcı olmak üzere destek mahiyetinde verilen burslardır. Söz konusu burslar, bursu veren ülkeye karşı büyük bir sempati yaratacağından ötürü kamu diplomasisi açısından önem taşımaktadır (Ünal, 2017, s. 99).

1.6.2. Kültür

Kültür diplomasisi, kamu diplomasisinin de önemli bir araştırma konularından birisidir. Neredeyse tüm dünyanın “yumuşak karnı” olarak kültürü göstermek yanlış olmayacaktır. Kültürel diplomasi, eğitim, bilim, sanat, tekniklerdeki gibi kültürel öğelerde yer aldığı sosyal yapıyla birlikte ülkenin itibarına da direkt olarak etki etmekte ve ortaklıklar kurmak için olarak tanımlanabilir (Yağmurlu, 2019, s. 1184).

Kültür, bir toplumu, topluluğu ya da sosyal grubu karakterize eden, onu diğerlerinden farklı kılan maddi ya da manevi değerler bütünüdür. Bu değerler sadece sanat ya da edebiyatla sınırlı değildir; inanç, gelenekler, yaşam tarzı, temel insan hakları da kültürel değerlerin parçasıdır. Dil, düşünce, töre, taassup, semboller, törenler, ritüeller, araç gereçler, teknikler ve kodlar kültürü oluşturan temel unsurlardır. Her kültür, eşsiz ve benzersiz olduğu gibi yeri doldurulamazdır. Bir

toplumun kendini ifade ediş biçimi şeklinde tanımlayabileceğimiz kültür, aynı zamanda kimliğin hem kaynağı hem de yansımasıdır (Purtaş, 2013, s. 4).

Kültür, bir toplum için anlam yaratan değerler ve uygulamalar bütünüdür. Kültürün birçok göstergesi vardır. Genel itibariyle, seçkinlere hitap eden edebiyat, sanat ve eğitim gibi üst kültür ile kitlesel eğlenceye dayalı popüler kültür olarak ikiye ayrılır (Nye, 2020, s. 32).

Kültür, kişisel temaslar, ziyaretler veya alışveriş yoluyla da iletilebilir. ABD'nin her yıl Amerikan üniversitelerinde okuduktan sonra ülkelerine dönen yarım milyondan fazla yabancı öğrencinin ya da Silikon Vadisi'nde başarılı olduktan sonra ülkelerine dönen Asyalı girişimcilerin zihinlerinde ihraç ettiği fikirler ve değerler, güç sahibi seçkin sınıfa ulaşma eğilimi gösterir. Çinli liderlerin birçoğunun oğlu ya da kızı ABD'de eğitim görmektedir ve bunlar, ABD'nin resmi Çin propagandasındaki karikatürleriyle çoğunlukla çelişen gerçekçi bir görüntüsünü çizebilirler (Nye, 2020, s. 34).

Kültürler üzerinden yürütülecek faaliyetler bu disiplinler için çok önemlidir. Kavramın yaratıcısı olan Joseph Nye, yumuşak gücün, siyasal değerler, kültür ve dış politikadan meydana geldiğini ifade etmektedir. Bu çerçevede ülkelerin yumuşak güçlerini ortaya koymayı amaçlayan 'Soft Power 30' araştırmasında, kültürü, yumuşak güç olarak görmüştür. Bir ulusun kültürü onun diğer toplumlara çekici gelmesini sağlayan en önemli unsurlardan biridir (Yağmurlu, 2019, s. 1187).

Kültürel diplomasi bir ülkenin yumuşak gücünü pekiştiren temel uygulama alanlarından bir tanesidir. Kültürel Diplomasi bir ülkenin kültürel kaynakları ve üretiminin yönetilerek dış dünyaya aktarılmasıdır. En bilindik ve geleneksel kültürel diplomasi inisiyatifleri İngiliz Kültür, İtalyan Kültür Cervantes kültür veya Konfüçyüs sözleri ile Yunus Emre Kültür Merkezi gibi girişimlerdir (Çevik, 2014, s. 25).

Kültürel diplomasi kuramsal olmanın ötesinde pratik bir alandır. Dışişleri Bakanlığı bir ülkenin kamu diplomasisinde merkez konumda olması gerekmektedir. Ülkelerin misyon ve vizyonları belirleyen en önemli kurumdur. Kültürel diplomasının en önemli örneği sayılan British Council, Goethe Enstitüsü gibi kuruluşlar ülkelerinin dışişleri bakanlıklarının ilgili kuruluşlarıdır (Yağmurlu, 2019; 1193). Kamu Diplomasisinin en önemli unsurlarından birisi şüphesiz kültürel diplomasıdır. Dil ve

kültür faaliyetleri batılı devletlerce yüz yılı aşkın süredir yapılagelmektedir (Kocabıyık, 2019, s. 189).

1.6.3. Spor

Spor evrensel bir statüye sahip olmasından ötürü tüm dünyada ilgi ile izlenmektedir. Bununla beraber düzenlenen spor organizasyonları ise ülkeler için ciddi derecede sosyal ve ekonomik getirileri vardır. Futbolun çağımızda bir iletişim biçimine dönüşmesi, aynı dili konuşmadan spor ve futbol kültürü üzerinden kitlelerin ve toplumların yakınlaşması bir sosyal ağın oluşmasını sağlamıştır (Göksu, 2019, s. 415).

Uluslararası bir spor olayını, bir zamanlar geçerli adıyla propaganda, bugünkü tabirle kamu diplomasisi için kullanmaya çalışan ilk ülke Nazi Almanyası olmuştur. Doğu batı Almanya'nın siyasi ve askeri rekabeti spor alanına da taşınmıştır. Bu durum ise Sovyetler ve Amerika arasında da böyledir. Özellikle her iki ülke için büyük bir imaj üstünlüğü çabasına gidilmiştir. Zaman zaman da ideolojik mücadelenin gölgesi sporun üzerine düştü. Batılı ülkeler 1980 Moskova Olimpiyatlarını, Doğu bloku ülkeleri ise 1984 Los Angeles Olimpiyatlarını boykot ettiler. 1971'de ABD masa tenisi milli takımının Çin Halk Cumhuriyeti'ne davet edilmesiyle 1949'dan beri kesik olan ilişkiler ilk kez kuruldu. Masa tenisi müsabakalarını, ABD Başkanı Richard Nixon'ın ABD-Çin ilişkilerinde bir dönüm noktası sayılabilecek Pekin ziyareti takip etti. Bir diğer örnek ise Türkiye-Ermenistan ilişkilerinden verilebilir. 2008'de iki ülke milli takımları arasında Erivan'da yapılan maça Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün de gitmesi, futbol diplomasisi olarak nitelendirilmiştir (Erhan, 2010).

Çin, bir dış politika unsuru olarak spor alanında uluslararası başarılarla büyük önem atfetmektedir. Çin, ülke markasını oluşturmak ve güçlendirmek için başta atletizm olmak üzere farklı spor dallarında uluslararası başarı kazanma potansiyeli olan sporcular yetiştirmektedir. Özellikle milyarlarca insanın takip ettiği Olimpiyat oyunlarında Çinli sporcuların başarı kazanması, ilgili spor dallarında derece kazanılması için bir devlet politikası bağlamında sporun birçok dalına sporcu yetiştirmek için çok büyük yatırımlar yapılmaktadır (Göksu, 2019, s. 409).

Spor diplomasisi, bir ülkenin yetiştirdiği sporcudan antrenörüne, hakeminden uluslararası spor örgütlerinde görev alan temsilcilerine kadar tüm unsurlarıyla uluslararası alanda sahneye çıkmakta, aynı zamanda ülkenin cazibesini ve gücünü

göstermektedir. Bir ülkenin sporcuları, antrenörleri, hakemleri ve spor yöneticileri, o ülkenin uluslararası alandaki en önemli temsilcileri ve elçileri olarak nitelendirilmektedir (Akoğlu ve Mutlu, 2018, s. 280).

Spor günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından büyük bir gelir kaynağı haline gelmiştir (İnal, 2008, s. 25). Özellikle eğlence sektörünün en büyük Pazar payına sahip olan spor, ülkelere maddi anlamda yaşattığı kaybın yanında önemli getirisi de olan bir sektör haline gelmiştir. Örneğin, turnuvaların yapılacağı ülkelere turist akınları gerçekleştirilmektedir. Futbol gibi müsabakaların yurt içi ve yurt dışı yayın hakları, başka bir ülkeye transfer olan sporcuların gittikleri yerlerde ülkesini ve kültürünü temsil etmeleri ile oluşan sempati sporun diplomasideki önemini göstermektedir.

Günümüzün giderek daha fazla birbirine bağlanan uluslararası sisteminde, ülkeler diplomatik varlıklarını sonuna kadar kullanmaya çalışıyorlar. Spor, evrensel popülaritesi ve uluslararası ortak bir zemin olarak hizmet etme yeteneği nedeniyle bu süreçte önemli bir rol oynayabilir. Ev sahipleri ve konukların hem bilgi sahibi oldukları hem de hassas olmayan doğası gereği üzerinde anlaşamayacakları bir konu hakkında sohbet etmelerini sağlar (Chalip, 2006). Birinci sınıf spor etkinliklerinin popülaritesi, çok taraflı diplomasinin başlatılmasını sağlayabilir. Dış politika araçları açısından spor, aynı zamanda yumuşak gücü kullanmanın bir aracı olarak da hizmet etmektedir (Trunkos ve Heere, 2017, s. 5).

1.6.4. Sanat

Duygu ve düşüncelerin tiyatro, edebiyat, heykel, resim, Opera, sinema, dans gibi çeşitli alanlarda ifade edilmesi ile ortaya çıkan sanat eserleri ve sanatsal çalışmalar, toplumları önemli ölçüde etkilemektedir. Tarihsel süreç içerisinde sanat Rönesans ve reform hareketleri ile birlikte birçok fikir akımının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu anlamda sanatın felsefeden kültüre ve politikadan ekonomiye kadar uzanan geniş etki alanı, kamu diplomasisi alanında kültürel çekim yöntemi olarak sanatın evrenselliğinin kullanılmasını gerektirmektedir (Erzen, 2012, s. 135).

Sanatın günümüzde küresel bir hal alması toplumların birbirleri ile olan ilişkilerini de pekiştirmektedir. Özellikle müzik anlamında toplumların etkileşiminin en yüksek safalar da olduğunu söylemek doğru olacaktır. Eurovision vb. şarkı

yarışmalar ile ÷lkeler diğer ÷lkelerin dillerini, k÷lt÷r÷n÷ ve toplumsal yapısını tanıması açısından b÷y÷k bir tanıtım aracı olmuştur.

1.7. T÷rkiye’de Kamu Diplomasisi Araçları Olarak Kamu Kurumları

Osmanlı İmparatorluğu’ndan Cumhuriyet’e geçiş s÷recinde, birçok ÷lkede olduğu gibi k÷kl÷ bir değişikliğe gidilmiştir. Bu değişiklikler ÷lkenin diğer kurumlarında olduğu gibi dışişlerinde de kendisini g÷stermiştir. İmparatorluktan Cumhuriyet devlet yapısına bir devretme, geçiş s÷z konusu olmamiş ve dışişleri yeniden yapılandırılmıştır. Dış politikanın temelleri Milli M÷cadele d÷neminde atılmaya başlanmış ve T÷rkiye Cumhuriyeti’nin 29 Ekim 1923 tarihinde kurulmasından itibaren, Mustafa Kemal Atat÷rk’÷n g÷r÷ř ve ilkeleri benimsemiştir. Bu g÷r÷ř ve ilkeler T÷rkiye Cumhuriyeti’nin dış politikasının işleyişine rehberlik etmiş “Yurtta sulh, d÷nyada sulh” s÷z÷ dış politikanın temel hedefini oluşturmuştur (Erzen, 2012, s. 15-16). T÷rkiye Cumhuriyeti kurulduğu g÷nden itibaren “silahsız savaş” olarak tanımlanan diplomasiyi etkili bir biçimde kullanarak önemli başarılar elde etmiştir. Bu başarıların arasında tarihe kazanmış olan en önemli diplomatik zafer Lozan Barış Konferansı’dır (Erzen, 2012, s. 16).

÷lkemiz t÷m d÷nya devletleri gibi kamu diplomasisi politikalarını benimsemiş ve hızla ilk adımlarını atmaya başlamıştır. Kamu diplomasisi ÷lkemizde ilk olarak Anadolu Ajansı ile başlamıştır. Anadolu Ajansı içerisinde faaliyete giren, Basın-Yayın ve Enformasyon Genel M÷d÷rl÷đu bu durumun en somut örneği olarak g÷r÷lmektedir. Bu departmanın açılışı 1920 yılına kadar dayanmaktadır. Cumhuriyetten önce kurulan bu departman ÷lkemizin modern topluluklar arasında yer aldığının da bir g÷stergesidir. 2009 yılında ise Dışişleri Bakanlığı sosyal medya hesaplarından kamu diplomasisinin tanıtımını yapmaya başlamıştır. Anadolu ajansının yaptığı tanıtım işleri artık dış işleri bakanlığı bünyesine geçmiş ve farklı bir stat÷ kazanmıştır. Kamu diplomasisi alanında en kapsamlı adım ise 30 Ocak 2010 tarih 27478 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile Kamu Diplomasisi Koordinat÷rl÷đu oluşturulmuştur. Bu kuruluş ile birlikte kamu diplomasisi alanında yapılacak t÷m çalışmaları inceleyen ve destekleyen bir hal almıştır (Yağmurlu, 2007, s. 26).

Kamu diplomasisinin en temel işlevlerinden birisi de ÷lkelerin çıkarları doğrultusunda hareket etmesidir. Bu diplomasi her ne kadar yardım amaçlı bir anlayış içerisinde y÷r÷t÷lse de ÷lkeler yaptıkları faaliyetlerde bazen gizli bazende açık bir

şekilde çıkar ilişkisiyle hareket edebilmektedir. Bu çıkar ilişkileri her zaman tek taraflı ve kötü anlamda olmayıp karşılıklı çıkar anlayışı şeklinde de olabilmektedir. Bununla beraber kamu diplomasisi devletlerarasında, iş birliğini güçlendirme, iyi niyet oluşturma, yardım amaçlı, siyasi ilişkileri güçlendirme işlevleri de vardır. Ülkemizin kamu diplomasisinde erken yol alması sayılan bu işlevlerin etkisi büyüktür. Yeni kurulmuş genç Cumhuriyet yalnızlıklar içerisine gömülme yerine Gazi'nin de dediği gibi "Yurtta sulh cihanda sulh" anlayışı ile kendisini geliştirmiş ve ilk işi dost ülkeler bulmak ve onlar ile sıkı ilişkiler içerisine girmek olmuştur. TBMM kurulmasından kısa bir süre sonra Moskova, Bakü, Tiflis, Afganistan gibi komşu ve stratejik noktalara acil suretle elçilikler açmış ve haber ağları örmüştür (İskit, 2018, s.382).

1930'lu yıllarda kamu diplomasisi Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde daha da hız kazanmış ve ilk yıllardaki prensipler daha da gelişmiştir. Yeni kurulmuş olan Cumhuriyet, hızla müttefik arayışı içerisine girmiş ve siyasi, askeri, ekonomik ve pek çok konuda iş birliği içerisine girmiştir. Dönem olarak bakıldığında pek çok sıkıntıları ve krizleri içerisinde barındıran 1930'lar Cumhuriyet'in gelişim ve değişim çağı olarak nitelendirilmiştir (Erzen, 2014, s. 44). Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş: Savaşı'nın yaraları daha sarılmamışken 2. Dünya Savaşı'nın çıtırdamalarının kendisini göstermesi kamu diplomasisi ve yardımları yapmanın önemini ortaya çıkarmıştır.

1950-60'lı yılları arasında ülkenin yönetim anlayışı değişmiş ve yeni siyasi karakterlerin ortaya çıktığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde ülkeyi uzun bir süre boyunca yöneten Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı sonrasında ve cumhuriyet halk partisi(CHP)'nin iktidardan inmesi ülkedeki pek çok politikanın değişimine neden olmuştur. Pek çok alanda olduğu gibi kamu diplomasisi alanında da değişimler ortaya çıkmıştır. Özellikle, Menderes ve Bayar kontrolündeki Demokrat Parti (DP) döneminde Batı ile ilişkiler en üst seviyeye çıkarılmış ve bunun ile beraber Rusya ile de diplomasi ilişkisi en üst düzeye yükseltilmiştir. Ülke adına en büyük diplomasi anlayışı olan hem ABD ile hem de Rusya ile denge siyaseti anlayışı da bu dönemde büyük bir ivme kazanarak günümüze kadar ulaşmıştır. 1960 yılında yaşanan darbe ile ülkenin siyasi anlayışı ve yönetim kadrosu bir kez daha değişerek ülkenin yeni politikalara yelken açmasına neden olmuştur. 1960 darbesi sonrasında yaşanan 1971 muhtırası ve arkasından yaşanan 1980 darbesi ülkenin içinden çıkılmaz bir kargaşa içerisine itilmesine neden olmuştur. Tüm bu olumsuzlukların üzerine yaşanan terör

olayları ülkenin imajını ciddi anlamda zedelemiştir (Ünal, 2017, s. 38). Tüm bu yaşanan olumsuzluklar kamu diplomasisinin sekteye uğramasına neden olmuştur.

27 Mayıs 1960 darbesi Türkiye’deki diğer kurumlar gibi dışişlerini de önemli ölçüde etkilemiştir. Milli Birlik Komitesi’nin ilk icraatları arasında, dışişlerinin ekonomik ve ticari gücünü kısıtlamaya yönelik önlemler almıştır. Milletlerarası İktisadi İş Birliği Teşkilatı dışişlerinden alınarak Maliye Bakanlığına bağlanmış, Dışişleri’nin dış ilişkilerdeki tek temsil yetkisine sınırlamalar getirilmiş, Maliye ve Ticaret Bakanlıkları başta olmak üzere İhtisas Bakanlıklarına da temsil ve müzakere yetkisi verilmiştir. Türkiye’nin dış temsilinde karışıklıklara ve dağınıklığa yol açan bu uygulama, 1969 yılında 1173 sayılı kanunla düzeltilmiştir (İskit, 2018, ss. 384-385).

1960 yılında gerçekleşen askeri darbe sonrasında yaşanan olumsuz olaylar, Anavatan Partisi (ANAP) iktidarını Türkiye kurulduğu günden bu yana en geniş kapsamlı küreselleşme çalışmasına yöneltmiştir. Bu dönemde ANAP hükümeti kamu diplomasisi alanında önemli atılımlar içerisine girmiş ve Türkiye’nin gelişimine önemli bir katkıda bulunmuştur. 1960 Askeri Darbesi sonrasında “yalnız ülke” konumuna düşen Türkiye bu dönemde yeniden toparlanma aşamasına girmiş ve uluslararası arenada imajını düzeltme yoluna gitmiştir. Ancak 1990’lı yıllarda yaşanan ekonomik ve askeri krizler ile ülkenin imajı tekrardan olumsuz bir şekilde zedelenmiştir. Özellikle Yunanistan ile gerilimli ilişkiler ülkenin imajına daha da zarar vermiştir. (Purtaş, 2013, s. 7). 2000’li yıllarla birlikte olumsuz etkilenen ülke imajının yeniden olumluya dönüştürülmesi amacıyla kamu diplomasisi faaliyetlerinin önemi artmıştır. Bu anlamda TİKA(Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı)’nın misyonunda değişikliğe gidilerek küreselleşen dünya misyonuna göre politika faaliyetlerinde bulunması, Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Yunus Emre Vakfı, Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, Maarif Vakfı gibi kurumların kurulması, Anadolu Ajansının çok dilli yayın hayatına geçmesi, TRT’nin uluslararası yayınlara önem vermesi ve bu amaçla yeni kanallar açması gibi çalışmalar Türkiye’yi kamu diplomasisi alanında uluslararası arenada hak ve menfaatlerini savunma konusunda pek çok ülkeden daha iyi bir duruma gelmiştir (Kocabıyık, 2019, s. 172).

Avrupa Topluluğu’nun kurulması, savunma birlikteliği olarak ortaya çıkan NATO’nun oluşturulması ve iş birliği yönüyle Birleşmiş Milletler teşkilatının kurulması diplomasi ve diplomatın önemini ortaya çıkarmıştır. Özellikle NATO’nun ve Birleşmiş Milletlerin ortaya çıkışı ile beraber savaşların silahla değil

diplomasi ile yapıldığı bir döneme girilmiştir. Günümüzde ise kamu diplomasisi devlet eli ile açılan kamu kuruluşları tarafından profesyonel bir şekilde yapılmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin başlangıç yıllarından sonraki dönemlerde yer yer toparlanmış yer yer ise içsel ve dışsal politikaları nedeniyle sekteye uğradığı olmuştur. Cumhuriyetin günümüz yıllarından itibaren teknolojik çağa ayak uydurması ile beraber diplomaside de teknolojik ve ilerleyici hamlelerde bulunmuştur. Kamu diplomasisi kolları daha geniş bir hal almış diplomatik reform yoluna gidilmiştir. Küresel bir köy haline gelen dünyada teknolojik destekler sayesinde olaylarda anında haberdar olan ve olaylara anında müdahale eden bir diplomatik anlayış içerisinde girmiştir. Diplomatik meseleler artık çok uzun süreli bir şekilde değil çağın ve teknolojinin getirisi olan süratle çözülmektedir (Kavoğlu, 2018, s. 156).

Türk kamu diplomasisi uygulamalarında yer alan en etkili devlet kurumları olarak Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Yunus Emre Enstitüsü, Türk iş birliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Afat, İletişim başkanlığı ve Türk Hava Yollarını göstermek mümkündür. Ayrıca devlet tarafından karşılanan burslar ve değişim programları ile birlikte sivil toplum kuruluşları ve devlet harici organizasyonların faaliyetleri yer almaktadır.

1.7.1. Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

İlk olarak 2009 yılında açılması için çaba gösterilen bu kurumun fiili anlamda faaliyet göstermesi 2010 yılında başbakanlığa bağlı müsteşarlık seviyesinde bir girişimde bulunulmuştur. Bu kurumda amaçlanan temel görüş yurt dışında yaşayan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ile tarihi ve kültürel bazda akraba olduğumuz 112 akraba toplulukları ile kurumsal bir bağ kurmak amaçlanmıştır. Yurt dışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı, yurt dışında yaşayan vatandaş ve soydaşların hakkını savunmak amacıyla sistematik ve koordine bir şekilde çalışmalarını sürdürmektedir. Ana merkezi olarak Ankara'da bulunan bu kurumun Türkiye'nin çeşitli yerlerinde de çalışma ofisleri bulunmaktadır. Bunlar İzmir ve Edirne gibi büyük şehirlerde ve sınır illerindedir. YTB nin dört temel alanda amacı bulunmaktadır bunlar yurt dışı vatandaşları, soydaşlar ve akraba toplulukları, uluslararası öğrenciler ve sivil toplum kuruluşlarıdır (Yılmaz ve Kılıçoğlu, 2017, s. 120).

YTB yurt dışında yaşayan genç ve çocuklar ile yakından ilgilenmekte ve onların eğitim ile sosyal hayatlarını gelişimi için birçok faaliyetler yürütmektedir.

Özellikle eğitim hayatlarında başarı elde etmeleri açısından dil, akademik, teşvik ve rehberlik çalışmaları sunmaktadır (YTB, 2021).

Yurt dışında yaşayan gençlerin özellikle eğitim gördükleri alanlarda sosyal faaliyetleri yakından takip etmelerini ve uyum sağlamaları açısından belirli enformasyonlar verilmektedir. Z kuşağı üzerinde çok sık bir şekilde duran YTB, onları hem ülkemize hem de yaşadıkları yerlere örnek birer birey olarak kazandırmayı amaçlanmaktadır. Bu bağlamda gençleri tarihiyle, topluma barışık, etik, özgüvenli, girişimci, toplumsal ve tarihsel aidiyet duygularına sahip bireyler amaçlanmaktadır. Yurt dışı akraba toplulukları özellikle Z kuşağına odaklanmasındaki temel neden geleceği onlarla inşa etmek ve gelecekte vatandaşı olduğu ülkeye katkı sağlamasıdır (YTB, 2021).

1.7.2. Yunus Emre Enstitüsü

Yunus Emre Vakfına bağlı olarak kurulan Yunus Emre Enstitüsü, kanunun amaçlarını gerçekleştirmek üzere eğitim ve öğretim faaliyetleri ile bilimsel araştırma ve uygulamaları yürütmektedir. Enstitü, kuruluş amaçları doğrultusunda Türk kültürünün, tarihinin, dilinin ve edebiyatının daha iyi tanıtılması ve öğretilmesi amacıyla araştırmalar yapmak, farklı kurumlarla iş birliği yaparak bilimsel çalışmaları desteklemek ve ortaya çıkan sonuçları çeşitli yayınlar vasıtasıyla kamuoyuna duyurmak amacına yönelik faaliyetleri yürütmektedir. Yunus Emre Enstitüsü, Türk dili, tarihi, kültürü, sanatı ve müziği alanlarında yetkin akademisyen ve araştırmacıların yetişmesine katkı sağlamayı, sertifika programları ile eğitim-öğretim uygulamalarını gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Yunus Emre Enstitüsü yurt dışında çeşitli ülkelerde açmış olduğu Yunus Emre Türk kültür merkezi (YETKM) ile Türkiye'nin, Türk dilinin, kültürünün, sanatının ve tarihinin tanıtılması adına çalışmalar yapmaktadır (Demir, 2014, S. 13).

Türkiye'nin 2000 yılı başlarında ulusal ve uluslararası arenada uyguladıkları politikalarda reform anlayışı ile bir çeşit düzenlemeye gitmiştir. Bu reformlar da yeni ve yenilikçi iletişim araçları ile diplomasi de çatlayacak bir altyapı oluşturulmaktadır. 2007 yılı Yunus Emre Enstitüsü için dönüm noktası olmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kararı ile Türk kültür ve tarihi'ne ışık tutması için Yunus Emre Vakfı kurulmuştur. 2007 yılında kurulan ve Türk kültür sanat tarih ve bilim alanında pek çok başarılarla bulunmuş olan bu vâkıfın nüfuzu ve etkinliğini daha fazla arttırmak için

2009 yılında bünyesinde Yunus Emre Enstitüsü açılmıştır. Kültür diplomasisinin yeni yüzü olan Yunus Emre Enstitüsü ilk şubesini Bosna Hersek'in Saraybosna ilinde açmıştır. Türk kültür, sanat, edebiyat ve tarihinin Bosnalılara öğretilmesinde önemli rol oynamıştır (Yiğit, 2021, S. 209).

Yunus Emre Enstitüsü'nün yurt dışında 58 kültür merkezi mevcuttur. Kültür Merkezi'nde Türk dil eğitimi Türkoloji çalışmaları ve yabancıların Türkçe öğrenmesi desteklenmektedir. Yunus Emre Enstitüsü hedef kitesine daha fazla yaklaşabilmek için hem yurt içinde hem de yurt dışında etkin faaliyetler yürüterek ülkemizi en iyi şekilde temsil etmektedir. Enstitü adını aldığı Yunus Emre gibi insani değerler insan sevgisi ve toplumsal "barış"tan sıklıkla bahsetmekte ve yaymaktadır. Günümüzde dünyanın her yerinde dünyadaki bütün insanlar bu kültürü ve bu anlayışı yaymak görevine devam etmektedir (YEE, 2021).

Temel olarak enstitünün temel iki görevi bulunmaktadır. Bunlardan ilki yabancılara Türkçe öğretmek, diğeri ise kültür sanattır. Kurumsal yapılanmada bu iki temel hedef üzerine kurulmuş ve geliştirilmiştir. Türkçeyi öğretmek için Türk Eğitim Müdürlüğü, Sınav Merkezi Birimi ve Türkoloji bilimleri departmanları bu görevi üstlenmiştir. Kültür sanatı kaldırmak için ise Kültür Sanat Müdürlüğü ve Proje Müdürlüğü sorumluluğundadır. Bununla beraber diğer bütün faaliyetleri gerçekleştirmek için insan kaynakları müdürlüğü mali işler müdürlüğü ve Lojistik İdari İşler Müdürlüğü vd. departmanlar koordine bir şekilde çalışmaktadır (YEE, 2021).

1.7.3. TİKA (Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı)

1991 tarihinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) dağılmış, Orta Asya ve Kafkasya'da birçok devlet bağımsızlığını kazanmıştır. Türkiye, o günlerde bağımsızlığına kavuşan Türk Cumhuriyetlerini tanıyan ilk ülke olmuştur. Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Azerbaycan ve Kırgızistan'dan oluşan bu devletlerle ortak bir dile, ortak bir hafızaya ve ortak bir kültüre sahip olmamız ikili ve bölgesel ilişkilerin güçlenmesine zemin hazırlamıştır. Türkiye ve Orta Asya ülkelerine, tek milletin farklı devletleri gibi davranmış; dış politikamız bölgede çok yönlü ve proaktif bir anlayış sergilemiştir (TİKA, 2021).

Turgut Özal dönemi ile birlikte Türkiye dış siyasette proaktif bir izlenim yaratmış, bunun meyvelerini toplayabilmek için ise Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi

Başkanlığını kurmuştur. Kısaca adı TİKA olan bu kuruluş Türkiye'nin kamu diplomasisinde parlayan yüzü olmuştur (Eren, 2017, S. 41).

Eğitim sağlık tarım maliye Turizm Sanayi gibi pek çok geniş faaliyet alanları bulunmaktadır. TİKA'nın ilk koordinasyon Ofisi 1992 yılında Türkmenistan'da kurulmuştur. TİKA 1995 yılına kadar sadece ekonomik alanda destek sağlarken 1995 yılı sonrasında eğitim alanında pek çok yatırımlar ve destekler verilmiştir. Özellikle okul, kütüphane, laboratuvar ve üniversite tesislerinin kurulmasında kararlı bir tutum sergilemiştir. 2000 yılı sonrasında değişen Türkiye dış politikası TİKA'nın faaliyet alanlarının da gelişmesine ve değişmesine neden olmuştur. 2000 tarihinden önce 12 tane Ofisi bulunan TİKA 2011 yılında 25, 2012 yılında ise 33 ofise ulaşmıştır. TİKA günümüzde ise 60 ülkede 62 adet ofisi bulunmaktadır. 62 ofisi ile toplamda 150 ülkeye yardım eli uzatmayı başaran ender kurumlardandır. Kuruluşundan bu yana yaklaşık ofis sayısını 5 katına çıkartan TİKA önemli bir işe imza attığı belirtmektedir. TİKA faaliyetlerinde tarihsel, kültürel ve sosyal olarak akraba ve yakın devletlere öncelikli davrandığı görülmektedir. TİKA adeta bir yardım kuşağı oluşturarak insanlara iyilik yapmayı görev haline dönüştürmüştür. TİKA ülkemizden kilometrelerce uzakta olan pek çok denizaşırı devletlere ve komşularımıza yardım elini tecrübesi ile birlikte nesilden nesille aktarmaktadır (TİKA, 2021).

1.7.4. Afad

AFAD'ın kuruluş temelleri 1939 yılında gerçekleşen Erzincan depremi sonrasında ilk kez ortaya atılmıştır. 1959 yılında çıkarılan 7269 sayılı “Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun” ile konuyla alakalı yasal boşluk giderilmeye çalışılmıştır. Afetlerle ilgili yasal düzenlemeler 1988 yılında devletin tüm imkânlarının afet bölgesine en hızlı şekilde ulaşmasını ve afetzede vatandaşlara hızlı bir şekilde müdahalenin yapılmasını sağlamak amacıyla çıkarılan “Afetlere İlişkin Acil Yardım Teşkilatı ve Planlama Esaslarına Dair Yönetmelik” ile devam etmiştir. Bu doğrultuda afetlerle ilgili olarak görev yapan İçişleri Bakanlığı, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı ile Başbakanlık’a bağlı Genel Müdürlükler kapatılarak yerine 2009 tarihinde çıkarılan ve yürürlüğe giren 5902 sayılı yasa ile Başbakanlık’a bağlı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı kurularak yetki ve sorumluluklar tek bir birim altında toplanmıştır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile ilgili yapılan düzenlemeler kapsamında, 15 Temmuz 2018 tarihinde

yayımlanan 4 nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı İçişleri Bakanlığına bağlanmıştır (AFAD, 2021).

Türkiye jeolojik ve jeopolitik konum olarak afetlerin sık yaşandığı bir ülkedir. Türkiye'nin afet yönetim politikaları, 2009 yılında kurulan AFAD'la beraber bütünleşik afet yönetim sistemine kendini entegre ederek daha kapsamlı önleyici ve koruyucu bir yapıya bürünmüştür (Tosun, 2021, s.118).

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının görevleri şu şekildedir:

- Afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılmasını için önlem almak.
- Afetlere müdahale edilmesi ve afet sonrasındaki iyileştirme çalışmalarının süratle tamamlanması için ülkenin tüm kurum ve kuruluşları arasında iş birliğini sağlamak.
- Çok yönlü ve çok aktörlü, kaynakların bilinçli kullanılmasına özen göstermek.
- Faaliyetlerinde disiplinler arası çalışmayı esas alan iş odaklı, esnek ve dinamik yapıda teşkil etmek (AFAD,2021).

AFAD'ın kurulduğu günden bu yana Van, Elazığ, Simav depremlerinde en hızlı ve en etkili müdahale eden kurum olmuştur. Gerek deprem anında gerek deprem sonrasında yürüttüğü faaliyetler de milyonlarca insanın yardımına koşmuştur. Özellikle depremin bıraktığı maddi yıkımlarla beraber manevi yıkımlarında düzeltilmesinde önemli rol oynayan bir kuruluş olmuştur. Sadece depremlerde değil sel felaketlerinde de AFAD kendini göstermiştir. Özellikle Antalya Samsun ve Sinop'ta yaşanan sel felaketlerinde hızlı bir şekilde örgütlenen ve yardım elini uzatan kurum takdir edilecek bir başarı göstermiştir (AFAD, 2021).

AFAD doğal afetlerde sadece ülkemizde değil Dünyanın her tarafında yardım elini uzatma başarısına sahip olan uluslararası bir örgüt olma yolunda emin adımlarla ilerlemektedir. Özellikle son yıllarda karşımıza çıkan Haiti, Japonya, Şili vb. pek çok uzak devlete yardım elini uzatan ilk örgütlerden birisi olmuştur. AFAD sadece doğal afetlerle değil ülkelerdeki siyasal ve benzeri iç karışıklıklardan ötürü halkı mağdur olmuş ülkeleri de yardım etmektedir. Bu devletler Libya, Tunus, Mısır ve Suriye başta olmak üzere birçok devlet mevcuttur (Sabah, 2021).

1.7.5. İletişim Başkanlığı

Türkiye’de kamu diplomasisi faaliyetini de sürdürmekle sorumlu kurum olan Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı tarihsel süreçte farklı adlar taşıyan kurum, en son Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü (BYEGM) iken, 2018’de, İletişim Başkanlığı adıyla yeniden yapılandırılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak 24 Temmuz 2018 tarihinde İletişim Daire Başkanlığı oluşturulmuş ve faaliyetlerini sürdürmeye başlamıştır (Koçer, 2019, s. 88).

Türkiye markasını güçlendirmek hedefiyle yola çıkan İletişim Başkanlığı ülkedeki hem devletin hem de özel sektörün tüm kurumları arasında ilgili merceler arasında iletişim köprüsü görevi üstlenmektedir İletişim Daire Başkanlığının vizyonu, ulusal ve uluslararası kamuoyları, karar alıcı aktörler ve medya ile derinlikli ve çok yönlü ilişkiler geliştirmek; iletişimin tüm araç ve yöntemleri ile Türkiye’nin her alanda nitelikli temsilini sağlamak ve bu doğrultuda ‘Türkiye’ markasını güçlendirmektir. Ayrıca Türkiye’nin politikalarını, uygulamalarını ve yaklaşımlarını planlı, sürekli ve etkin bir biçimde kamuoyuna ve ilgili taraflara aktarma bir farkındalık yaratmaktır. Medya ve düşünce dünyasını yakından izlemek, değerlendirmek ve ilgili makamları ve kamuoylarını bu çerçevede bilgilendirmektir. Basınla ilişkileri düzenlemek/geliştirmek, basın mensuplarının çalışmalarını kolaylaştırıcı adımlar atmak ve basının gelişimine katkıda bulunmak. Millet-devlet iletişiminin etkin yönetimi için gerekli çalışma ve düzenlemeleri yapmak ve yürütmektir (İletişim Başkanlığı, 2021).

İletişim Başkanlığına bağlı olarak çalışan daire başkanlıkları vardır. Bunlar;

- Kamu diplomasisi daire başkanlığı,
- İletişim ve kriz yönetimi daire başkanlığı,
- Basın ve yayın dairesi başkanlığı,
- Halkla ilişkiler dairesi başkanlığı
- Tercüme dairesi başkanlığı,
- Yönetim hizmetleri dairesi başkanlığı,
- Bilgi işlem dairesi başkanlığı,
- Strateji geliştirme dairesi başkanlığı,
- Hukuk müşavirliği,

- Özel kalem müdürlüğü gibi kimi bölümlerle iletişim başkanlığı ülkenin içte ve dışta menfaatlerini gözeterek çalışmalar yapmaktadır (İletişim Başkanlığı, 2021).

1.7.6. Türk Hava Yolları

Türk Hava Yolları ilk uçuşuna 1933 yılında başladı. Aynı dönemde Devlet Hava Yolları İşletmesi adıyla resmi şekilde sivil taşımacılığa başladı. Türkiye'nin ilk havacılarından Fesa Evrensev'in genel müdürlüğü üstlendiği bu dönemde filoda ilk yıllarda sadece 5 uçak bulunmaktaydı. İlk yıllarda çalışan personel sayısı ise sadece 30'dur. Türkiye ilk yurt dışı uçuşunu 1947'de İstanbul'dan Atina'ya gerçekleştiren Türk Hava Yolları Türk havacılık tarihi adına önemli bir başarı gerçekleştirmiştir. "Türk Hava Yolları" adı, 1955'te ortaya çıktı ve ismimiz Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği (IATA)'nın üyeleri arasında yer almıştır. İngilizce, Almanca, Japonca, Fransızca, İtalyanca, İspanyolca, Portekizce, Korece, Çince ve Rusça gibi çeşitli dil seçenekleriyle yolculara hizmet vermiştir. Avrupa'da en iyi şirket ödülünü elde eden ender kurumlardan birisi olmayı başarmıştır. Avrupa da pek çok spor, eğitim ve sosyal sorumluluk alanlarına sponsor veya finansör olmuştur. Dünyaca ünlü sponsorluklarımız ve herkesin heyecanla bir yenisini beklediği reklamlarımız Turkish Airlines adını akıllara kazandı. Günümüz Türkiyesinde sadece İstanbul Havalimanı'ndan 120'nin üzerinde ülkeye uçulmaktadır (THY, 2021).

Türk hava yolları Türkiye adına hem ekonomik hem de sosyal açıdan büyük hizmetler vermiş bir kurumdur. Özellikle son 10 yıl içerisinde yaptığı yatırımlar ve yardımlar sayesinde Türkiye'ye pek çok alanda prestij sağlayarak katkıda bulunmuştur. Somali gibi küçük ülkelerden Amerika gibi süper güç ülkelere kadar pek çok yerde faaliyetlerde bulunmaktadır. Örneğin Somali'ye ilk uçuş yapan uçak firması özelliğini taşımaktadır. Bu sayede Somali halkı tarafından çok büyük sempati uyandırılmasına neden olmuştur. Avrupa Basketbol Şampiyonası'na sponsor olan THY Avrupa ülkelerinin Türk basketbol şampiyonalarını keşfetmesine neden olmuştur.

BÖLÜM 2: SAĞLIK DİPLOMASİ ANLAYIŞI

2.1. Sağlık Diplomasisi Kavramı ve Tarihçesi

Küresel sağlık diplomasisi (GHD), disiplinler arası (ulusal güvenlik, halk sağlığı, uluslararası ilişkiler, yönetim, hukuk, ekonomi ve ticaret politikası), çok düzeyli (hükümet ve hükümet dışı) ve çok paydaşlı (siviller, topluluk grupları, sivil toplum kuruluşları) bir süreçtir (Adomako, 2020, s. 231).

Tıp alanındaki modern uluslararası iş birliği, Avrupa güçlerinin veba ve sarıhumma gibi yaygın hastalıklarla mücadele etmek için Uluslararası Sağlık Konferansı'nda ilk kez bir araya geldiği 1859 yılına kadar uzanmaktadır. Çok taraflı iş birliğine odaklanmaktan, küresel sağlık diplomasisi kavramı, devletlerin üçüncü ülkelerde bulaşıcı hastalıkların yayılmasını önlemeye yönelik tek başına veya koordineli girişimlerini de içeriyor. Dış politikanın yükselen bir alt kümesi olarak sağlık diplomasisi, hem küresel sağlığı hem de uluslararası ilişkileri, özellikle çatışma bölgelerinde ve kaynakların kısıtlı olduğu ortamlarda iyileştirmeye yönelik ikili hedefleri karşılayan bir uygulama olarak tanımlanmıştır (Valenza, 2020).

Dünya Sağlık Örgütü'nün 1948 yılında faaliyete geçmesi ile birlikte uluslararası sağlık konularında kabul gören kalıcı bir örgütlenme yoluna gidilmiş olsa da bu çalışmaların küresel bir nitelik kazanması 1980'li yıllardan itibaren hızlanmıştır (Hayran, 2016, s. 2).

Küresel sağlığı iyileştirmenin ikili hedeflerini karşılayan ve diplomasi alanındaki başarısızlıkların, özellikle çatışma bölgelerinde ve kaynak bakımından yoksul ülkelerde onarılmasına yardımcı olan bir siyasi değişim ajanı olarak tanımlanabilir. Sağlık diplomasisi, ortaya çıkan hastalıkların zorunlulukları, küreselleşmiş tıp ve bilim, kalıcı uluslararası çatışmalar ve yeni insan güvenliğine yönelik tehditler, Küresel Sağlık Diplomasisinin çağımızın akademik bir disiplini olarak tanımlanmasını gerektirmektedir. (Lee, 2011, s. 2).

Karmaşık çok aktörlü ve çok seviyeli uluslararası (çok taraflı) sağlık çabalarının temelleri, yaklaşık 160 yıl önce Paris'te 1851 yılındaki Birinci Uluslararası Sağlık Konferansı ve 1892 yılındaki Birinci Uluslararası Sağlık Sözleşmesi ile atılmıştır (Kickbusch ve Buss, 2011, s. 601). Küresel sağlık, uluslararası sağlıktan farklı bir çalışma alanına dönüşmüştür. İkinci terim, gelişmekte olan ülkelerdeki yüksek hastalık yükleri ve yetersiz sağlık sistemleri üzerine uluslararası iş birliğini

kapsıyor ve sağlık hizmetlerine erişim, hastalık önleme programları ve tıbbi tedaviler gibi konuları vurgulamaktadır. Küresel sağlık, aksine, ulusal sınırları aşan sağlık sorunları ile ilgilenmekte ve dünya çapında sağlık eşitliğine ulaşmaya normatif bir öncelik vermektedir (Mahani vd. 2018, s. 4).

Küresel sağlık diplomasisinin yükselişine dört unsur katkıda bulunmuştur. Birincisi, Dışişleri Bakanlıkları, yumuşak güç, güvenlik politikası, ticaret anlaşmaları ve çevre ve kalkınma politikası ile ilgisi nedeniyle sağlıkla daha fazla ilgilenmektedir. Ülkelerin, pandemi ve iklim değişikliği gibi küresel istikrarı baltalayabilecek sınır ötesi zorlukları ele alması gerekmektedir. Sağlık, ulusal ve ekonomik ilgi alanlarına değiniyor: ulusal egemenlik ile küresel kolektif eylem arasındaki gerilimleri ortaya çıkarmaktadır (Kickbusch ve Kökény, 2013, s. 159).

Küresel sağlık diplomasisi terimi, küresel sağlık politikası ortamını şekillendiren ve yönlendiren müzakere süreçlerini, seviyelerini ve çoklu aktörleri yorumlamayı amaçlamaktadır. İdeal olarak, küresel sağlık diplomasisinin üç temel sonucu vardır:

1. Daha iyi sağlık güvenliğinin sağlanması ve dâhil olan tüm ülkelerin nüfusunun sağlık üzerindeki etkilerinin sağlanması katkıda bulunur (bu şekilde, ulusal ve küresel çıkarları dikkate alarak);
2. Ülkeler arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine katkıda bulunur ve sağlığı iyileştirme çalışmalarındaki çok çeşitli aktörlerin bağlılığını güçlendirir;
3. Bir insan hakkı ve küresel bir kamu malı olmasını sağlamaya yönelik ortak çabanın bir sonucu olarak sağlık anlayışı sunar ve sonuç hedefleri herkes için adil kabul edilir (yani yoksulluğun azaltılması, eşitliğin artırılması) (Kickbusch ve Berger 2010, s. 20).

Sağlıklı bir nüfus refah, güvenlik ve istikrar için önemlidir. Ekonomik büyüme ve sosyal kalkınmanın temel taşıdır. Aksine, kötü sağlık, herhangi bir ülkenin ekonomik ve politik yapısına zarar vermekten daha fazlasını yapar. Bu, tüm ülkelerin ekonomik ve politik menfaatleri için bir tehdit oluşturur. Devletlerin ulusal veya uluslararası hedeflerine ulaşmaları için, küresel sağlığa katkıda yapmaları hayati önem taşımaktadır (DSÖ, 2008).

2.2. Yumuşak Güç Olarak Sağlık

Sağlık, bir ülkenin diplomatik stratejilerine nasıl uyuyor sorusu tartışmaların odak noktası olmuştur. Geleneksel olarak insani yardım alanına gönderilmiş olsalar da devletler, diplomatik cephaneliklerinde önemli bir unsur olarak sağlık hizmetleri için desteği kullanmaya giderek daha isteklidir. Bu, hükümetlerin sağlığı kavramsallaştırma biçiminde önemli bir değişikliği temsil etmektedir. Sağlık, yardımcı olmaktan veya sonradan düşünülen bir şeyden daha merkezi bir konuma doğru ilerlemektedir. Hükümetler, hem sert hem de yumuşak güçlerini genişletmek için sağlık diplomasisini kullanmaya çalışmaktadır (Youde, 2010, s. 151). Hükümetler bazı durumlarda yönettikleri ülkelerin çıkarlarını düşünmek adına sağlık diplomasisi gibi bazı yumuşak güç kavramına başvurabilmektedir. Bu durumda ülkeler kendi çıkarlarını bu diplomasi aracılığıyla korumaktadır. Gelişmiş ülkeler az gelişmiş ülkelere yaptıkları yardımları bir diplomasi aracı, yardıma muhtaç olan ülkeler ise yapılan yardımları koşulsuz verilen bir hibe olarak görmektedir.

Küreselleşme çağında uluslararası sistemde güç olgusu artık, niceliğe dayalı geleneksel algılarından farklı, çok daha geniş bir anlamı içermekte ve devletlerin güç tercihleri de bu yeni duruma göre şekillenmektedir.

Uluslararası politikada devlet düzeyinde bir aktörün, ekonomik ve askeri potansiyelini yaptırım aracı olarak kullanmak suretiyle, diğer aktörlerin tercih ve davranışlarında değişiklik yapma veya üzerlerinde nüfuz elde etme kabiliyetiyle ilgili olan sert güç artık yegâne ilişki biçimi olmaktan çıkmıştır. Bunun yerine devletlerin sahip olduğu maddi ve manevi değerlerle cazibe oluşturarak, özendirerek ve yanına çekerek, başka devletleri kendi hedeflerine uygun davranmaya yönlendirmesiyle ilgili olan yumuşak güç, daha az maliyetli ve uzun dönemde daha etkili bir yeni etkileşim modeli olarak uluslararası politika gündeminde kendisine yer bulmaya başlamıştır (Battır, 2019, s. 160).

Sağlıkta yumuşak güç kullanımının artması, sağlığın dış politika amaçları için daha fazla araçsallaştırıldığını ortaya koymakta ve sağlığın jeopolitik entrikalar için bir araç değil, kendi içinde bir amaç olduğu düşüncesine meydan okumaktadır. Sağlığın yumuşak güç stratejilerinde kullanılması, bu duruşu sağlıkla ilgili dış politikayı dönüştürmediğini göstermektedir. Yumuşak güç olarak sağlık, bazı olumlu sağlık sonuçları üretebilir, ancak bu tür sonuçlar genellikle bu stratejilerin birincil

amacı değildir. Sağlığı bir yumuşak güç aracı olarak kullanmak, genellikle birçok girişimle bağlantılı olarak gerçekleşir ve yumuşak güç bağlantısı nedeniyle, dış politika yapıcıları sağlık çabalarını sert güç güvenlik sorunlarının ele alınmasında yararlı olarak görmezler (Fidler, 2011, ss. 4-5).

Özünde yumuşak güç eksenli bir etkileşim biçimi olan sağlık diplomasisi geleneksel diplomasi uygulamaları karşısında farklı süreçleri içeren yeni bir diplomasi modeli olarak konumlandırılabilir. Geleneksel diplomasi nin temel hedefi, bilindiği üzere, tüm unsurlarıyla gücün ve ulusal çıkarların maksimize edilmesidir. Sağlık diplomasisi kapsamında gerçekleştirilen politika ve uygulamaların ise; güç ve ulusal çıkar hedefleri yanında, insan hayatı, insan hakları ve insan onuruyla ilgili evrensel değerlerin yükseltilmesi yoluyla etkileşim alanını genişletmek gibi dolaylı ancak etkili hedeflerinden söz etmek mümkündür (Battır, 2019, s. 155).

Devletlerin sert ve baskıcı güç anlayışından yumuşak güç anlayışına geçmesi özellikle kamuoyu oluşturulmasında çok önemli bir yere sahiptir. Oluşturulan bu kamuoyu devletler için ileriki dönemlerde daha başka konularda o ülkeyi diğer ülke ve kuruluşlara karşı önde göstermesine neden olmaktadır (Fidler, 2011, s. 3).

Sağlık alanında ikili veya çoklu diplomatik ilişkiler toplumların sağlığı, güvenliği ve kalkınmaları için her zamankinden daha fazla önem kazanmıştır. Bu ilişkiler ülkelerdeki dışişleri bakanlığı bürokratlarının baş edebileceğinin çok ötesinde bir özelliğe sahiptir. Sağlık diplomasisi yeni dünya düzeninde, ülkelerin yumuşak gücünün en önemli bileşenlerinden birisi olarak ön plana çıkmaktadır. Nitekim gelişmiş ülkelerin neredeyse tamamının bu amaçla kurulmuş birer devlet kuruluşu bulunmaktadır. ABD'deki USAID, Danimarka'daki DANIDA, Japonya'daki JICA, ülkemizdeki TİKA, uluslararası yardımlaşma ve dayanışmayı hedefleyen devlet kuruluşlarının bazı örnekleridir. Bu kuruluşların faaliyetlerine bakıldığında, sağlık konularının payının sürekli olarak artmakta olduğu dikkati çekmektedir (Hayran, 2016, s. 3). Ülkeler sağlık diplomasisini yürütmek için kendilerine bağlı birkaç kuruluş açma eğilimine gitmiştir. Bu kuruluşlar özellikle yarı özerk bir hal içerisinde olmalıdır. Bu kuruluşlar çok büyük halkla ilişkiler çalışmaları yürüterek karşılıklı iyi niyet oluşturma çabası içerisindeyler. Örneğin ülkemizde yer alan Kızılay, TİKA, AFAD gibi kuruluşlar her fırsatta gönüllülük esasına göre işlemlerini yürüttüğünü ve alınacak yardımlarda gönüllülük esasında kabul edildiğini vurgulamaktadır.

2.3. Sağlık Diplomasisinde Aktörler

Küresel sağlık diplomasisi (GHD), etkili bir şekilde ele almak için dünya çapında toplu eylem gerektiren nüfus sağlığı sorunları üzerine müzakereler olarak tanımlanabilir. GHD, devlet ve devlet dışı, kamu ve özel sektör, sağlık ve sağlık dışı sektörler ile yerelden küresel yönetim düzeylerine uzanan çeşitli aktörler tarafından karakterize edilir (Lee ve Smith, 2011, s. 9).

Birbirinden farklı küresel sağlık paydaşlarını harekete geçirme ihtiyacının artması ve uluslararası endişe duyulan konuların üstesinden gelmek için karmaşık halk sağlığı ortaklıkları tasarlama ihtiyacı göz önüne alındığında, devlet aktörleri arasında etkili ve zamanında iş birliği kritik önem taşımaktadır (Brown, vd. 2018, s. 1).

2.3.1. Devletler

Devletler, sağlık diplomasisini biçimlendirmek için dünya gibi küresel hükümetler arası kuruluşlarla ilişki kurmaktan çok çeşitli seçenekler arasından seçim yapmaktadır. 21. yüzyılda salgın hastalıkların artması ve yayılması sonucunda, devletlerin sağlık diplomasisini yürütme konusundaki tercihlerini kesin bir şekilde etkilemiştir. Pandemilerin doğası, hafifletme ve sınırlama için uluslararası iş birliğini gerektirmektedir. Ancak pandemiler aynı zamanda devletlere öncelikle kendi çıkarlarına hizmet eden dış politika hedeflerini izleme fırsatları da yaratmaktadır. Devletler sağlık diplomasisini iyi niyet ve yumuşak güç oluşturmak ve insani amaçları sürdürmek için de kullanabilirler. Pandemiler sırasında devletler çeşitli amaçlarının aciliyetini ve bunları sağlık diplomasisi yoluyla gerçekleştirmenin en iyi yollarını değerlendirmişlerdir (Fazal, 2020, s. 78-79). Uluslararası arenada yaşanan tüm tehditlerde olduğu gibi sağlık alanında yaşanan tehdit veya krizlerde de devletler bir araya gelerek duruma müdahil olmaktadır. Özellikle devletlerin bir araya geldiği çeşitli toplantı ve organizasyonlarda bu tarz konular her zaman için masaya yatırılmaktadır. Gelişmiş devletler başta olmak üzere tüm devletler sorun için ilgili kurum ve kuruluşları devreye sokmaktadır. Örneğin göçmenlerin yaşadığı sağlık sorunlarına Avrupa Birliği başkanlar düzeyindeki toplantıda bu konunun gündeme gelmesi. Açılan sağlık sorunları karşısında devletler maddi manevi yapabileceklerini tartışmaktadır.

Küresel sağlık diplomasisi, sağlık ve belirleyicileri alanındaki küresel politika ortamını şekillendiren hem bir örgütlenme sistemi hemde iletişim ve müzakere

süreçleri anlamına gelir. Birleşmiş Milletler'deki zirve diplomasisi sekizli grup (G8), yirmili grup (G20) ve BRICS (Brezilya, Rusya Federasyonu, Hindistan, Çin ve Güney Afrika), Avrupa Birliği (AB), Avrupa Konseyi'nin küresel sağıhtaki rolüne ilişkin sonuçlarını 2010 yılında kabul ettiler. Aynı zamanda islam ülkelerinin oluşturduğu İslam İş birliği Teşkilatı da son zamanlarda sağık sorunları için bir birim kurdu. Küresel kamu diplomasisi, insan bağışıklık yetmezliğı virüsü enfeksiyonu, çocuk sağığı ve bulaşıcı olmayan hastalıklar ile bağılantılı olarak devam ediyor. Özellikle bu alanda sivil toplum kuruluşları, vakıflar ve şirketler sağık diplomatu haline geldi. Sağık bakanlıkları artık ülkenin ve küresel toplumun sağığını geliştirmek için ikili bir rol oynamaktadır (Kickbusch, Kökény, 2013, s. 159). Devletler sağık alanında gerçekleştireceğı yardımları ülkelerindeki sağık ile ilgilenen bakanları görevlendirerek ön hazırlık yapmaktadır. Bununla beraber ön hazırlıkların bitmesi ile devlet başkanlar düzeyinde karar alınma noktasına gelinmektedir. Hükümetlerin karşılıklı olarak attıkları imzalar sonrasında yapılan anlaşma veya uygulamalar yürürlüğe girmektedir. Devletlerin bu konudaki izledikleri tutum ve davranışlar diğér yardıma muhtaç olan ülkelerin kaderini belirlemektedir.

İnsanlar, tüm hükümet sektörlerini içeren modern bir yönetim yaklaşımıyla, insan sağığına hitap edebilen UHC (Evrensel Sağık Sigortası) ile eşitlik ilkelerini uygulayabilen, uygun ilgiyi gerektiren bir hızda ülkeler içinde ve kıtalar arasında hareket etmektedir. Bu, sağılam kanıtlarla desteklenen, hükümetin ve toplumun her düzeyinden yeterli kapasitenin geliştirilmesini, hazırlanmasını ve yanıt verilmesini gerektirir. Sağık diplomasisi, bu konularda gözlemlenen birçok başarıda hayati bir rol oynamıştır. Büyük bir siyasi duyarlılıkla ve genellikle kutuplaştırıcı bir siyasi tartışmayla karakterize edilmiştir (DSÖ, 2019). Devletler ve hükümetler her ne kadar bağış, yardım veya hibe olarak gösterse de asıl amaç kendilerini korumak ve bunun yaparken de kendilerini iyi niyetli olarak göstermektir. Kendileri için kamuoyu oluşturmak isteyen ülkeler için iyi bir halkla ilişkiler çalışması olmaktadır.

2.3.2. Uluslararası kuruluşlar

Devletlerin sadece kendi çıkarları düşünmesi ve diğér toplumların temel ihtiyaçlarını bazı durumlarda tehlikeye atabilecek kadar sorumsuz davranabilmektedirler. Yerel düzeyde çalışan kuruluşlar genellik ile milliyetçilik, ırkçılık ve ayrımcılık kavramlarına daha bağılıdır. Globallik bu kuruluşlar için öncelik

arz etmemektedir. Dünya üzerindeki çoğu devlet ve toplulukların temsil görevini üstlenmiş pek çok kuruluşlar yer almaktadır. Bu kuruluşların temel hedefi temsil ettikleri devlet veya toplulukların hem menfaatini düşünmek hem de onlar adına tavsiye verme veya uygulamaları hayata geçirme görevini üstlenmektedir. Devletler ile neredeyse aynı yetki ve güce sahip olan bu kuruluşlar temsil ettikleri devletlerden aldıkları maddi manevi destekler ile faaliyetlerini sürdürmektedir. Bağış düzeyi ülkelerin nüfuslarına ve ekonomik durumlarına göre de değişkenlik göstermektedir. Örneğin ABD, Letonya'ya oranla daha fazla destek vermek zorundadır. Öte yandan, küreselleşen bir toplumda artan karşılıklı bağlantı, küresel etkileşimlerin artan kapsamı, yoğunluğu ve hızı anlamına gelir. Bu çeşitli devlet dışı aktörleri, ulus ötesi normları ve üye devletlerin tek etkisinin ötesine uzanan çatışmaları güçlendirmiştir (Novotny, vd. 2010, s. 71).

NATO, BM gibi pek çok kuruluşun baş aktörü olan ABD, yaptıkları yardım harcamaları ile dünya üzerindeki en büyük finansman kaynağı olarak da görülmektedir. ABD Hükümeti küresel sağlık diplomasisi faaliyetleri ile çok daha düşük bir maliyetle hayat kurtaracak, ekonomik kayıpları azaltacak, kinetik askeri indirimlere olan ihtiyacı azaltacak, güvenlik iş birliğini artıracak, diplomatik ilişkileri geliştirecek, ticareti teşvik edecek ve uzun vadeli temelleri oluşturmaktadır. ABD bu sağlık diplomasisi anlayışını hem kendi ülkesine bağlı olan kuruluşlar ile yapmakta hem de uluslararası kuruluşlar ile de bu faaliyetleri yürütmektedir (Martin ve Nang, 2017, s. 1456). ABD kendisinin yarattığı veya desteklediği kurum ve kuruluşlar ile maliyeti düşük etkisi büyük organizasyonlar yaparak kendi çıkarlarını da desteklemektedir. Hem yardım adı altında kendisinin halkla ilişkiler çalışmasını yapmakta hem de çıkarları gereği hareket ederek maddi manevi güç elde etmektedir.

Geleneksel diplomatlar, giderek daha karmaşık hale gelen küresel sağlık alanında sağlık uzmanlarının ek katılımını gerektirirken, GHD (Küresel Sağlık Diplomasisi), çok taraflı paydaşlar arasında sağlık müzakerelerini etkin bir şekilde sürdürmek ve yönetmek için düşük ve orta gelirli ülkelerin (LMICS) sağlık politika yapıcılarını ile önceden mevcut müzakere kapasitesine sahiptir. Bunlar, hükümetler lobisinde, yeni normlar oluşturmada, sağlık politikasını şekillendirmede ve hükümetin farklı seviyelerindeki güçlü kurumları, çıkarları ve ideolojik konumları belirleyip onlarla ilişki kurmada çok önemli bir rol oynayan STK'ları ve devlet dışı aktörleri içerebilmektedir (Adomako, vd. 2020, s. 231).

Bu kuruluşlar her ne kadar tarafsızlık ilkesini benimsemiş olsalar da uygulama aşamasında bu durum kimi zaman tersine hareket etmektedir. Günümüzde yaşanan Covid-19 salgını sonrasında pek çok uluslararası kuruluşların tarafsızlık ilkesi sorgulanmıştır. Özellikle ABD'nin DSÖ ile yapılan yardımları beğenmemesi ve Çin'i savunmakla suçlaması da önemli bir örnektir. BM, NATO vb. pek çok kuruluşun asıl amacı sağlık olmasa dahi olağanüstü durumlarda sağlık konusunda önemli derecede yardım sağlamaktadır. Sayılan tüm bu kurumların iki ortak özelliği bulunmaktadır birincisi birden fazla devletin katılımıyla ortaya çıkması ikincisi ise katılımcı devletler adına ortak karar verici statüsüne sahip olmasıdır.

2.3.3. Sivil Toplum kuruluşları

STK'ların diplomasi sürecinde daha büyük bir rol üstlendikleri son dönem tartışmalarında öne çıkmaktadır. Bu anlamda iki nedensel unsur üzerine odaklanılabilir. İlki STK'ların hükümetler tarafından duyulmak için yüksek sesle konuşmasını gerektirdiğinde, ikincisi müzakere sürecinde daha incelikli ve belki de daha dikkatli yönetilen rollerin bir araya gelmesini gerektiğinde ortaya çıkmaktadır. Kothari ve arkadaşları (2010) tarafından yapılan çalışma bulguları, sivil çıkarların savunucusu olarak STK'ların geleneksel rolünün konuyla ilgili olduğunu, ancak şu anda küresel sağlık diplomasisinde oynadıkları çok yönlü rolleri karakterize etmek için yeterli olmadığını göstermektedir. Sağlık diplomatları olarak Kanadalı STK'lar, etkileşim ve etkileşim yoluyla anlaşma metnine belirli bir dilin aşılması için bilgi üretme ve etrafında uzmanlık düzenleme yeteneği de dâhil olmak üzere çeşitli becerilerden yararlanmıştı (Kothari vd. 2010, s. 7). Tamamen bağımsız bir şekilde kurulan ve herhangi bir kuruma bağlı olmayan bu sivil toplum kuruluşlarının en büyük geliri yapılan bağışlardır. Sivil toplum örgütleri tarafsızlık ilkesi ile hareket etmelidir. Bu tür kuruluşlar devletler ile iş birliği içerisinde olsalar dahi devletlerden emir almazlar daha çok rica usulü ile çalışmalarını sürdürmektedir.

En geniş kapsamlı ve en sade ifadesiyle resmi otoritenin hâkimiyet alanı dışındaki ekonomik ve toplumsal alana karşılık gelen sivil toplumun örgütlü hali ve sosyopolitik yansıması ise sivil toplum kuruluşlarıdır (STK'lar). Amaçları ve fonksiyonları bağlamında, toplum yararını gözeten, gönüllülük esasına dayalı, kâr amacı gütmeyen STK'lar topluma hizmet etmeye ve siyaseti etkilemeye yönelik, resmi nitelikli olmayan, devlet/hükûmet dışı kuruluşlardır (Battır, 2019, s. 156). Uluslararası

kuruluşlardan en büyük ayrımı ise sivil toplum kuruluşları ülke çıkarlarını değil daha çok mağdur olan toplulukların haklarını savunmakta ve yardımcı olmaktadır. Sivil toplum kuruluşları özellikle gelişmemiş ülkelerde daha fazla varlığını sürdürmektedir. Örneğin Afrika'da bulunan yardıma muhtaç ülkelerin sağlık sıkıntılarını gidermektedir. Özellikle gelişmemiş ülkelerin en büyük sorunlarından olan sağlık sorunlarında STK'lar etkili rol oynamaktadır.

Küresel sağlık, kalkınma için önemlidir. Özellikle, dünyada sağlık sorunlarını en fazla yaşayan nüfuslara yönelik araştırma çabaları ve fonların adaletsiz dağılımı en temel problemler arasında yer almaktadır. Bu dengesizlik, araştırmaları düşük ve orta gelirli ülkelerin sağlık sorunlarına yönlendirmeye yönelik büyük girişimleri teşvik etmekte, yaygın olan bazı düşüncelerin altını çizmekte ve STK'ların bu rolü nasıl daha ileriye taşıyabilecekleri konusunda yeni düşünceleri teşvik etmeyi amaçlamaktadır (Anbazhagan ve Anbazhagan, 2016, s. 17).

Sivil toplum kuruluşları yaşanan sağıktaki adaletsizliğe kayıtsız kalmayarak kendi imkânları dâhilinde mücadele vermektedir. Günümüzde artan sağığa erişim adaletsizliğinden dolayı dünya daha fazla sivil toplum örgütüne ihtiyaç duymaktadır.

2.4. Sağlık-Dış Politika İlişkisi

Sağlık, iklim değişikliği, uluslararası finansal istikrar, fikri mülkiyet hakları, bölgeler ve ülkeler arasındaki sosyal ve sağlık eşitsizlikleri ve insan güvenliği gibi karmaşık konular, günümüzün küresel sorunları aşırı kalabalık alanın bir parçasıdır ve birden fazla aktör arasında daha iyi bir koordinasyon ihtiyacını vurgulamaktadır. Bu bağlamda, küresel refah için farklı seviyelerde daha iyi hızla değişen küresel sağlık diplomasisi terimi, sağlık için küresel politika ortamını şekillendiren ve yöneten çok düzeyli ve çok üyeli müzakere süreçlerinin hem sistemini hem de yöntemini ifade etmek için ortaya çıkmıştır (Kickbusch ve Buss, 2011, s. 601).

Sağlık ve dış politika arasındaki ilişkideki dönüşüm, hem belirli olaylardan hem de dünya siyasetindeki daha genel eğilimlerden kaynaklanmıştır. HIV / AIDS salgınının kötüleşmesi, ortaya çıkan ve yeniden ortaya çıkan bulaşıcı hastalıklardan (ör. SARS, kuş gribi) kaynaklanan tehditler, bio-terörizmle ilgili korkular ve ticaret ve sağıkla ilgili tartışmalar (ör. TRIPS ve ilaçlara erişim) zorla dış politikaya yol açmıştır (Fidler ve Drager, 2006, s. 687).

Soğuk Savaş sonrası dönemde sağlığın dış politika olarak ortaya çıkışı, halk sağlığının dış politikanın işlevleriyle ilişkisinde büyük bir değişimine işaret etmektedir. Günümüzde halk sağlığı, tüm dış politikanın temel işlevlerinde belirgin bir şekilde yer almaktadır. Ulusal ve uluslararası güvenlik uzmanları biyolojik silahların yayılması ve bio-terörizmden kaynaklanan tehditler konusunda halk sağlığının önemini bilimsel olarak takip etmekte tasarruflarını bilimsel verilerle şekkilendirmektedirler. Uluslararası ticaretin ve yatırımın halk sağlığı üzerindeki etkisine ilişkin tartışmalar, devletin ekonomik çıkarlarının peşinde koşmasında halk sağlığının önemini göstermektedir (Fidler, 2007, s. 54).

Dış politika aracı olarak sağlık meselesinin kullanımı kamu diplomasisi yaklaşımı ile benzerlik göstermektedir. Kavramsal çerçevemizi bu model oluşturmaktadır. Uluslararası örgütler, STK'lar tarafından sağlığın araçsallaştırılması eleştirilmesine rağmen ulus çıkarları ve devlet egemenliğini koruduğu için bu model tercih edilmektedir. Çin'in yıllar önce başlattığı ve hala devam eden Afrika'ya yönelik uyguladığı sağlık diplomasisi modeli ve ABD'nin 2003'te Irak savaşı sırasında Başkan Bush liderliğinde başlattığı "President's Emergency Plan for AIDS Relief" (PEPFAR) bu modelin uygulandığı girişimlerdir (Kahraman ve Cinman, 2019, s. 63).

Sağlık, dış politikanın temel işlevleriyle bağlantılıdır. Dış politika karmaşık olsa da devletler dört temel yönetim işlevini yerine getirmek için bu politikaya katılırlar. Birincisi, dış politika yoluyla devletler, güvenliklerini dış tehditlere karşı sağlamaya çalışırlar. Ulusal ve uluslararası güvenliğin sağlanması, bu nedenle, bir dış politika işlevidir. İkincisi, bir ülke ekonomik gücüne ve refahına katkıda bulunmak için dış politikayı kullanır. Devletler, dış politika yoluyla uluslararası ticaret ve yatırımdaki çıkarlarını desteklerler. Üçüncüsü, devletler, diğer ülkelerde siyasi ve ekonomik düzenin ve istikrarın gelişmesini desteklemek için dış politikayı kullanırlar. Böyle bir gelişme, bir devletin güvenliği ve ekonomik refahı konusundaki çıkarını tamamlar. Sonuç olarak, siyasi ve ekonomik gelişme dış politikanın bir parçasını oluşturur. Dördüncüsü, devletler insan onurunu geliştirmek ve korumak için çaba gösterirler (Fidler, 2007, s. 53).

Yumuşak güç bağlamında sağlık, görünüşte politik olmayan bağışçı ve alıcı ülkeye eşit olarak acil, uzun vadeli avantajlar sağlayabileceği için belirli diplomatik faydalar üreten bir alan olarak görülmektedir. Sağlık, bir diyalog kurmanın ve diplomatik engelleri aşmanın temeli olabilir, çünkü bunlar geleneksel ve daha

değişken ve duygusal kaygıları aşmaktadır. Sağlık diplomasisi, uluslararası ilişkiler gerildiğinde veya koptuğunda ülkeler arasında iletişim kanallarının kurulabileceği bir araç olabilir. Aralarında herhangi bir diyalog veya değişim olmadığında, ulusların küresel topluluğun yakın üyeleri olması beklenemez. İlk adım, karşılıklı ulusal çıkarların silah satışıyla bitmediğini kabul etmektir; sağlık belki de en az politik imalarla en iyi yolu sunar (Bourne, 1978, s. 121).

Sağlık diplomasisi küresel sağlık uygulamaları atmosferini biçimlendirme ve yönlendirme amacıyla; kamu sağlığı, uluslararası ilişkiler, yönetim, hukuk ve ekonomi gibi pek çok disiplini bir araya getirmektedir. Sağlık diplomasisi günümüzde, ulusal güvenlik, serbest ticaret ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi noktasında vazgeçilmez bir dış politika aracı haline gelmiştir. İngiltere, Brezilya ve İsviçre gibi ülkeler devlet politikalarını, “insan hakları” ve “küresel kamu yararına dayalı merkezî bir küresel sağlık stratejisi” ile uyumlu hale getirmektedir (TASAM, 2021) .

Küresel sağlık, diplomasi ve dış politika arasındaki kesişme noktasına artan ilgiye birçok faktör katkıda bulunmuştur. HIV / AIDS ve SARS (şiddetli akut solunum sendromu) ve pandemi grip gibi ortaya çıkan bulaşıcı hastalıklar da dâhil olmak üzere birçok yüksek profilli küresel sağlık sorunu, temel ulusal güvenlik ve dış politika çıkarlarına yönelik doğrudan tehditler olarak görülmeye başlandı. Dahası, küresel sağlık, sağlık ile uluslararası ticaret ve fikri mülkiyet hakları, tarım, eğitim ve çevre gibi diğer alanlar arasında giderek daha fazla bağlantı kurulmasıyla daha disiplinler arası bir hale geldi. Bu süreçte sağlık, diplomatik ve dış politika gündemine taşınmıştır (Michaud ve Kates, 2013, s. 25).

Ulusların hastalıklarla mücadelede bilimsel gelişmelere ek olarak yeni iletişim ve etkileşim yöntemleri geliştirmelerini de sağlamıştır. Sağlık alanında yaşanan gelişmelere paralel olarak uluslararası ilişkilerde yaşanan değişimler uluslararası organizasyonları, sivil toplumu da örgütlemeyi başararak yeni yönetim ve iletişim biçimlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Sağlık meseleleri küreseldir. Küreselleşmenin etkisiyle hastalıklar hızla yayılmaktadır. Nüfus sağlığını tehdit eden bu hastalıkları günümüzde hiçbir devlet tek başına çözüme kapasitesine sahip değildir. Sorunlar yalnızca salgın hastalıklar değil; ilaç patentleri ile ilgili fikri mülkiyet hakları, kalkınma hedefleri, savaşlar ve artan mültecilik sorunu sağlığın dış politikaya eklenmesini zorunlu kılmıştır (Kahraman ve Cinman, 2019, s. 62).

Küresel sağlık savunucuları, sağlık konularını dış politikaya ve diplomasiye bağlamayı daha fazla ilgi ve kaynak için bir reçete olarak görüyorlar. Öte yandan, birçok politikacı ve dış politika uygulayıcısı, sağlık programlarına verilen desteğin, "yumuşak güç ve" aydınlanmış kişisel çıkar "uygulaması yoluyla dış politika hedeflerine ulaşılmasına nasıl yardımcı olabileceğini vurguluyor. Bazen bu iki farklı bakış açısı aynı hizada olabilir. Ancak dış politika ve ulusal güvenlik hedeflerinin genellikle küresel sağlık hedeflerini gölgede bıraktığı da bir gerçektir (Michaud ve Kates, 2013, s. 24). Devletler kendi sınırları dışında yaşayan insanlara sağlık olanakları sunmaktan ziyade kendi ulusal güvenliklerine ve çıkarlarına göre politika gerçekleştirmektelerdir.

Sağlık, dış politikanın radarında çünkü üç küresel gündemin ayrılmaz bir parçası haline geldi:

- Güvenlik - küresel salgın korkusu veya patojenlerin kasıtlı olarak yayılması ve insani çatışmalar, doğal afetler ve acil durumlardaki artıştan kaynaklanan;
- Ekonomik - yalnızca iyi olmayan sağlığın kalkınma üzerindeki ekonomik etkisiyle ya da salgın salgınlarının küresel pazardaki ekonomik etkisiyle değil, aynı zamanda sağlık ürünleri ve hizmetlerinde büyüyen küresel pazardan elde edilen kazançla da ilgilidir;
- Sosyal adalet - sosyal bir değer ve insan hakkı olarak sağlığı güçlendirmek, Birleşmiş Milletler milenyum kalkınma hedeflerini desteklemek, ilaçlara ve temel sağlık hizmetlerine erişimi savunmak ve yüksek gelirli ülkeleri çok çeşitli küresel sağlık girişimlerine yatırım yapmaya çağırarak (Singh, 2017).

Gerçekte, sağlığı geliştirmenin mesajı, halk sağlığının, devletin güvenlik, ekonomik refah, kalkınma çabaları ve insan onuruna saygı arayışına fayda sağlayan bütünlük bir kamu yararı oluşturduğu şeklinde olmalıdır. Çok sayıda çıkar ve yönetim amaçlı halk sağlığı destekleri, onu dış politika için 'en iyi satın alma' yapmaktadır. Böylelikle, dış politika olarak sağlık, halk sağlığının geleneksel dış politikanın "düşük politikasına" kaçmasına izin vermektedir (Fidler, 2007, s. 57).

Sağlığın iyileştirilmesi dış politikanın önemli bir parçası haline gelirse iyileştirilmiş sağlık ekonomik istikrara ve dolayısıyla alıcı ülkelerin siyasi istikrarına dönüşeceğinden, dünya çatışmalarını azaltmak için önemli bir araç olacaktır. Dış

politikanın güçlü bir bileşeni olarak sağlık, dünya çapında ülkelerin politika yapıcıları tarafından iyi tanınmakta ve uygulanmaktadır (Dharmapuri, 2010, s. 644).

2.5. Uluslararası Anlaşmalar

Gün geçtikçe artan küresel sağlık sorunları devletlerin bir araya gelmesine ve bu sorunlara çözüm bulma arayışına girmelerine neden olmuştur. Sağlık sorunları orta çağdan bu yana ulusal olmaktan çıkmış ve uluslararası sorun haline dönüşmüştür. Bu sorunlar BM, NATO, G20 vb. pek çok devletin katılım sağladığı uluslararası önemli toplantılarda ele alınmaktadır.

HIV/AIDS'in dünyanın birçok yerinde durmaksızın yayılması, tüm toplumlar için yıkıcı bir tehdit oluşturmaktadır. Yeniden ortaya çıkan bulaşıcı hastalıklar (kuş gribi, şiddetli akut solunum bozukluğu, büyük ölçüde ilaca dirençli tüberküloz, sıtma, çocuk felci miyelit, veba, dang humması vb.) coğrafi sınırları olmayan ve ancak ulusların başarılı iş birliği yapmaları ile üstesinden gelinebilir (Amorim, vd. 2007, s. 1). Bu bulaşıcı hastalıkların ülkeden ülkeye yayılmasını önlemek için karantina kısıtlamalarına başvurulmaktadır. Uluslararası anlaşmalar, ticaret kesintilerinin yaşanmamasına yardımcı olmak için tasarlanmaktadır. Bununla birlikte, 21. yüzyılın başlarında, küresel sağlık ve dış politikanın benzeri görülmemiş bir yakınlaşması görüldü. Sağlık, çevre, ticaret, ekonomik büyüme, sosyal kalkınma, ulusal güvenlik ve insan hakları ve onuru ile derinden bağlantılıdır. Küreselleşmiş ve birbirine bağımlı bir dünyada, küresel sağlığın durumu, gelişmiş ve gelişmekte olan tüm uluslar üzerinde derin bir etkiye sahiptir. Küresel ölçekte halk sağlığının sağlanması tüm ülkelerin yararına. Ulusal çıkarlar uyumlu bölgesel ve küresel eylem ihtiyacı ile örtüştüğünde güçlü sinerjiler ortaya çıkar (Amorim vd. 2007, s. 1). Alanda iş birliği güçlendirmeye ve çözümler üretmeye yönelik yapılan uluslararası anlaşmalar, Oslo Deklarasyonu, Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS) ve Doha Deklarasyonu, Uluslararası Sağlık Tüzüğü ve Tütün Kontrollü Çevre Sözleşmesidir.

Türkiye uluslararası bu anlaşmalardan Oslo Deklarasyonu hariç Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS) ve Doha Deklarasyonu, Uluslararası Sağlık Tüzüğü ve Tütün Kontrollü Çevre Sözleşmesi anlaşmalarına taraf olmuştur. Küresel bir güç olarak yükselmeyi hedefleyen Türkiye küresel ağırlığı olan uluslararası anlaşmaları dikkate almakta ve özellikle son dönemde bu bağlamda insani

dipomasi ve insani yardım gibi küresel anlaşmaların ortak noktasını oluşturan konuları dış politikasında merkeze taşımaktadır. Bu açıdan uluslararası anlaşmaların varlığı Türkiye için önemlidir.

2.5.1. Oslo Deklarasyonu

Norveç Dışişleri Bakanı Jonas Gahr Støre ve Fransız meslektaşları Dışişleri Bakanı Philippe Douste-Blazy'nin daveti üzerine Brezilya, Endonezya, Senegal, Güney Afrika ve Tayland'dan dışişleri bakanları Eylül 2006'da Küresel Sağlık ve Dış Politika Girişimi'ni kurdular. Dış politikanın daha güçlü ve doğrudan katılımının sağlığın korunmasına ve geliştirilmesine somut bir katkı sağlayabileceği ve dış politika için yeni bir kapsam sunabileceği öncelikli alanlar seçildi. 20 Mart 2007'de Oslo'da, yedi bakan, öncelikli alanların her birinde gelecekteki çalışmalarını detaylandıran iddialı ve ilerici bir eylem gündemi üzerinde anlaşarak Oslo Deklarasyonu'nu yayımladılar (Elsevier, 2007, s. 1373).

Oslo Deklarasyonu'nda ileriye dönük benimsenen politika pozisyonlarının küresel sağlık güvenliği beklentilerinde önemli bir fark yaratabileceği 10 alan belirlenmiştir. Bu alanlar;

- Hazırlık ve dış politika
- Ortaya çıkan bulaşıcı hastalıkların kontrolü ve dış politika çabalar
- Sağlık ve dış politika için insan kaynakları
- Çatışma Barış ve güvenliği teşvik etme
- Doğal afetler ve diğer krizler
- HIV/AIDS'e Tepki
- Sağlık ve çevre
- Sağlık ve gelişim
- Anlaşmaları uygulamak ve izlemek için ticaret politikaları ve önlemleri
- Küresel sağlık güvenliği yönetimidir (Amorim, vd. 2007, s. 1-6).

Dışişleri bakanları tarafından başlatılan Dış Politika ve Küresel Sağlık (FPGH) girişiminin misyonu halk sağlığı kaygılarını açıklayan dış politikaya doğru ilerlemektir. Bu girişim, ortak hedeflere doğru birlikte çalışmak için dış politikayı formüle ederken bir sağlık merceğinin kullanılmasını teşvik etmeyi amaçlamaktadır (Chan, vd. 2008, s. 498). Toplumsal açıdan büyük bir öneme sahip olan bu anlaşma hem dünya sağlığını korumakta hem de daha ileri bir düzeye götürmektedir.

Günümüzün küreselleşme ve karşılıklı bağımlılık çağında, dış politikanın kapsamını genişletmeye acil bir ihtiyaç vardır. Günümüzde, ulusların saf kişisel çıkarlarının peşinde koşmak, artan karşılıklı bağımlılığın zorluklarına yanıt veren çözümlerin altını oyabilir. Dolayısıyla yeni fikirlerin teşvik edilip ortaklıklar için yeni mekanizmalar aranması, geliştirilmesi ve yeni iş birliği paradigmalarının geliştirilmesi gerekmektedir. Bu gerçeklik, ülkeler arasındaki ilişkilerde somutlaşan ortak değerler bulma ihtiyacını oluşturacaktır (Elsevier, 2007, s. 1373). Özellikle gelişmemiş veya daha yeni gelişmekte olan ülkeler statüsüne girmeyi başaran devletlerin sağlık haklarını savunmak için bu tarz anlaşmalara daha fazla gerek duyulmaktadır. Anlaşmaların bolluğu ile birlikte yapılan anlaşmaların kapsam alanında daha geniş bir halde olması dünya sağlığı açısından büyük öneme sahiptir.

Az gelişmiş ülkelerde sağlık sorunları ile baş etmede en büyük desteklerden biri uluslararası sözleşmelerle sağlanan yardımlardır. Özellikle Afrika kıtasının büyük bir bölümü kendi sağlık politikalarını dahi yürütemeyecek durumdadır. Bu anlamda daha iş birlikçi çözümlere yönelik anlaşmalara ve sözleşmelere ihtiyaç duyulmaktadır.

2.5.2. Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS) ve Doha Deklarasyonu

Gelişmekte olan ülkeler 1970 yılında Fikri Mülkiyet Haklarının (IPRS) yavaş genişlemesini tersine çevirmeye çalıştılar. Ancak bu girişimleri başarısızlıkla sonuçlanınca, gelişmiş ülkelerde harekete geçerek, DTÖ'nün kurulmasına yol açan geniş kapsamlı değişikliklerin bir parçası olarak 1994'te Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Yönleri Anlaşması'nın (TRIPS) kabul edilmesine neden olmuştur (Labonté, 2007, s. 100).

TRIPS ile ilgili Dünya Ticaret Örgütü müzakereleri ilk olarak 1994 yılında Uruguay Tarife ve Ticaret Genel Anlaşması'nın (GATT) bir parçası olarak sonuçlandı. Bu, DTÖ'ye katılan tüm ülkeler için ilaçlara başvuranlar da dâhil olmak üzere fikri mülkiyet haklarının korunmasını güçlendirdi. Anlaşma, halk sağlığı sonuçlarına bakılmaksızın, tamamen bir ticaret meselesi olarak müzakere edildi. HIV / AIDS ve diğer küresel sağlık sorunları giderek daha fazla önem kazandıkça kaynak bakımından fakir birçok ülke ve uluslararası sivil toplum grupları, TRIPS'in uygun fiyatlı ilaçlara erişimde başka bir engel oluşturduğunu gördüler (Lister ve Lee, 2013, s. 75). Bu anlaşma sayesinde az gelişmiş ülkelerin sağlık hizmeti hakları güvence altına

alınmıştır. Bu güvence sayesinde Afrika gibi ülkelerde meydana gelen pek çok bulaşıcı ve ölümcül hastalıkların tedavisini bulma imkânı da ortaya çıkmıştır.

Doha Bakanlar Konferansı'nın en önemli siyasi ve somut sonuçlarından bir tanesini ise "TRIPS ve Kamu Sağlığına" ilişkin ayrı bir Deklarasyonun kabul edilmesi oluşturmuştur. Özellikle GYÜ'ler ve EAGÜ'ler açısından büyük bir başarı olarak takdim edilen bu bildiri ile kamu sağlığını ilgilendiren çeşitli salgın hastalıkların (AIDS, tüberküloz, sıtma vs.) tedavilerinde kullanılan ilaçların üretimlerine ve patentlerine ilişkin olarak TRIPS Anlaşması çerçevesinde bazı esnekliklerin kabul edilmesi karara bağlanmıştır. Bunun somut ifadesi, söz konusu hastalıkların tedavisinde kullanılan patentli ilaçların üretim ve temininin daha ucuza mal olmasıdır. Dolayısıyla bu sonuç, başta Afrika ülkeleri olmak üzere Brezilya gibi bazı Latin ülkeleri ve Hindistan tarafından büyük başarı olarak algılanmaktadır. Doha IV. Bakanlar Konferansı'nın en önemli sonuçlarından bir diğerini ise, Çin Halk Cumhuriyeti'nin ve Tayvan'ın DTÖ'ne üyelik süreçlerinin tamamlanarak konferans sırasında imzalanan anlaşmalarla DTÖ'ne katılmaları oluşturmuştur (Altay, 2001). Özellikle Afrika kıtasında bulunan ülkelerin hemen hemen hepsine yardımda bulunan Çin devleti sağlık alanında da pek çok atılımında bulunmuştur.

TRIPS Anlaşması ve Halk Sağlığına ilişkin 2001 Doha Deklarasyonu, DTÖ Üyelerinin fikri mülkiyet yasalarını, TRIPS'in tüm esnekliklerinden yararlanarak herkes için ilaçlara erişimi teşvik edecek şekilde uygulamaları gerektiğini ilan etti. TRIPS Anlaşması, DTÖ üyelerinin bir dizi farklı sınırlama kullanmasına izin verir (Love, 2005, s. 5). Herkesin ilaç erişimine ulaşması dünya sağlığı açısından pek çok öneme sahiptir. Özellikle gelişmemiş ülkelerdeki bireyler ülkelerini terk ederek gelişmiş ülkelere göç etmesi ile sağlık sorunları diğer büyük devletlerinde kapısını çalmaktadır. Yapılan yardımlar sayesinde gelişmiş ülkeler hastalıkları kapısından dışarı tutabilmekte ve yardım kisvesi altından kendi reklamını da gerçekleştirebilmektedir.

Afrika Grubu'nun diğer gelişmekte olan ülkeler tarafından desteklenen talebi, ilaçlara erişimle ilgili olarak TRIPS Anlaşmasının (özellikle Anlaşmanın patentlerle ilgili hükümlerinin) etkileri hakkında artan endişeleri yansıtıyordu. Sahra altı Afrika ülkelerindeki HIV krizi, ilaç endüstrisinin bazı hükümetler tarafından desteklenen girişimleri TRIPS uyumlu önlemlerin uygulanmasını engellemektedir (Correa, 2002, s. 1). Cinsel yollar ile bulaşan bu hastalıkların hızlı bir şekilde yayılmasını önleyen

gelişmiş devletler yıllar geçse de tam manada mutlak zafer elde edememiştir. Günümüzde dahi bu hastalıklar ile mücadele devam etmektedir. Her ne kadar bu hastalıkların kendi ülkelerinden gelmesinden korksa da bu büyük devletlerin ülke sınırlarında da aynı rahatsızlıklar baş göstermiştir.

TRIPS Anlaşması, zorunlu lisansların kullanımına izin vermektedir. Zorunlu lisanslama, yetkili bir devlet makamının, patent sahibinin rızası olmadan patentli bir buluşun kullanımını üçüncü bir şahsa veya devlet kurumuna lisanslamasını sağlar. Anlaşmanın 31. maddesi, zorunlu lisansların verilmesi için birtakım koşullar ortaya koymaktadır. Bunlar, zorunlu lisans başvurularının duruma göre belirlenmesini, gönüllü bir lisans için patent sahibiyle önceden (başarısız) müzakerelerin gösterilmesi ihtiyacını ve patent sahibine yeterli ücretin ödenmesini içermektedir. Ulusal veya uluslararası acil durumları ele almak için zorunlu lisanslar verildiğinde, süreci hızlandırmak için belirli gerekliliklerden feragat edilebilmektedir. Örneğin, önceden müzakerelere sahip olma ihtiyacı için patent sahibinden gönüllü bir lisans alınma yoluna gidilebilmiştir.

Anlaşma, zorunlu lisansların verilmesi için bazı olası gerekçelere (acil durum ve rekabete aykırı uygulamalar gibi) atıfta bulunsa da üyelere, patentlerin çalışmaması, kamu sağlığı veya kamu yararı ile ilgili olanlar gibi diğer gerekçeleri şart koşma konusunda tam özgürlük tanımıştır (DSÖ, 2021).

2.5.3. Uluslararası Sağlık Tüzüğü

25 Temmuz 1969'da Yirmi İkinci Dünya Sağlık Asamblesi tarafından kabul edilen Uluslararası Sağlık Tüzüğü, önceki Uluslararası Sağlık Tüzüğü'nün gözden geçirilmiş ve birleştirilmiş bir versiyonunu temsil etmektedir. 1973'teki Yirmi Altıncı Dünya Sağlık Asamblesi: özellikle kolera hükümlerine ilişkin olarak Yönetmelikte değişiklik yaptı. 1981'lerde Otuz dördüncü Dünya Sağlık Asamblesi, çiçek hastalığını küresel çapta ortadan kaldırması nedeniyle dışlamak için yönetmelikleri değiştirdi. Son olarak 2005 yılında revize edilmiştir. Uluslararası Sağlık Tüzüğü'nün amacı, dünya trafiğine minimum müdahale ile uluslararası hastalıkların yayılmasına karşı maksimum güvenliği sağlamaktır (DSÖ, 1983). Orta çağdan bu yana artan küresel sağlık hastalıkları günümüzde dahi devam etmektedir. Özellikle devletlerin uzun süredir uğraş verdikleri bazı hastalıkların çözüme kavuşması bu tür anlaşmalar sonucunda meydana gelmiştir. Veba, kolera, kuş gribi, domuz gribi ve benzeri pek çok

hastalıkların dünya sağlığını tehdit etmesi sonucu insanların toplu bir şekilde mücadele etmesine de teşvik etmiştir. Uluslararası sağlık tüzüğü ise bu mücadelenin yazılı anlaşması niteliğindedir.

Küresel Salgın Uyarı ve Müdahale Ağı (GOARN), bulaşıcı hastalık salgınlarına uluslararası düzeyde koordine edilmiş yanıtla katkıda bulunmaya ve bunlara katılmaya istekli teknik kurumlar, araştırma enstitüleri, üniversiteler, uluslararası sağlık kuruluşları ve teknik ağlardan oluşan bir ağ olarak 2000 yılında kurmuştur. Uluslararası salgınlara yanıt verme konusunda uzmanların hızlı seferberliğini güçlendirme ve koordine etme ve önceki yanıtları karakterize eden bazen kaotik ve parçalı operasyonların üstesinden gelme ihtiyacının kabul edildiğini yansıtıyordu (Mackenzie, vd. 2014, s. 1023). Bu anlaşmalar sayesinde bilinmesi güç olan toplumlara dahi ulaşmada bürokratik engeller ortadan kalkabilmektedir.

Dünya sağlık örgütü gibi kuruluşlar bu anlaşmaların yürürlükte kalması ve daha kapsayıcı bir hal alması içinde elinden geleni yapmaktadır. Yine aynı şekilde Dünya Sağlık Örgütü gibi kuruluşlar yardım edilmesi gereken topluluklar üzerinde yaptıkları çalışmaları sunarak anlaşmaların kapsayıcılığını ve büyüklüğünü belirlenmesinde büyük bir öneme sahiptir.

Mayıs 2001’de WHA, DSÖ’nün liderliğini ve GOARN’ı salgın uyarısı ve müdahalesi için uygun maliyetli, koordinasyon mekanizması ve bunu sağlamak için bir ortaklık olarak kabul eden Küresel Sağlık Güvenliği salgın uyarı ve müdahale hakkında bir karar ve rapor kabul etti (Mackenzie vd. 2014, s. 1023). Bu tür anlaşmalar sadece ilaç yardımları ve maddi yardımlardan ibaret değildir. Personel eğitimleri ve toplumsal eğitimler ile de toplumları ve ilgili makamları bilinçlendirerek küresel sağlık sorunlarını engelleme çabası içerisine de girmektedir.

Ülkemizin de içerisinde olduğu 194 ülke için bağlayıcı olan Uluslararası Sağlık Tüzüğü (2005), 15 Haziran 2007 yılında yürürlüğe girmiş ve taraf ülkelere “Belirlenmiş Giriş Noktaları”nda belirtilen temel halk sağlığı kapasitelerini geliştirmeleri için beş yıllık bir süre tanımıştır. Bu beş yıllık süre 15 Haziran 2012 tarihinde dolmuş ve Türkiye süre uzatımı talep etmemiştir. Diğer taraftan Türkiye, Dünya Sağlık Örgütü ile iş birliği içerisinde olması dünya sağlığı için bulunmaz bir nimet olarak değerlendirilmelidir. Yaşanan küresel sağlık sorunları her zaman için ulaşım yolları ile çoğalmakta ve pandemiye dönüşmektedir. Dünya Sağlık Örgütü gibi

pek çok kuruluşunda bildiği bu bilgi doğrultusunda ülkelerin ve hatta bazı durumlarda kritik öneme sahip şehirler dahi sağlık noktalarına sahiptir.

2.5.4. Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi (TKÇS)

Tütüne bağlı hastalıklardaki küresel artış, 1990 yılında dünyada radikal ve yaratıcı önlemleri gerekli kılan bir halk sağlığı sorunu haline geldi. Bu durum DSÖ'nün anayasal anlaşma yapmasını mecburi bir hale getirmiştir (Nikogosian, 2010, s. 83). Tütün kullanımını dünya üzerindeki en ölümcül alışkanlık olarak bilmektedir. Özellikle tütünün verdiği sağlık rahatsızlığı sadece kullanıcıyı rahatsız etmemektedir.

Bununla birlikte tütün kullanıcıları yakın çevresinde bulunan tüm kişilerde etkilenmektedir. Kişi hak ve özgürlüklerine aykırılık arz eden bu anlayışın çözüm bulunması elzem bir olay haline gelmiştir. Sinsi bir şekilde ilerleyen tütün hastalıkları uzun vadede geri dönülmez bir hal alabilmektedir.

Tütün kontrolüne ilişkin uluslararası bir sözleşme önerileri ilk olarak 1994 yılında Dokuzuncu Dünya Tütün veya Sağlık Kongresi'nde gündeme getirildi ve bu, 1995'teki WHA toplantısına bir teklifle sonuçlandı. Bunu takiben DSÖ, böyle bir sözleşme için çeşitli formülleri değerlendirdi ve bu, uluslararası ve ulusal eylemi teşvik etmek için bir Çerçeve Sözleşme oluşturmaya karar verdi. Bu, 2000 tarihli WHA toplantısında kabul edildi. Sözleşmenin lafzını iki yıl boyunca müzakere eden Uluslararası Müzakere Kurulu (INB) oluşturuldu. 2003 yılında Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi (FCTC) WHA tarafından kabul edildi ve sözleşme, genellikle iç diyalogu takiben 40 üye devletin imzalamasından sonra 2005 yılında yürürlüğe girdi. 2010 yılına kadar 168 ülke imzaladı, bunlardan ABD dâhil 15 tanesi resmi onay ile FCTC'yi ulusal yasalara henüz getirmedi (Lister ve Lee, 2013, s. 78). Tütün ve tütün ürünlerinin insanlık tarihinde çok eski yılları kapsamaktadır. Toplumsal sağlığı ciddi şekilde tehdit eden bu sorunun insanlık tarihinden silinmesi çok uzun yılları alabilmektedir.

Bulaşıcı olmayan ölüm ve hastalık nedenlerinden en yaygın olanı tütün kullanımınıdır. 2002 yılında, yaklaşık %20'si Batı Pasifik Bölgesi'nde olmak üzere yaklaşık 5 milyon can almıştır. Tütün kullanımını da Bölge'nin hastalık yükünü önemli ölçüde artırmaktadır. Tütün yükü, gelişmiş ülkelerle sınırlı değil; gelişmekte olan ülkelerde ilk on hastalık içinde bulunmaktadır. Tütün kullanımının ağır sağlık, sosyal ve ekonomik maliyetleri nedeniyle, DSÖ tütün salgınını kontrol etmek için eşgüdümlü

bir küresel strateji geliştirmiştir (DSÖ, 2003, s. 1). Tütün ve tütün ürünlerinin yarattığı sağlık sorunları ile ortak bir mücadele planı hazırlayan dünya sağlık örgütü kararlı adımlar atmaktan çekinmemiştir. Özellikle ülkelerin bu mücadelede saf tutmasını istemesi uluslararası arenada en büyük seferberliği başlatmasına vesile olmuştur.

DSÖ Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi (FCTC), Dünya Sağlık Örgütü himayesinde müzakere edilen ilk anlaşmadır. Dünya Sağlık Örgütü Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi, tüm insanların en yüksek sağlık standardına sahip olma hakkını yeniden onaylayan kanıta dayalı bir anlaşmadır. DSÖ FCTC, önceki uyuşturucu kontrol anlaşmalarının aksine, bağımlılık yapan maddeleri ele almak için düzenleyici strateji geliştirmede bir paradigma değişikliğini temsil etmektedir. DSÖ FCTC, arz konularının yanı sıra talep azaltma stratejilerinin önemini ileri sürmektedir. DSÖ FCTC, tütün salgınının küreselleşmesine yanıt olarak geliştirilmiştir (DSÖ, 2005). Bağımlılık yapıcı maddeleri de kapsayan bu anlaşma çok geniş yelpazeye sahiptir. Ülkelerin mücadele için bu anlaşmayı ilgili kurumlara aktarması ve onaylatması ile anlaşma maddeleri yürürlüğe girmiştir. Yürürlüğe giren bu anlaşma ile birlikte ülkeleri teşvik amaçlı pek çok destek verilmiştir. Özellikle sadece tütünü kapsamaması ve beraberinde uyuşturucu gibi maddelerin de dâhil edilmesi dünya sağlığı açısından en kapsamlı anlaşma olarak görmek mümkündür.

Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) Tütünsüz Girişimi (TFI) tarafından yönetilen FCTC, mevcut ve gelecek nesilleri yıkıcı sağlık, sosyal, çevresel ve ekonomik tehlikelerden koruma amacıyla küresel sağlık yönetiminin temel bir aracı olarak kabul edilmektedir. Tütün tüketiminin ve tütün dumanına maruz kalmanın sonuçları Antlaşması, tütün kullanımından kaynaklanan yılda beş milyondan fazla ölümü önlemek ve azaltmak için üye devletlerin asgari olarak ne yapmaları gerektiğine dair geniş kapsamlı tedbirler ortaya koymaktadır (Lee ve Gómez, 2011, s. 63). Yapılan bu anlaşma sadece dünya sağlığını iyileştirmemekte bununla birlikte dünya ekonomisinin de ilerlemesini istemektedir. Tütün bağımlılığı her yıl milyarlarca doların israf olmasını sağlamaktadır. Bu milyarlarca doların insanlık için daha önemli harcamalara veya yatırımlarda kullanılması sağlanabilir.

2008 Küresel Tütün Salgını Üzerine DSÖ Raporu, altı etkili tütün kontrol politikasından oluşan bir paket olan MPOWER aracılığıyla, bu küresel fikir birliğini küresel bir gerçeğliğe dönüştürmek için DSÖ Çerçeve Sözleşmesini temel alan bir yol haritası sunmaktadır. DSÖ, küresel ortaklarının yardımıyla kapasitesini artırıyor ve

MPOWER politikalarını uygularken “Üye Devletler”i desteklemeyi taahhüt etmektedir (DSÖ, 2008).

Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesinin amacı, mevcut ve gelecek nesilleri tütün tüketiminin ve tütün dumanına maruz kalmanın yıkıcı sağlık, sosyal, çevresel ve ekonomik sonuçlarından korumaktır. Tütün kullanımı ve tütün dumanına maruz kalmanın yaygınlığını sürekli ve önemli ölçüde azaltmak için bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeylerde iş birliği geliştirmektir (DSÖ, 2003).

2.6. Sağlık Diplomasisini Etkili Kullanan Ülkeler

Sağlık diplomasisi, alıcı ülke halklarıyla uzun döneme yayılan ilişki kurmak açısından en uygun iletişim yöntemidir. Yardımda bulunan ülke yabancı kamulara yönelik sağlığı teşvik ederek; imajını, algısını yönetirken aynı zamanda sağlığın geliştirilmesine de katkı sunmaktadır (Kahraman ve Cinman, 2019, s. 68).

Özünde yumuşak güç eksenli bir etkileşim biçimi olan sağlık diplomasisi, geleneksel diplomasi uygulamaları karşısında farklı süreçleri içeren yeni bir diplomasi modeli olarak konumlandırılabilir. Geleneksel diplomasinin temel hedefi, bilindiği üzere, tüm unsurlarıyla gücün ve ulusal çıkarların maksimize edilmesidir. Sağlık diplomasisi kapsamında gerçekleştirilen politika ve uygulamaların ise; güç ve ulusal çıkar hedefleri yanında, insan hayatı, insan hakları ve insan onuruyla ilgili evrensel değerlerin yükseltilmesi yoluyla etkileşim alanını genişletmek gibi dolaylı ancak etkili hedeflerinden söz etmek mümkündür. Sağlık diplomasisinin taraflar açısından ekonomik, politik ya da ulusal güvenlikle ilgili bir etkileşim potansiyelinin bulunduğu ve pek çok farklı bileşeniyle bu alanda önemli bir boşluğu doldurduğu söylenebilir. Ancak doğrudan insan sağlığına ve insan hayatına ilişkin olması onu geleneksel diplomasi karşısında bir anlamda ayrıcalıklı kılmakta, böylece meşruiyet düzeyini yükseltmektedir (Battır, 2019, s. 155).

Bu ayrıcalıklar devletler nezdinde gerçekleşmekte ve iyi bir statüye sahip olma yolunda ilerlemektedir. Özellikle bu devletler gelişmiş veya gelişmekte olan devletlerdir. Bu devletler içerisinde ise en çok gelişmiş devletlerin sağlık diplomasisinde baş gösterdiğini söylemek mümkün olacaktır. Bu devletler ABD, Çin, Brezilya, İngiltere ve diğerleridir.

2.6.1. Amerika Birleşik Devletleri

Amerika Birleşik Devletleri'nde İlk uygulamaları 1940 yılında başlayan yumuşak güç aktarımı, sonraki yıllarda ABD dış politika bileşenlerinden biri olarak ele alınmış ve stratejik hedeflere ulaşmada bir vasıta olarak kullanılmıştır. ABD'nin bu konudaki tarihçesine bakıldığında, uluslararası tıbbi girişimler kapsamında, kısa-orta-uzun vadeye yayılabilen ve sınırlı ya da stratejik bir seri kazanım sağlaması beklenen; afetlerde insani yardım, doğrudan sağlık hizmetleri, salgın önleme ve hekim-lider ilişkisi gibi uygulama türleri öne çıkmaktadır. ABD'nin bu kapsamdaki uygulamalarına sivil ve askeri kuruluşların katıldığı, tıbbi personel ile bilim adamlarının; Orta ve Güney Amerika, Doğu Afrika, Büyük Okyanus Adaları, Avrupa ve Doğu Asya bölgesinde görevlendirildikleri görülmektedir. Bu bölgelerde, ev sahibi ülkedeki meslektaşları ile birlikte çalışan ABD'li görevliler, ABD etik değerlerinin tanıtımını yapmaktadırlar. Bu tür görevlerin yerine getirilmesi veya desteklenmesi amacıyla ABD Deniz Kuvvetleri'ne bağlı deniz araçları da kullanılmaktadır (Erman, 2016, s. 81).

Küresel Sağlık Girişimi, ABD dış politikasının önemli bir parçası olarak az gelişmiş ülkelerdeki hastalıklarla mücadele etmek için ABD tarihindeki en yoğun finanse edilen, en iddialı plan olmak üzere 2009 yılında kurulmuştur. Eski ABD Başkanı Obama döneminde, küresel sağlık için altı yıl içinde 63 milyar dolar bir bütçe ayrıldı. Bu nedenle ABD hükümetinin daha geniş küresel sağlık çabalarının bir parçası olarak bulaşıcı hastalıklarla mücadeleyi resmileştirdi ve öncelikle üçüncü dünya ülkelerini etkileyen yıkıcı hastalıklara özel dikkat çekmiştir (Conn, 2012).

Sağlık güvenliği konusu, dış politikada da giderek daha önemli bir hale gelmektedir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri hükümeti, diğer ülkeler, uluslararası kuruluşlar ve özel aktörlerle organize edilen çok partili bir çaba olan Küresel Sağlık Güvenliği Gündemini Temmuz 2014'te başlattı. Görevi, "bulaşıcı hastalık tehditlerinden güvenli ve güvenli bir dünyaya doğru ilerlemeyi hızlandırmak ve uluslararası güvenlik önceliği olarak küresel sağlık güvenliğini teşvik etmektir." ABD Hükümeti "Küresel sağlık güvenliğinin tek bir aktör veya hükümet tarafından başılamayacağını ve Küresel sağlık güvenliği çözümünün devletlerarası iş birliği gerektiren bir sorumluluk olduğunu" kabul etmektedir. Küresel Sağlık Güvenliği gündemi, küresel güvenlik tehditlerine vurgu yapan insan güvenliği söyleminin ve bu tehditleri ele alma konusundaki kolektif sorumluluğunun ABD dış politikasına nasıl

nüfuz ettiğini ve yeni ve acil dış politika hedeflerinin ifade edilmesini sağladığını göstermektedir (Chattu, 2014, s. 7).

Küresel sağlık diplomasisi (GHD) literatürünün çoğu, küresel sağlığı daha çok dış politika hedeflerine ulaşmak için bir araç olarak kullanma savunuculuğunda normatiftir. Bu bakış açısı, Amerikalıların askeri güç etkinliğine olan inancını, son yirmi yılın en düşük seviyesine getirmiştir. Washington Times'ta yayımlanan bir rapora göre, "ABD'nin dünyadaki çıkarlarını ilerletmek için hangi başka araçların olduğu" değerlendirmesi yapmaya zorlamıştır. "Tıbbi diplomasi" terimini icat ettiğini iddia eden Tommy Thompson (ABD Dışişleri Bakanı) Bush Yönetimi için: "Amerika'dan korkan ve Amerika'dan nefret eden etnik ve dini grupların nefretini, bariyerlerini yıkmanın, bu ülkelere iyi bir tıbbi politika ve sağlık sunmaktan daha iyi bir yol olmadığını söylemiştir" (Lee, vd. 2009, s. 13).

Tıp diplomasisi, diplomasideki, özellikle çatışma bölgelerinde, olgunlaşan tiyatrolarda ve kaynak fakiri ülkelerdeki başarısızlıkların onarılmasına yardımcı olurken, küresel sağlığı iyileştirmenin ikili hedeflerine ulaşabilir. Aynı zamanda, Arap ve Müslüman dünyasını Batı'ya karşı kışkırtmayı amaçlayan radikal ve köktenci propagandaya karşı ABD'nin yaratıcı bir tepkisini temsil edebilir. Bu ileri diplomasinin araçları, ABD tarafından eğitilmiş doktorlar ve ABD misyonlarının veya komutanlıklarının bir parçası olarak hizmet veren diğer sağlık uzmanlarıdır. Nüfus içinde iyi niyet inşa etmenin yanı sıra, ev sahibi ülkelerdeki karar vericilere erişim sağlayarak ABD'nin pozisyonuna dâhil olmak ve onu güçlendirmek için benzersiz bir yetenek sağlayabilirler (Marrogi ve Dulaimi 2014, s.125).

Sağlık diplomasisi, ABD'nin insani gaye ve değerlerini, özellikle Amerika'nın işgal veya sömürge haline getirdiği ülkelerdeki halkın zihninde oluşan olumsuz bakış açısını, olumlu bir bakış açısı olarak algılanmasını sağlayabilir.

Amerika Birleşik Devletleri eski Dışişleri Bakanı olan Hillary Clinton, hükümetin küresel sağlıkla ilgili girişim düşüncelerine ilişkin aşağıdaki açıklamayı yapmıştır:

"Güçsüz veya başarısız ülkelerin güçlenmesi için küresel sağlığa yatırım yapıyoruz. Amerika halkının güvenliğini ve geleceğini korumak için küresel sağlığa yatırım yapıyoruz. Sosyal ve ekonomik ilerlemeyi teşvik etmek amacıyla uluslararası ve bölgesel sorunların çözümü konusunda Amerika Birleşik Devletleri'ne yardımcı olabilecek becerikli ulusların yükselişini desteklemek için küresel sağlığa yatırım yapıyoruz. Kamu diplomasisinin bir aracı olarak küresel sağlığa yatırım yapıyoruz. İyi niyetimizin açık bir

göstergesi olarak küresel sağlığa yatırım yapıyoruz. İnsanlara sağlıklı ve uzun bir yaşam şansı sunmak ya da çocuklarını hastalıklardan korumak için yardımcı olmak, herhangi bir devlet ziyareti ya da stratejik diyalogun yapabileceği katkıdan daha fazla etkiye sahiptir. Küresel sağlık, kaynaklarımıza stratejik olarak yatırım yapmanın insanlar, topluluklar ve ülkeler üzerinde nasıl hızlı ve kalıcı bir etkiye sahip olabileceğinin en iyi kanıtıdır”(Voltaire Network, 2021).

2.6.2. İngiltere

Birleşik Krallık sağlığı bir insan hakkı ve küresel kamu yararı olarak görmekte, merkezi bir hükümet ile küresel sağlık stratejisinin bu şekilde mümkün olabileceğini öngörmektedir. Küreselleşmenin ve sağlık üzerindeki etkilerinin tanınmasına dayanan bu yeni çaba, Birleşik Krallık'ın küresel sağlığı etkileyebilecek dış ilişkileri, uluslararası kalkınma, ticaret ve yatırım politikalarını bir araya getirmeyi hedeflemektedir (Kickbusch vd. 2007, s. 2).

Birleşik Krallık'taki İşçi Partisi hükümeti, 2008'de küresel bir sağlık stratejisi (GHS) yayımlamıştır. Strateji, Birleşik Krallık nüfusunun sağlığını korumak, Birleşik Krallık'ın ekonomisini ve güvenliğini teşvik ederken aynı zamanda iyileştirmeleri teşvik etmek için hükümetler arası bir yaklaşım ortaya koymuştur. Birleşik Krallık Hükümeti'ne göre sağlık faaliyetleri, dış politikada bir iyiliktir. Çünkü Dünya nüfusunun sağlığını iyileştirmekle ancak güçlü ve yaşanabilir bir dünya olabilir. Küresel Sağlık Stratejisi ancak bu durumla mümkün olur (Lee vd. 2009, s. 14).

Birleşik Krallık'ın küresel sağlığa daha fazla odaklanmaya karar vermesinin birincil nedeni kişisel çıkar-ulusal ve uluslararası güvenliği ve ekonomik çıkarları korumaktır. Küresel sağlığa yatırım yapmak da İngiltere'nin uluslararası itibarını artırmanın bir yolu olarak görülmektedir (Gagnon ve Labonté, 2013, s. 1).

Küresel sağlık, dış politikanın tüm temel işlevleriyle sürekli bir etkileşim içindedir. Bu işlevler, ulusal ve küresel güvenliğin sağlanması, ekonomik refahın oluşturulması, düşük gelirli ülkelerde kalkınmanın desteklenmesi, insan haklarının korunması ve insani yardımın sağlanmasıdır.

Birleşik Krallık, Eylül 2008'de, küresel sağlık için hükümetler arası bir strateji olan "Sağlık Küreseldir - Birleşik Krallık Hükümeti stratejisi 2008-2013" adlı ilk yayımlayan ülke olmuştur. Birleşik Krallık'ta ve denizaşırı ülkelerde sağlığı iyileştirmek için Devlet dairelerinin nasıl tutarlı bir şekilde birlikte çalışması gerektiğini ortaya koymayı amaçlamıştır. Uluslararası olarak, strateji, birçoğu kendi

stratejilerini geliştirmeye yardımcı olmak için kullanmış olan birkaç ülke ve kurum tarafından iyi uygulama örneği olarak kabul edilmektedir. Eylem için beş alan:

- Daha iyi küresel sağlık güvenliği,
- Sağlık sağlamak için daha güçlü, daha adil ve daha güvenli sistemler,
- Daha etkili uluslararası sağlık kuruluşları,
- Daha iyi sağlık için daha güçlü, daha özgür ve daha adil ticaret,
- Kalkınmayı güçlendirme, politikayı ve uygulamayı iyileştirmek için kanıt geliştirme ve kullanma (DSÖ, 2011).

DSÖ'ye göre Birleşik Krallık Hükümeti, sadece bu stratejilerle belirlenen hedefe ulaşamaz. Çünkü pek çok sektör, sağlığı etkilediğinden ve pek çok ülke ve kurum sağlık hizmetlerinde yer aldığından, dünya çapında sağlığı iyileştirmek için iş birliği eylemleri ve çözümleri gerekmektedir. Bu hem Birleşik Krallık hükümet daireleri arasında hem de Birleşik Krallık Hükümeti ile AB ve BM'den sivil toplum kuruluşlarına (STK'lar), vakıflara, akademiye ve iş dünyasına kadar uzanan bir dizi diğer ortaklar arasında yaratıcı, ortak bir ortaklık anlamına gelmektedir (DSÖ, 2011).

2.6.3. Brezilya

Brezilya, kamu yönetimi, sağlık, eğitim, tarım, çevre, enerji ve küçük şirketlerde kalkınma için diğer ülkelere yardım sağlamada aktif rol oynamaktadır. Bu anlamda 2010'da Brezilya, Evrensel Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Geliştirilmesine ilişkin I Dünya Konferansı'na ve 2011'de Brezilya Sağlık Sosyal Belirleyicileri Küresel Konferansı'na ev sahipliği yapmıştır (Kickbusch ve Buss, 2011 s. 603).

Brezilya, bölgesel ve uluslararası sağlık politikası tartışmalarında uzun süredir etkili bir oyuncu olmuştur. Daha yakın zamanlarda, diğer ülkelerde sağlıkla ilgili resmi kalkınma yardımı alanına da katkıda bulunmuştur. 150 uluslararası sağlık iş birliği faaliyetinin çoğu son 5-10 yılda geliştirilmiştir. Başkan Luiz Inácio "Lula da Silva (2003, 2010) yönetimi altında Brezilya, ticari tarımdaki büyüme, derinleşen sanayileşme ve yükselen emtia fiyatlarının tetiklediği, sosyal eşitsizliğin azalmasına, orta sınıfın genişlemesine yol açan bir ekonomik patlama yaşadı ve denizaşırı faaliyetlerin finansmanında kullanılmak üzere daha fazla gelir. Lula, Brezilya'nın uluslararası ilişkilerini güçlendirme çabalarına kişisel olarak öncülük etmiştir ve sağlık, ülkenin, kendi görüşüne alternatifleri desteklemek amacıyla küresel erişimini yoğunlaştırdığı birkaç alandan sadece biridir. "Küresel Kuzey" in hâkim olduğu

ilişkiler ve kurumlar. Brezilya'nın Güney-Güney girişimlerini destekleme ve yardımdan ziyade iş birliği ve dayanışmaya odaklanma ısrarı ona uluslararası saygı kazandırmıştır. Çok taraflı arenada Çerçeve gibi konulardaki liderliği Tütün Kontrolü Sözleşmesi, HIV / AIDS ilaçlarına evrensel erişim ve intibakın rolü Küresel sağlık politikası tartışmalarındaki fikri mülkiyet hakları özellikle dikkate değerdir (Bliss, 2010, s. 1).

Brezilya, yirminci yüzyılın başlarından başlayarak, liman temizliği, göçmenler ve yolcuların sağlığı ve benzeri bulaşıcı konularla ilgili hemisferik anlaşmaların hazırlanmasında ve diğer Latin Amerika ülkelerinin katılmasını sağlayarak uluslararası halk sağlığı faaliyetlerinde lider bir rol oynamıştır. Brezilya, 1948'deki başlangıcından bu yana Dünya Sağlık Örgütü'nün bir üyesi olarak, son zamanlarda fikri mülkiyet hakları ve tütün kontrolü gibi konularda uluslararası müzakerelerde dikkate değer bir etkiye bulunmuştur. 1959'da Brezilya, gelişmiş ülkelere aldığı teknik yardım ve 1960'lardan beri diğer gelişmekte olan ülkelere kalkınma yardımı sağlamıştır. Ancak, Brezilya'nın uluslararası sağlık diplomasisi alanındaki uzun deneyimleri olmasına rağmen, sağlıkla ilgili yapmış olduğu yardım faaliyetlerine geç başlamıştır. Brezilya'nın sağlıkla ilgili uluslararası iş birliği resmi kalkınma yardım faaliyetlerinin büyük çoğunluğu son 10 yılda gerçekleştirmeye başlamıştır. Yukarıda belirtildiği gibi, Brezilya'nın uluslararası faaliyetlerinin toplam değerine ilişkin rakamların elde edilmesi zor olsa da Brezilya'nın Latin Amerika, Afrika ve Asya ülkeleriyle yaptığı iş birliği faaliyetleri, devlet tarafından sağlanan sağlık hizmetlerini çoğunluğa yaymakta büyük başarı sağlamıştır (Bliss, 2010, s. 2).

Brezilya hükümeti, sağlık konularında iş birliği ile ilgili olarak ağırlıklı olarak diğer güney ülkelere odaklanmaktadır. Özellikle İşçi Partisi üyesi Cumhurbaşkanı Luiz Inácio Lula da Silva (Lula), Brezilya'nın gelişmekte olan güney ülkeleri arasında lider olmasına büyük önem vererek ülkenin uluslararası imajının yükseltilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Brezilya'nın uluslararası meselelere katılımını artırmak için Lula, çeşitli girişimlerde yer almıştır (Heijstek, 2015, s. 16). Stratejik Sağlık İşbirliği Planı oluşturan 2009 Estoril Deklarasyonu'nu imzalayarak Portekizce konuşan diğer ülkeler ve eski Portekiz kolonileriyle birleşmesine katkıda bulunmuştur. Brezilya'nın Afrika'ya yönelik denizaşırı kalkınma fonlarının yaklaşık yarısı Portekizce konuşan Afrika Ülkeleri Grubu'na aktarılmıştır (Bliss, 2010, s. 11).

Ülkenin küresel sağlığı savunma konusundaki itibarı, Lula İdaresi'nin bir bütün olarak Brezilya'nın küresel statüsünü ilerletme çabalarının önemli bir parçası olmuştur. Bu durum Brezilya'yı dünyanın en büyük yardım bağışçılarından biri haline getirerek 2010'da yıllık 4 milyar ABD dolarına ulaşmasını sağlamıştır. Daha da önemlisi, Brezilya'nın yükselen bağışçı statüsü, küresel sağlık diplomasisine olan bağlılığıyla yakından uyumludur. İkili yardım, mali yardıma daha az odaklanmış ve daha çok fikirlerin, teknik ve bilimsel bilginin transferine odaklanmıştır. Örneğin, Ulusal AIDS programı, özellikle HIV/AIDS Teknik İş birliği Merkezi (CICT), Mozambik, Nijerya ve Angola'daki yetkilileri eğitmek için doktorlardan ve farmasötik laboratuvar uzmanlarından oluşan ekipler göndermiştir. Antiretroviral ilaçlar (ARV'ler) evrensel erişim ve güçlü tütün kontrolü gibi, Brezilya'nın deneyimlerine dayanan politikaları desteklemek için siyasi irade ve kurumların oluşturulmasına yönelik destek de aynı derecede önemli olmuştur. Örneğin, Afrikalı liderlerin ARVS'ye evrensel ve ücretsiz erişim politikasına sarsılmaz bir bağlılıkla başlaması gerektiği fikri Brezilya yardım politikasının merkezinde yer aldı. Çin'in aksine, Brezilya çok taraflı kurumlarla daha kolay ilişki kurdu. AIDS, Tüberküloz ve Sıtma ile Mücadele için Küresel Fon, BM Kalkınma Programı ve Dünya Gıda Programı dâhil, genel olarak halk sağlığı politikalarının, teknik uzmanlığın ve kapasite geliştirme deneyimlerinin bu ihracatı, ülkenin yumuşak güç etkisinden yararlanma yeteneğini daha da artırdı (Lee ve Gómez, 2011, s. 64).

Etkilemek için herhangi bir askeri güç kullanmamış olsa da Brezilya hükümeti uluslararası ilişkilerde hala giderek daha fazla öne çıkmaktadır. Brezilya onlarca yıldır yumuşak güç stratejisini müttefikleri çekerek ve küresel konumunu güçlendirmek için diğer ülkelerle ittifaklar kurarak kullanmıştır. Brezilya hükümeti yalnızca çok taraflı ve ikili iş birliği yoluyla daha fazla şey yapmayı ummakla kalmıyor, aynı zamanda küresel sahnedeki eylemlerini meşrulaştırmanın bir yoludur. Sağlık diplomasisi, Brezilya'nın uluslararası konumunu güçlendirmeye çalıştığı yollardan biridir. Brezilya, kalkınmanın sosyal yönünü vurgulayarak yoksulluğu ulusal düzeyde azaltmayı ve dünya meselelerindeki rolünü genişletmeyi başardı. Bu açıdan bakıldığında, Brezilya hükümetinin sağlık diplomasisine katılımı, ulusal bir kalkınma politikası ve uluslararası toplumda yükselme aracı olarak bir dış politika stratejisi olarak görülmelidir (Heijstek, 2015, s. 24).

Brezilya, sađlđın kendi gelişiminin anahtarı ve güneyden güneye iş birliğinin temeli olarak kabul edilmesi yoluyla politika tutarlılığını göstermiştir. Özellikle. Brezilya'nın, egemen ulusların sağlık sorunlarını desteklemek için Ticaretle İlgili Fikri Mülkiyet Hakları (TRIPS) anlaşmasında esneklik sağlamadaki rolü, ticaret politikasına yönelik bütünleşik, hak temelli bir yaklaşım için zemin hazırlamıştır. Bugün, Brezilyalı diplomatlar, hükümet genelinde politika tutarlılığını sağlamak için sağlık ve diğer bakanlıklarda kilit rollere hizmet ediyor; ayrıca Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi gibi önemli çok uluslu sağlık müzakerelerinde liderlik sağlamaktadır (Kickbusch vd. 2007, s. 2).

2.6.4. Çin

Çin, 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) kuruluşundan bu yana aktif olarak sağlık diplomasisine dâhil olmuştur. Son 60 yıldır değişen uluslararası çevre, hâkim ideolojiler ve dış politikalara ek olarak, Çin'de sağlık diplomasisi de deneyimlenmiştir (Xu, Liu ve Guo, 2011, s. 1).

Herkes için sağlığı teşvik etmek, ilk olarak 2013 yılında Çin Devlet Başkanı Xi Jinping tarafından önerilen İnsanlık için “Ortak Bir Gelecek Topluluğu” inşa etmeye yönelik toplu çabalar için küresel sađlđın misyonu olarak kabul edilebilir (Chen ve Diğerleri, 2020, s. 1).

Çin'in aktif sağlık yardımı ve iş birliği Afrika ve Güneydoğu Asya'da yoğunlaşmıştır. Çin, bu bölgelerde farklı sağlık diplomasisi stratejileri benimsese de dünyanın çeşitli yerlerinde küresel sağlıkla ilgili yumuşak gücünü iletirmek için etkili ve uygun bir araç olarak kullanmıştır. Çin'in Afrika'ya tıbbi yardımı, ülkenin kapsamlı diplomasisinin önemli bir parçasıdır ve yıllar geçtikçe Pekin'in Afrika ülkeleri ve insanlarıyla artan etkisine neden olmuştur. Pekin, yeni siyasi ittifaklar oluşturmak için sağlıkta iş birliğini önemli ve incelikli bir strateji olarak görmektedir. Ülkenin sağlık diplomasisi bugün, Pekin'in Afrika ile stratejik ortaklık arayışına katkıda bulunmakta, bu da enerjiye ve diğer yüksek değerli mallara uzun vadeli erişim ve hızla büyüyen Çin ekonomisini beslemek için yeni Afrika pazarları ve ticari yatırım fırsatları sağlamaktadır (Freeman ve Boynton, 2010, ss. 17-18).

Afrika'daki modern Çin diplomasisinin gelişimi 1950'lere kadar uzanmaktadır. Bu ilk etkileşimler sırasında Çin, Afrika hükümetleri ve sömürge karşıtı hareketlerle ilişkilerini hem Amerika Birleşik Devletleri hem de Sovyetler Birliği'nin algılanan

hegemonlarına karşı bir denge olarak çerçevelemeye çalışmıştır. Sovyetler Birliği'nin aksine, Çin hükümeti kendisini Afrika seçim bölgelerine Batılı güçlerin emperyal yetkilerini reddeden ve "köylü hareketlerinin" benzersiz mücadelelerini anlayan bir patron olarak sunmuştur. 1950'lerde ve 1960'larda Çin-Afrika ilişkileri, kalkınma ve sömürgecilik karşıtlığı için en uygun model olarak Maoizmi teşvik eden Çin'e odaklanmıştır. Ayrıca kıtadaki devrimci hareketler için mali, lojistik ve eğitim desteği sağlamıştır (Bruce, 1971, s. 448).

Çin, 1960'lı yıllardan itibaren beri sağlık diplomasisiyle ilgilenmektedir. Çin, 47'den fazla Afrika ülkesine 15.000'den fazla doktor göndermiş ve yaklaşık 180 milyon Afrikalı hastayı tedavi etmiştir. Afrika'daki dış politika çıkarları, öncelikle uzun vadeli enerji ve gıda kaynakları sağlamak ve Afrika'yı desteklemektir. Yatırım stratejileri, birkaç Afrika ülkesinde hastaneler ve araştırma merkezleri inşa etmektedir (Kickbusch, 2013, s.14).

Afrika'daki Çin müdahalesi, sömürge karşıtı hareketlere para ve eğitim sağlamanın ötesine geçti; kıta çapında altyapı gelişimini desteklemeye kadar genişledi. Bu stratejinin temel unsurlarından biri tıbbi iş birliğiydi. 1963'te Başbakan Zhou Enlai, ilk Çin sağlık ekiplerini Cezayir'e gönderdi. Bu, Çin'in kıtada tıbbi personel, ekipman ve malzeme sağlayarak Afrika sağlık sistemlerini destekleme çabalarını başlattı. Çinli sağlık personeli, genellikle ev sahibi ülkede iki yıl süreyle görevlendirildi ve genellikle kırsalda, yetersiz hizmet alan topluluklarda hizmet verdi. Pratisyen hekimleri göndermenin yanı sıra, bu ekipler sıklıkla geniş bir uzman dizisini içeriyordu (Michael, 2005, s. 461).

Çin Halk Cumhuriyeti, ABD ile ilişkilerini daha da karmaşık hale getirmemek için 2014 yılında çok taraflı bir yaklaşımı tercih etmiş olsa da önemli ikili sağlık diplomasisi de yürütmüştür. Çin'in Afrika'da sağlık diplomasisine bağlılığı yıllardır devam etmektedir. Jennifer Bouey'nin belirttiği gibi: "Birçoğu Çin'in 1971'de Birleşmiş Milletler'de sandalye kazanma başarısı, Afrika ülkelerinin delegelerinin desteğine bağlı olmuştur". Böylece ÇHC, bölgedeki mevcut ikili sağlık diplomasisi altyapısından yararlanırken aynı zamanda çok taraflı sağlık diplomasisinin optiklerini tercih etmiş olabilir (Fazal, 2020, s. 87).

Sağlık diplomasisini vurgulamaya yönelik bu değişim, belki de en çarpıcı olanı, Çin Halk Cumhuriyeti ile Afrika arasındaki gelişen ilişkiyi

değerlendirdiğimizde ortaya çıkmaktadır. Çin'in Afrika sağlık sistemlerine desteği son 50 yılda azaldı ve aktı, ancak hükümetin kıtadaki siyasi etkisini, ekonomik ayak izini ve doğal kaynaklara erişimini artırmaya çalıştığı gibi, önemli bir yer edinmeye başladı. Sağlık hizmetlerini sunmak, Çin'in sadece uygun ticaret koşulları elde etmesine ve gerekli kaynaklara erişmesine yardımcı olmakla birlikte, hükümetin kendisini iyi bir uluslararası aktör olarak gösterme girişimlerini de desteklemektedir. Çin'in sağlık diplomasisi stratejilerinde önemli bir değişikliği işaret eden şey, sert ve yumuşak gücün -ekonomik ve ideolojik faydaların bu birleşimidir (Youde, 2010, s. 151).

Sağlık diplomasisi, Çin'in dünyanın diğer bölgeleriyle olan ilişkilerinin her zaman ön saflarında yer almıştır. 1963'te Çin, ilk tıp uzmanlarından oluşan ekibini Cezayir hükümetinin daveti üzerine denizaşırı ülkelere göndermiştir. O zamandan beri Çin, Asya, Afrika, Latin Amerika, Avrupa ve Okyanusya'daki 69 ülke ve bölgeye 20.679 doktor göndermiştir Çin'in tıbbi yardımlarını alan ülkelerin çoğunluğu Afrika olmuştur. Tarihsel olarak, Çin'in tıbbi yardımı, Pekin'in sömürgeciliğe karşı çıkmada ortak bir çıkara sahip olduğunu düşündüğü ve büyük çoğunluğu 1949'dan sonra Afrikalı olan ülkelerle siyasi etkisini genişletme arzusundan kaynaklanmaktadır. Geçtiğimiz 50 yıl boyunca, Çin'in küresel sağlık sorunlarına yaklaşımı büyük değişikliklere uğramıştır. Bugün Çin liderliği, küresel sağlığa katılımın, ülkenin küresel refaha katkıda bulunan bir imaj oluşturmaya yardımcı olduğunu kabul etmektedir. Bu arada, ülkenin kendi ülkesindeki hızlı ekonomik büyümesini sürdürmek için Afrika ve Latin Amerika'daki doğal kaynaklara uzun vadeli, güvenilir erişim talebi artmaya devam ederken Pekin sağlık diplomasisini stratejik ekonomik hedeflerine ulaşmak için uygun bir araç olarak görmektedir. Erken dönem sağlık diplomasisi çabaları, yurt dışındaki bağımsızlık hareketlerini desteklemeye yönelik devrimci bir niyetten kaynaklanırken, mevcut çabalar, yurt dışındaki sağlık krizleri gibi geleneksel olmayan güvenlik tehditleriyle uluslararası istikrarı güçlendirecek ve böylelikle onu koruyacak şekilde mücadele ederek "yumuşak gücünü" güçlendirmeyi amaçlamaktadır (Freeman ve Boynton, 2010, s. 15).

2.7. Türkiye'de Sağlık Diplomasisi

Sağlık hizmetlerinde adaletin ve sürdürülebilir kalkınmanın toplumun tüm kesimlerine sunulması, bir bütün olarak dünyanın temel sorunlarından biridir. Gelişmiş ülkeler, sosyal ve teknolojik değişimlerle yeniden şekillenen sağlık

ihtiyaçlarına göre sistemi revize etmeye alışmaktadırdır. Gelişmekte olan ülkeler, küresel değişimlerin beraberinde getirdiği yeni talepleri karşılamannın yanı sıra mevcut sorunları ozmeye alışmaktadırdır. Türkiye, son yıllarda sağlık alanında gerçekleştirdiği yeni reform faaliyetleri ile Dünya Sağlık rgt gibi uluslararası kuruluşların ve diğer ilgili tarafların dikkatini çekmiştir. 2003 yılında Sağlık Bakanlığı, "Herkes için Sağlık" başlığı altında sağlık sektöründe yeni reformist politikalar uygulamaya başlamıştır. Bu nlemlere Sağlıkta Dönüşüm Programı (SDP) adı verildi. Amaç, sağlık alanında uzun yılların birikiminden kaynaklanan sorunları yapısal değişim programları ile ozmektir (Bostan, 2013, s. 92). Türkiye her ne kadar gelişmekte olan bir ülke olsa da gelişmiş ülkelerden daha fazla yardım kaynağı sağlamaktadır. Devlet gelirleri bakımından bakıldığında Türkiye kendi gelir kaynaklarının önemli bir kısmını yardım amaçlı yatırımlara harcamıştır. Bu yardımlar sonucunda ise Türkiye yardımlaşma sıralamasında en st sıralarda yer almaktadır.

Yumuşak güç olarak Türkiye'nin uluslararası ilişkilerinde stratejisi çizilen sosyoekonomik yardımlar, Türkiye'ye yakın coğrafya ve tüm dünyada önemli bir diplomasi alanı açmıştır. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA), Kızılay, İnsani Yardım Vakfı (İHH), AFAD, Yunus Emre Enstitüsü, Sivil toplum kuruluşları ve Türk Hava Yolları (THY) gibi kuruluş aktörler, yumuşak g bağlamında Türkiye'nin dış politikada insani diplomasi ve sağlık diplomasisi faaliyetlerini önemle üstlenmişlerdir (Aysan ve Paluluoğlu, 2020, s. 285). Hem devlet tekelinde hem de özel sektör açısında pek çok firma kamu diplomasisi işleri için seferber durumdadır. Özellikle devlet destekli kuruluşların Afrika lkeleri gibi ülkelerde milyar dolarlık yardım hacmi bulunmaktadır. Bu yardımlar ülkenin prestiji açısından çok büyük öneme sahip olmakla beraber bazı durumlarda maddi kazançlar dahi sağlayabilmektedir.

Sağlık için ilk resmi stratejik plan 2010 yılına kadar yayımlanmamasına rağmen, stratejik planlamanın kökleri 2003 yılında kabul edilen 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'ndan kaynaklanmaktadır. Bu kanun tüm kamu idarelerinin stratejik planlar hazırlamasını zorunlu kılmıştır. Ancak, stratejik planların hazırlanmasından kimin sorumlu olacağını kanun belirleyememiştir. Daha sonraki bir tarihte bu eksiklik giderilene kadar hiçbir resmi stratejik plan hazırlanmamıştır. Ancak, resmi bir yetki belgesinin olmaması, Sağlık Bakanlığı'nın SDP'nin tasarım ve uygulamasına stratejik planlamaya yakın bir şekilde yaklaşmasını engellememiştir.

Gerçekten de paydaşlarla kapsamlı bir istişare süreci ve resmi bir planın yayımlanması dışında, geleneksel stratejik planlama modellerinde ana hatları verilen hemen hemen tüm adımlar ve ilkeler Bakanlık tarafından uygulanmıştır. SDP'nin gecikmeli uygulanması bu nedenle, resmi bir planın yokluğunda bile stratejik planlama önemli bir rol oynamıştır (Johansen, 2020, s. 10).

COVID-19 salgını sonrasında ülkelerin ulusal anlamda bu salgınla baş edebilmek adına birtakım önlemler almalarına rağmen tek başlarına başarılı olmaları çok zordur. Hele ki küresel anlamda etkili olan bu salgınla tek başına mücadele etmek ancak bir yere kadar etkili olabilir. Bu sebeple ülkeler arası iş birliği ve kamu diplomasisi büyük önem arz etmektedir. TİKA bu anlamda Kafkasya'dan Orta Doğu'ya, Afrika'dan Balkanlara kadar birçok farklı bölgeye tıbbi malzeme, biyolojik tehlike tulumu, filtre maske gibi malzemeler tedarik etmiştir. Bunun yanında Gürcistan, Filistin, Kırgızistan gibi ülkelerde COVID-19 ile mücadele kapsamında hastaneler açarak bu ülkelere yalnız olmadığını göstermiştir (Özerdem, 2021, s. 88). Günümüz salgın tehlikesinde dahi Türkiye darda olan devletlere yardım elini uzatmış ve maddi manevi her türlü kaynağını bu salgın uğruna seferber etmiştir. Türkiye çok uluslu şirketlerin ve devletlerin dahi yeltenmekte zorluk çıktığı pek çok yatırımı tek başına üstlenmiş ve hala üstlenmektedir. Uluslararası arenada pek çok insanlık projesine el atmış olan Türkiye sağlık yatırımları ile günümüzde dikkat çekmektedir.

Hatta COVID-19 öncesi gıda, temiz su ve sağlık projeleri yürüten TİKA ve diğer STK'lar, COVID-19 sonrası ile ihtiyacı olan ülkelere hastane, tıbbi eğitim merkezi ve teçhizat temin ederek insani diplomasi açısından gerekli tüm imkânları sağlamıştır. Bunun yanında Atatürk Havalimanı'nın yerine açılan salgın hastanesi ile birlikte bir kamu diplomasisi yöntemi olarak sağlık diplomasisine önem verilmiş ve kolay ulaşım sağlama avantajı ile yine zor durumda olan bireylerin hizmetine sunulmuştur (Özerdem, 2021, s. 91).

BÖLÜM 3: GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde; araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, araştırmanın Sınırlılıkları, araştırmanın yöntemi, Araştırmanın örnekleme hakkında bilgiler verilecektir. Bu yönü ile araştırmanın, bilimsel literatüre yaptığı katkı ortaya konulacaktır.

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Yöntem bir araştırmada belirlenmiş vakaların amacına uygun veriler toplayarak elde edilen verilerin incelenip raporlaştırılmasıdır (Neuman, 2017, s. 3). Araştırmada metodolojik olarak nitel araştırma tasarımı benimsenmiştir. Durum çalışması tespiti temel alınmıştır. Bu anlamda sağlık diplomasi faaliyetlerinin incelenmesine yönelik yapılan bu araştırmanın analiz tekniğinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır.

Yumuşak güç aracı olarak dış yardımların Türk Dış Politikasına etkilerinin araştırılmasını konu edinen bu çalışmada, ikincil kaynaklar ve açık basın kaynakları incelenerek betimsel anlatım tekniği kullanılmıştır. Bu kapsamda yapılan literatür taraması ile, çalışma konusu ile ilgili kitap, makale, rapor ve diğer elektronik yayınlara ulaşılmış, ulaşılan veriler incelenerek kategorize edilmiştir.

Betimsel analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır. Bu amaçla elde edilen veriler, önce sistematik ve açık bir biçimde betimlenir. Daha sonra yapılan bu betimlemeler açıklanır ve yorumlanır, neden-sonuç ilişkileri irdelenir ve birtakım sonuçlara ulaşır. Ortaya çıkan temaların ilişkilendirilmesi, anlamlandırılması ve ileriye yönelik tahminlerde bulunulması da araştırmacının yapacağı yorumların boyutları arasında yer alabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s.223).

Betimsel araştırmalarda durum ve olayların ayrıntılı betimlenmesi amacıyla, ne, nasıl ve neden soruları sorulur. Detaylı alanyazın desteğiyle betimsel analizi iyi yapılmış bir çalışma, hem yapılmakta olan araştırmanın temelini güçlendirir hem de alanda yapılacak başka çalışmalara da yol gösterebilir (De Vaus, 2001, akt. Mallı, 2019,s.39).

Betimsel analiz dört aşamadan oluşur: Birinci aşamada, araştırma sorularından yola çıkarak veri analizi için bir çerçeve oluşturulur. Bu çerçeveye göre verilerin hangi

temalar altında düzenleneceği ve sunulacağı belirlenir. İkinci aşamada, tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, verilerin tanımlama amacıyla seçilmesi, anlamı ve mantıklı bir biçimde bir araya getirilmesi söz konusudur. Üçüncü aşamada, düzenlenen veriler tanımlanır ve gerekli yerlerde doğrudan alıntılarla desteklenir. Dördüncü aşamada ise tanımlanan bulguların açıklanması, ilişkilendirilmesi ve anlamlandırılması yapılır. Bulgular arasındaki neden-sonuç ilişkilerinin açıklanması ve gereksiz farklı olgular arasında karşılaştırma yapılması, araştırmacı tarafından yapılan yorumun daha nitelikli olmasına yardımcı olur (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s.224).

3.2. Araştırmanın Amacı

Dünya düzeyinde yumuşak güç aracı olarak sağlık diplomasisinin kullanımının veya sağlık diplomasisinin kullanım durumlarının irdelenmesi bu araştırmayla amaçlanmıştır. Yumuşak gücün uygulama alanlarından biri olan sağlık diplomasisi, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye içinde uluslararası iş birliğinin tesisine yönelik ne gibi katkılar sunduğu bu araştırmayla öğrenilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın amacına uygun olarak aşağıda belirtilen araştırma sorularının cevapları öğrenilmeye çalışılmıştır.

- Bir yumuşak güç olarak sağlık diplomasisi anlayışı hangi dinamikleri içermektedir?
- Sağlık diplomasisi dış politikalarda hangi alt alanlarda etkin bir şekilde kullanılmaktadır?
- Türkiye’de sağlık diplomasisi nasıl yürütülmektedir?
- Hangi ülkelerde ve hangi sağlık diplomasisi faaliyetleri yürütülmektedir?
- Yapılan faaliyetler medyada nasıl yer bulmuştur?
- Sağlık diplomasisi faaliyetleri ülkelerle ilişkileri nasıl etkilemektedir?

3.3. Araştırmanın Önemi

Diplomasi, kamu diplomasisi ve yumuşak güç olarak sağlık diplomasisi küresel anlamda büyük önem arz etmektedir. Bir ülkede sağlık diplomasisi sert güç olarak değil akıl gücü olarak yani cezbetme olarak net bir şekilde bilinmektedir.

Ülkeler arası iş birliği için ekonomi, sanayi, sosyal, kültürel ve sağlık destekleri zaruri öneme sahiptir. Bu iş birliğinin vitrin görevini sağlık diplomasisi oluşturmaktadır.

Sağlık diplomasinin bilincinde olan ülkeler bu diplomasiyi ortaya koymayan diğer ülkelere nazaran iş birliğinde kolaylık bakımından büyük bir avantaja sahiptir.

Gelinen zaman itibariyle ülkeler dış politikalarında askeri ve ekonomik güç yerine daha esnek ve cezbedici olan yumuşak güç diplomasisini harekete geçirmektedirler. Böylelikle hedeflerindeki ülke vatandaşlarının sempatisini, sağlık diplomasisi aracılığıyla rahatlıkla kazanabilmektedir. Bu şekilde hedeflenen dış politika emelleri, uzun zaman diliminde değil kısa zaman içinde gerçekleştirilebilmektedir.

Uygulanan sağlık diplomasisi örnekleri incelendiği zaman, ülkeler birbirinden farklı yöntemlere başvurabilmektedir. Farklı yöntemlerinin varlığının bilinmesine rağmen sağlık diplomasisine başvuran ülkelerin, öncelikli olarak kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettikleri görülmektedir.

Türkiye ile diğer devletlerin sağlık diplomasisi uygulamaları arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Özellikle gelişimini tamamlamış devletler Afrika veya dünyanın diğer ülkelerine yaptığı yardımların karşılığında o ülkelerin yer altı ve yer üstü zenginliklerini hedeflerine uygun hale getirebilmektedirler. Ancak Türkiye ise çıkar ilişkisini öteleyerek önceliği o bölgedeki insanların çıkarlarını ön planda tutma yoluna gitmektedir. Türkiye'nin bu şekilde ortaya koyduğu sağlık diplomasi çalışmaları Türkiye'ye karşı sevgi ve güveni beraberinde getirmiştir.

Bu araştırma da bilimsel bir yaklaşımla betimsel analiz yöntemi kullanarak Türkiye'nin Afrika, Asya ve Avrupa ülkelerinde yürüttüğü sağlık diplomasisinin boyutlarını ortaya koymasına bakımından önemlidir.

3.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmada incelenecek konuya ilişkin sınırlılıklar şu şekildedir: Türkiye'nin Afrika, Asya ve Avrupa kıtalarında yoksul veya az gelişmiş her bir kıtadan üç ülke olmak üzere dokuz ülkede (Somali, Sudan, Nijer, Afganistan, Kırgızistan, Özbekistan, Makedonya, Bosna Hersek ve Arnavutluk) yürüttüğü sağlık ve diğer yardım faaliyetleri ile sınırlıdır.

Bu araştırmada Türkiye'nin, Somali, Sudan, Nijer, Afganistan, Kırgızistan, Özbekistan, Makedonya, Bosna Hersek ve Arnavutluk ülkelere yönelik ortaya koyduğu sağlık diplomasi ve çeşitli alanlarda bu ülkelere yaptığı desteklerin medyada

nasıl yer bulduğu ortaya konulmuştur. Bu çerçevede 2018-2022 yılları arasında Türkiye'nin sağlık diplomasisi medya yansımaları örneklerle gösterilmiştir.

BÖLÜM 4: TÜRKİYE’NİN SAĞLIK DİPLOMASİ FAALİYETLERİNİN İNCELENMESİ

4.1. Bulguların Analizi

Bu araştırmada örneklem grubu olarak alınan yoksul veya az gelişmiş Ülkelerin ortak karakteristik özelliklerinden başta sağlık olmak üzere eğitim olanaklarının su kaynaklarının yetersizliği sahip olunan diğer alt kategoride yer alan kaynakların gün yüzüne çıkarılma veya yeniden inşa etme konusunda ki imkân yetersizliğidir. Gelişimini tamamlamış ülkelerin çoğunda ortak özelliği gelişimlerini sürdürebilmek için gelişmemiş ülkelerin hinterlandlarına almalarıdır.

Devletlerarasındaki münasebetler zaman denilen olguya paralel olarak büyük değişim ve dönüşüme dönüşmüştür. Değişen ülkeler arası iş birliği yöntemlerinden diplomaside nasibini almıştır.

Bu araştırmada sağlık diplomasisinin yumuşak güç olarak uygulandığı ülkeler üzerindeki faaliyetler ortaya konmaya çalışılacaktır.

4.4.1. Somali

Somali hakkında genel bilgi

Somali, kuzeyde Aden Körfezi, doğuda Hint Okyanusu, batıda Kenya ve Etiyopya ve kuzeybatıda Cibuti ile çevrilidir. Somaliler kökenlerini, şu anda Somali olan topraklara taşınan ve yerel Kushite nüfusu ile karışan Güney Araplarına kadar uzamaktadır. 17 yy.da Somali sahilinin belirli bölgeleri Türklerin, Mısırlıların ve Zanzibar Sultanının kontrolüne girdi. 1884 ve 1888 yılları arasında Büyük Britanya, Fransa ve İtalya, Somali'nin tüm kıyı şeridini kendi aralarında paylaştırmışlardır. Somali'nin Kuzeyi Büyük Britanya'ya bağımlı hale gelmiş, Güneyi ise İtalya'nın egemenliğine girmiştir. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra, nüfus arasında sömürgecilik karşıtı duygular yoğunlaştı. 1960 yılında İngiltere ve İtalya somali'de işgal ettiği bölgelerden çekildiler. Bağımsızlığına kavuşan kuzey ve güney Somali bölgelerinin birleşmesiyle, 1 Temmuz 1960 yılında Somali Cumhuriyeti kuruldu. Ülkede siyasi kargaşanın oluşması ile baş gösteren olaylar neticesinde halkın karşı karşıya gelmesi, Ekim 1969'da General Muhammed Siad Barre liderliğindeki bir askeri darbeye neden olmuştur. Somali Cumhuriyeti, Somali Demokratik Cumhuriyeti olarak yeniden adlandırılmıştır. 1976 yılında Barre, Somali Devrimci Sosyalist

Partisi'ni kurdu. 1979'da tek parti sistemini yasallaştıran yeni bir anayasa kabul edildi. Ocak 1991 yılında, aşiret askeri-politik grupları arasındaki bitmeyen çatışma ve kötüleşen ekonomik durum totaliter rejimin yıkılmasına neden olmuştur. 2000 yılında Cibuti'de, çok çeşitli Somali kabilelerini ve klanlarını temsil eden Ulusal Meclis üyeleri (245 kişi), yeni bir Anayasa oluşturmak, seçimler düzenlemek ve bu doğrultuda üç yıllık bir yetki vererek geçici bir ulusal hükümet kurdular. Uzun yıllar süren çatışmalar, şiddetli kuraklık ve kıtlık Somali'yi bir kriz durumunda bırakmıştır. Yüzbinlerce Somalili savaş nedeniyle yerinden edilmiştir. Kronik gıda kıtlığı, ülkenin birçok yerinde yüksek oranda yetersiz beslenmeye yol açmıştır. Somali halkının çoğu yeterli su kaynağından veya sanitasyondan yoksun bir şekilde hayatlarına devam etmektedir. Somali'de kolera, kızamık, tüberküloz ve sıtma hastalıkları yaygındır. Yıllarca süren çatışmalardan sonra büyük ölçüde tahrip olan ülkede sağlık veya refah altyapısının yokluğu, uluslararası yardım kuruluşlarının normalde hükümet tarafından sunulan temel hizmetleri sağlamak için mücadele etmesine neden olmuştur. Uluslararası yardım kuruluşlarının çabaları devam eden şiddet nedeniyle engelleniyor ve çoğu Somalilinin sağlık hizmetlerine erişimi çok az veya hiç yoktur. Somaliland Cumhuriyeti ve Puntland'daki koşullar ülkenin geri kalanından biraz daha iyi, ancak yine de idealin gerisinde kalmaktadır. Kendi kendini yöneten iki bölgenin sahip olduğu genel istikrar düzeyi nedeniyle, sağlık altyapılarının çoğunu yeniden inşa edebildiler (Janzen, 2021).

Ülkede yaşanan iç savaşın yanı sıra bölgedeki açık denizlerde yaşanan korsanlık olayları sebebiyle birçok sorun yaşanmaktadır. Somali, Afrika'nın en ünlü ülkelerinden biri olarak turistler tarafından ziyaret edilmektedir. Somali'nin önemli şehirleri söz konusu olduğunda akla ilk gelen yerlerin başında başkent Mogadişu bulunmaktadır. Ülkenin en gelişmiş şehri olan Mogadişu'da gezip görülebilecek farklı yerler vardır. Somali'nin diğer önemli şehirleri Kismayo, Marka, Berbera ve Hergeisa'da gezilip görülecek yerleşim merkezleri arasındadır (Kolay, 2021, s. 11).

Türkiye'nin Somali'de yaptığı faaliyetler

Türkiye'nin Somali politikası, genel Afrika politikası içinde sistematik bir yapıyı yansıtmaktadır. Türkiye'nin Afrika'ya olan ilgisi 1998 yılında başlamış olsa da Somali'ye yönelik politikalar ise 2011 yılından bu yana olmuştur. Ankara'nın Somali politikası, Afrika genel politikasında önemli bir imtihan haline dönüşmüştür.

Türkiye'nin Somali politikasında bıraktığı etkiler kuşkusuz diğer Afrika ülkelerinin Türkiye'ye karşı bakış algısını belirleyecektir. Türkiye, Afrika ülkeleriyle ilişkilerini ve politikalarını geliştirmek istese de Afrika'nın da bu iş birliğinin gelişimine açık olması gerekmektedir. Afrika ülkelerinin Türkiye'nin kıtaya iştirak etmesini arzulaması ve kabul etmesi, Türkiye'nin bölgedeki güvenilirliğini ve saygınlığını nasıl anladıkları ile doğru orantılıdır. Somali politikasındaki yapılan herhangi bir etkinliğin başarılı veya başarısız olması bölgenin Türkiye'ye ilgisini önemli şekilde belirliyor gibi görünmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'nin başarılı Somali politikası, genel olarak ele alındığında Afrika ile ilişkilerinin anahtarıdır (Özkan, 2014, s. 11).

Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ve resmi heyetle 19 Ağustos 2011'de Somali'yi ziyaret etmesi, Türkiye'nin Afrika politikaları açısından yeni bir dönem olarak lanse edilmiştir. 1993 tarihinde Türkiye'nin komutasında bulunan Birleşmiş Milletler Barış Gücü Somali devleti için tehdit oluşturan terör ve diğer sorunlarla mücadele etmiştir. Ancak gerçekleştirilen bu mücadele uluslararası arenada, bir başarısızlık olarak kabul edildiğinden, ülkede yaşam şartlarını değiştiren bir etkisi olmamıştır. Bu sebeple, Türkiye'nin 2011 yılından bu tarafa Somali'ye olan ilgisi hiçbir zaman iyi olarak anlaşılmadı ve pek çok kişiye Türkiye'nin, bölgedeki zorluklarla yüzleştikten kısa bir müddet sonra Somali'deki müdahalesini müşterek olarak bırakacağı görünmüştür. Ayrıca, Türkiye, 2011 yılından bu yana Somali'de ülkeyi yeniden inşa etme aşamasında her yıl daha fazla aktif olmuştur. Çünkü bölgede bulunanlar, kurumlarda işlevsiz ve eski moda olmaktan uzağa gitmemiştir. Siyasal girişim başlatıldıktan sonra, Türkiye'nin hizmetleri üç yılda ivme kazandı. Türkiyenin sahada ivme göstermesi, Somali'de varlık gösteren terör örgütleri ile birlikte bazı ülkelerinde durumdan rahatsız olmasına neden oldu. Eş-Şebab'ın örgütünün Somali'deki Türk büyükelçiliğine yaptığı saldırı ve bir Türk polisinin öldürülmesi, Türkiye'nin Somali'ye müdahalesinden duyduğu rahatsızlığın bir göstergesidir. Türkiye yeni bir Somali girişimi, iki ülke iş birliğiyle STK'ların da desteği ile önemli bir deneyim olmuştur (Özkan, 2014, s. 12).

TİKA, Kızılay ve sivil toplum kuruluşlarının katkılarıyla ülkemizin en büyük yurt dışı yardım operasyonlarından biri, 2011 yılıyla başlayan Somali'ye yapılan yardımlardır. Bu tarihten bu yana insani yardım ve kalkınma alanında Somali'ye bir milyar ABD doları yardım yapılmıştır. Eğitim, sağlık, ulaştırma ve güvenlik alanlarına

yönelik yapılan yardımlar, kurumsal sistemi bulunmayan ve her türlü altyapı desteğine ihtiyacı duyan Somali'nin yeniden inşa sürecine büyük katkı sağlamıştır (MFA, 2021).

Somali'de 1991 yılında, aşiret askeri-politik grupları arasında başlayan iç çatışma uzun yıllar sürmüştür. Somali'de çıkan iç savaşın uzun sürmesi kamu düzeninin yok olmasının yanında, devlete ait alt ve üst yapıların zarar görmesine ve hatta yıkılmasına sebep olmuştur. Çıkan iç savaşta harabeye dönen 278 parlamenterin çalışmasını sürdürdüğü genel kurul salonun, başkanın ve personel ofislerinin yer aldığı Somali Parlamento Binası'nın onarım ve malzeme teminini TİKA aracılığıyla gerçekleştirilmiştir (TİKA, 2019).

TİKA ile Türk güvenlik birimleri arasındaki iş birliğinde, Türkiye ile güvenlik ve iş birliği içerisinde olan ülkelerin Emniyet ve güvenlik ile ilgili endişeleri yok etmek ve terör örgütlerinin tehditlerinden kurtulmak için güvenlik personellerinin iyi bir eğitim almalarının sağlanması amacıyla "*Uluslararası Polis Eğitimi İşbirliği Projesi*" ve "*Güvenlik İşbirliği Projesi*" yürütülmüştür. Bu iş birliği kapsamında Somali emniyet ve jandarma birliklerinden gelen güvenlik personellerine mesleki eğitimler verilmiştir (TİKA, 2019).

Somali'de 2010-2012 yılları arasında yaşanan kuraklık ve açlık sonucunda yaklaşık olarak 260.000 kişi açlıktan ölmüş, on binlerce kişi ise açlık ve susuzluktan dolayı evlerini terk ederek başka yerlere göç etmiştir. Somali'de yaşanan bu insanlık dramına Türk devleti ve Türk kamuoyu sessiz kalmamıştır. Resmi kurumlar ve Sivil Toplum Kuruluşları (STK) tarafından Somali'ye gerekli yardımlar malzemeleri temin edilerek kısa sürede gönderilmesi sayesinde Türkiye ile somali arasında yeni bir diplomasi dili, insani diplomasi gelişmiştir. Özellikle 2011 yılında Türkiye Cumhurbaşkanı R.T.Erdoğan'ın ve toplumun her kesimini temsil eden kişilerin katıldığı Somali ziyaretinden sonra yapılan yardımlara hız verilmiştir. Türkiye faaliyetleri ile uluslararası toplumun dikkatini bu ülkede meydana gelen drama çekmek ve ivedi olarak yardıma ihtiyacı olan Somali halkını kıtlığın yıkıcı ve yok edici etkilerinden korumak amaçlanmıştır (Yalçın, 2017, ss. 23-24).

Somali'nin başkenti Mogadişu Uluslararası Havalimanı ve Mogadişu deniz limanı Türk firmaları tarafından işletilmektedir. Türk şirketlerinin Somali'ye yaptıkları yatırımlarının toplam değeri 100 milyon Dolara ulaşmıştır. Bunun yanında 1992 yılından bu yana Türkiye tarafından verilen burslarla ülkemiz üniversitelerinde

1092 Somali öğrenci yükseköğrenim eğitimi almıştır. Bu konu ile alakalı olarak, 2019-2020 akademik yılında 98 Somali vatandaşına Türkiye tarafından çeşitli bölümlerde burslar tahsis edilmiştir (MFA, 2021).

Somali gibi az gelişmiş ülkelere yaptığı insani yardımları Sömürge anlayışı içerisinde gerçekleştirilmeyen Türkiye, diğer ülkelere göre Somali halkının güvenini kazanma noktasında daha büyük bir avantaja sahiptir. Çünkü uluslararası bazı devletlerin Suriye, Yemen, Irak, Ukrayna ve diğer yerlerdeki yıkıcı ve çıkarıcı sicilleri göz önüne alındığında, Türkiye'nin böyle yıkıcı ve çıkarıcı bir sicilinin olmadığı görülecektir.

Türkiye'nin Somali de sağlık alanında yaptığı faaliyetler

Sağlıkta halkın ihtiyaçlarını karşılayacak hastanelerin yetersiz olması nedeniyle TİKA tarafından Somali'de tam teşekküllü bir hastane inşa edilmiştir. TİKA'nın inşa ettiği hastane, sağlık alanında somaliye yapılan en önemli faaliyettir. Türkiye Cumhurbaşkanı R.T.Erdoğanın 2015 yılında somaliye gerçekleştirdiği ziyaret kapsamında açılışını yaptığı "*Recep Tayyip Erdoğan Eğitim ve Araştırma Hastanesi*" 13 bin 500 metrekare büyüklüğünde bir alana üzerine kuruludur. Hastane, 200 yatak kapasitesine sahip olmakla birlikte 12 yoğun bakım ünitesi, dört ameliyathane, bir doğum kabini, 20 kuvöz, 14 yeni doğan çocuk için yoğun bakım yatağı, laboratuvar ve kardiyoloji bölümlerini içinde barındırmaktadır. Somaliden 468, Türkiye'den 82 sağlık personelinin görev yaptığı hastane, sadece Somali halkına değil, komşu ülkelere (Kenya ve Cibuti) gelen hastalara da hizmet vermektedir. 2017 yılında hastanenin polikliniklerine 161 bin 669 hasta, farklı sağlık şikâyetleriyle tedavi olmuştur. Ayrıca TİKA tarafından yapılan Recep Tayyip Erdoğan Eğitim ve Araştırma Hastanesi iki ülke tarafından birlikte işletildikten sonra Somali devletine hiçbir karşılık beklemeden hibe olarak devredilecektir (Kurt, 2018).

Türkiye, Somali'de sağlıkla ilgili gerekli altyapı projelerini de hayata geçirmiştir. Somali'de sağlık hizmetlerinin olmadığı bölgelere halkın sağlık tedavi ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla Sahra hastaneleri inşa edilmiştir. Sahra hastanelerinde çalışan doktorların hastalara iyi bakmaları ve tedavilerini tam yapmaları için ihtiyaç duyulan gerekli tıbbi altyapı sağlanmıştır (Özkan, 2014, s. 23).

Türkiye'nin Afrika ülkelerine göstermiş olduğu yoğun ilgiye Türk sivil toplum kuruluşları da duyarsız kalmamıştır. Sağlık alanında faaliyet gösteren STK'lar da kısa

sürede içerisinde Afrika ülkelerine yönelik faaliyetler de bulunmaya başladılar. Bu faaliyetler daha çok gönüllü doktorların değişik Afrika ülkelerinde kısa süreli ziyaretlerle gerçekleştirdikleri sağlık taramaları şeklinde olmuştur. Gönüllü başlayan bu çalışmalara zamanla TİKA ve Sağlık Bakanlığı da gerekli desteği vererek bu tür faaliyetlerin ivme kazanmasını sağlamıştır (Çomak, 2011, s.203).

Şekil 1. Yardımeli Derneği Tarafından Açılan Somali “Kadın Doğum ve Çocuk Hastanesi”

Türk sivil toplum kuruluşu (STK) Yardımeli Derneği, çocuklar ölmesin anneler ölüm nöbeti tutmasın parolasıyla 2010 yılında Afrika'nın en büyük Kadın Doğum ve Çocuk Hastanesini somali'de inşa etmek için çalışmalara başladı. 2011 yılında hastanenin temelleri atıldı. 2016 yılında ise Türkiye Cumhuriyeti ve Yardımeli Derneği yetkililerinin katılımlarıyla Somali “Kadın Doğum ve Çocuk Hastanesi” halkın hizmetine açıldı. Somali'de yapılan çocuk ve kadın doğum hastanesi 100 yatak kapasitesine sahip olup, iki bin yedi yüz metrekare arsa üzerine inşa edildi (Yardımeli Derneği, 2021).

Diyanet İşleri Başkanlığı ile Neuwied Ravza Camii Derneği Afrika'da katarakt ameliyatı olacak çocuklar için önemli bir yardım programına destek verdiler. Yapılan bu yardımlar, Somali Mogadişu Din Hizmetleri yetkilileri tarafından Mogadişu “Recep Tayyip Erdoğan Hastanesindeki sorumlulara teslim edilmiştir. Bu yardımlar gözünde katarakt sorunu olan çocukların ameliyatları için kullanılmıştır (TİKA, 2019).

Afrika devletlerine uzun zamandır halkın sağlığını için tıbbi malzeme ve ilaç bağışında bulunan Türk Kızılayı, bölgede bulunan birkaç ülkede sağlıkla ilgili meslek yüksekokulları açmak için çaba sarf etmiştir. Bu anlamda ilk inşasına Somali'nin başkenti Mogadişu'da yapımına başlanan okul tamamlanmıştır. Okulda, evre tertip-düzeninin bitirilmesinden sonra eğitim ve ğretim döneminde hizmet vermeye başlamıştır. Somali'de hizmete başlayan okullarda her yıl 360 öğrenciye halk sağlığıyla ilgili konularda eğitim verilmektedir (Kızılay, 2021.).

Medyada Somali'ye yapılan sağlık faaliyetleri

Türkiyenin geri planda durmadığı konulardan biri sağlık alanında vatandaşlarına gerekli hizmeti veremeyen ülkelere ihtiyaç duyulduğu noktada gerekli desteği vermek olmuştur. Bu erevde Türkiye, gerek diğer dünya ülkelerinin dikkatlerini yardım yapılacak olan ülkelere çevirebilmek gerekse kendi kurumlarını bu amaçla harekete geçirmekte eş zamanlı davranmıştır. Türkiye'nin sağlık diplomasisi alanındaki bu destek ve girişimlerinin medyada yer almasının örnekleri şu şekildedir:

“Türkiye Somali'de kalpleri ve zihinleri nasıl kazanıyor? 2011'de 250.000 Somalili açlıktan ölürken Batı lı bağışçılar arkalarına yaslandı. Ardından Türkiye devreye girdi” (New Internationalist, 2018).

şekil 2. Somali'nin Başkenti Mogadişu'daki Türk Sağlık Merkezi

“Türkiye'nin 2005 yılını “Afrika Yılı” ilan etmesiyle hız kazanan açılım süreci, bu ziyaretle yeni bir nitelik kazandı. Afrika Boynuzunu kasıp kavuran kuraklık felaketinin yařandđđı dönemlerde gerçekleşen zamanlı ziyaret gerek uluslararası toplum gerekse de Somali halkı nezdinde tařıdđđı mesajlar açısından insani yardım mimarisindeki önemini ve güncelliğini halen koruyor” (Anadolu Ajansı, 2021).

Yukarıdaki kesitte “Afrika Yılı”nın ilan edilmesiyle Afrika’daki kuraklık felaketine küresel boyutta yapılan yardımlar çerçevesinde Türkiye’nin üstlendiği rolün etkisi özellikle vurgulanmaktadır.

“Türkiye, iç savaşın yaşandığı ülkede güvenliğini tümüyle teslim alması beklenen Somali Ulusal Ordusuna çeşitli askeri malzeme ve askerlerin güvenlikleri için zırhlı personel taşıyıcı hibesinde bulundu” (sputniknews, 2021).

Türkiye tarafından Somali’ye verilen bu askeri destek, Somali güvenlik birimlerinin mücadele ettiği El Kaide’ye bağlı Eş-Şebab’a terör örgütüne ve mayına karşı korumalı zırhlı personel taşıyıcısı özelliğindedir. Somali güvenlik güçlerine bünyesine katılan zırhlı personel taşıyıcı araçlar Somali ordusunun gücüne güç katacağı gibi terör örgütleri karşısında da daha başarılı olmalarını sağlayacaktır. Somali askerlerinin Türkiye’de eğitim almış olması bu iş birliğini kolaylaştırmıştır

“İç savaş ve kuraklıktan sonra şimdi de terörle mücadele eden Somali’nin son yıllardaki en büyük destekçisi Türkiye oldu. Türk resmi kurumlarının yanı sıra iş çevreleri ve sivil toplum kuruluşları da ülkenin kalkınmasına önemli katkılarda bulundu. Somali’ye askeri eğitim üssü, hastane, okul, yol ve çok sayıda işletme kazandıran Türkiye, ülkedeki çalışmalarını sürdürmekte kararlılığına devam ediyor” (Hürriyet, 2019).

Türkiye’nin yaptığı insani yardım kalemlerinden bir taneside güvenlidir. İç güvenlik konusunda Türkiye yıllardan beri terör örgütlerini ortadan kaldırmak için mücadele etmektedir. Bu tecrübe ve ülke içi huzurun tesisinin önemini bilen Türkiye, güvenlik konusunda istikrarsızlık ortaya koyan Somali’de askeri eğitim vermiştir.

Türkiye güvenlik haricinde Somali’de sağlık, eğitim ve birçok temel ihtiyacın karşılanabileceği yapıtlar da ortaya koyma devam ediyor.

4.4.2. Sudan

Sudan hakkında genel bilgi

Sudan, Kuzeydoğu Afrika’da bulunan bir ülkedir. Sudan adı, Ortaçağ Arap coğrafyacılarının Sahra’nın güney ucunda başlayan yerleşik Afrika ülkelerine atıfta bulunduğu Arapça “Bilad al-Sudan” (siyahların ülkesi) ifadesinden türemiştir. Bir asırdan fazla bir süredir Sudan - önce bir sömürge holdingi, sonra bağımsız bir ülke olarak- birçok Sahra altı Afrika etnik grubuna ev sahipliği yapan komşusu Güney Sudan’ı içeriyordu. 2011’de güneyin ayrılmasından önce Sudan, Afrika kıtasının % 8’inden fazlasını ve dünyanın toplam kara alanının neredeyse % 2’sini temsil eden bir

alana sahip en büyük Afrika ülkesi olmuştur. Antik çağlardan beri Sudan bölgesi, Afrika'nın kültürel gelenekleri ile Akdeniz dünyasının kültürel gelenekleri arasında bir etkileşim alanı haline dönüşmüştür. İslam ve Arap dili bölgenin birçok Kuzey kesiminde üstünlük sağlarken, Güneyde daha eski Afrika dilleri ve kültürleri hâkim olmuştur (Al-Shahi, 2021, s. 1).

Sudan'da birçok ayrı krallık ve kabile reisliği vardı. Bu krallıkların içinde en güçlüsü Nubian Krallıkları'dır. Bununla birlikte, Nubian Krallıkları, antik dünyada bilinen en büyük uygarlık türü olarak kabul edilir. Nubian Krallıkları en çok Kuzey Sudan'ı yönettiler ve Hristiyanlık dinine hizmet ettiler. Ancak bu hizmet 13. yüzyılda ülkeye İslam'ın gelişine kadar devam etti. Daha sonra bölgeye gelen Arap Müslümanlar Nubya krallarını etkilediler ve evlilik yoluyla "geleneksel alışkanlıklar, özellikle de kralların kızları" tahtı ele geçirdikten sonra büyük değişiklikler yaptılar. Böylece krallıkları miras aldılar, ardından İslam ve Arap Kültürü tüm ülkeye yayıldı. Türkler Sudan'a ilk kez 16. yüzyılda Mısır üzerinden geldiler. Mısır'a vali olan Kavalalı Mehmet Ali Paşa 1821 tarihinde Sudana düzenlediği askeri seferle Sudan'ın merkezinde hüküm süren Funj sultanlığına son vererek burayı Mısır Sudan'ı adıyla kendisine bağladı. 1885-1899 yılları arasında Mehdi lakaplı Muhammed Ahmed'in ve halifelerinin idaresine geçen Sudan bu tarihten itibaren 1953 yılına kadar İngiliz-Mısır Sudanı olarak tanındı. Ancak 1956 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra sadece Sudan olarak tanınmıştır (Yahia, 2015 s. 508).

Türkiye'nin Sudanda yaptığı faaliyetler

Ortak çıkar, tarihi geçmiş ve değerleri ile Türkiye ile Sudan'ın ikili ilişkileri geçmiş yıllara göre artan ziyaretler ve yapılan anlaşmalarla zirveye taşınmıştır. Tarımdan enerjiye, sağlıktan güvenlik ve eğitime varan bu iyileştirmeler iki ülke ilişkilerini sağlam bir zemine oturtmuştur. Bunun yanı sıra iki ülke açısından önemli olan bölgesel ve uluslararası sorun bu anlaşmalarla güvenceye alınmıştır. Bu durum iki ülkenin uluslararası platformlardaki karşılıklarına da yansımıştır (TASAM, 2021).

Güney Sudan'ın başkenti Juba'da TİKA tarafından arıcılara ve kümes hayvan yetiştiricilerine maddi destek yardımında bulunmuştur. Güney Sudan Hayvancılık ve Balıkçılık Bakanlığı ve Barış İnisiyatifini Geliştirme Örgütü ile iş birliği süresince tavuk yetiştiricilerine suluk, 500 yumurta kapasiteli iki güneş kuluçka makinesi, yem, 1.500 tavuk yumurtası ve çeşitli aşlar temin edilmiştir. TİKA'dan verilen bilgiye göre,

bu proje kapsamında arıcılığın gelişmesi için arı yetiştiricilerine 300 kovan, arı bakım giysileri, kafes, yuva ve ekipmanlar dağıtılmıştır (Turkinesia, 2021).

Ortak girişim ve uygulamalarla Sudan'da 314 milyon dolarlık Türk yatırımı devam etmektedir. Özellikle Türk müteahhitlik şirketlerinin Sudan'da toplamda 90 projeyi hayata geçirilmesi, karşılıklı desteğin oluşturması yapılanma bakımından oldukça önemlidir. Ayrıca ilk defa Afrika'da Türkiye'nin ilk kamu katılım bankası Ziraat Katılımın ilk şubesinin 2020 yılında açılması ekonomik bir katkıdır (AFAM, 2021).

Çok taraflı ortak çıkarlarla Türkiye ile Sudan ortak tarih ve değerlerle eğitim güvenlik, savunma, sağlık inşaat alanlarında iş birliğine gitmişlerdir. Ortaya konulan bu faaliyetlerle, iki ülke halkının yakınlaşması da amaç edinilmiştir. Üniversiteler, müzeler, kütüphaneler alanlarındaki destekler ile iki ülke arasındaki bağlar sağlam bir zemine oturtulmuştur (TASAM, 2021).

TİKA'nın katkılarıyla 2013 yılında Sudan'ın Başkenti Hartum'da Sudan Türk Mesleki Eğiticilerin Eğitim Merkezi kurulmuştur. Bu eğitim merkezinde gerçekleştirilen eğitim faaliyetler neticesinde Sudan'da hizmet veren eğitim birimlerinin pek çoğunda bulunmayan veya atıl durumda olan makina ve teçhizatları tekrar işler duruma getirip kullanıma sunmak suretiyle, Sudan'ın çalışma gücüne ve akademik yeterliliklerine önemli katkı sağlanmaktadır. Diğer yandan eğitim merkezinde olan modern cihaz ve malzemeler ile eğitim dışında kalan boş zamanlarda çeşitli üretim çalışmaları yapılmak suretiyle hem Eğitim merkezinin hem de Sudan'ın ekonomik gelişimine katkı sunmaktadır. Çalışmalarına devam eden "Hartum Mesleki Eğiticiler Eğitim Merkezinde" 5504 sudanlı vatandaşa eğitim verilmiştir. Eğitim alan Sudanlılar, tekstil, mobilya, kaynakçılık ve bilgisayar gibi çeşitli dallarda meslek sahibi olmuştur (TİKA, 2020).

Türkiye 2017 yılında TİKA aracılığıyla, su sıkıntısı çeken Sudan'da 90 tane kuyu kazma çalışması yaparak halkın içme suyu ihtiyacını karşılamıştır. Ayrıca TİKA, ücra yerlerde olan köylere su boruları imal ederek suyun temin edilmesini sağlamıştır (Tekingunduz, 2019).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 24 Aralık 2017 tarihinde Sudan'a gerçekleştirdiği resmi ziyaret sırasında gündeme gelen ve iki ülkenin anlaşması sonucunda Türkiye'nin kullanması için tahsis edilen Sevakın Adası'nın

restorasyon çalışmaları TİKA tarafından yürütülmektedir. Önemli bir deniz ulaşım yolu üzerinde bulunan Sevakin Adası tarihi dokusuna uygun olarak restore edildiğinde, Dünya ülkelerinden ve Afrika'nın çeşitli bölgelerinden gelip, Suudi Arabistan'ın Cidde Limanı üzerinden Mekke ve Medineye dini ziyaret maksatlı gidecekler için güvenli bir merkez olarak kullanılması amaçlanmaktadır. Sudan Hükümeti tarafından Sevakin Adası'nın kamulaştırma çalışmaları tamamlandıktan sonra TİKA tarafından inşasına başlanacak olup ilk önce park alanının yapımına başlanması planlanmaktadır (TİKA, 2018).

Sudan'da 2013 yılında meydana gelen sel felaketinden dolayı 320 bin kişinin etkilendiği bölgeye, AFAD 15,5 ton insani yardım malzemesi göndermiştir. AFAD'ın gönderdiği yardım malzemeleri; çadır, cibinlik ve mutfak eşyalarından oluşmaktadır. 2016 yılında aşırı yağışlar sebebiyle Sudan'ın Hartum şehri sel baskınlarına maruz kalmıştır. AFAD yaşanan sel baskınları nedeniyle zor günler geçiren bölge halkına 50 bin Euro tutarında nakdi yardım yapmıştır. Aynı zamanda AFAD, 2018 yılında da bir gemi dolusu kuru gıdadan oluşan malzeme Sudan'a yollamıştır. Söz konusu sel felaketinin olduğu bölgeye elektrik sağlanması ve ulaştırma işlerinin aksamaması için tankerle 15 bin ton mazot sağlamıştır. AFAD, 2019 yılında ise paydaşları ile birlikte Sudan halkının ihtiyaçları için yardım kampanyası başlattı. AFAD Sudan'da ihtiyaçları karşılamaya yönelik altı yılda yaptığı insani yardımların toplam miktarı, 14,4 milyon doları geçmiştir (AFAD, 2019).

Türkiye'nin Sudan'da sağlık alanında yaptığı faaliyetler

Türkiye'nin Sudan'a en büyük katkısı sağlık hizmetleri alanında oldu. Sağlık merkezleri ve hastaneler kurulmadan önce halk tamamen geleneksel tıbbi tedavilere güveniyordu. Ülkede yaygın olan Akut hastalıklarının tedavisi için halk geleneksel doktorlara ve pratisyenlere gidiyorlardı. Daha sonra Türkler Sudan'da bazı tıp merkezleri ve modern hastaneler inşa etti. Bu sağlık merkezlerine doktor, hemşire ve ilaç ihtiyacı temin edildi. Geleneksel tedavi yolunu seçen halkın hastanelerde modern tedavi olmaları teşvik edildi (Yahia, 2015, s. 499).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Erdoğan, 2006 yılında Başbakan olarak Sudan ziyareti sırasında Darfur Bölgesi'ne giderek iç savaş nedeniyle evlerini terk etmek zorunda kalan binlerce mağdur insanı ziyaret etti. Cumhurbaşkanı Erdoğan Darfur Bölgesi'ni ilk ziyaret eden lider olarak, Darfur'da yaşanan insanlık dışı drama

dikkatleri çekmişti. Cumhurbaşkanının 2006 yılındaki ziyareti esnasında Nyala'da halkın sağlık ihtiyaçlarını karşılayacak büyük ve modern bir hastane inşa edilmesi kararı vermişti. Sudan (Darfur) halkına sağlık hizmetlerinin çok iyi bir şekilde verilmesi amacıyla modern ve tam teşekküllü hastane yapılması için 2007 tarihinde "Sağlıkta İşbirliği Protokolü" anlaşması imzalanarak çalışmalara başlanmıştır. Hastanenin 2012 yılında inşaat çalışmaları ve donanımı bitirilmiştir. 2013 yılında ise hastanenin işletme ve devir teslim sözleşmesi imzalanmıştır. 2014 yılında Nyala Sudan Türkiye Eğitim ve Araştırma Hastanesinin açılışı gerçekleştirilerek hizmet vermeye başlamıştır. Açılışı yapılan hastane sadece sudan halkına değil, komşu ülkelerden gelen insanlara da hizmet vermektedir. Hastane 150 yatak kapasitesine sahip olup, 31 polikliniği bulunmaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2018).

Şekil 3. Sudan'a İHH Tarafından Gönderilen Gıda ve Hijyen Ürünlerinden Oluşan Paket Yardımları

İnsani Yardım Vakfı (İHH) Sudan'ın Başkenti Hartum ve Darfur şehirlerinde 2007 yılında iki göz kliniği açarak, göz sağlığına neden olan katarakt ameliyatlarını ücretsiz bir şekilde yapmaktadır. TİKA'nın da katkısı ile açılan bu ameliyathanelerde kısa sürelerle görev yapacak doktor ve hemşire görevlendirilmektedir. Sudan'da kalıcı göz kliniği açarak halkın sağlığı için ücretsiz ameliyatlar yapan bir diğer STK ise "Kimse Yok Mu Derneği"dir. Söz konusu derneğin 2009 tarihinde Darfur'a bağlı Nyala ilçesinde açtığı klinikte toplamda 3847 kişiye ücretsiz olarak başarılı bir şekilde katarakt ameliyatı yapılmıştır. "Kimse Yok Mu Derneği"nin kendi olanakları ile hizmete açtığı göz klinik ameliyathanesine doktor ve hemşire personeli

görevlendirilmesi noktasında TİKA'dan da yardım alınmaktadır. 2010 tarihinde Nyala ilçesinde açılan klinikte ücretsiz olarak 3827 kişi muayene edilmiştir (Çomak, 2011, s. 218).

Türkiye tarafından Sudan'da inşa edilen Nyala Sudan Türkiye Eğitim ve Araştırma Hastanesi' içinde, ülkenin ilk "gebe okulu" açılmıştır. Nyala Gebe Okulunda, tüm anne adayları bayanlara gebelik ile ilgili bilinmesi gereken tüm bilgiler aktarılıyor. Bunun yanında gebe olan bayanların bilinçli bir doğum yapmaları için, doğum öncesi ve doğum sonrası hakkında bilgi sahibi olmaları ve sağlıklı bir şekilde doğum yapmaları amaçlanmaktadır. Gebelerin doğum aşamasında herhangi bir zorlukla karşılaşmaması ve bebeklerinin sağlıklı olmaları için doğum öncesi eğitimleri almaları önemlidir. Gebe Okulunda anne adayları doğum yapmadan önce, verilecek eğitimlerle psikolojik ve fiziksel olarak doğuma hazırlanıyor. Ayrıca gebelik ve doğum hakkında yapılan eğitim çalışmalarısıyla bebek ve anne ölüm sayısının azaltılması hedefleniyor (Uşul, 2021).

Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Afrika'ya Sivil Toplum Kuruluşlarınınca (STK) yapılan sağlık çalışmalarına katılan personellerini yurt dışı tayin olma kapsamına alarak, Sudan'da bulunan hastanelerde görevlendirilerek, buradaki hastanelerde sağlık eğitimi programları tertip edilerek, ülkeye gönderilen sağlıkla ilgili yardımlarda önemli katkı sağlamaktadırlar. Türk Sağlık Bakanlığı Mart 2018 yılında Sudan'da "Sağlık Haftaları" düzenlemiştir. Bu kapsamda Sudan'da gerçekleştirilmeye çalışılan yarık dudak ve damak hastalığının cerrahi tedavisine yönelik çalışmalar yapıp 100 civarı çocuğun ameliyatı başarı ile sonuçlanmıştır (Onur, 2018, s. 1).

Medyada Sudan'da yapılan sağlık faaliyetleri

Türkiye'nin sağlık diplomasisi uyguladığı ülkelerden biri de Sudan olmuştur. Çünkü Sudanın içinde bulunduğu durum vatandaşlarına sağlık alanında gerekli hizmetleri veremeyecek hale getirmiştir. Türkiye'de Sudan halkının insani bir hak olan sağlık hizmetlerinin tesisinde öncü rol oynamıştır. Türkiye'nin gerek sağlık diplomasiyi hangi kurumlarla orta koyduğu gerekse yapılan yardımların mahiyeti açısından yer alan haberlerdeki şeklidir.

"Türk Kızılay'ının Güney Sudan, da "İhtiyaç sahibi olan insanlara destek olmaya devam ediyor. Güney Sudan'da savaştan etkilenerek mağdur duruma düşen halka Kızılay, Güney Sudan Kızılaçısı ile iş birliği yaparak, binlerce savunmasız topluluğa hizmet vermeye çalışıyor. Ülke çapında binlerce kişiye

gıda maddeleri, çadırlar ve hijyenik malzemeler dağıtarak birçok çaresiz insana umut oluyolar” (Daily Sabah, 2021).

Çok sayıda insanın hayatını kaybettiği hayatını kaybetmeyenlerin de göç etmek zorunda kalmasına neden olan iç savaştan dolayı, Güney Sudan’da birçok alanda ciddi derecede istikrarsızlıklar oluşmuştur. Bu durum Sudan’a yardım ve desteği zaruri hale getirmiştir. Çıkan savaşlarda kadınların, çocukların ve yaşlıların çoğunlukta olduğu bütün mağdurlara Türkiye kayıtsız kalmamıştır. Türkiye Kızılay yolu ile iç savaştan etkilenen ve yardıma gereksinim duyan Sudanlılara yardımı, Türk Kızılayı ile aynı misyonu taşıyan Güney Sudan Kızılaç ile koordineli bir şekilde gerçekleştirmiştir. İhtiyaç sahiplerine gıda maddeleri, çadır ve hastalıklardan korunmaları için hijyenik malzeme dağıtımını yapılmıştır. Türkiye yaptığı bu yardımlarla çaresiz durumda kalan bölge halkına umut olmaya devam etmektedir

“Türkiye yapılan karşılıklı anlaşmayla Sudan'a tıbbi yardım gönderecek. Türkiye Cumhuriyeti hükümeti ile Sudan Cumhuriyeti hükümeti arasında "sağlık alanında bağış" konulu anlaşmanın 17 Haziran'da Türkiye'nin başkenti Ankara'da imzalandığı belirtildi” (Anews.com, 2020).

Çin kaynaklı COVID-19 tüm dünyada etkisini sürdürmeye devam etmektedir. Sağlık alt yapısı güçlü ülkeler bu salgın sürecini ciddi adımlarla aşmaya çalışmıştır. Bu salgın hastalığından en fazla etkilenen ülkelere biri de Sudan olmuştur. Çünkü Sudan’ın yukarıda belirtildiği gibi sağlık alanındaki istikrarsızlığı bu etkinin şiddetini artırmıştır. Türkiye bu süreçte de Sudan’ı yalnız bırakmamış ve 7 Haziran 2020 tarihinde Sudan Cumhuriyeti ile bir sağlık anlaşması yapmıştır. Türkiye ile Sudan arasında yapılan anlaşma gereğince, Sudan’a tıbbi yardım olarak cerrahi maske, solunum cihazı, tipi maske ve koruyucu giysiler olmak üzere birçok malzeme gönderilmiştir. Gönderilen sağlık malzemeleri, bağış şeklinde olmuştur. Bu destek "dostluk ve iyi niyet” göstergesi olarak tanımlanabilir.

Şekil 4. Türkiye, Selden Etkilenen Sudan'a İnsani Yardım Gönderdi

“Sudan’da meydana gelen sel felaketinde zarar gören Sudan halkına Türk yardım kuruluşları Kızılay ile Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından bölgeye 40 ton gıda ve yardım malzemesi taşıyan iki uçak gönderdi” (Hurriyet dailynews.com, 2019).

Doğal afetler gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun meydana geliş şekilleri ve zamansız olma özellikleriyle tüm ülkelere yardım ve desteği gerektiren olaylardır. Sudan’da meydana gelen sel felaketinde Sudan'a yardım yapmayı gerektirmiştir. Türkiye bu yardımı Kızılay aracılığıyla gıda AFAD aracılığıyla da sele kapılanların kurtarılması şeklinde gerçekleştirmiştir.

Şekil 5. Türk Kızılay Tarafından Yeni Tip Koronavirüsle (COVID-19) Mücadeleye Destek Amacıyla Sudan’a Gönderilen Tıbbi Yardımlar

4.4.3. Nijer

Nijer hakkında genel bilgi

Tarihi olarak Nijer bölgesi, yerel halkın direniş ve ayaklanma girişimlerine rağmen, 1897 ve 1900 yılları arasında Fransızlar tarafından işgal edildi. 23 Temmuz ve 11 Ekim 1900'da oluşturulan Zinder ile Djerma askeri bölgelerinin birleştirilmesi sonucunda, 20 Aralık 1900 tarihinde yukarı Senegal Nijer'in üçüncü askeri bölgesi yapıldı. Bundan sonra Nijer toprakları olarak anılacak olan bu bölge 3 Ekim 1922'de Nijer kolonisi olarak kuruldu. Nijer halkı, 3 Ağustos 1960 tarihinde Fransız sömürgeciliğine karşı mücadele ederek bağımsızlığını elde etmiştir. Nijer Altmış yıllık Fransız işgaline son vererek bağımsızlığına kavuşmuştur (Djibo, 2003, s. 25).

Nijer, resmi olarak Nijer Cumhuriyeti, karayla çevrili batı Afrika ülkesidir. Kuzeybatıda Cezayir, kuzeydoğuda Libya, doğuda Çad, güneyde Nijerya ve Benin, batıda Burkina Faso ve Mali ile çevrilidir. Başkent Niamey'dir. Ülke adını, topraklarının güneybatısından geçen Nijer Nehri'nden almaktadır. Nijer adı, Tamashek dilinde "nehirler arasında nehir" anlamına gelen *gher n-gheren* ifadesinden türemiştir. Nijer çok sayıda çöküntü ile kesişir ve kuzeydeki kurak yaylalar hâkimdir. Güneyde ise yağışlar artmaktadır. Nijer, kuzey bölge, ara bölge ve güney bölge olarak üçe ayrılmıştır. Ülkenin güney bölgesinde hem göçebe hem de yerleşik nüfusun büyük bir kısmı yoğunlaşmıştır. Nijer, Yengeç Dönencesi'nden güneye doğru uzanır ve topraklarının kuzey üçte ikisi kuru tropik çölde bulunmaktadır. Ülkenin güney kesiminde iklim, tek ve kısa bir yağışlı mevsim ile karakterize edilen Sahel olarak bilinen tiptedir. Nijer dünyanın en sıcak bölgelerinden birinde yer almaktadır. Sıcaklıklar şubat ayından mayıs ayına kadar yükselmektedir. Nüfusun yaklaşık beşte biri şehirlerde yaşamaktadır. Kırsal nüfus, göçebeler ve yerleşik halklardan oluşmaktadır. En büyük dil grubu, Nijerya'da da konuşulan ve Batı Afrika'daki en önemli dillerden biri olan Hausa tarafından oluşturulmaktadır. Songhai ikinci en önemli konuşulan dildir. Nijer'de Songhai, Zarma ve Dendi gibi çeşitli lehçelere ayrılmıştır. Tamashek, kendilerini genellikle Kel Tamagheq veya Tamashek konuşmacıları olarak adlandıran Tuareglerin dilidir. Dil Cezayir ve Mali'de de konuşulur ve yaygın olarak kullanılan Tifinagh adı verilen kendi yazısına sahiptir. Kanuri sadece Nijer'de değil, Kamerun ve Nijerya'da da konuşulmaktadır. Bu beş dil Nijer'de konuşulan başlıca dillerdir. Buna ek olarak, Nijer halkının çoğu Arapça

konusur ve daha da fazla sayıda insan bu dilde okur ve yazar; Agadez, Afrika'daki en eski Arap okullarından birine sahiptir. Etnik gruplar, daha önce bahsedilen beş dil grubuna karşılık gelir. Hausa halkının çoğunluğu Nijerya'da yaşıyor olsa da Hausa, mevcut nüfusun yarısından fazlasını oluşturan en büyük gruptur. Önemli bir azınlığı oluşturan Tibesti bölgesindeki göçebe Teda dışında, nüfusun geri kalanı Araplardan, diğer ülkelerden gelen Siyah Afrikalılardan ve çoğunluğu Fransız olan Avrupalılardan oluşmaktadır. Ekonomi olarak üç ana politika hedefi vardır. Bunlar ulusal birliğin korunması, nüfusun yaşam standartlarının yükseltilmesi ve ekonomik bağımsızlığın kazanılmasıdır. Ekonominin özel sektörü, kısmen çok sayıda küçük işletmeden ve kısmen büyük Fransız veya uluslararası şirketlere ait işletmelerden oluşur. Nijer'de eğitim ücretsizdir, ancak çocukların yalnızca küçük bir kısmı okula gitmektedir. Nijer, Batı Afrika'daki en düşük yetişkin okuryazarlık oranlarından birine sahiptir ve okuma yazma programları beş ana Afrika dilinde yürütülmektedir. Niamey'nin bir üniversitesi var ve Nijer İslam Üniversitesi 1987'de Say'da açıldı. Ülkede genel sağlık durumu kötü ve özellikle kırsal kesimde sağlık tesisleri yetersizdir. Bebek ölüm hızı, Batı Afrika'daki en yüksek oranlardan biridir. Sağlık hizmetleri, sağlık eğitiminin yanı sıra kırsal alanlarda bazı hastalıkların ortadan kaldırılmasına odaklanmaktadır. Finansman eksikliği ve eğitimli personel eksikliği, iyileştirmenin önündeki başlıca engeller olmaya devam etmektedir (Fuglestad, 2021, s. 1).

Türkiye'nin Nijer'de yaptığı faaliyetler

Nijer'in kırsal bölgelerinde nitelikli eğitim imkânlarına ulaşmakta zorluk çeken öğrencilere, Nijer Devlet Başkanı Mahamadou Issoufou'nun da eğitim gördüğü Tahaou İllela şehrindeki Nafeka Okuluna TİKA tarafından yeni bir ek bina yapılmıştır. Yeni inşa edilen okul, dokuz sınıf ve üç öğretmen odasından oluşmaktadır. TİKA tarafınca donatılan okulda 360 öğrenci eğitim görebilecektir (TİKA, 2021).

Dünyanın en yoksul ülkelerinden olan Nijer'de 2005 yılında kuraklık ve çekirge istilası meydana gelmiştir. Deniz Feneri Derneği Türk milletinin verdiği bağışlarla ülkedeki köylerde yaşanan kuraklıktan dolayı 25 su kuyusu açtırmış ve 400 bin kişiye hizmet sunması planlanan bir sağlık merkezi yapmıştır. Deniz Feneri Derneği 2005 yılından sonra Nijer halkının sağlık ve refahı için bölgede düzenledikleri çalışmalarla başta insani yardım olmak üzere, ailelere keçi dağıtımı, sağlık ocağı, su

ve çekirge istilasında mağdur olan çiftçilere tohum dağıtımı gibi faaliyetler gerçekleştirmiştir (Deniz Feneri Derneği, 2007).

İnsani Yardım Vakfı tarafından Nijer’de birçok insanın yararlanacağı Mus’ab Bin Umeyr İlkokulu ile Ömer Muhtar Camii’nin inşa çalışmaları tamamlanarak hizmet vermeye başlamıştır. Mus’ab Bin Umeyr İlkokulu, Nijer’in Başkenti Niamey’e 25 km mesafesi bulunan Flankey Beri köyünde inşa edilmiştir. Projenin amacı, maddi olanakların yetersiz olması sebebiyle, almak zorunda olduğu eğitimi alamayan Nijerli çocukların bundan böyle sağlıklı ve daha başarılı eğitim almaları hedeflenmiştir. Ömer Muhtar Camii, başkent Niamey’e 150 km mesafesi olan Tillabery şehrinin Dounbou Bangou köyünde yapılmıştır. Proje ile gerçekleştirilmek istenen, cami kültürünün yayılmasının yanında, Nijer’de değişik kabileler arasındaki dostluk ve kardeşlik birlikteliğinin güçlü olması ve iş birliği kültürünün yaşatılması hedeflenmiştir. Ayrıca Camide halkın ibadet etmesinin yanında Kuran öğrenme yerlerin yaygınlaştırılması da amaçlanmaktadır (İHH, 2019).

Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı tarafından başkent Niamey başta olmak üzere Nijer’in farklı kesimlerinde su sıkıntılarının baş göstermesi nedeniyle 2009 ile 2014 tarihleri arasında DSİ ve bazı STK’lar iş birliği yaparak 258 su kuyusu açtırılmıştı. Ancak zamanla su kuyularının bakımı yapılmadığından dolayı bir kısmı çalışmaz duruma gelmiştir. Atıl durumda olan 73 su kuyusu tekrar TİKA tarafından tamir ve bakımı yapılarak Nijer halkının hizmetine verilmiştir (TİKA, 2018, s. 28).

Türkiye’nin Nijer’de sağlık alanında yaptığı faaliyetler

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı R.T. Erdoğan’ın 2013 tarihindeki Nijer ziyareti sırasında iki ülke arasında yapılan iş birliği protokolü kapsamında TİKA tarafından Türkiye-Nijer Dostluk Hastanesinin inşa çalışmalarına başlanmıştır. Türkiye-Nijer Dostluk Hastanesi’nin yapımı ve iç donanımı TİKA tarafından tamamlanan 44 yataklı hastane Eylül 2019 tarihinde hizmet vermeye başlamıştır. İki ülkenin yapmış olduğu iş birliği protokolünde belirtildiği üzere Türkiye-Nijer Dostluk Hastanesi üç yıl süreyle Türkiye ve Nijer Sağlık Bakanlıkları tarafından müşterek olarak işletildikten sonra, hastane Nijer Hükümeti’ne devredilecektir. Beş bin 840 metrekare alan üzerine inşa edilen hastanede 31 Türk sağlık çalışanı ile birlikte Nijerli sağlık personeli de görev yapacaktır (Sağlık Bakanlığı, 2019).

Sağlık hizmetlerine ulaşmanın yetersiz olduğu Nijer’de, 2012 tarihinde mevcut Nijer Koria Haoussa Anne Çocuk Ve Beslenme Sağlığı Merkezi kliniğinde iyileştirme yapılmıştır ve verilen hizmetlere destek sağlamaya başlanmıştır. Nijer’de 15 ay süresince devam eden sağlık çalışmaları kapsamında, 935 anne doğum öncesi tedavi kontrolleri yapılarak, 184 kadının doğumu gerçekleştirilmiştir (YYD, 2022).

İnsani Yardım Vakfı tarafından, Nijer’in başkenti Niamey’e 150 km uzaklıktaki Tillabery şehrinin Doundou Bongou köyünde Rezzan El-Neccar Sağlık Ocağı inşa edildi. Sağlık ocağında tedavi odası, aşı odası, doğum odası, muayene odası ve dinlenme odasından oluşmaktadır. Bu sağlık ocağının yapılması bölge halkına birçok avantaj sağlamıştır. Özellikle medikal tedavi, aşı ve ilk yardım gibi hizmetler rahatlıkla verilebilmektedir. Ayrıca Rezzan El-Neccar Sağlık Ocağının dışında bölge civarında doğum yapılabilecek başka bir sağlık merkezinin olmaması da projenin önemini artırmaktadır (İHH, 2019).

Nijer Sağlık Bakanlığı Başkent Niamey’de verdiği alan üzerine 51 yatak kapasitesine sahip Ana Çocuk Sağlığı ve Rehabilitasyon Merkezi, Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı tarafından inşa edilmiştir. Hastanenin döşeme eşyaları ve gerekli malzemeleri de TİKA katkılarıyla temin edilmektedir. Modern teknolojiyle donatılan hastane içerisinde röntgen odası, doğumhane, bebek yoğun bakım ünitesi, poliklinikler, hasta bakım ünitesi, ameliyathaneler, eczane, morg ve mescit bulunmaktadır. Nijer Ana Çocuk Hastanesi tarafından Obstetrik Fistül (OF) hastalığına yakalanan Nijerli kadınların topluma yeniden kazandırılması, fistülün muayenesi ve muayene sonrasında rehabilitasyon ile sosyal adaptasyonun sağlanması, Nijer’de kırsal bölgelerde yaşayan kadınların sağlık hizmetlerine ulaşım sorunlarının ortadan kalkmasına çözüm bulunması ile birlikte kadınların yaptıkları erken evlilik ve doğum sonrası meydana gelebilecek hastalıkların ve sakatlıkların olmaması için eğitim ve bilgilendirme çalışmaları yapılarak kadınların bilinçlendirilmesi amaçlanmaktadır (TİKA, 2017).

Medyada Nijer’de yapılan sağlık faaliyetleri

Türkiye’nin Afrika’ya yönelik sağlık ve diğer alanlarla ilgili yardım faaliyetlerin yoğunlaştığı ülkelerden birisi de Nijer olmuştur. Türkiye’nin Nijer’de yürüttüğü ve gerçekleştirdiği sağlık ve sağlık alt dalları çalışmaları medyada geniş yer bulmuştur. Bu bağlamda medyada yer alan haberler aşağıda şu şekilde yer almıştır:

TİKA, Nijer'e ilaç ve tıbbi malzeme temini, hastane inşaatları, yerel hastanelerin tadilatı, sağlık organizasyonlarının ulaşım giderleri başta olmak üzere birçok konuda destek olmaktadır. TİKA'nın 2017 faaliyet raporunun "sağlık" bölümünde yapılan faaliyetler; "51 yataklı Nijer Ana Çocuk Sağlığı Hastanesi ve Rehabilitasyon Merkezi inşası, Koruyucu Sağlık, Tedavi Edici Sağlık ve Eğitim Hizmetleri kapsamında ameliyatlar gerçekleştirmiştir (Kurt, 2018).

Türkiye dış politika bağlamında yabancı ülkelere yapmış olduğu yardımları genel olarak TİKA vasıtasıyla gerçekleştirmektedir. TİKA tarafından 2019 yılında inşası tamamlanarak hizmete açılan "Nijer Ana Çocuk Sağlığı Hastanesi ve Rehabilitasyon Merkezi" de Türkiye'nin Nijer'e yapmış olduğu yardımlardan biridir. Türkiye insani sorumluluk bilinciyle Nijer halkının sağlığına verdiği katkı ve yardımların başında sağlık gelmektedir.

Şekil 6. Türkiye Nijer Dostluk Hastanesi

"Türkiye'nin birçok ilinde görev yapan doktor ve sağlıkçılardan oluşan Gönüllüler Grubu, çeşitli ameliyatlar yapmak ve toplanan yardımları götürmek üzere Nijer'e yola çıktı" (Taşkiran, 2019).

İnsani koşulların, ekonomik değerlerden daha önemli olduğu düşüncesi ile hareket eden Türk doktor ve sağlıkçılar, çaresiz insanlara çare olma gayesiyle yoksul ülkelerdeki insanlara yardım etme yoluna gitmektedirler. Türkiye'nin çeşitli illerinde görev yapan doktorlar, gönüllü olarak sağlık imkânlarının kısıtlı veya hiç olmadığı Nijer'deki hastalara umut olmak için Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı'nda desteğiyle Nijere giderek çalışmalarında bulunmuşlardır. Gönüllü doktorlar, Nijer'de çeşitli ameliyatlar yaparak hastalara umut olmuşlardır. Gönüllü doktorların

götürdükleri tıbbi malzeme ve ilaçlardan oluşan yardım kolilerini Nijer'deki hastanelere vermiştir.

Yapılan bu yardımların, insanı bir görev olmasının yanı sıra Nijer Devleti ve Nijer halkının Türkiye ve Türk halkına bakış açısında olumlu bir değişim getirmesi beklenen bir durumdur.

Şekil 7. Sağlık Gönüllülerinden Nijer'e 25. Yardım Seferi

“Türkiyenin, yeni tip koronavirüs (Kovid-19) salgınından etkilenen ülkelere tıbbi malzeme yardımları devam etmektedir. Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın talimatı doğrultusunda Sağlık Bakanlığınca hazırlanan malzemeler, Kovid-19'la mücadelesine destek amacıyla Nijere maske, koruyucu tulum ve koruyucu gözlük gönderildi. Yardım malzemesi kolilerinin üzerinde Mevlananın, "Ümitsizliğin ardında nice ümitler var. Karanlığın ardında nice güneşler var." sözlerine Türkçe ve Fransızca yer verildi” (7/24.tv, 2020).

Türkiye'nin Nijere yaptığı sağlığa yönelik destekler küresel bir sorun olan Covid 19 sürecinde de devam etmiştir. Bu süreçteki önleyici tedbiri gerektiren tıbbi destek malzemelerinin ülkedeki eksikliği, iki ülke arasındaki iş birliği göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'yi bu malzemeleri göndermeye insani olarak zorunlu hale getirmiştir.

Türkiye bu yardımları ortaya koyarken Türk kültürüne dair argümanları yayma politikasını uygulamaktan da geri kalmamıştır. Bu argümanların başında Türkçeyi yayma ve kültürel bir sembol olan Mevlana felsefesini evrensel bir boyuta kazandırmak gelmektedir.

4.4.4. Afganistan

Afganistan hakkında genel bilgi

Tarihte ilk kez Afgan ismine Abgan veya Avagana olarak MS 3. yy.a ait Hint-İran kaynaklarında rastlanmaktadır. Ancak daha sonra Orta Çağ'da Afgan adıyla söylenmeye başlandığı görülmüştür. Afgan tabiri gibi Afganistan kavramıda uzun bir süre boyunca anlamı ve sınırları ardışık olarak değişen bir tabirdir. 16. yy.da Babürler döneminde Kandahar-Peşaver arasında kalan dağlık bölgeye siyasi olarak değil ama sosyo-demografik manada Afganistan isim olarak kullanılmıştır. İlk Afgan devletinin temellerini atmak ve Afgan aşiretlerinin bağımsızlıklarını elde etmeleri yolunda Afgan halkına liderlik eden Mir Üveys, Afgan ve Beluçları bir araya getirerek Sefavilere ve Gürcülere karşı savaş başlatmıştır. Savaşı kazanan ve Kandahar bölgesini egemenliği altına alan Mir Üveys 1709 tarihinde ilk Afgan Krallığı'nı kurmuştur. Ancak günümüzde Afganistan'ın kurucusu 1747 tarihinde başa geçen Ahmed Dürrani olarak kabul edilmektedir. Afganistan'da Sovyetlerin yardımıyla 27 Nisan 1978 tarihinde ordu içindeki komünist askerler darbe yaparak ülke idaresini ele geçirmişlerdir. Afganistan'da 24 Aralık 1979 tarihinde Sovyet Rus işgali başlamıştır. 1980'den sonra ise Afganistan'ın özgürlük savaşçıları mücahit Afganlardan oluşan birlikler, işgalci Sovyet Rusları ülkelerinden çıkarmak ve tekrar bağımsızlıklarına kavuşmak için büyük bir direniş başlatmışlardır. 1992 tarihinde Afganistan'da 13 yıldır ülkeyi yöneten komünist rejime ve Sovyetlere karşı mücadele eden mücahitlerin hayali gerçek olmuştur. Ülkelerinin özgürlüğü için savaşan Afgan mücahitler Afganistanı yöneten komünist hükümeti yıkmışlar ve asıl düşmanları olan SSCB'yi yenilgiye uğratmışlardır. Bağımsızlıktan sonra Afganistan hükümet güçleri ile Taliban örgütü arasında iç savaş çıkmıştır. Ülkede 1994 yılından başlayan iç savaş 1996 yılında Taliban'ın zaferiyle sonuçlanmıştır. Afganistanı 1996 tarihinden 2001 tarihine kadar Taliban yönetmiştir. ABD ve koalisyon ülkelerin 7 Ekim 2001 tarihinde Afganistan'a müdahale etmeleri sonucunda Taliban güçleri 12 Kasım'da Kabil'i kaybetti. 9 Aralık 2001'de de Taliban hâkimiyeti sona erdi ve yerine ülkeyi yönetecek geçici hükümet kuruldu (Sivrioğlu ve Türkoğlu, 2017, ss. 22-304).

Afganistan yüzölçümü 625.090 metrekare ile Orta ve Güney Asya bölgesinde yer almaktadır. Afganistan İslam Cumhuriyeti, Özbekistan, İran, Pakistan, Türkmenistan, Çin ve Tacikistan ile çevrili denize sınırı olmayan bir kara ülkesidir.

Afganistan, jeopolitik konumu itibariyle Orta Asya, Orta Doğu ve Uzak Asya'yı birbirine bağlayan kesişme yollarının üzerinde bulunmaktadır. Özel bir konuma sahip olan ülke, antik "*İpek Yolu*" boyunca "*dört yolun ağzı*", "*Asya'nın Kalbi*" "*Asya'nın Anahtarı*", "*Kalp Ülkesi*", ve "*Asya'nın kalesi*" gibi adlarla tanımlanmaktadır (Çubuk, 2014, s. 9).

Türkiye ile Afganistan arasında güçlü ve etkili bir tarihi, dini ve kültürel ilişkisi vardır. Afganistan 1919'da bağımsızlığını kazandıktan kısa bir süre sonra Türkiye ile diplomatik ilişkiler kurmuştur. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra tanıyan ikinci ülke Afganistan olmuştur. İki ülke arasında 1921 tarihinden sonra karşılıklı olarak birçok iş birliği anlaşması imzalanmıştır. İki ülkenin kuruluş sürecine dayanan ve güven içerisinde devam eden ilişkiler günümüze kadar gelmiştir. Türkiye'nin, bugün dahi Afganistan'da bulunma nedeni sadece NATO öncülüğündeki Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü'nün (ISAF) bir üyesi olarak değil, aynı zamanda Afganistan'da barışın yeniden sağlanmasına ve halkın huzur ve güvenliğinin tesis edilmesine yardımcı olarak bir "kardeşlik görevi"nde yerine getirmektedir. Tabiki Türkiye'nin Afganistan'a bakış açısında kendi stratejik çıkarlarına dayanmaktadır (Kaya, 2013, s. 23).

Afganistan birden fazla farklı etnik yapıya sahip insanların yaşadığı bir ülkedir. Afganistan'da nüfusunu başta Peştunlar olmak üzere Tacikler, Özbekler, Hazarlar, Türkmenler, Araplar, Beluciler, Nuristani, Aimak, Pashaye ve Sedat kökenliler oluşturmaktadır. Afganistan halkının %80 Sünni Müslüman ve %19 Şii Müslüman olan bir İslam ülkesidir (Çubuk, 2014, s. 10).

Afganistan coğrafi yer olarak bakıldığı zaman bir Orta Asya ülkesidir. Ancak bulunduğu konum itibariyle yaşadığı sosyo-politik tarih ve iç karışıklıklar nedeniyle Orta Doğu sorunlarından öyle çok etkilenmiştir ki birçok bilim insanının gözünde sanki Orta Doğu'nun parçası gibi algılanmaktadır. Afganistan çok engebeli, dağlık ve yüksekliği ortalamanın oldukça üzerinde olduğu bir ülkedir. Pamir Dağları Afganistan'ı kuzey-güney olarak ikiye ayırmaktadır. Ülkenin güney-batı bölümünde ulaşım kolaydır. Merkezdeki bazı bölgeler dağlık olduğu için ulaşım olanakları zorlaşmaktadır. Afganistan dağlar büyük alanları kapladığı için ülkede tarım yapılacak ovalar çok kısıtlıdır. Afganistan'da tarıma elverişli topraklar sadece %10 civarındadır. Afganistan'ın 2010 yılı bilgi verilerine göre nüfusu 30 milyonu aşmıştır. Ülkenin nüfus artış hızı çok yüksek, yaş ortalaması ise düşüktür. Kadınların çocuk doğurma sayısının

ortalaması yedidir. Ülke nüfusunun adeta yarısı 15 yaşından küçüktür. Afganistan'da çocukların ölüm yaş oranlarına bakıldığında komşu olduğu ülkelerin tamamından kötü bir haldedir. Ancak ortalama yaşam süresi son yıllarda artış göstermeye başlamışsa da halen komşu ülke ortalamalarının altında kalmaktadır. Ülkede nesiller boyunca süren savaşlar ve iç çatışmalar sonucu oluşan tahribatın sıfırlanma noktasına gelmiş olan temel altyapıyı yeniden inşa etme eğiliminde olsada, sağlık ve eğitim hizmetleriyle ilgili sorular günümüzde dahi etkisini göstermeye devam etmektedir (Sivrioğlu ve Türkoğlu, 2017, s. 24).

Türkiye'nin Afganistan da yaptığı faaliyetler

Türkiye Afganistan'a insani yardımlar, kalkınma yardımları, güvenlik kuvvetleri personellerini eğitime ve geliştirme programları, inşaat ve imar programları gibi büyük yardımlarda bulunmuştur. Türkiye, özellikle eğitimin gelişmesi ve okuma çağındaki kadın-erkek herkesin okula gitmesi amacıyla, Afganistan'ın çeşitli yerleşim merkezlerinde okullar inşa etmiştir. Türkiye Afganistanı, yeniden yapılandırma yardımı kapsamı ile şehirlerde sosyal altyapının geliştirilmesi noktasında yoğun bir çalışma yürütmektedir. Ayrıca Afganistan'da sağlık malzemelerinin yetersizliğinden dolayı Türkiye tıbbi yardımlarda bulunmuştur (Nawabı, 2019, s. 89).

Afganistan Şibirgan ilinde daha önce TİKA tarafından yapımı tamamlanarak ibadete açılan Ankara Ali Şir Neva-i Camii'nin kampüsünde yer alan iki dükkân TİKA tarafından kütüphaneye çevrilerek ve iç malzemeleri de temin edilerek edilerek hizmete açılmıştır. Ankara Ali Şiir Neva-i Kütüphanesi'nin hizmete başlamasıyla Şibirganlı vatandaşların ve gençlerin Türk dili ve kültürünü öğrenmeleri ve farklı kültürel faaliyetlerin gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır (TİKA, 2020).

Afganistan'ın Mezar-ı Şerif kentinde Türk Maarif okulları ilkokul, kız lisesi ve erkek lisesi olarak eğitim faaliyetlerini sürdürmektedirler. Türk Maarif okulları Afganistan'ın geleceği için kız ve erkek öğrencilerin eğitimine önem verdiklerini vurgulamışlardır. Afgan Türk Maarif okullarında bu yıl içerisinde 123 öğrenci eğitimlerini başarıyla tamamlayarak mezun olmuşlardır (Maarif Vakfı, 2022).

Afganistan'da meydana gelen savaş ve terör olaylarında evlerini ve annelerini kaybetmelerinden dolayı birçok çocuk yetim kalmıştır. Afganistan'da ailesiz ve evsiz kalan çocukların kalacakları yetimhane binalarının olmaması, çocukları ağır koşullar altında yaşamlarını sürdürmeye zorlamaktadır. TİKA

Afganistan'ın Badahşan vilayeti Fayzabad kentinde 200 yetim çocuğun kalacağı yurt, yetimhane ve yemekhane binaları inşa ederek sağlıklı bir ortamda yaşamaları sağlanmıştır. Ayrıca Afganistan'ın başkentindeki Kabil Kız Meslek Enstitüsü ve Allauddin Kız Yetimhanesi binalarının bakım onarımı ile iç donanımı da TİKA tarafından yapılmıştır (TİKA, 2018).

Afganistan'da 2013 tarihinden itibaren faaliyetlerine başlayan Yunus Emre Enstitüsü (YEE), Afganistan'ın farklı yerleşim yerlerinde açtığı eğitim merkezlerinde verilen eğitimlerle beş bin kişi Türkçe öğrenmiştir. YEE, kültür ve sanat faaliyetleri kapsamında Türk kültürünün Afganistan halkı arasında tanıtmaya ve yaymaya yönelik başarılı çalışmalar yapmaktadır. Ülkede Türkçe İngilizceden sonra en fazla rağbet gören ikinci yabancı dil olmuştur. Başkent Kabil'de 341, Belh, Cevizcan ve Bamyan'daki Türkoloji bölümlerinde ise 900 kişi Türkçe eğitim almıştır (Özekinci, 2021, s. 1).

Afganistanlıların Türkçe öğrenme isteklerinin yüksek seviyelerde olmasının nedenleri arasında hem Türkiye sevgisi hemde tarihi, kültürel ve dini faktörler gösterilebilir.

Türkiye'nin Afganistan'da sağlık alanında yaptığı faaliyetler

Türkiye ile Afganistan arasındaki tarihsel ilişkiler güven ve dostluk üzerine inşa edilmiştir. Bu samimi ilişkilerin başlamasının sebeplerinin başında iki ülke arasındaki sağlık alanında yapılan iş birliği gelmektedir. 1 Mart 1921 tarihinde iki ülke arasında sağlık ve diğer önemli konuları içeren ilk resmi anlaşma imzalanmıştır. 1926 yılında, Afganistan devlet başkanı Amanullah Han, Türkiye Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ten ülkesindeki sağlık ağının yeni baştan yapılandırılması için bilgili ve tecrübeli Türk doktorları göndermesini istemiştir. Bu talebi geri çevirmeyen Mustafa Kemal Atatürk, Genel Cerrahi Uzmanı Albay Dr. Kamil Rıfki Urga yönetimindeki Türk sağlık heyetini Afganistan'a göndermiştir. Daha sonra Dr. Kamil Rıfki Urga'nın Afgan Kralı Nadir Han'a sunduğu öneriyle 1932 yılında Afganistan'ın başkenti Kabil'de ilk tıp fakültesi kurulmuştur. Kabil'de kurulan ilk tıp fakültesinin ilk dekanı Dr. Kamil Rıfki Urga olmuştur. Türkiye ve Afganistan arasında 1928 yılında yapılan iş birliği anlaşması kapsamında Afgan tıp öğrencilerine tıp alanında eğitim vermek için Türkiye çok sayıda Afganistan'a tıp öğretim üyesi hocalar göndermiştir (Sametoğlu, 2011, s. 2).

Türkiye ve Afganistan'ın sağlık konusundaki iş birliği 21. yüzyılın başlarından itibaren gelişmeye başlamıştır. Türkiye ve Afganistan 20 Nisan 2005 yılında Sağlık Alanında ilişkilerin gelişmesi için Anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma, karşılıklı olarak iki ülkenin sağlık çalışanlarının eğitimi ve değişimi, hiçbir ücret talep edilmeksizin hastaların muayene edilmesi, müşterek bilimsel faaliyetlerin yapılması, tıbbi cihaz ve ilaç yardımı gibi mevzuları içermektedir. Ayrıca Afgan sağlık sisteminde köklü değişikliklerin yapılmasına yönelik teknik çalışmaların yapılması ve danışmanlık hizmetinin sağlanması ile Afganistan sağlık elemanlarının yetiştirilmesi için kısa periyodik eğitim programları düzenlenmesi konularını da içermektedir (Nawabı, 2019, s. 85).

TİKA'nın katkıları ile Yeryüzü Doktorları Derneği, Afganistan'ın başkenti Kabil'in çeşitli bölgelerinde boğaz, burun ve kulak hastalığı olan 100 kişinin ameliyatı yapılarak 250 kişide muayene edilmiştir. Yeryüzü Doktorlar Derneği, maddi imkânların ve diğer şartların yetersiz olması nedeniyle hastanelerde muayene olamayan Afgan vatandaşlarının ülkenin ücra yerlerinden Kabile gelerek ücretsiz muayene olmaları sağlanmıştır. Söz konusu burun, boğaz ve işitme kaybından dolayı ortaya çıkan hastalıklara yönelik tedaviler ve operasyonlar yapılmıştır (TİKA, 2020).

Afganistan'da uzun zamandan beri sağlık alanında nitelikli hizmet sunan Yer Yüzü Doktorlar Derneği, büyük boyutlara ulaşan açlık problemi ile mücadele etmek için 2020 yılından itibaren beslenme sağlığı program çalışmalarını yürütüyor. Bu kapsamda Afganistan'ın 15 kentinde kurulan beslenme sağlık merkezleri ve 11 mobil sağlık personeli ile hamile olan kadınlar, emziren anneler ve çocuklar başta olmak üzere ihtiyaç sahiplerine yönelik olarak muayene ve beslenme tedavi hizmetleri verilmektedir (YYD, 2020).

Medyada Afganistanda yapılan sağlık faaliyetleri

Türkiye Orta Asya'da tarihi ve kültürel bağları bulunan Afganistan'a yönelik sağlık ve diğer alanlarda yardım faaliyetlerinde bulunmuştur. Türkiye'nin Afganistan'da yürüttüğü sağlık faaliyetleri çalışmaları medyada yer almıştır. Bu bağlamda medyada çıkan haberler aşağıda şu şekilde yer almıştır;

"Türkiye'nin, Kovid-19 ile mücadele kapsamında daha çok az gelişmiş ülkelere tıbbi malzeme yardımları göndermeye devam ediyor. Bu kapsamda Sağlık Bakanlığı'nca hazırlanan tıbbi ve laboratuvar malzemeleri Afganistan'a gönderildi. Malzemelerin üzerinde Mevlana'nın, "Ümitsizliğin ardında nice

ümitler var. Karanlığın ardında nice güneşler var" sözleri yer aldı" (Murat, 2020).

Afganistan iç savaş ve terör olayları sorunlarıyla uğraşırken, tüm dünyada olduğu gibi ülkede görülmeye başlayan Covid-19 salgın hastalığıyla da mücadele etmek zorunda kalmıştır. Covid -19 salgınıyla mücadele edecek ekonomik gücü yeterli olmayan Afganistan'a, Türkiye destek olmuştur. Türkiye tarihi, kültürel ve dini olarak ortak bir geçmişe sahip Afganistan'a Covid-19 salgını ile mücadele etmesi için gerekli tıbbi ve laboratuvar malzemelerini temin etmiştir. Ayrıca Türkiye, Türkçe konuşan soydaşların da olduğu Afganistan'a sağlık yardımları yapma konusunda kayıtsız kalmayarak umutsuz Afgan halkına ümit olmuştur.

"Türkiye merkezli Yeryüzü Doktorları Derneği, kişi başına düşen sağlık çalışanı bakımından son sıralarda yer alan ülkelerde faaliyetlerini sürdürüyor. Yeryüzü Doktorları bu ülkelerden biri olan Afganistan'ın başkenti Kabil'de ameliyat olması gereken 100 hastanın ameliyatını yaparak, 250 kişinin muayenesini gerçekleştirmiştir. Yardım Ekibinde bulunan uzman doktorlar da ameliyatlar sırasında yerel sağlık personeline eğitim verdi" (Özekinci, 2020).

Ülkelerin gelişmişlik göstergelerinden birisi sağlık alanında de kişi başına düşen doktor sayısıdır. Afganistan bu yönü ile gelişimini tamamlamamış ülkelerden birisi olarak sayılabilir. Türkiye merkezli Yeryüzü Doktorları, Türkiye ile köklü ve güçlü bir bağı bulunan Afganistan halkına sağlık alanında ihtiyaç duyduğu gerekli yardımları ve destek çalışmalarını yapmaktadır. Bu bağlamda yeryüzü doktorları, Afganistan'daki imkânsızlıktan dolayı ameliyat olamayan kişilerin ameliyatlarını yaparak bu kişilerin sağlıklarına kavuşmalarını sağlamıştır. Ayrıca ameliyatların gerçekleşmesi esnasında uzman doktorlarca Afgan sağlık çalışanlarına eğitim verilmiştir.

"Afganistan'daki üniversitelerde açılan Türkoloji bölümlerinde ve diğer açılan kurslarda bir yıl içerisinde 1241 kişi Türkçe öğrendi. Başkent Kabil'de başta olmak üzere, Belh, Cevizcan ve Bamyan'daki Türkoloji bölümlerinde birçok kişi Türkçe eğitim gördü. Türkçe, Afgan halkı tarafından son derece ilgi gören bir dildir. Bunun bir neticesi olarak da Afganistan'daki üniversitelerde İngilizceden sonra en çok tercih edilen yabancı dil Türkçedir" (Özekinci, 2020).

Dünyada 300 milyonun üzerinde Türk ırkına mensup insanın yaşadığı düşünüldüğünde Türkçe dilinin önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Afganistan'da Türk varlığının bulunması Türkçeyi konuşulan bir dil haline getirmiştir. Afganistan'da gerek Türk kuruluşlarının açtığı dil merkezlerinde gerekse üniversitelerde açılan Türkoloji bölümlerinde Türkçe öğrenme yaygınlaşmıştır. Afganistan'da Türkçe, halk arasında ilgi gören önemli bir dildir. Bunun en somut

göstergesi Afganistan'daki üniversitelerde yabancı diller arasında en çok tercih edilen ikinci dilin Türkçe olmasıdır. Buda Afgan devletinin ve halkının Türk insanına ve Türk diline ne derecede önem verdiklerini ortaya koymaktadır.

Şekil 8. Yunus Emre Enstitüsünün Afganistan'da Açtığı Kurslarda Türkçe Öğrenen Afgan Öğrenciler

“İnsana Değer Veren Dernekler Federasyonu (İDDEF), Afganistan'daki ihtiyaç sahipleri için başlattığı acil yardım kampanyasıyla ülkeye 93 ton insani yaşam malzemesi gönderdi” (Haberturk.com, 2022).

Yıllarca süren savaşlar ve iç çatışmalardan dolayı açlık ve sefalet yaşayan Afgan halkına, İDDEF'in Türkiye'deki hayırseverlerden topladığı gıda, giyim ve hijyen malzemelerinden oluşan yardım kolileri dağıtılmak üzere Afganistan'a gönderilmiştir.

Şekil 9. İDDEF'in, Afganistan Seferberliği Devam Ediyor

4.5.5. Kırgızistan

Kırgızistan hakkında genel bilgi

Kırgız ismine ilk olarak, Çinli tarihçi Sima Tsıyan'ın Şi Tzi (MÖ 203-201) adlı eserinde Hunların egemenliği altına girdiği boylardan biri olarak rastlanmaktadır. Uygur ve Göktürk yazıtlarında Kırgız olarak söylenen bu isim, o devrin Fars ve Arap kaynaklarında “Kır-kız”, “Hır-hız”, “Kır-gız” olarak farklı adlarla karşımıza çıkmaktadır. Kırgızlar, Moğol hükümdarı Cengiz Han'a boyun eğen ilk Türk toplumdur. Kırgızların güçlü bir boy olarak tarih sahnesine çıkmaları Göktürk devleti zamanında olmuştur. Kırgızlar, özellikle Uygur devletine son verdikten sonra Çin kaynaklarında bahsedildikleri görünmektedir. X. yy.a kadar Kırgız tarihi ile ilgili Çin kaynaklarındaki bilgiler, X. yy. sonra Fars ve Arap kaynakları da dâhil olmak üzere XIX. yy.a kadar olan Kırgız tarihi bakımından detaylı bilgiler vermemektedir (Akarşlan, 2020, s. 98).

Kırgızlar, Tarihde Türklerin ilk anayurdu olarak bilinen Altay ve Tanrı Dağları çevresinde göçebe olarak yaşayan eski Türk boylarındandır. Kırgız adı Han döneminden kalma Çin belgelerinde ve 8. yy.a ait Orhun yazıtlarında geçmektedir. Kırgızların Asya'daki egemenliği çok uzun sürmemiştir. Kırgızlar 924 yılında Kıtınların baskınlarına karşı mücadele edemeyerek yurtlarını terk etmek zorunda kalmışlardır. 13. yüzyılın başlarında (1207) Moğol egemenliği altına girmişlerdir (Duran, 2002, s. 8).

Kırgızistan, 31 Ağustos 1991'de SSCB'den ayrılarak bağımsızlığını ilan etti. Yaklaşık 4,5 milyon nüfuslu ülke, arka planda ciddi etnik çatışmaların olduğu bir ortamda bağımsızlığına başladı. Bağımsızlık zamanında etnik Kırgızlar toplam nüfusun yüzde 52'sinden daha azını oluşturuyordu (1999 nüfus sayımı). Bununla birlikte, etnik dengedeki değişiklikler ve çok sayıda siyasi, kültürel ve sosyal taviz, 1990'ların sonunda gerilimlerin azaldığını gördü. Ancak 1990'larda önemli sayıda Rus ve çeşitli azınlık gruplarının temsilcileri ülkeyi terk etti. 2007 yılına kadar ülkenin nüfusu 5,3 milyondur, ancak çok daha az çeşitli ve çok daha istikrarlı hale geldi. Nüfusun yüzde 68'ini Kırgızlar, yüzde 13,8'ini Özbekler, yüzde 9,5'i Ruslar, yüzde 1,1'i Dunganlar (Müslüman Çinliler) ve diğerleride yüzde 7,6'sını oluşturuyordu (Abazov, 2008, ss. 94-95).

Türkiye'nin Kırgızistan'da yaptığı faaliyetler

Türkiye ile Kırgızistan arasında tarım ve kooperatifçilik faaliyetlerinin geliştirilmesi amacıyla iş birliği yapılmıştır. İş birliği çerçevesinde TİKA tarafından Skryabin Kırgız Milli Tarım Üniversitesi bünyesinde eğitim ve danışmanlık faaliyetlerinin de olduğu ilk Kooperatifçilik Merkezi kurulmuştur. TİKA, Kırgızistan'da hayata geçirdiği proje kapsamında, kooperatif merkezinde “Kooperatifçilik Eğiticilerinin Eğitimi” programı ile birlikte Kooperatifçilikle ilgili sahada insanları bilgilendirecek eğiticileri yetiştirmek amaçlanmaktadır. Yıllarca Sovyetler egemenliği altında yaşayan Kırgızistan'da kooperatifçilik yanlış algılar nedeniyle tam anlaşılammıştır. Kooperatifçiliğin doğru anlaşılması için kooperatifçiliğin yeni temel ilkeleri katılımcılara anlatılmıştır (TİKA, 2019).

Kırgızistan bağımsızlığına kavuştuktan sonra halkın dinini doğru bir şekilde öğrenmesinde ve din eğitiminin gelişmesinde hiç şüphesiz Türkiye'nin katkısı diğer ülkelerin katkılarından daha fazla olmuştur. Türkiye dini eğitim ve öğretim alanında Kırgız halkının bağımsızlığından sonra ortaya çıkan dini ve manevi boşluğu doldurmak için, programlı ve nitelikli birçok yatırım gerçekleştirmiştir. Söz konusu yatırımlar sonucunda Kırgızistan'ın kuzey ve güney bölgelerindeki üniversitelerde yeni ilahiyat fakülteleri açılmıştır. Türkiye'nin katkılarıyla ilk açılan ilahiyat fakültelerinden birisi, Oş Devlet Üniversitesi çatısı altında açılan ve eğitime başlayan İlahiyat Fakültesi gelmektedir. Türkiye tarafından açılan diğer ilahiyat fakülteleri ise Araşan İlahiyat Fakültesi ile Kırgızistan ve Türkiye ortaklığında kurulan Manas

Üniversitesi yapısı içerisinde açılan İlahiyat Fakültesi izlemektedir (Murzaraimov ve Köylü, 2021, s. 744).

Kırgızistan ekonomisinin önemli güç kaynaklarından birisi olan tekstil sektöründe 150 binden fazla insan çalışmaktadır. TİKA, Türkiye'de uzun yıllardır gelişen ve güçlenen Tekstil ile Hazır Giyim sektörünün bilgi ve deneyimlerini Kırgızistan'a aktarmak amacıyla "Tekstil Geliştirme Merkezi"ni açmıştır. Tekstil Merkezinde Kırgızistan'ın tekstil alanında ilk laboratuvarı, tasarım atölyesi, konferans ve eğitim sınıfları bulunmaktadır. İyi donanımlı 20 kişiden oluşan eğitim sınıfında, her türlü ürün dizayn etme aşamasında koleksiyon düzenleme ile ilgili başlıca işlemlerin yapıldığı showroom, modelhane, tekstil bölümüyle alakalı kütüphane ve kalıp baskı bilgisayar yazılımları yer almaktadır (TİKA, 2020).

Türkiye ve Kırgızistan ortak tarih ve kültürel geçmişe sahip iki kardeş ülke olarak eğitim alanında önemli adımlar atmaktadır. Türkiye Maarif Vakfı Eğitim okullarının 46'ncısı Kırgızistan'da açılmıştır. Türk Maarif okulları Kırgızistan'da okul öncesinden Liseye kadar her seviyede eğitim vermektedir. Bişkek'te yapılan Maarif okulları 15.000 metrekare alan üzerine kurulu ve yaklaşık 10.000 metrekare kapalı alanda 1.220 öğrenci kapasitesiyle eğitim vermeye başlamıştır. Bu okullarda Türkçe ve Kırgızca başta olmak üzere dört dille eğitim verilmektedir (Maarif Vakfı, 2021) .

Türkiye ile Kırgızistan arasındaki önemli iş birliği alanlarının başında kültür ve eğitim alanı gelmektedir Türk üniversitelerinde 1.500'den fazla Kırgız öğrenci eğitim görmektedir. Bu üniversitelerde öğrenim gören 750'den fazla öğrenci Türkiye Cumhuriyeti tarafından verilen burslarla eğitimlerini almaktadırlar. Bunların dışında Diyanet İşleri Başkanlığı ve Diyanet İşleri Vakfı tarafından verilen burslarla da Türkiye'deki ilahiyat fakültesinde ve imam hatip liselerinde 200'den fazla Kırgız öğrenci eğitim görmektedir (Zakir, 2021, s.57).

Türkiye'nin Kırgızistan'da sağlık alanında yaptığı faaliyetler

Yeryüzü Doktorları olarak, boğaz, kulak, genel cerrahi ve burun ameliyatları yapmak için 3 ile 13 Şubat tarihleri arasında sekiz doktordan oluşan gönüllü sağlık grubu Kırgızistan'ın Oş kentine sağlık hizmeti vermeye gitti. Gönüllü Yeryüzü doktorları, dokuz gün içerisinde 30 ameliyat, 250 muayene yaparak ve 17 Kırgız doktora eğitim vererek Türkiye'ye geri dönmüşlerdir. TİKA'nın sağladığı yardımlar ile ülkede yapılması zor olan ameliyatları gerçekleştiren Yeryüzü Doktorları, aynı

zamanda yerel doktorlara “*Meme Cerrahisinde Yeni Yaklaşımlar*” konu başlığı altında eğitimler de verdi. Kırgızistan’da boyun, baş ve mide tümörleri gibi hastalıklara yakalanan kişilerin ameliyatlarını yapan gönüllü doktorlar, uzun zamandır kulaklarda işitme sorunu yaşayan ve vücutta meydana gelen tümörler nedeniyle şiddetli ağrılar maruz kalan hastalara merhem olmuşlardır (Yeryüzü Doktorları, 2020).

Kırgızistan’ın Başkenti Bişkek’te tam teşekküllü hastane ihtiyacı doğrultusunda TİKA yapımını üstlendiği Türk-Kırgız Dostluk Hastanesi ile birlikte özellikle iç hastalıkları ve kardiyoloji alanında modern standartlarda hizmet verecek tam teşekküllü hastane ihtiyacını karşılamaktadır. Ayrıca sahip olunan tıbbi görüntüleme cihazları sayesinde, Kırgızistan’da teşhis ve muayene olanağı bulunmayan farklı hastalıkların tedavisi artık Türk-Kırgız Dostluk Hastanesi bünyesinde yapılabilmektedir. Hastane, ülkenin bütün vatandaşlarına hizmet vereceği gibi ülke dışından gelen hastaları da kabul edecektir (TİKA, 2020).

Türkiye ve Kırgızistan 2010 yılından sonra, sağlık alanındaki iş birliği uygulamaları gittikçe artmaya başlamıştır. Daha önceki yıllarda iki ülke arasındaki iş birliği faaliyetleri, üniversite öğrencilerinin karşılıklı olarak tıp fakültelerinde eğitim görmeleri ve özel girişimcilik konularını kapsamaktaydı. Son yıllarda iki ülke arasında geliştirilen ilişkiler ile sağlık alanında kurulan iş birliği faaliyetler sonucunda Kırgızistan’ın başkenti Bişkek’te Kırgız-Türk Dostluk Hastanesi kurulmuştur. 2018 yılında yapımı tamamlanan Kırgız-Türk Dostluk Hastanesinin resmi açılışı yapılmadan önce, Kırgızistan’ı da etkisi altına alan COVID-19 salgın hastalığı ile mücadelede etmek üzere Kırgız Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığının kullanımına verilmiştir. Bununla birlikte iki ülke arasındaki anlaşmaya göre, Kırgız-Türk ortaklığındaki Manas Üniversitesinde Tıp Bölümünün açılması projeleri de bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti’ne bağlı hastanelerde her yıl ücretsiz olarak 150 Kırgız vatandaşına muayene olma kontenjanı sağlanmıştır (Zakir, 2021, s. 58).

TİKA tarafından 2012 tarihinde Kırgızistan’da Oş Hastanesi inşa edilmiştir. Bu hastanenin mobilya malzemeleri ve genel kullanım eşyalarında TİKA vasıtasıyla temin edilmiştir. 2014 tarihinde ise hastanede ihtiyaç duyulan diğer tıbbi cihaz ve malzemelerin tedariki sağlanmıştır. Ayrıca Kırgızistan Ulusal Onkoloji Merkezinin tadilatı bitirildikten sonra malzeme ve tıbbi ekipman cihaz desteği yapılmıştır. TİKA tarafından kanser olan kişilerin kanser olup olmadıklarının teşhisini önceden tespit

etmek ve zamanında müdahalede bulunmak için Erken Teşhis Merkezi'ne yeni ultrason cihazı, çeşitli ilaç malzemeleri ve meme kanserine yakalanan hastaların muayenesinde kullanılan dijital mamografi cihazı hibe olarak verilmiştir (TİKA, 2016).

Medyada Kırgızistan'da yapılan sağlık faaliyetleri

Türkiye Orta Asya'da tarihi ve kültürel bağları bulunan kardeş ülke Kırgızistan'a yönelik sağlık ve diğer alanlarda yardım faaliyetlerinde bulunmuştur. Türkiye'nin Kırgızistan'da yürüttüğü ve gerçekleştirdiği sağlık ve sağlık alt dalları çalışmaları medyada geniş yer almıştır. Bu bağlamda medyada çıkan haberler aşağıda şu şekilde yer almıştır:

“Türkiye Kırgızistan'da C0vid-19 salgın hastalığının önlenmesine yardımcı olmak için oksijen konsantratörü ve PCR testi gönderdi. Ayrıca 7 Temmuz 2020 tarihinde iki ülke arasında sağlık alanında acil insani yardım konusunda bir Mutabakat Zaptı imzalanmıştır. Bu anlaşma uyarınca Türkiye Kırgızistan'a mekanik havalandırma cihazı, oksijen konsantratörü, Virüs tespiti için 20 bin reaktif seti, koruyucu maske ve benzeri yardım malzemeleri gönderecektir” (24. KG, 2020).

Türkiye Covid-19 salgını sürecinde kardeş ülke Kırgızistan'ı yalnız bırakmayarak salgın ile mücadelede gerekli tıbbi malzemeler göndermiştir. Bu süreçte Türkiye Kırgızistan'a PCR testi göndermiş, covid hastası olduğu tespit edilen kişilerin tedavisinin yapılmasında önemli ölçüde destek olmuştur.

Şekil 10. Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığı ile TİKA'nın Maske ve Antiseptik Solüsyon Yardım Malzemelerinin Kırgızistan Çalışma ve Sosyal Kalkınma Bakanlığına Teslimi

“Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) tarafından Bişkek'te inşa edilen Kırgız- Türk Dostluk Devlet Hastanesi, geçici olarak pandemi ile mücadele kapsamında Kırgız yetkililerin kullanımına verildi” (TRT, 2020).

Türkiye kardeş ülke Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te Kırgız halkının sağlık alanında daha iyi hizmet almaları amacıyla, 2016 yılında temelini attığı Kırgızistan Türk Dostluk Hastanesi, 2018 yılında açılışı yapılarak hizmet vermeye başlamıştır. Bu hastane, bir yıla yakın sağlık taraması ve muayenelerin yapıldığı bir sağlık kuruluşudur. Ancak covid salgınıyla birlikte, sadece covid hastalarına hizmet veren bir pandemi hastanesine dönüşmüştür. Yapılan bu hizmet, Kırgızistan Hükümeti ile Türkiye arasındaki bir dostluk köprüsü olmuştur.

Şekil 11. Kırgız-Türk Dostluk Devlet Hastanesi

“Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) tarafından Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te yaklaşık 12 bin metrekare kapalı alanda inşa edilen 72 yatak kapasiteli Kırgız-Türk Dostluk Hastanesi'nde hasta kabulüne başlandığı bildirildi” (Habertürk, 2021).

TİKA tarafından 12 bin metrekare alanda yapılan ve 72 yatak kapasitesine sahip olan Kırgız-Türk Dostluk hastanesi Kırgız ve Türk taraflarınca ortaklaşa işletilerek ülke insanına hizmet vermektedir. Ayrıca bu hastanede yüksek teknoloji ekipmanlarının yer alması kırgız halkının ülke dışına çıkarak tedavi olmasına gerek kalmadan burada tedavilerinin yapılmasına imkân sağlamıştır.

4.4.6. Kuzey Makedonya

Kuzey Makedonya hakkında genel bilgi

Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin bağımsızlık süreci, Kuzey Makedon halkının tarihinin çok önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Kuzey Makedon halkının bağımsız bir devlet kurma girişimleri ve arzusu, 20. yüzyılın sonlarında nihayet gerçeğe dönüştü. Kuzey Makedonya, Yugoslavya'dan 8 Eylül 1991 tarihinde referanduma giderek barışçıl bir şekilde ayrılarak bağımsızlığını ilan etti. Ülke BM'ye 1993 yılında "Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti" olarak kabul edildi ve aynı zamanda isim anlaşmazlığı konusunda BM destekli müzakereleri kabul etti. 13 Eylül 1995 yılında iki ülke arasında yapılan anlaşma gereğince Yunanistan 20 aylık ticaret ambargosunu kaldırdı ve iki ülke ilişkileri normalleştirme konusunda anlaştı. Ancak isim sorunu çözülmeden kaldı ve çözüm için müzakereler devam etti. Zamanla, ABD ve 130'dan fazla ülke Makedonya'yı anayasal adı olan Makedonya Cumhuriyeti ile tanımıştır. Daha sonraki yıllarda Makedonya ve Yunanistan, Makedonya Cumhuriyeti'nin adını Kuzey Makedonya Cumhuriyeti olarak değiştirmeyi kabul ederek Prespa Anlaşmasını imzalamıştır (Mitev, 2015, s. 34).

Kuzey Makedonya, Kuzeyde Kosova ve Sırbistan, doğuda Bulgaristan, güneyde Yunanistan ve batıda Arnavutluk ile komşudur. Başkent Üsküp'tür. Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, güneyde Ege Denizi ve Aliákmon Nehri ile sınırlanan coğrafi bir bölge olan geleneksel olarak Makedonya olarak bilinen bölgenin kuzey kesiminde yer almaktadır. Kuzey Makedonya'da, Etnik ve ulusal kimliğe bağlılıkla birlikte dini bağlılık da önemli bir konudur. Boşnaklar dışında, Makedonya bölgesinde yaşayan Slavca konuşanların çoğunluğu Ortodoks Hristiyan'dır. Ancak Makedonlar, Sırp ve Bulgarlar, ulusal kimliklerinin meşruiyetini savunmak amacıyla kendi Ortodoks kiliselerini kurdular. Kendilerini Makedon olarak da tanımlayan Yunan Makedonya bölgesindeki Rumların çoğunluğu da Ortodoks inancına sahiptir. Toplamda, nüfusun yaklaşık üçte biri İslam inancına sahiptir. Kuzey Makedonya Cumhuriyetindeki en büyük ve en önemli azınlık Arnavutlardır. 2002 nüfus sayımına göre yaklaşık olarak nüfusun dörtte birini Arnavutlar oluşturuyorlardı. Ülke nüfusunun %5'ini oluşturan küçük azınlıklar da bulunmaktadır. Bunlar Türkler, Romanlar, Sırp, Boşnaklar ve Ulahlardır. Makedon dili Bulgarca ve Sırpça-Hırvatça ile çok yakından ilişkilidir. Sırp yönetimi 1913'te Osmanlı Türklerinin yerini aldığında,

Sırp-Makedonca dil farklılığını resmen reddederek Makedon dilini Sırp-Hırvatçanın bir lehçesi olarak kabul etmiştir. Makedon dili, 1945'te Makedonya'nın komünist Yugoslavya'nın kurucu cumhuriyeti olarak kurulmasına kadar resmi olarak tanınmamıştır. Kuzey Makedonya'nın ulusal para birimi “dinar”dır. Ülkenin ana ihracatı demir-çelik (özellikle ferronikel ve yassı ürünler), giyim ve aksesuarlar ile gıda ürünleridir (Danforth, 2021).

Türkiye'nin Makedonya'da yaptığı faaliyetler

TAV Havalimanları Holding, 2008 tarihinde Makedonya'da uluslararası faaliyet gösteren iki büyük havalimanı ile birlikte İştip'teki Yeni Kargo Havalimanı'nı 20 yıl süreyle kiralarak işletmesini üstlenmiştir. TAV Holding Makedonya'da işleteceği “Büyük İskender” ve “Ohrid'deki St Paul the Apostle Uluslararası havalimanlarına” 200 milyon avro yatırım yaparak havaalanının altyapısını, yolcu kapasitesini ve hava yolu sayısını artırmayı planlıyor. Bunun yanında “TAV” yeni kargo havaalanının yapımına İştip şehrinde başlanmasına ve üç yıl içinde inşasını tamamlanarak hizmete girmesi öngörülmüştür (Kjorbayram, 2018, s. 120).

“Yetim Gülerse Dünya Güler” parolasıyla yola çıkan İHH gönüllüsü bir grup insan, ilk olarak Makedonya'nın başkenti Üsküp'ten başlayarak sırasıyla Struga, Tetova, Ohrid, Gostivar, Kicevo, Gostivar, gibi şehirlerde anne ve babasız kalan yetimlere yönelik çok yönlü etkinlikler gerçekleştirdi. İHH'nin Makedonya'daki ortak kuruluşu olan İyilik Başağı Derneği ile iş birliği içerisindeki İHH ekipleri, 200 yetim kişiye adak, kumanya ve akika dağıttı. Yetimlere yardım ve kalkındırma Programı dâhilinde 15 adet beyaz eşya malzeme yardımında bulunan İHH ekipleri, bir yetim ailenin ise bütün ev eşyalarını temin etti. Ayrıca İHH gönüllü ekip, yetimlerin her türlü eksik kalan ihtiyaçlarını tamamlaması için modern projeler geliştireceklerini ifade etti. Çocuklara çeşitli hediyeler, oyuncaklar ve şekerler dağıtan İHH gönüllülerinin organize ettiği bir akşam yemeğinde, yetim çocuklara birçok oyuncak hediye ve şeker dağıttı (İnsani Yardım Vakfı, 2017).

Kuzey Makedonya'da Doyran Belediyesine bağlı Gökçeli Yörük Türk Köyü, dağlık bir arazi üzerine kurulu, merkezden 10 km uzaklıkta bulunmaktadır. TİKA tarafından Türklerinin yaşamlarını sürdürdüğü köyde yeni inşa edilen okul binasının tam kapsamlı bir şekilde donatımı yapılmıştır. TİKA tarafınca Kuzey Makedonya'da yaşayan insanların dil, din ve ırk ayrımına bakılmaksızın eşit şartlarda her çocuğun

eğitim alması için gerekli altyapı çalışmaları yapılarak daha modern ve sağlıklı bir eğitim ortamının oluşturulması amaçlanmıştır (TİKA, 2020).

Makedonya’da daha çok Türklerin yaşadığı Kalkandelen şehrinde, eğitimin aktif olarak devam ettiği Woodrow Wilson School özel okulunu Türkiye Maarif Vakfı (TMV), bünyesine katarak ülkede eğitim faaliyetlerine başladı. 12 bin 500 metrekare kapalı alana sahip olan okulda, toplam 44 sınıfta 200 öğrenci eğitim görmektedir. Ayrıca okulda bilgisayar ve fen bilimleri laboratuvarları, konferans ve tiyatro salonları ile spor salonu bulunmaktadır (Anadolu Ajansı, 2018).

Türkiye Belediyeler Birliği ile Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı iş birliği çerçevesinde restore edilen ve donanımı yapılan Makedonya’daki Gostivar Mustafa Kemal Atatürk İlkokulunun eğitime başlaması, 21 Aralık Türkçe Eğitim Günü Bayramı öncesinde gerçekleştirilmiştir. Gostivar Mustafa Kemal Atatürk İlk Okulunda Türkçe ile birlikte Makedonca ve Arnavutça dillerinde de eğitim verilmektedir. Büyük kısmı Türk olmak üzere Arnavut ve Makedon öğrenciler okulda müşterek olarak eğitim almaktadır (TİKA, 2017).

Türklerin de yaşadığı iki milyon nüfuslu Kuzey Makedonya’ya 1991 tarihinden itibaren yardım elini uzatan Türk Kızılayı, Makedonya Kızıldağı’nın afetlere karşı müdahale yeteneğini arttırmak için harekete geçti. Kızıldağı’nın gönderdiği birinci yardım sevkiyatından sonra Makedonya Kızıldağı’nın afet müdahale kapasitesini sübvans etmek amacıyla 100 adet yatak, 250 adet battaniye ve 50 adet çadırdan oluşan ikinci yardım sevkiyatını da gönderdi. Kuzey Makedonya’ya gönderilen insani yardım malzemesi miktarını üç milyon doların üzerine çıkaran Kızıldağı, ilk olarak bölgeye Mart 2021 tarihinde insani yardım malzemelerini ulaştırmıştı (Kızıldağı, 2021).

Makedonya’nın farklı bölgelerinde 2007 yılından itibaren TİKA aracılığıyla yürütölen “Arıcılığın Geliştirilmesi” programı ile kırsal kalkınma projelerinin gerçekleştirilmesine ve bölge insanının sosyoekonomik yapısının iyileştirilmesine katkı sağlamaktadır. Makedonya’nın Berova ve İştip bölgesinde yaşayan 20 vatandaşa 200 arı kovanı, Negotin ile Demir Kapı bölgesindeki on aileye 100 arı kovanı, Merkez Jupa ve Debre’de ise 300 arı kovanını 30 aileye vermek üzere toplamda 600 arı kovanı 60 aileye dağıtılmıştır. Ayrıca, bu bölgelerde arıcılık ile uğraşan üreticilere bal sağım makinası ve bal üretimi için gerekli iş malzemelerinin temini sağlanmıştır. Bunlara

ilave olarak, bölge halkının, temin edilen arıcılık malzemelerinden en iyi şekilde faydalanmaları için teknik ve bakım konularında eğitim verilmiştir (TİKA, 2018).

Türkiye'nin Makedonya'da sağlık alanında yaptığı faaliyetler

TİKA, "Kuzey Makedonya da Sağlıklı ve Sürdürülebilir Eğitim Projesi" kapsamında ülkenin Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile iş birliği yaparak başkent Üsküp'teki Karpoş Belediyesi sınırları içerisinde bulunan "Orce Nikolov" anaokuluna ve öteki anaokullara koronavirüs hastalığıyla mücadele etmek için çeşitli yardımlarda bulunulmuştur. Söz konusu yardımlar 150 dezenfektan standı ile 100 adet temassız olarak ölçülen ateş ölçer cihaz dağıtımı yapılmıştır (TİKA, 2020) .

Kızılay, yurt içinde olduğu gibi yurt dışında da yardıma ihtiyacı olan insanların yüzlerindeki gülümseme olmayı sürdürüyor. Kuzey Makedonya Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Kuzey Makedonya Kızıldağı ile birlikte iş birliğı yapan Kızılay, destek olmak için 50'si çocuk ve 50'si yetişkin hasta olmak üzere 25 işitme cihazı, 500 hijyen paketi ve 100 tekerlekli sandalye teslim etti. Kızılay yetkilileri tarafından verilen bilgi kapsamında, bugüne kadar Kuzey Makedonya'da muhtaç insanlara yapılan yardımların bundan sonrada devam edeceği belirtildi (Kızılay, 2021).

Şekil 12. Kızılay'dan Makedonya'ya Tekerlekli Sandalye ve İşitme Cihazı Desteğı

Makedonya'nın Gostivar Belediyesi'ne bağılı olarak hizmetlerine devam eden 150 yataklı hastane, bünyesinde nöroloji, epidemiyoloji, cerrahi, kadın hastalıkları, iç hastalıklar, travmatoloji, çocuk hastalıkları, doğum, ve deri hastalıkları bölümleri

yer almaktadır. Bu hastane yılda üç bin hastaya yataklı, 40 bin hastaya ise ayakta muayene hizmeti sunmaktadır. Ancak, ülkede baş gösteren kötü ekonomik şartlar sebebiyle hizmet veremeyen eski ambulansların yerine yeni ambulansların alınmasında oluşan sıkıntılar hastanenin tam manasıyla hizmet vermelerinde aksamalara neden olmaktadır. Bu aksamaların ortadan kalkması için TİKA, ambulans ihtiyacının karşılanması ile birlikte acil durum tıp kapasitesinin büyümesine katkı sağlamıştır (TİKA, 2019).

Medyada Makedonya’da yapılan sağlık faaliyetleri

Türkiye Makedonya iş birliği Covid-19 süreciyle bir kez daha kendisini göstermiştir. Makedonya'nın Covid-19 sürecinde destek ihtiyacı bu iş birliğinin en somut örneklerinden biridir. Türkiye ve Makedonya arasında ki ortak bağlardan birisi de iki ülkenin NATO üyesi olmalarıdır. NATO’nun kuruluş felsefesi de üye ülkelerin karşılıklı birbirlerine yapacakları desteklerdir. Türkiye Makedonya'ya desteğini sağlık diplomasisi ile Covid-19 sürecinde bir kez daha ortaya koymuştur.

“Türkiye yeni tip koronavirüs (Covid-19) salgınına karşı mücadele eden Kuzey Makedonya’ya destek amacıyla tıbbi yardım malzemesi gönderdi. Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanan maske, tulum ve hızlı tanı kitinden oluşan yardım malzemeleri, Kuzey Makedonya makamlarına teslim edildi” (Abdula, 2020).

Türkiye tarihi ve insani sorumluluk anlayışı kapsamında, Kuzey Makedonya’ya pandemi salgınında kullanılmak üzere tıbbi yardım malzemesi göndermiştir. İki NATO üyesinin salgının sürecinde birbirine destek olmaları önemli bir dostluk göstergesidir.

Şekil 13. Türkiye'den Kuzey Makedonya'ya 30 bin Sinovac Aşısı Desteği

“Türkiye'nin yeni tip koronavirüsle mücadele kapsamında bağışladığı 30 bin Sinovac aşısı, Kuzey Makedonya'ya ulaştı. Kuzey Makedonya Sağlık Bakanı Venko Filipçe, dost ülke Türkiye'den 30 bin Sinovac aşısının ülkeye ulaştığını belirterek, "Sunulan destek ve öncelikle bizler için önemli olan vadedilen miktarın çok hızlı bir şekilde ulaşmasından dolayı Türkiye Cumhuriyeti ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'a bir kez daha çokça teşekkür ediyorum." ifadelerini kullandı” (Yeni Şafak, 2021).

Covid-19 salgın hastalığıyla mücadelede tüm ülkelerin ihtiyaç duyduğu şey aşı olmuştur. Türkiye kendi vatandaşlarına aşı temin etmenin yanında aşı arayışında olan diğer ülkeleri de hiçbir zaman unutmamıştır. Bu kapsamda, yeterli imkânlarla sahip olmayan Kuzey Makedonya'ya aşı ve diğer malzemelerin temininde önemli bir rol oynamıştır. Bu aşuları veya ihtiyaç duyulan salgın önleyici malzemeleri zamanında Kuzey Makedonya'ya gönderen Türkiye, yaptığı bu yardımlarla politik bir çıkar elde etme anlayışı içinde olmamıştır. Dolayısıyla Türkiye insan sağlığına önem veren bir ülke olduğunu bir kez daha göstermiştir.

“Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Makedonya'nın başkenti Üsküp'teki "Rahibe Teresa" Kadın Doğum Hastanesinin hijyen ve sterilizasyon öncesi bölümünün onarım ve donanımını gerçekleştirdi” (Timeturk, 2018).

Türkiye ile Kuzey Makedonya arasındaki iş birliği farklı alanlarda sürmektedir. Türkiye sağlık alanında Kuzey Makedonya'da önemli projeler ortaya koymuştur. Sağlık alanında yapılan bu projelerden birisi de başkent Üsküp'teki kadın doğum hastanesi olarak hizmet veren "Rahibe Teresa" hastanesinin bakım ve onarım çalışmalarının tamamlanmasıdır. Yapılan bu hizmetle doğacak çocukların sağlıklı olarak hayatta kalmaları ve çocuk ölümlerinin azaltılması amaçlanmıştır.

“Makedonya Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ekonomik iş birliğini ilerletmek için Türkiye’ye resmi ziyaret gerçekleştiren Makedonya Başbakanı Zoran Zaev, TOBB - Ticaret ve Borsa Odaları Birliği tarafından bu akşam Ankara’da onuruna verilen akşam yemeğinde Türk iş adamlarıyla bir araya geldi. Makedonya Başbakanı Zaev, Türkiye’nin yatırım açısından Makedonya’nın en büyük altıncı ülkesi, 456 milyon avro bütçesine sahip ticaret borsası olduğuna dikkat çekerek, Makedonya’ya yatırım yapmak için açık bir daveti iletmek için Türkiye’de olduğunu belirtti” (MKD, 2022).

Kuzey Makedonya Başbakanı Zoran Zaev’in Türkiye ziyareti çerçevesinde Türk iş adamlarıyla bir araya gelmiştir. Zoran Zaev Türk İş adamlarından eğitim, tarım, hayvancılık, sağlık ve diğer alanlarda ülkesine daha fazla yatırım yapılmasını istemiştir. Yatırım için Makedonya’ya gidecek iş insanlarına gerekli kolaylıkların sağlanacağıda belirtilmiştir. Dünya ölçeğinde Kuzey Makedonya’ya yatırım yapan ülke sıralamasında, Türkiye 456 milyon avro bütçe ile altıncı sırada yer almaktadır.

Şekil 14. Türkiye ile Makedonya Arasındaki Ekonomik İşbirliği Toplantısı

4.4.7. Bosna Hersek Cumhuriyeti

Bosna Hersek hakkında genel bilgi

Balkanlar, tarihî süreç içerisinde farklı etnik milletlerin yaşadığı ve devlet kurduğu bir coğrafyadır. Aynı zamanda bu coğrafya üzerinde yaşayan halk çeşitli dini inanışlara mensuptur. Bu topraklara Bizans, Roma ve Osmanlı gibi büyük imparatorlukların egemen olmaları ve güçlenmeleri bölgenin siyasal, ekonomik ve ticari olarak ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu coğrafyada bulunan Bosna-Hersek çok önemli bir yere sahiptir. Bosna, adını Bosna Nehri’nden alır, Hersek

ise, bölgenin 15. yüzyıl sonlarındaki hükümdarlarına verilen unvan olan herceg (dük) kelimesinden gelmektedir. Bosna-Hersek, Dinar Alpleri tarafından bölünmüş iki ayrı bölgedir. Bosna-Hersek yeryüzü şekilleri olarak dağlık bir alanda olduğu için Balkan Yarımadası'nın diğer bölgelerine oranla daha az öneme sahiptir. Bosna-Hersek, Balkan Yarımadası'nın önemli geçit yolları üzerinde yer aldığı için, tarih boyunca farklı toplumların ve devletlerin işgaline ve yönetimi altında yaşamaya maruz kalmıştır. Bosna-Hersek, Berlin Kongresi'nin Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na devrettiği 1878 yılına kadar Osmanlı yönetimi altında kaldı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra, Bosna-Hersek Yugoslavya'ya bağlanmıştır. Mart 1992'de Bosna hükümeti bağımsızlık için bir referandum düzenledi ve Bosna parlamentosu 5 Nisan 1992'de Bosna Hersek Cumhuriyetin bağımsızlığını ilan etti (Kodal, 2018, ss. 413-416).

Bosna Hersek Devletinin vatandaşları arasında yaygın olan kutsal ilahi dinler Müslümanlık, Hristiyanlık ve Ortadoksluktur. Osmanlı Devletinin fethinden önce Bosna Hersek'te Müslümanlık yaygın değildi. Ancak Osmanlı fethinden sonra Bosna Hersek'te İslamiyet halk arasında yayılmaya başlamasıyla halkın yaşam biçiminde ve kültüründe çok büyük etkiler yaratmıştır. Özellikle hayat tarzı, yeme içme alışkanlıkları, ev tezyinatı, kuyumculuk, halı dokumacılığı ve bazı küçük el sanatlarında bu etki hâlâ görülmektedir (Djurdjev,1992; 33).

Bosna Hersek'te nüfusun çoğunluğunu etnik olarak Boşnaklar oluşturmaktadır. İkinci büyük etnik grub Sırlar'dır. Üçüncü etnik grup ise Hırvatlar'dır. Geriye kalan nüfus kitlesini de diğer etnik gruplar oluşturmaktadır. Ancak Bosna Hersek'te 1 Mart 1992 tarihinde başlayan iç savaştan sonra Türkiye ve diğer ülkelere göç etmek zorunda kalan Müslüman Boşnakların ülkelerini terk etmeleri etnik yapıyı değiştirmiştir (Tükenmez, 2014, s. 1).

Türkiye'nin Bosna Hersek'te yaptığı faaliyetler

Türkiye ile Bosna Hersek arasındaki iş birliğinin tarihi, kültürel, sosyal, siyasi ve sağlık alanlarında geliştirilmesi amacıyla karşılıklı adımlar atılmaktadır. Türkçe, söz konusu ilişkilerin güçlü bir şekilde gelişmesindeki önemli araçlardandır. Balkanlarda Türkçenin yabancı dil olarak iyi ve yoğun bir şekilde öğretiminin yapıldığı ülkelerin başında Bosna Hersek gelmektedir. Türkiyenin Türkçe dil öğretme faaliyetleri Yunus Emre Enstitüsüne bağlı üç Türk kültür merkezi, Bosna Hersek'teki

üniversiteler bünyesinde açılan beş Türkoloji bölümü ve Maarif Okullarının faaliyetleri ile gerçekleştirilmektedir (Çelik, 2021, s. 124).

Bosna Hersek'in başkenti Saraybosna'da, Yunus Emre Enstitüsü (YEE) tarafından çocuklar için sekiz yıldır organize edilen 23 Nisan Çocuk Bayramı programı gerçekleştirilmiştir. Çocuk şenliği programına Tercihim Türkçe Projesi kapsamında ülkenin dört bir yanından gelen Türkçe öğrenen öğrenciler katılmıştır. Programda Bosna Hersekli sanatçıların yanında Türkiye'den de gelen sanataçılar da sahne almıştır. Türkçe öğrenen Bosna Hersekli öğrenciler de etkinlikte şiirler okuyarak şarkı ve tiyatro gösteriminde bulunmuştur. (YEE, 2020, s.76)

İnsani Yardım Vakfı (İHH), 435 kişinin yaşadığı Bosna Hersek'te Duje Rehabilitasyon Merkezi'ne yakacak 92 ton kömür yardımında bulundu. Ayrıca 65 yoksul aileye de çetin geçen kış aylarında yakacak odun dağıtımını yaptı (İHH, 2022).

Bosna Hersek'teki Saraybosna Üniversitesi Ziraat Fakültesi ile TİKA iş birliğinde başlatılan proje çerçevesinde, başta kadınlar olmak üzere işsiz, düşük gelirli ve arazi sahibi kişilerden seçilen herkese sera ve tarım donanım desteği verilecektir. Bosna Hersek'in doğusu ile orta kesiminde yer alan Srebrenica, Bratunats, Zivinice ve Vogoşça belediyelerinde yaşamlarını sürdürmeye çalışan savaş mağduru 80 ailenin her birine ayrı ayrı 100 metrekare sera yapmak için yer ile birlikte fide desteği, sulama sistemleri, eğitim ve danışmanlık gibi hizmetler sağlanmıştır (TİKA, 2018; 105).

Şekil 15. Bosna Hersek'e Kurban Yardımı

İnsani Yardım Vakfı, Bosna Hersek'te, “Emmaus Uluslararası Dayanışma Forumu ile İstanbul Eğitim ve Kültür Merkezi” arasındaki iş birliği kapsamında kurban bayramında kesilen kurban etlerini ihtiyaç sahibi ailelere dağıttı. İHH, Kurban Bayramı dolayısıyla kurbanlarını Bosna Hersek genelindeki ihtiyaç sahibi yoksul ailelere ve yetim çocuklara dağıtılması için, bağışlanan kurban etlerini yaklaşık iki bin aileye dağıttı. Bu yardım etleri başta başkent Saraybosna olmak üzere sırasıyla Zepa, Zenica, Kakanj, Doboş, Tuzla ve Srebrenitsa şehirlerinde dağıtımları gerçekleştirildi. İHH, yardımseverlerin verdikleri bağışlarla 2020 yılı Kurban dağıtma faaliyetlerini “Kurban Rahmettir” sloganıyla tamamladı (İHH, 2020).

Türkiye'nin Bosna Hersek'te sağlık alanında yaptığı faaliyetler

Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) ve Uluslararası Saraybosna Üniversitesi iş birliğiyle, dünyayı sağlık, ekonomik ve sosyal yönden etkileyen Covid – 19 hastalığı ile mücadeleye destek olmak için Bosna Hersek sağlık personellerine verilmek üzere maske ve 3D yazıcı dağıtımı için bir girişimde bulunmuştur. Türk ve Bosna Hersek ülkeleri iş birliği ile üretilen 3D yazıcı ve yüz koruyucu maskeler Bosna Hersek'teki bütün sağlık kuruluşlarına dağıtılmıştır (TİKA, 2021).

Türkiye ile Bosna Hersek arasındaki yapılan iş birliği kapsamında, Bosna-Hersek'ten Türkiye'ye gelen 41 kişilik sağlık ekibine, Boşnakça bilen Sağlık Bakanlığı çalışanları tarafından kendi dillerinde eğitim veriliyor. Sağlık Bakanlığı tarafından organize edilen “*Acil Sağlık Hizmetleri ve Afet Yönetimi Eğitim Programı*”, Bosna Hersek'ten gelen 41 sağlık personeline İzmir'de verilmeye başlandı. Program dâhilinde olay yeri yönetimi, CPR uygulaması, temel yaşam desteği, acil ve travmalı hastaya yaklaşım, afetlerde sağlık hizmetleri ve ambulans sürüş teknikleri gibi konularda katılımcılara eğitim veriliyor. Teorik ve uygulamalı olarak verilen eğitim programı iki hafta sürecek (Sağlık Bakanlığı, 2022).

Şekil 16. Bosna Hersekli Sağlık Personeline Acil Sağlık Eğitimi

Bosna Hersek'in önemli medreselerden biri olan ve 300 civarında öğrencisi olan Cazin Cemaluddin Ef. Çauşeviç Medresesine fen dersi bölümleri (fizik, kimya ve biyoloji) için yeni laboratuvar sınıfları açılarak gerekli araç ve gereç malzemeler temin edilmiştir. Bölgede bu düzeyde tek okul olmakta olup yapılan Proje ile birlikte bölgedeki sağlık kuruluşlarına kalifiyeli eleman yetiştirilmesinin önü de açılmıştır (TİKA, 2017).

Medyada Bosna-Hersek'te yapılan sağlık faaliyetler

Bosna Hersek'in diğer balkan ülkelerine nazaran yeri Türk halkı için her zaman farklı olmuştur. Türkiye Bosna Hersek'in bağımsızlık sürecinden günümüze sorunları dondurmak yerine çözen bir anlayışla Bosna Hersek ile iş birliğini sürdürmektedir. Ekonomik ilişkilerde karşılıklılık, bölgenin küresel güçlerin çıkarlarından uzak tutacak tasarrufların ortaya konulması Türkiye Bosna Hersek ilişkilerini güven temelli olmaya götürmüştür. Türkiye Bosna Hersek ilişkisinde Türk Silahlı Kuvvetleri sürekli olarak bir güven unsuru olarak Bosna Hersek'te bulunmaya devam etmektedir.

Şekil 17. Türk Askerinden Bosna Hersek'e Eğitim ve Sağlık Desteği

“Avrupa Birliği Barış Gücü (EUFOR) bünyesinde Bosna Hersek'te görev yapan Türk askeri, bölgede barışı ve istikrarı koruma faaliyetlerinin yanı sıra sağlık ve eğitim alanlarında da desteğini sürdürüyor ((Haber.com, 2017).

Türk Silahlı Kuvvetleri, Bosna Hersek barış gücündeki görevinin yanında tarihi ve insani sorumluluk bilinci çerçevesinde bu ülkede 1994 tarihinden bu yana 400 proje hayata geçirmiştir. Hayata geçirilen en önemli projeler cami, kilise, yol yapımı, okul onarımı ile birlikte eğitim ve sağlık alanlarında olmuştur. TSK, Bosna'daki Gornji Vakıf'taki bir lisede bilgisayar sınıfı kurarak öğrencilerin daha iyi bir eğitim almalarını hedeflenmiştir.

Ayrıca TSK, ekonomik imkânsızlıklardan dolayı Travnik'teki sağlık ocağına temin edilemeyen dış röntgen cihazını bu sağlık ocağına kazandırmıştır. Türkiye Bosna'da dil, din ve ırk ayrımı yapmaksızın ülkede yaşayan her kesime ihtiyaçları dâhilinde hizmet vermeye devam etmektedir.

“Bosna Hersek'in başkenti Saraybosna'da Türkiye'den 16 hastanenin katıldığı Sağlık Turizmi Fuarı kapılarını ziyaretçilere açtı. Başkentteki bir otelin konferans salonunda düzenlenen ve yarın sona erecek fuarda sağlık sektörüne dair son teknoloji ve tedavi yöntemleri tanıtılırken Türkiye'den gelen doktorlar da fuar ziyaretçilerini bilgilendiriyor “(eturkhaber, 2021).

İnsan sağlığı üzerindeki riskler her geçen gün farklı şekilde ortaya çıkmaktadır. Bunun en somut göstergelerinden biri tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 süreci olmuştur. Türkiye sağlık alanındaki bilgi ve tecrübelerini paylaşarak Bosna Hersek'te düzenlenen sağlık fuarına 16 hastane ile katılarak bu ülkeye büyük destek vermiştir. Son yıllarda sağlık alanında büyük bir gelişme gösteren Türkiye, son teknoloji ve

tedavi yöntemleri paylaşma yoluna gitmiştir. Bu fuarda türk yetkililer tarafından Bosna Hersek halkı bilgilendirilerek kendilerinin sağlık alanında daha iyi hizmet alabilme adreslerinin Türkiye olduğu anlatılmıştır.

NATO'nun stratejik askeri komutanlığı 9 Nisan'da Türkiye'nin diğer Balkan ülkeleri arasında Bosna-Hersek'de yardım gönderdiğini belirterek "birlikte daha güçlüyüz" dedi. Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Karargâhı (SHAPE) Twitter'da "Türkiye, COVID19 ile mücadelede yardımcı olmak için Bosna-Hersek'e yardım sağladı" dedi" (Hurriyetdailynews, 2020).

COVID-19 salgın hastalığı nedeniyle Türkiye NATO müttefiki Bosna Hersek'e Tıbbi malzeme yardımı göndererek, müttefik ülkelerinin dayanışma içerisinde hareket ettiklerini ve birlikte daha güçlü olduklarını ortaya koymuştur. Türkiye'nin ortaya koyduğu bu yardımseverlik, diğer NATO ülkelerine de örnek teşkil etmesi bakımından oldukça önemlidir.

4.4.8. Özbekistan

Özbekistan hakkında genel bilgi

Özbekistan, 31 Ağustos 1991'de Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını ilan etmiştir. Sovyet dönemi başbakanı İslam Kerimov, Özbekistan'ın ilk Cumhurbaşkanı olmuştur. Özbekistan'ın resmi dili Özbekçedir. Özbekçe, Kazakça Türkmençe ve Uygurca (Batı Çin'de konuşulan) dâhil olmak üzere diğer Orta Asya dilleriyle yakından ilişkilidir. 1922'den önce Özbekçe Latin alfabesiyle yazılmıştır, ancak Rusya'da Stalin iktidara geldikten sonra tüm Orta Asya dillerinin Kiril alfabesine geçmesi için talimat vermiştir. 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Özbekçe resmi olarak yeniden Latince yazılmaya başlanmıştır. Özbekistan, Orta Asya'da en büyük nüfusa sahip olan bir ülkedir. Özbekler, komşu Türkmen ve Kazaklarla yakından ilişkili bir Türk halkıdır. Halkın yüzde sekseni etnik olarak Özbeklerdir. Özbekistan'da temsil edilen diğer etnik gruplar arasında Ruslar, Tacikler, Kazaklar, Karakalpaklar ve Tatarlar bulunmaktadır. Özbekistan nüfusunun %88'ini oluşturan Sünni Müslümanlardır. %9'luk bir kısmı da Ortodoks Hristiyanlardır. Özbekistan, Kazakistan, Tacikistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Afganistan ile komşudur. Ülkenin yaklaşık %40'ı, neredeyse yaşanmaz bir kum genişliği olan Kızılkum Çölü ile kaplıdır. Arazinin sadece %10'u ekilebiliyor. Özbekistan, yazları sıcak ve kurak kışları soğuk ve yağışlı olan bir çöl iklimine sahiptir. Özbekistan ekonomisi hammadde ihracatına dayanmaktadır. Özbekistan önemli pamuk üreticisi

olan bir ülkedir. Bunun yanında altın, uranyum ve doğal gaz ihraç edilmektedir (Szczepanski, 2019).

Türkiye'nin Özbekistan da yaptığı faaliyetler

Özbekistan'nın 31 Ağustos 1991 yılında bağımsızlığına kavuşmasından sonra Türk Özbek iş birliği, ticaret faaliyetlerle kendisini göstermiştir. Türkiye ile Özbekistan arasındaki ticari işlemler 2015 yılında 1,5 milyar dolar seviyesinde iken, 2019 yılında bu işlemler büyük artış göstererek 2 milyar doların üzerine çıkmıştır.

Özbekistan'da aktif olarak farklı alanlarda faaliyetlerde bulunan Türk sermayeli 520 şirket bulunurken Türkiye'de varlık gösteren Özbekistan şirket sayısı ise 114 civarındadır. Türk şirketlerinin Özbekistan'da hayata geçirdikleri yatırım faaliyetleri ile Özbekistan'da yaklaşık olarak 50 bin kişiye istihdam sağlanmıştır. Türk girişimcilerin Özbekistan'da yaptıkları yatırım miktarı bir milyar doların üzerindedir. Tekstil, plastik, inşaat malzemeleri, gıda, ilaç ve hizmet sektörlerinde faaliyetlerde bulunan Türk girişimciler Türk- Özbek iş birliğini geliştirmiştir (Hepaktan ve Çılbant, 2016, ss. 98-99).

Özbekistan'da kadınlara yönelik çalışma alanlarının artırılması için TİKA ile Özbekistan Girişimci Kadınlar Örgütünün iş birliği kapsamında, Özbekistan'ın Buhara şehrinde kadınların iş istihdamına yönelik mesleki eğitimler ile birlikte dil kurslarının yapılacağı idari binanın yapımı gerçekleştirilmektedir (TİKA, 2018).

Türkiye TİKA aracılığıyla Özbekistan'da turizm sektörüne yönelik olarak önemli bir ekonomik destek sağlamıştır. İç ve dış turist akımını yükseltmek ve yeni turistik mekânın turizme kazandırılmasını ilke edinen bu katkıyla Özbekistan'da uzman eleman yetiştirmeye yönelik Sergeli Turizm Meslek Okulunun onarım ve bakımı Türkiye tarafından üstlenilmiştir. Diğer Türkiye'nin Özbekistan'da yaptığı önemli bir projede, tarih ve kültür şehri Buhara'da Turizm ve Otelcilik Eğitim Programı açmasıdır. Eğitime açılan Turizm ve Otelcilik Programı kapsamında 120 özbek otel personeline Türk profesyonel eğitmenler tarafından aşçılık, otel yöneticiliği, ön büro, kat hizmetleri ve servis hizmetleri konularıyla ilgili eğitimler verilmiştir (Güleç, 2020, s. 300).

Özbekistanda 2020 yılında meydana gelen Sardoba baraj faciasında su taşkınlarının yaşanması sonucu altı kişi hayatını kaybetmiş, 90 bin kişi ise güvenli bölgelere tahliye edilmiştir. Söz konusu baraj faciası maddi hasarların oluşmasına

sebepe olmuştur. Bölgede üç bine yakın ev kullanılmaz hale gelmiş ve birçok evde hasar görmüştür. Yaşanan bu facia sonrası Türkiye TİKA tarafından facianın yaşandığı Sardoba ilçesinde yardım çalışmalarına başlamıştır. Yardımlar çerçevesinde zarar gören ilçe halkına TİKA tarafından yorgan, yastık, yatak ve nevresim gibi ihtiyaç dâhilindeki eşyalar dağıtılmıştır (TİKA, 2020).

Türkiye'nin Özbekistan'da sağlık alanında yaptığı faaliyetler

Türkiye Cumhuriyeti TİKA aracılığıyla Orta Asya'nın en yoğun nüfuslu ve en büyük devleti olan Özbekistan'a 2018 tarihinde 50 adet tam teşekküllü ambulans araçlar temin etmiştir. Özbekistan'a verilen ambulanslarla sağlık çalışmalarını iyi, verimli ve etkin bir şekilde kullanılması ve hizmetlerin aksamaması amaçlanmıştır. Özbekistan'da sağlık yardımları sadece ambulans araçlarıyla sınırlı değildir. Türkiye'nin yardımlarıyla Özbekistan'daki doğum hastanelerinin daha iyi hizmet vermeleri ve dünyaya gözlerini yeni açan çocukların sağlık sorunları yaşamamaları için doğum servis ünitelerinin modern ve hijyen bir konuma getirilmesi sağlanmıştır. Ayrıca ülkenin farklı hastanelerine kuvöz ve tıbbi cihaz malzemelerinin temini de gerçekleştirilmiştir (TİKA, 2018).

Türk İşbirliği ve Kalkınma ajansı'nın katkılarıyla Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te, dokuzuncu Türkiye-Özbekistan sağlık günleri gerçekleştirilmiştir. Sağlık organizasyonuna muhtelif bölümlerde görev alan 27 doktorla birlikte sağlık çalışanları katılım sağlamıştır. Sağlık haftası süresinde Türk doktorlar çeşitli branşlarda ameliyatlara yapmışlardır. Yapılan 143 ameliyat başarı ile sonuçlanmış. Ayrıca sağlık günlerinde 446 hastaya başarılı konsültasyon tanısının konulması ile birlikte 794 Özbek sağlık çalışanına da eğitim verilmiştir (TİKA, 2019).

Özbekistan'ın Aral Gölü bölgesinde meydana gelen çevre felaketi, bölgede yaşayan halk sağlığı üzerinde olumsuz sonuçların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Özbekistan yetkililerinin resmi açıklamalarına göre, yaşanan felaket sonucunda bölgedeki Harezmi Üroloji Hastanesine 16 bin, Onkoloji Hastanesine dört bin hasta başvurmuştur. Felaketin yaşandığı bölgedeki hastanelere Türkiye tarafından eksikliklerin giderilmesi ve daha iyi hizmet sunulabilmesi için tıbbi cihazlar, ilaç ve diğer malzemeler gönderilmiştir. Türkiye tarafından gönderilen sağlık cihazlarının kullanımı için özbek personellere eğitim de verilmiştir (TİKA, 2017).

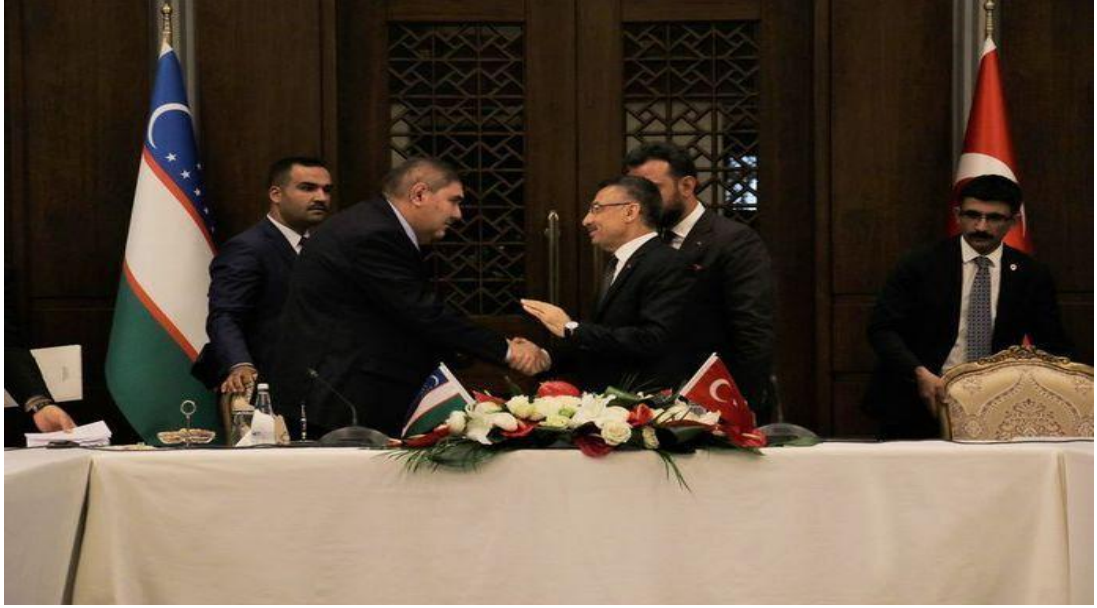
Türkiye ve Özbekistan devletleri arasında 18 Kasım 1997 yılında Tıp ve sağlık konularında iş birliği geliştirmeye ilişkin anlaşma imzalanmıştır. Yapılan anlaşma uyarınca bulaşıcı olmayan hastalıklarla mücadele, çevre sağlığının korunması, acil sağlık hizmetleri, afet yönetimi, sağlıklı yaşam eğitiminin geliştirilmesi, organ-doku nakli, tıbbi cihazlar, hematoloji, sağlık sisteminin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi gibi birçok alanda iş birliğine gidilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca bu anlaşmaya sağlık turizminin geliştirilmesi ve sağlık alanındaki yatırımlarda kamu-özel ortaklığı modelinin geliştirilmesi yönündeki maddelerde eklenmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2021).

Medyada Özbekistan’da yapılan sağlık faaliyetleri

Orta Asya'nın en önemli devletlerinden biri olan Özbekistan ile Türkiye arasında geçmişe dayanan ilişkiler iki halkın ortak özellikleriyle süreklilik göstermiştir. Bu ilişkilerin en somut göstergelerinden birisi Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını ilan eden Özbekistanı tanıyan ilk devletin Türkiye olmasıdır. Dil ve kültürel özelliklerin benzerliği Türk ve Özbek halkı arasındaki en önemli köprü olmuştur. Türkiye ve Özbekistan arasındaki resmi ilişkiler Özbekistan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle başlamış bunu iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler takip etmiştir (TASAM, 2021). Türkiye Özbekistan ilişkilerinin medya yansımaları, aşağıda örneklerle sunulmaya çalışılmıştır:

“Ticaret Bakanlığı tarafından iki ülke arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesine ilişkin faaliyetlerin tespitini teminen hazırlanan eylem planı bağlamında ticaretten, ulaştırmaya, enerjiden, bankacılığa, sağlıktan, eğitime ve yerel paralarla ticarete kadar ekonominin farklı alanlarında Türkiye ile Özbekistan yetkilileri tarafından mutabakat imzalanmıştır” (Habertürk, 2019).

Özbekistan ve Türkiye arasında ticari ve ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesi Özbek halkının refah seviyesinin yükseltilmesi amacıyla yapılan alanlaşmaların yanı sıra bu ilişkiler sağlık alanında da devam etmiştir. Özellikle Covid 19 sürecinde bu ilişki iki ülke halkınının yakınlaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Pandeminin yaygın olduğu bu dönemde yapılan anlaşmalar Özbekistan için büyük bir önem arz etmektedir.

Şekil 18. Türkiye Özbekistan ile Farklı Alanlarda İş Birliği Anlaşmaları

“TİKA, Orta Asya'nın en büyük ülkesi olan Özbekistan'a 50 adet ambulans gönderecek. Ambulansların ülkede etkin sağlık ve acil servis hizmetlerini destekleyeceği belirtildi. Türk ve Özbek Sağlık Bakanlıkları arasında çeşitli branşlarda ortak sağlık eğitim faaliyetleri gerçekleştirilecektir (Anadolu Ajansı, 2018).

Türkiye TİKA aracılığıyla Orta Asya'nın en büyük ülkelerinden biri olan, ancak az gelişmiş Özbekistana 50 ambulans hibe etmiştir. Özbekistana verilen ambulanslarla kırsal kesimlerde yaşayan ve gerekli sağlık hizmeti alamayan Özbek halkına sağlık alanında daha iyi hizmet sunmak amaçlanmıştır. Ayrıca iki ülke sağlık bakanlıkları arasında çeşitli branşlarda ortak sağlık eğitim çalışmaları yapılmıştır.

Şekil 19. Türk Yardım Kuruluşları Tarafından Özbekistan'da Sağlık ve Diğer Alanlarda Hayata Geçirilen Projeler

“Özbekistan'da ilk kez 2019 yılında Türk-Özbek sağlık iş forumu düzenlendi. Foruma Özbekistan ile Türk Konseyi üyesi ülkeler katılmıştır. Foruma Türk yatırımcıları temsil eden yaklaşık 80 firma katıldı. Ayrıca Türk-Özbek sağlık iş forumunun bir parçası olarak Sağlık Haftası düzenlendi. Etkinlik sırasında Türkiye'den 27 cerrah Taşkent'teki üç hastanede çeşitli ameliyatlara gerçekleştirmişlerdir” (Vakilov, 2019).

Özbekistan Türkiye arasındaki sağlık alanındaki iş birliği Türk medyasında yer aldığı gibi Özbekistan'da yayın hayatına devam eden yayın organlarında da yer almıştır. Özbekistan ile Türkiye her alanda olduğu gibi sağlık alanında da iş birliği ilişkilerini geliştirmek için ilk kez 2019 yılında Türk-Özbek sağlık iş forumu düzenlenmiştir. Bu foruma, Özbekistan ve Türkiye'nin katılmasının yanında iki ülkenin üye olduğu Türk Konseyi ülkeleri de katılmıştır. Bu forumun bir parçası olarak Türkiye ile Özbekistan arasında sağlık alanında ki ilişkilerin geliştirilmesini amaçlayan sağlık haftası düzenlenmiştir.

Türkiye'den, bu sağlık etkinliklerine katılan 27 Türk cerrah, Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te ameliyatlara yaparak Özbek halkının sağlıklarına kavuşmalarını sağlamışlardır.

4.4.9. Arnavutluk

Arnavutluk hakkında genel bilgi

Dokuzuncu yüzyıldan itibaren Bizans İmparatorluğu'nun güçsüz duruma düşmesi nedeniyle Arnavutluk, kısmen veya sürekli olarak yabancı ülkelerin

egemenliği altına girmiştir. Bizans egemenliği Arnavutluk'ta yaklaşık 1000 yıl sonra sona ermiştir. Arnavutluk, Bizans'tan sonra Osmanlı imparatorluğu himayesi altına girmiştir. Türkler, Arnavutluk'u dört yüzyıldan fazla bir süre yönetmiştir. Osmanlı imparatorluğunun zayıflamasını fırsat gören diğer balkan ülkeleri gibi Arnavutlarda bağımsızlıkları için başkaldırmışlardır. 28 Kasım 1912'de Arnavutluk bağımsızlığını ilan etmiştir. Arnavutluk, sırasıyla kuzeybatıda Karadağ, kuzeydoğuda Kosova, doğuda Kuzey Makedonya, güneydoğuda ve güneyde Yunanistan, batıda ve güneybatıda Adriyatik ve İyonya denizleri ile çevrilidir. Arnavutluk toplam 28.750 kilometrekare alana sahiptir. Sahil şeridi 362 kilometre uzunluğunda olup Adriyatik ve İyon denizleri boyunca uzanmaktadır genel olarak dağlık bir alana sahiptir. 800.000 nüfuslu başkent Tiran'ın yanı sıra başlıca şehirleri Durres, Elbasan, Korça, Kukes ve Vlora'dır. Arnavutluk topraklarının üçte birinden fazlası ormanlarla kaplıdır (Prifti ve Biberaj, 2021).

Arnavutluk'taki sağlık sistemi genelde kamu ya aittir. Özel sağlık sektörü henüz yenidir ve halen geliştirilme aşamasındadır. Dişçilik ve ilaç hizmetlerinin birçoğunu Tiran'da bulunan özel klinikler tarafından karşılanmaktadır. Arnavutluk'ta yasalar, tüm vatandaşlar için sağlık hizmetlerine eşit olarak erişimi garanti etmektedir. Arnavutluk'ta halk sağlığı, Arnavutluk nüfusu için sağlık hizmetleri, sağlığı geliştirme, önleme, teşhis ve tedavilerin ana sağlayıcısıdır (Kasperek, 2019, s. 13).

Türkiye'nin Arnavutluk'ta yaptığı faaliyetler

Arnavutlukta 26 Kasım 2009 tarihlerinde meydana gelen depremde, evleri yıkılan ve zarar gören insanlar için Türkiye tarafından yapılan 522 ev tamamlanarak depremedelerin kullanımına sunulmuştur. Bunun yanında depremedelere konut içinde kullanılacak malzemeler ve gıda yardımı dağıtımı da yapılmıştır. Ayrıca Arnavutluk'un başkenti Tiran'da bulunan Türk-Arnavut ortak tarihi olarak kabul edilen Ethem Bey Camii de Türkiye tarafından restore edilerek ibadete açılmıştır (TCCB, 2022).

Türkiye, altı bin nüfusa sahip Orikum kentinde 1984 yılında çocuklar için yapılan 150 öğrenciyi barındırma kapasitesine sahip Mustafa Kemal Atatürk kreşinin restore yapımını tamamlayarak öğrencilerin tekrar okula başlamalarını sağlamıştır. Tadilatı yapılmadan önce kreşin rutubet ve nem sebeplerinden dolayı kötü bir halde

olduğu ve bundan dolayı öğrenciler bu okulu tercih etmedikleri için sayısı son yıllarda azalmıştır (TİKA, 2018).

Türkiye TİKA aracılığıyla Arnavutluk'un Diber ilinin farklı kırsal alanlarında yaşamlarını sürdüren ve geçimlerini arı(bal) üretimi ile sağlayan Arıcılar Birliğine üye 40 küçük aile işletmelerine içinde arı ile birlikte 400 kovan ve ekipman temin etmiştir. Arnavutlukta 2019 yılında meydana gelen depremde yardıma giden ilk ülke yine Türkiye olmuştur. Arnavutluk'un Dıraç şehrinde TİKA tarafından depremde mağdur olan 3.900 aileye çeşitli yiyecek, içecek ve soğuktan korunmak için battaniye kolileri dağıtılmıştır. Bunun yanında Arnavutluğun güneyinde bulunan Çorovoda bölgesinde atıl durumda olan 200 lise öğrencisinin kalabileceği üç katlı öğrenci yurdunun onarımı da yine TİKA tarafından gerçekleştirilmiştir. (TİKA, 2019).

Türkiye maarif vakfı tarafından Arnavutluk'ta açılan okulların eğitimde gösterdikleri başarı ve katettikleri aşamalarla halk tarafından okullara olan ilginin artması sağlanmıştır. Maarif okullarının Arnavutlukta gösterdiği üstün başarılar sayesinde okulu bitiren öğrenciler, İngiltere'de bulunan ve dünyanın en iyi üniversiteleri arasında gösterilen Oxford Üniversitesinin 120 yıldır gelenek haline getirip sürdürdüğü ve başarılı lisansüstü öğrencilerine verilen Rhodes Classof 2022 bursunu almayı başarmışlardır. Maarif okullarının ortaya koymuş oldukları üstün başarılar sayesinde Arnavutluk'un yetkili makamlarınca ülkede faaliyet gösteren özel okullar arasında en iyi özel okul olma başarısını göstermiştir. Arnavutluk'ta faaliyet gösteren maarif okulları Covid-19 salgını nedeni ile lise son sınıf öğrencilerine yönelik ücretsiz olarak online hazırlık kursları düzenlemiştir (Maarif Vakfı, 2022).

Arnavutluk'un Ergiri kentinde bulunan Pazar Camii Osmanlı tarafından 1757 yılında yapımı tamamlanmıştır. Osmanlı imparatorluğunun yıkılmasından sonra cami Arnavutluk tarafından istenilen şekilde bakımı yapılmamıştır. Türkiye, TİKA aracılığıyla ecdad yadigârı olan tarihi caminin onarımını tamamlayarak 2020 yılında tekrar ibadete açmıştır. Ergeri kentindeki Pazar Camii, Osmanlıdan günümüze kadar varlığını sürdürmeyi başarmış tek camidir. Osmanlı döneminde caminin bitişiğinde 1727 yılında yapılan Bektaşî Cemevi (Tekke Camii) de günümüze kadar varlığını koruyan tarihi ve kültürel eserlerden biridir (TİKA, 2020).

Arnavutluk'ta meydana gelen depremde, depremzedeler için Türk halkının yardımlarıyla hazırlanan malzemeler Türk kızılay aracılığıyla bölgeye ulaştırılmıştır.

Bölgede çalışmalarına devam eden kızılây ekiplerine teslim edilen malzemeler depremde zarar gören ihtiyaç sahiplerine dağıtılmıştır. Bu yardımların yanında kızılây çalışanları evsiz kalan ailelere çadır temin ederek, çadır kurma çalışmalarında da görev almışlardır (Kızılây, 2019).

Türkiye'nin Arnavutluk'ta sağlık alanında yaptığı faaliyetler

Türkiye ile Arnavutluk yetkililerinin 2021 yılında Ankara'da imzaladıkları anlaşma uyarınca Arnavutluğun Fier şehrinde 150 yatak kapasitesine sahip hastane yapımı kararı alınmıştır. Bu hastanenin dış (kaba inşaat) ve iç (tıbbi cihaz, donanım ve gerekli tüm malzemeler) giderlerinin hepsi Türkiye tarafından karşılanacağı belirtilmiştir. Anlaşma uyarınca Türkiye yapılacak bu hastaneyi Arnavutluk tarafına hiçbir karşılık beklemeden hibe olarak verecektir (Sağlık Bakanlığı, 2021).

Bu kapsamda Türkiye tarafından Arnavutluk'ta yapılacak Fier Dostluk hastanesi 70 milyon avro bütçeye sahip bir maliyetle inşa edilecektir. Hastane titiz ve yoğun bir çalışmanın ardından 68 gün gibi kısa bir süre içerisinde tamamlanmıştır. Türk ve Arnavut yetkililer 21 Nisan 2021 tarihinde Fier Dostluk hastanenin açılışını yaparak hizmet vermeye başlamasını sağlamışlardır. Fier Dostluk Hastanesi 150 servisli yatak hizmet kapasitesi ile birlikte gelen hastaların muayeneleri için 6 poliklinik ve 6 ameliyathane bulunmaktadır. Hastanenin hizmet vermeye başlamasıyla birlikte bölge ve ülke insanına daha kaliteli bir sağlık hizmeti alması amaçlamıştır (Demirören Haber Ajansı, 2022).

Fier Dostluk Hastanesinde bulunan ameliyathane, hasta servis odaları, poliklinikler ve yoğun bakım servislerinin yanı sıra mikrobiyoloji laboratuvarı, endoskopi, biyokimya, tomografi, anjiyografi mobil röntgen cihazı ve laparoskopi gibi modern tıbbi cihazlarda temin edilmiştir. Söz konusu cihazlar hastalıkların tespit ve teşhisinde önemli fonksiyonları da bulunmaktadır. Anlaşma gereğince Fier Dostluk Hastanesinin üç sene ortak işletilmesine, sonrasında ise tarafların istemeleri halinde işletim süresinin uzatılabileceği belirtilmiştir. Ortak işletilecek hastanede 56 Türk 331 Arnavut olmak üzere toplamda 387 sağlık çalışanın görev alması planlanıyor (Sağlık Bakanlığı, 2021).

Arnavutlukta sağlık kurumlarını güçlendirmek ve hizmetleri zamanında iyi bir şekilde vermek amacıyla Türkiye İşbirliği ve Kalkınma Ajansı tarafından beş sağlık ambulans aracı karşılıksız olarak hibe edilmiştir. Hibe olarak verilen ambulanslar

Arnavutluk'un acil servis hizmetlerinin yanında geri kalmış kırsal bölgelerde yaşayan insanların hizmetleri içinde kullanılacaktır. Aynı zamanda Verilen ambulanslar Arnavutluk sağlık kurumları kapasitesinin artırılmasına da katkı sağlamıştır (TİKA, 2019).

Türkiye ile Arnavutluk Hükümetleri arasında sağlık alanında yapılan anlaşma 6 Ocak 2021 tarihinde Ankara da imzalanmıştır. Anlaşma gereğince:

- a) Sağlık örgütünün iyileştirilmesi,
- b) Salgın ve salgın olmayan hastalıklar ve küresel pandemiler ile mücadele edilmesi.
- c) Hastane bilgi yönetim sistemlerinin, sağlık bilgi sistemleri ve teknolojileri, sağlık istatistiklerinin, tele-tıp uygulamaları vb. yeniden düzenlenmesi
- d) Hastanenin idaresi ve yönetimi
- e) Kalite kontrol hizmetleri ve akreditasyon
- f) Tıbbi cihaz, İlaç, kozmetik aşı, tıbbi sarf, biyo-teknoloji
- g) Acil ve afetlerde müdahale için sağlık hizmetleri
- h) Sağlık çalışanlarına eğitim verilmesi.
- i) Toplumlar arası hasta tedavisi,
- j) Ortak sağlık günleri, sağlık iş panellerinin düzenlenmesi ve sağlık yatırımları için iş birliği yapılması planlanmaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2021).

Arnavutluk'ta sağlık alanında çalışmalarını sürdürmeye devam eden Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA), yeni çalışma projelerinden Vlora Devlet Hastanesinin Pediatri Bölümü ile Acil Servis bölümlerinin altyapı onarımlarını bitirmiştir. Arnavutluk'un güneyinde yer alan 150 bin kişinin yaşadığı Vlora kentindeki en önemli bölge hastanesinin onarımının yapılması ve sağlık cihazlarının temin edilmesi ile bölgede yaşamını sürdüren insanların yapılan bu sağlık olanaklarından fazlasıyla yararlanmasına katkıda bulunulmuştur. Hayata geçirilen bu proje yapılan törenin ardından hizmete açılmıştır (Sağlık Bakanlığı, 2021).

Türkiye tarafından yapılan sağlık çalışmaları Arnavutluk halkının sağlık sorunlarının çözümüne yardımcı olmakla birlikte, iyi ve sağlıklı bir yaşam sürdürmeleri için gerekli imkânlar sağlanmaya çalışılmaktadır.

Medyada Arnavutluk'ta yapılan sağlık faaliyetleri

“Türkiye Arnavutluk’u balkanlarda kalıcı barış ve istikrarın tesisinde stratejik öneme sahip bir ülke olarak görmekte ve bu ülkenin istikrarını pekiştireceğine inandığı Avrupa Atlantik Kurumları ile bütünleşmesine destek vermektedir” (MFA, 2021).

Bunun yanında Türkiye Arnavutluk ilişkisinde sağlık konusu ikinci plana itilmemiştir. Aşağıda Türkiye'nin Arnavutluk'a sağlık alanında yaptığı desteklerin medyaya yansımış haberlerinde görüleceğı gibi Türkiye sağlık diplomasını Arnavutluk üzerinde uygulama yoluna gitmiştir:

“Türkiye tarafından inşa edilen 150 yataklı Türkiye-Arnavutluk Fier Dostluk Hastanesinin açılışı yapılarak hizmet vermeye başlamıştır. Bu hastane Arnavutluk sağlık altyapısına önemli katkılar sağlayacaktır (Sabah, 2021).

Şekil 20. Türkiye-Arnavutluk Fier Dostluk Hastanesi

Arnavutluk'un, Balkanlarda huzurlu ve istikrarlı gelişimi Türkiye açısından oldukça önemlidir Çünkü Türkiye ve Arnavutluk arasında ortak bir tarih ve kültür ilişkisi vardır. Türkiye birçok alanda olduğu gibi sağlık alanındada Arnavutluk'a yardımda bulunarak hem Arnavut halkının sağlıklı yaşaması için hemde ekonomik olarak bu ülkenin kalkınması için bir yatırım gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin Arnavutluk'ta inşa ettiği “Türkiye-Arnavutluk Fier Dostluk Hastanesi” ülke halkına hizmet ile birlikte Arnavutluk ile Türkiyenin kalıcı dostluklarının pekişmesinde katkı sağlayacaktır.

“Türk Kızılay Arnavutluk'un başkenti Tiran'daki Mustafa Kemal Atatürk Okulunda eğitim gören öğrencilerine okul çantası ve kırtasiye yardımında bulundu” (TRT, 2019).

Türkiye en zor zamanlarında Arnavutluk'un yanında yer alarak bu ülkenin ihtiyaç duyduğu yardım desteğini vermiştir. Yapılan yardım desteklerinden biri olan; Türk Kızılayı'nın, geleceğin teminatı olan çocuklar için Arnavutluk'un Tiran şehrinde bulunan Mustafa Kemal Atatürk Okulu'nda okul öncesinden liseye kadar eğitim gören öğrencilere kırtasiye ve okul çantası gibi malzeme desteğinde bulunması iki ülkenin dostluk ilişkisinde önemli bir girişimdir.

Şekil 21. Türkiye'nin Tarafından İnşa Edilen Türkiye-Arnavutluk Fier Dostluk Hastanesi

“Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Arnavutluk'ta yayımlanan Panorama Gazetesi için kaleme aldığı makalede, Türkiye'nin, Balkanlar'ın ayrılmaz bir parçası, Balkanlar'ın da Türkiye'nin vazgeçilmez bir ilgi alanı olduğunu belirterek, Türkiye'nin Arnavutluk'a eğitim, inşaat, tarım, hayvancılık ve sağlık gibi birden fazla alanda maddi destek sunduğunu söyledi” (Habertürk.com, 2022).

Cumhurbaşkanı R. T. Erdoğan'ın da belirttiği gibi, Türkiye ortak tarih ve kültür birlikteliği bulunan dost ve kardeş ülke Arnavutluk'a huzur, güvenlik ve gelişim için ticari çıkarların ötesinde insani durumu ön planda tutarak daima içten ve samimi duygularla desteğini sürdürmektedir.

Arnavutluk'a Covid-19 virüsü nedeniyle tıbbi malzeme yardımı, Türk-Arnavut Fier Dostluk Hastanesinin yapımı, Türkiye tarafından Laç şehrinde depremde dolayı mağdur insanlara konut inşa edilmesi, okullar açılarak Türk kültürünün tanıtılması ve Türk dilinin öğretilmesi gibi birçok farklı alanda yapılan yardımlar iki ülke ilişkilerini geliştirmenin bir göstergesidir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yumuşak Güç Aracı Olarak Sağlık Diplomasisi: Türkiye'nin Sağlık Diplomasi Faaliyetlerinin İncelenmesi" başlıklı bu çalışma ile diplomasi, kamu diplomasisi ve yumuşak güç olarak kullanılan sağlık diplomasisi ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. Aktif rol alan kamu ve sivil kuruluşlar aracılığıyla Türkiye'nin, sağlık diplomasisi ve diğer alanlarda yapmış olduğu dış yardımlar bu çalışma ile ortaya konulmuştur. Her ne kadar bu çalışmada Türkiye'nin sağlık diplomasi faaliyetleri ele alınmış olsada, bunun yanında ABD, İngiltere, Brezilya ve Çin'in uyguladığı sağlık diplomasisi örnekleri de incelenmeye çalışılmıştır. Bu tezin kavramsal çerçevesini yumuşak güç kavramı oluşturmakla birlikte, sağlık diplomasisi, uluslararası iş birliği ve dayanışmanın bir şekli olarak ele alınmıştır.

Bu araştırmada insani diplomasinin en önemli yöntemlerinden ve dış siyasette uygulanan politikalardan biri olan sağlık diplomasisine yönelik; Türkiye'nin Somali, Sudan, Nijer, Afganistan, Özbekistan, Kırgızistan, Makedonya, Bosna Hersek ve Arnavutluk'ta yürüttüğü sağlık projeleri ve sağlık alt dallarında yapılan yardım çalışmaları incelenmiştir. Bu bağlamda araştırma soruları şu şekilde oluşturulmuştur. Yumuşak güç olarak sağlık diplomasisi anlayışı hangi dinamikleri içermektedir? Sağlık diplomasisi dış politikalarda hangi alt alanlarda etkin bir şekilde kullanılmaktadır? Türkiye'de sağlık diplomasisi nasıl yürütülmektedir? Hangi ülkelerde ve hangi sağlık diplomasisi faaliyetleri yürütülmektedir? Yapılan faaliyetler medyada nasıl tanıtılmaktadır? Sağlık diplomasisi faaliyetleri ülkelerle ilişkileri nasıl etkilemektedir?

Joseph Nye yumuşak güç kavramını, söz konusu devletin, kendi ulusal çıkarlarını, liderlik ettiği ülkelerin ulusal çıkarlarıyla örtüşecek bir biçimde sunabilme ve diğerlerini de hoşnut edecek bir biçimde izleyebilme kapasitesi olarak tanımlamıştır (Nye, 2003, s. 10; akt. Kurt, 2018). Bu çerçevede yumuşak güç bağlamında değerlendirebileceğimiz yeni diplomasi araçlarından biri olan sağlık hem küresel bir öneme haiz hem de devletlerarasında ilişkileri arttıracak bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ülkelerin dış politikalarında sağlık diplomasisinin yumuşak güç olarak yer alması özellikle iki kutuplu dünya düzeninin yıkılmasıyla küreselleşen dünyada daha belirgin bir hale gelmiştir. Sert güç birimlerinin önemini yitirmesi, diplomasi ve

ekonomi odaklı yumuşak güç aktörlerinin önemi daha çok görünür olmasını sağlamıştır. Yumuşak güç, ülkelerin ülkeleri sömürge haline getirme arayışı yerine bilakis insanlar nezdinde pozitif bir imaj oluşturarak etki alanlarını genişletmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla büyük devletler günümüzde askeri güç unsurlarını kullanarak sömürgeci konumunda olmanın yerine, yumuşak güç unsurlarını kullanarak toplumları etkileyerek nüfus alanlarını genişleterek daha etkili olma çabası içerisinde olmaktadır.

Günümüzde kamu diplomasisi, bir ülkenin dış politika hedeflerini gerçekleştirmek, yabancı kamuoyunu etkileyerek imajını iyi yönde geliştiren önemli bir tasarruftur. Ortaya konulan bu diplomasi ile ülkeler arası iş birliği ve iletişimin devamlılığının sağlanması gayesiyle, kültür, eğitim, inanç, spor, sanat ve sağlık gibi farklı alanlarda girişimler gerçekleştirilmektedir.

Kamu diplomasisinin esası, ülkelerin yumuşak güçlerini kullanmalarıdır. Medya, kültür, sanat, bilim, spor, eğitim gibi konular yumuşak gücün araçlarıdır (Mesela, TRT'nin Ortadoğu ülkelerine yönelik olarak başlattığı Arapça televizyon yayını önemli bir kamu diplomasisi aracıdır). Özellikle medya, gelişen iletişim teknolojilerine paralel olarak kamu diplomasisi araçları arasında öne çıkmaktadır. Çünkü ancak televizyon, radyo, internet, gazete ve dergi yayıncılığı ile milyonlarca insana ulaşmak, onları bilgilendirmek, yönlendirmek, etkilemek mümkün olabilmektedir. Aynı zamanda medya yayınları ile toplumlar arasında ortak amaç birliği oluşturmak da mümkündür. Medya aracılığıyla toplumların birbirini daha yakından tanımaları, etkileşim içinde bulunmaları aynı zamanda ekonomik, siyasi, sosyal alanlarda iş birliği yapmalarının da önünü açacaktır (Özkan, 2012).

Türkiye sağlık diplomasisi alanında farklı faaliyetler yürütmektedir. Türkiye bu yönlü faaliyet gösterdiği ülkelerde, sağlık hizmetlerinin yanında; eğitim faaliyetleri, Türkçe dil öğretme, hayvancılık eğitimi ile birlikte ekipman yardım faaliyetleri, tarihi cami, köprü ve benzeri yerlerin restorasyonlarının yapılması, Türk okullarının açılması, öğrencilere burs yardımları yapılması, hastanelerin yapılması ve işletilmesi, halkın su ihtiyaçlarını karşılamak için su kuyularının açılması, gıda yardımlarının dağıtılması gibi destekler ortaya koymuştur.

Türkiye'nin küresel sağlık diplomasisindeki faaliyetlerini gerçekleştiren aktörler ve sahada kullanılan araçlara bakıldığında aktörlerin çeşitlendiği

görülmektedir. Sadece devlete bağlı aktörler değil, sivil toplum kuruluşlarında diplomasinin farklı alanlarında çalışma yürüttükleri gibi sağlık alanında da aktif bir şekilde yer almaya başlamışlardır.

Türkiyede devlete bağlı aktörlerin ve devlet dışı aktörlerin yaptığı çalışmalara bakıldığı zaman devlet sivil toplum kuruluşu iş birliğine dayalı bir diplomasi gelişmektedir. Avrupa, Asya ve Afrika kıta ülkelerinde yürüttükleri sağlık ve diğer alanlardaki çalışmalarda bu birliktelik açık bir şekilde görülmektedir. Türkiye uygulamaya koyduğu kamu diplomasi programlarıyla, sert gücünün yanında artık yumuşak gücünü de ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin sağlık diplomasisindeki bu çok yönlülüğü Türkiye'de sağlık diplomasisi nasıl yürütülmektedir? Araştırma sorusunun karşılığıdır.

Sağlık diplomasisi, insanların duygu, düşünce ve kalplerini elde etmeye yardımcı olabileceği gibi, devletlerarası sağlık gündem oluşumunu sağlamaya yardımcı olabilecek yumuşak bir güç görevi de görmektedir. Küresel olarak dünyada meydana gelen ve büyük can kayıplarına sebep olan SARP, AİDS, VEREM, COVID-19 gibi salgın hastalıklar, ülkelerin birbirleriyle daha fazla iletişim ve iş birliği içinde olmalarının gerekliliğini ortaya koymuştur.

Özellikle 2019 yılında meydana gelen ve bütün dünya ülkelerini etkisi altına alan covid-19 salgını ile bir kez daha görülmüştür ki “Bana değmeyen yılan bin yaşasın.” sözünün gerçeği yansıtmadığıdır. Bu sebeple ülkeler sağlık diplomasisi ilişkilerinde, sağlığı, ülke menfaati odaklı değil, insan sağlığı odaklı düşünerek iş birliği yoluna gitmelilerdir.

Türkiye de sağlık diplomasisi 2002 yılına kadar istenilen seviyede bir gelişim gösterememiştir. Ak Partinin 2002 yılında iktidar olmasıyla birlikte sağlık alanında önemli bir yol kat ettiği görülmektedir. Türkiye, sağlık diplomasi çerçevesinde sadece sağlıkta değil, sağlık başlığı altında birçok alanda faaliyet yürütmektedir. Kültürel aktiviteler, insani yardımlar, kalkınma ve tarımsal yardımlar gibi farklı alanlarda faaliyetlerde bulunmaktadır. Faaliyetlerin uygulandığı ülkelere yapılan yardım faaliyetleri sadece menfaate dayalı yumuşak güç politikası olarak değerlendirilmemelidir. Çünkü geçmişten gelen tarihi bağların oluşu ve dini inanç aynılığından dolayı insani diplomasi yönü de önem arz etmektedir.

ABD, Çin, İngiltere ve benzeri ülkelerin sağlık diplomasisi faaliyetleri ise yumuşak güç bağlamında sömürge ve menfaat planlarına dayalı faaliyetler olarak değerlendirilebilir. Örneğin ABD, koalisyon güçleriyle birlikte 20 Mart 2003 tarihinde gerçekleştirdiği Irak işgali öncesi, Irak'ta demokrasi, ekonomik refah, eşitlik ve insan haklarını uygulamak gibi vaatler ortaya koymuştur. Ancak savaş sonrasında Irak'ta binlerce masum insan ölmüş, milyonlarca insan aç, susuz ve evsiz kalmıştır.

Türkiye siyasi, sosyal ve ekonomik olarak gelişmiş süper güç ülkeleri gibi yumuşak gücünü devletlerarası değil, bölgesel amaçlar doğrultusunda ilişki kurduğu ülke insanlarını etkilemeye yönelik kullanmaya çalışmıştır. Türkiye bu etkilemeyi yaparken yumuşak güç olarak, tarihi, dini ve kültürel bağları kullanmıştır.

Türkiye'nin yardımda bulunduğu ülkelerde sağlık diplomasisi yapılanması, devlete bağlı kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütleri birlikteliğinden oluşmaktadır. Bu kurum ve kuruluşlar ile sivil toplum örgütlerinin başlıcaları; TİKA, AFAD, Sağlık Bakanlığı, YEE, Kızılay, Türkiye Maarif Vakfı, İHH, Yeryüzü Doktorları, Deniz Feneri, İnsana Değer Veren Dernekler Federasyonu (İDDEF) ve benzeri yardım kuruluşlarıdır. Ayrıca Türkiye'nin sağlık diplomasisini, uluslararası etkinlikleri bulunan Kızıllaç, Birleşmiş Milletler ve Dünya Sağlık Örgütü gibi çeşitli yardım kuruluşlarıyla iş birliği yaparak yürüttüğü de bilinmektedir.

Bu tez çalışmasında sağlık diplomasisi bağlamında yapılan sağlık projeleri ve diğer yardım projeleri gerçekleştirilirken öncelikli olarak geçmişten gelen tarihi ve kültürel ilişkilerin daha fazla olduğu coğrafyalardaki ülkeler tercih edilmiştir. Tercih edilen ülkelerde tarihi ve kültürel bağların yanında din faktörünün de önemli sayılabilecek bir etkisinin olduğu göz önünde bulundurulmuştur.

Türkiye sağlık diplomasisi bağlamında faaliyette bulunduğu Somali, Sudan, Nijer, Afganistan, Özbekistan, Kırgızistan, Bosna Hersek, Makedonya ve Arnavutluk'ta dil, din, ırk ayrımı gözetmeden bu ülkelerdeki insanlara eşit olarak yardımların dağıtımını gerçekleştirmiş veya gerçekleştirmeye devam etmektedir. Sağlık faaliyetleri çerçevesinde; ilaç, tıbbi malzeme, hastane ve klinik yapma, hastaların Türkiye'ye getirilmesi, muayene ve sağlık hizmetleri, uzman doktor ve sağlık personeli, sağlık sistemi danışmanlığı, bulaşıcı hastalıklar için aşı ve hijyen malzeme yardımları yapılmıştır. Ayrıca Türkiye'nin sağlık diplomasisi adı altında

yaptığı yardımlar, gıda, su kuyularının açılması, eğitim, tarım ve hayvancılık, tarihi cami, köprü ve binaların restorasyonu, ev yapımı gibi faaliyetleri de içermektedir.

Türkiye'nin yürüttüğü sağlık diplomasisi kapsamındaki yaptığı yardım faaliyetleri bu ülkelerdeki insanlara direkt olarak ulaştırılarak onların ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır. Türkiye'nin bu girişimleri dünya ülkeleri ve yardım yapılan ülkeler gözünde bir prestij kazanması beklenen bir durumdur. Türkiye'den sağlık diplomasisi yardımı alan ülkeler açısından bakıldığında ise Türkiye'nin bu ülkelerde yaptığı hastaneler, sağlık ocakları ile bu kurumlarda istihdam edilecek yerli personeller yetiştirilerek kendi kapasitelerini oluşturmalarına destek olduğu görülmektedir. Ayrıca sağlık ve diğer alanlarda yapılan yardım çalışmaları ile bu ülkelerin kendilerini bağımsız olarak yönetebilmeleri de hedeflenmektedir.

Sağlık diplomasi faaliyetleri kapsamında Türkiye Covid-19 salgın hastalığıyla başarılı bir mücadele göstererek, sadece kendi ülke insanının sağlık ihtiyaçlarını temin etmekle kalmamış, aynı şekilde dünyaki farklı ülkelerin de sağlık ihtiyaçlarının temin edilmesi noktasında gerekli yardımları yapmaktadır. Türkiye sağlık alanında yapmış olduğu çalışmalarla, Türk sağlık örgütünü mitleştirerek dünyanın en seçkin kurumlarından biri olarak kendine yeten ve ihtiyacı olan ülkelere insani yardım eli uzatan güçlü bir Türkiye imajı oluşturmaya çalışmıştır. Dünyayı etkisi altına alan Covid 19 pandemisinde, Türkiye'nin bu imajının pozitif olarak görülmesinde ve algılanmasında önemli bir fırsat olmuştur.

Türkiye'nin sağlık alanında yapmış olduğu faaliyetlerin gerek ülke medyasında gerekse dünya medyalarında yer alması, imajı ve tanıtımı açısından oldukça önemlidir. Türkiye'nin Covid-19 pandemi döneminde ihtiyaç sahibi, gelişmiş ve az gelişmiş 160 ülkeye tıbbi malzeme yardımında bulunması ve bu yardımların kitle iletişim araçları vasıtasıyla dünya kamuoyunda yer alması güçlü bir devlet olduğunu göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Sağlık diplomasisinin uygulanması ülkeler nezdinde karşılaştırılması yapıldığında gerek bu diplomasisinin uygulanma amacı gerekse sonrasında elde edilecek kazanımlar yönünden farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu farklılık diplomasinin yapılacağı ülkeyle beraber diplomasiyi ortaya koyan ülkeye göre de değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin bu diplomasi ABD tarafından kullanılması ülkenin ulusal güvenliğine paralel bir şekilde yürütülmektedir. Çin'de bu durumun en

belirgin yanı uygun ticaret koşulları elde etme ve gerekli ekonomik kaynaklara erişimini sağlamak olmuştur. İngiltere küresel anlamda sağlığa gerekli kaynağı ayırma noktasında önemli bir konumda olsada, ülkenin güvenliği ve ekonomik çıkarları hiçbir zaman göz ardı edilmemiştir. İngiltere sağlık diplomasisini uluslararası alanda itibarının yükselmesine katkı sağlama yollarından biri olarak görmektedir. Brezilya'da ise sağlık diplomasi çoğunlukla askeri güç kullanılarak uluslararası ilişkilerde olumlu bir imaj yaratmak yoluna gidilmiştir. Türkiye'de ise sağlık diplomasisi insani koşulların oluşturulması şeklinde olmuştur.

KAYNAKÇA

- Abazov R. (2008) Independent Kyrgyzstan. In: The Palgrave Concise Historical Atlas of Central Asia. Palgrave Macmillan, New York. https://doi.org/10.1057/9780230610903_42
- Abdula, F. (2020, Nisan 8). Türkiye'nin gönderdiği tıbbi yardım malzemeleri Kuzey Makedonya'ya ulaştı. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/turkiyenin-gonderdigi-tibbi-yardim-malzemeleri-kuzey-makedonyaya-ulasti-/1797503> adresinden alındı
- Adomako, M. (2020). The burgeoning role of global health diplomacy to alleviate suffering of cancer patients in low- and middle-income countries. *International Health*, 231–233.
- Afad, 2021, <https://www.afad.gov.tr/afad-hakkinda> Erişim; (06.02.2021).
- AFAD. (2019, KASIM 4). Sudan Yardım Kampanyası. https://www.afad.gov.tr/sudan-yardim-kampanyasi?fbclid=IwAR2ulWd-f612UNvwbYE9Dz-7vJm0OD79_95Y-9bQPuw3Q4L1ofAZ94CLxLw adresinden alındı
- Ajansı, A. (2018, Nisan 14). Maarif Vakfı Makedonya'da faaliyetlerine başladı. [www.aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/maarif-vakfi-makedonya-da-faaliyetlerine-basladi/1117880](https://www.aa.com.tr/tr/dunya/maarif-vakfi-makedonya-da-faaliyetlerine-basladi/1117880) adresinden alındı
- Ajansı, A. (2018, Nisan 29). Anadolu Ajansı. [www.aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/en/economy/turkey-carried-out-hundreds-of-projects-in-uzbekistan/1130927](https://www.aa.com.tr/en/economy/turkey-carried-out-hundreds-of-projects-in-uzbekistan/1130927) adresinden alındı
- Ajansı, A. (2019, Ocak 2). Hürriyet.com. Hürriyet.com: <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/somali-turkiye-ile-ayaga-kalkiyor-41070433> adresinden alındı
- Ajansı, A. (2021, Temmuz 05). Anadolu Ajansı. [www.aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiye-nin-girisimci-ve-insani-dis-politikasinda-somali-ornegi/2294511](https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiye-nin-girisimci-ve-insani-dis-politikasinda-somali-ornegi/2294511) adresinden alındı
- Ajansı, A. Turkey sends humanitarian aid to flood-hit Sudan(Fotoğraf, 2019).Hurriyetdailynews.ErişimTarihi.01.Eylül.2021. <https://www.hurriyetdailynews.com/turkey-sends-humanitarian-aid-to-flood-hit-sudan-146687>
- Ajansı, D. (2022, Ocak 17). Türkiye ve Arnavutluk farklı alanlarda iş birliklerini artırmalı. Demirören Haber Ajansı: <https://www.dha.com.tr/politika/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-ve-arnavutluk-farkli-alanlarda-is-birliklerini-artirmali-1873388> adresinden alındı
- Akarşlan, Z. (2020). Bağımsızlık Dönemi Kırgız Tarih Yazımına Kısa Bir Bakış. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 95-108 DOI: 10.26650/jes.2020.006.

- Akçadağ, E. (2021, Ocak 16). Kamu Diplomasi Sitesi: <http://www.kamudiplomasisi.org> adresinden alındı
- Akoğlu, H., & Mutlu, T. (2018). Sporun Kamu Diplomasisi Açısından Türkiye'nin İmajına Etkisi . CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi , 277-295.
- Al-Shahi, A. S. (2021, Temmuz 9). Britannica. <https://www.britannica.com/place/Sudan> adresinden alındı
- Altay, V. (2002). Dünya Ticaret Örgütü Doha Bakanlar Toplantısı ve Sonrası. uluslararası ekonomik sorunlar dergisi, 1.
- Amorim, C., Douste, P., Wirayuda, H., Støre, J. G., Gadio, C. T., Dlamini-Zuma, N., & Pibulsonggram, N. (2007). Oslo Ministerial Declaration—global health: a pressing foreign policy issue of our time. Health Policy, 1-6.
- Anbazhagan, S., & Anbazhagan, S. (2016). Role of non-governmental organizations in global health. International Journal of Community Medicine and Public Health, 17-22.
- Anews. (2020, Temmuz 15). Turkey to donate medical aid to Sudan. www.aneews.com.tr: <https://www.aneews.com.tr/turkey/2020/07/15/turkey-to-donate-medical-aid-to-sudan> adresinden alındı
- Arı, T. (2017). Uluslararası İlişkiler Ve Dış Politika. . Bursa: Bursa Alfa Akademi Basım Yayım Dağıtım Ltd.Şti.
- Arnavutluk Maarif Okulları Başarılarıyla Öne Çıkıyor. (2022, 01 10). <https://turkiyemaarif.org/post/7-arnavutluk-maarif-okullari-basarilariyla-one-cikiyor-1860?lang=tr>. adresinden alındı
- Aysan, M. F., & Paluluoğlu, M. F. (2020). Sağlık Diplomasisi. Küre, 259-286.
- Bakanlığı, S. (2018, Nisan 18). T.C. Sağlık Bakanlığı Nyala Sudan Türkiye Eğitim Ve Araştırma Hastanesi. https://nyalaeah.saglik.gov.tr/TR,144322/tarihcemiz.html?_Dil=2 adresinden alındı
- Bakanlığı, S. (2019, Eylül 18). Sağlık bakanlığı. www.saglik.gov.tr: <https://www.saglik.gov.tr/TR,61610/nijer-turkiye-dostluk-hastanemiz-hizmete-hazir18092019.html> adresinden alındı
- Bakanlığı, S. (2021, EYLÜL 19). Arnavutluk ile Sağlık Alanında İşbirliği Anlaşması:<https://disab.saglik.gov.tr/TR-78574/arnavutluk-ile-saglik-alaninda-isbirligi-anlasmasi.html> adresinden alındı
- Bakanlığı, S. (2021, Eylül 19). Arnavutluk Sağlık Bakanlığı Ekibinin Ülkemizi Ziyareti. T.C. Sağlık Bakanlığı: <https://disab.saglik.gov.tr/TR-80612/arnavutluk-saglik-bakanligi-ekibinin-ulkemizi-ziyareti.html> adresinden alındı

- Bakanlığı, S. (2022, Mart 09). Sağlık Bakanlığı. www.saglik.gov.tr:https://www.saglik.gov.tr/TR,50221/bosna-hersekli-saglik-personeline-acil-saglik-egitimi.html adresinden alındı
- Bakanlığı, S. Bosna Hersekli Sağlık Personeline Acil Sağlık Eğitimi (Fotoğraf, 2022). İHH İnsani Yardım Vakfı. Erişim Tarihi. 09 Mayıs 2022 [https://www.saglik.gov.tr/TR,50221/bosna-hersekli-saglik-personeline-acil-saglik-egitimi.html](http://www.saglik.gov.tr/TR,50221/bosna-hersekli-saglik-personeline-acil-saglik-egitimi.html)
- Bakanlığı, T. S. (2005, 6. 7). Uluslararası Sağlık Tüzüğü - 2005. T.C Sağlık Bakanlığı: [https://www.hssgm.gov.tr/UluslararasıSağlıkTuzugu](http://www.hssgm.gov.tr/UluslararasıSağlıkTuzugu) adresinden alındı
- Bakanlığı, T. S. (2008). Juba Eğitim Hastanesi. Ankara: Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı.
- Bakanlığı, T. S. (2021, 9 19). Özbekistan ile “Sağlık Alanında İşbirliği”ne dair Anlaşma imzalandı. T.C. Sağlık Bakanlığı Resmi Web Sitesi: <https://disab.saglik.gov.tr/TR-26136/ozbekistan-ile-saglik-alaninda-isbirligine-dair-anlasma-imzalandi.html> adresinden alındı
- Basit, T. (2003). Manuel mi elektronik mi? Nitel veri analizinde kodlamanın rolü. *Educational Research*, 45, (2), 143-154. doi10.1080/0013188032000133548.
- Battır, O. (2019). Küreselleşme Çağında Bir Yumuşak Güç Unsuru Olarak Sağlık Diplomasisi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (5), 151-161 . DOI: 10.18506/anemon.552103
- Biberaj, E. R. (2021, Eylül 20). Arnavutluk Tarihi. Britannica Web Sitesi: <https://www.britannica.com/topic/history-of-Albania> adresinden alındı
- Birgi, M. (2011). Diplomasi Mesleği. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 37-49.
- Bostan, S. (2013). What Has The Health Transformation Program In Turkey Changed For Patients? *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 91-103.
- Bourne, P. (1978). A Partnership for International Health Care. *Public Health Reports* 93(2):114–23.
- Brown, M. N. Bergmann, J. Novotny, T. E. & Mackey, T. K. (2018). Applied global health diplomacy: profile of health diplomats accredited to the UNITED STATES and foreign governments. *Globalization and Health*, 1.
- Chan, M. J. G. (2008). Foreign policy and global public health: working together towards common goals. *Bull World Health Organ*, 498.
- Chattu, V. K. (2014). Role of Global Health Diplomacy in enhancing Human Security: Conference Paper, 7.

- Chen, X., & Ve Diğerleri. (2020). What is global health? Key concepts and clarification of misperceptions. *Global Health Research and Policy*, 1-8.
- Conn, D. B. (2012). *United States Foreign Policy and Global Health Diplomacy: History and Prospects for Action in the Third World*. The 30th Annual Conference of the Association of Third World Studies (s. ss. 1-7). Roma: Association of Third World Studies Newsletter: Vol. 18.
- Correa, C. (2002). *Implications Of The Doha Declaration On The Trips Agreement And Public Health*. World Health Organization, 1-55.
- Cull, N. J. (2009). *Public Diplomacy: Lesson From the Past*. Los Angeles: Figuer roa Press.
- Çelik, M. E. (2021). Bosna-Hersek'te Türkçe Öğretiminin Güncel Durumu . *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 108-128 DOI: 10.35675/befdergi.848525.
- Çelik, T. Türk Askerinden Bosna Hersek'e Eğitim ve Sağlık Desteği (Fotoğraf, 2017).*Haberler Com. Erişim Tarihi. 03.01.2022.*
<https://www.haberler.com/guncel/turk-askerinden-bosna-hersek-e-egitim-ve-saglik-9752028-haberi/>
- Çevik, B. (2014). *Uluslararası Halkla İlişkilerde İnsani Yardımlar: Kamu Diplomasisi Boyutu*. Ankara: Mans Medya Yapım Yayın Ajansı.
- Çevik, S. (2014). *Uluslararası Halkla İlişkilerde İnsani Yardımlar: Kamu Diplomasisi Boyutu*. Ankara: Mans Medya Yapım Yayın.
- Çomak, İ. (2013). Türkiye'nin Afrika Politikası ve Sağlık Sektöründe Çalışan Türk STK'ların TİKA'nın Desteğinde Afrika'da Yürüttüğü Faaliyetlerin Bu Politikaya Etkisi. *Avrasya Etütleri*, 10-31.
- Çubuk, C. B. (2014). *Turkey's Role In Afghanistan In The Post 9/11 Era*. In *Partial Fulfillment Of The Requirements For The Degree Of Master Of Science In The Department Of International Relations*, 1-147.
- Dağ, A. E. (2016). *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*. İstanbul: Vadi Yayınları.
- Danforth, L. (2021, ağustos 15). Kuzey Makedonya. *Ansiklopedi Britannica*:
<https://www.britannica.com/place/North-Macedonia> adresinden alındı
- Demir, İ. (2014). *Türkiye'nin Dış Politikası; Yeni Eğilimleri, Yeni Yönelimleri, Yeni yaklaşımları*. Bursa: Dora Basım Yayın dağıtım.
- Demir, V. (2012). *Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Deniz Feneri, (2007, Mart 14). *Deniz Feneri*. www.denizfeneri.org.tr:
https://www.denizfeneri.org.tr/haberler/nijer-de-25-su-kuyusu-ve-saglik-merkezimiz-acildi_1615/ adresinden alındı

- Dincer, M. K. (1999). Lobcilik. İzmir: Alfa Basım Yayın Dağıtım.
- Djibo, M. (2003). Les enjeux politiques dans la colonie du Niger (1944-1960). LAGOS: Dans Autrepart.
- Doktorları, Y. (2020, Aralık 22). Yeryüzü Doktorları. www.yyd.org.tr:https://www.yyd.org.tr/en/news/our-support-continue-for-afghanistan adresinden alındı.
- Doktorları, Y. (2020, Aralık 30). faaliyet-raporu-tr-2020.pdf. www.yyd.org.tr:https://www.yyd.org.tr/tr/raporlar#gallery2-1 adresinden alındı
- Drager, D. P. (2006). Health and foreign policy. Bulletin of the World Health Organization, 268.
- DSÖ. (1983). International Health Regulations. International Health Regulations, 1-81.
- DSÖ. (2003). Framework Convention On Tobacco Control. Organisation Mondiale, 1-32.
- DSÖ. (2003). Who Framework Convention On Tobacco Control. Fifty-Sixth World Health Assembly, 1-25.
- DSÖ. (2005). Who Framework Convention On Tobacco Control. Fctc, 1-36.
- DSÖ. (2008). WHO REPORT on the global TOBACCO epidemic, . World Health Organization, 1-390.
- DSÖ. (2019). Health diplomacy: Spotlight on refugees and migrants. Danimarka.
- DSÖ. (2021, Haziran 6). Dünya Sağlık Örgütü Resmi Sayfası Doha Deklarasyonu. Dünya Sağlık Örgütü Resmi Sayfası: https://www.who.int/pmnch/topics/health_systems/20080930_ukstrategy/en/ adresinden alındı
- Editör, S. (2019, Ocak 2). Stratejik Düşünce Enstitüsü. Stratejik Düşünce Enstitüsü: <https://www.sde.org.tr/afrika/somali-turkiye-ile-ayaga-kalkiyor-haberi-8938> adresinden alındı
- Eldeen, M. K. (2021, Ağustos 30). Afrika Araştırmacılar Derneği. www.afam.org.tr:https://afam.org.tr/el-burhanin-turkiye-ziyaretinin-sudan-turkiye-iliskilerine-etkileri/ adresinden alındı
- Elsevier. (2007). Oslo Bakanlar Deklarasyonu—küresel sağlık: zamanımızın acil bir dış politika sorunu. Sağlık Politikası, 1373-1378.
- Emine, Y. (01 Mayıs 2019). Saygınlık Siyaseti; İletişim Ve Dış Siyasa İlişkiseliliği. Tasam.

- Emrah, A. (2016). Dış Politikada Yumuşak Güç ve Medya. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Eren, E. (2017). Sivil Toplumun Dış Politika İnşasındaki Rolü: Türk Kamu Diplomasisi Örneği. Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi, 36-49.
- Erhan, Ç. (2010). Spor ve kamu diplomasisi. <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/prof-drcagri-erhan/453414.aspx> (10 Ocak 2021 tarihinde erişim sağlanmıştır).
- Erman, K. (2016). Sessiz ve Etkili: Küba'nın Tıp Diplomasisi. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 77-94.
- Erzen, Ü. M. (2012). Kamu Diplomasisi. İstanbul: Derin Yayınları.
- Euturkhaber. (2021, Mayıs 21). Bosna Hersek'te Türkiye'den 16 hastanenin katıldığı Sağlık Turizmi Fuarı başladı. euturkhaber: <https://euturkhaber.com/index.php/2021.05.21/bosna-hersekte-turkiyeden-16-hastanenin-katildigi-saglik-turizmi-fuari-basladi/> adresinden alındı
- Fazal, T. M. (2020). Health Diplomacy in Pandemical Times. International Organization, 1-20.
- Fidler, D. P. (2014). Health as foreign policy: harnessing globalization for health. Health Promotion International, , 51-58.
- Fidler, D. P. (2011). Rise and Fall of Global Health as a Foreign Policy Issue1. Global Health Governance, 1-12.
- Fitzpatrick, K. F. (2013). "Public Relations and Public Diplomacy:. Public Relations Journal – Vol. 7, No. 4, ss. 1-21. file:///C:/Users/win8/Downloads/Public_Relations_and_Public_Diplomacy_Conceptual_a%20(9).pdf adresinden alındı
- Fuglestad, F. (2021, Eylül. 5). Britannica. <https://www.britannica.com/place/Niger> adresinden alındı.
- Gagnon, M. L. & Labonté, R. (2011). Understanding how and why health is integrated into foreign policy - a case study of health is global, a UK Government Strategy. Gagnon and Labonté Globalization and Health, 1-19.
- Girgin, K. (1975). Çağdaş Politika Ve Diplomasi. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gökmen, O. (2006). Diplomasi, Diplomaside 40 Yıl, 11 Ay, 17 Gün. . İstanbul: Yamaç Ofset.
- Göksu, O. (2019). Türkiye'nin Ülke Markasının İnşası Sürecinde Kamu Diplomasisi Ekseninde Sporun Rolü. Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD),5(2),403-433.Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/intjcss/issue/51161/541141>

- Gönlübol, M. (1993). Uluslararası Politika: İlkeler- Kavramlar- Kurumlar. Ankara: Atilla Kitap Evi.
- Görçin, Ö. F. (2017, Ocak 29). Sabah. Sabah.com: <https://www.sabah.com.tr/pazar/2017.01.29/afrika-acilimi-meyvelerini-veriyor> adresinden alındı
- Greeneyes. (2021, 9 19). Arnavutluk. <https://greeneyes0387.tr.gg/HISTORY-OF-ALBANIA.htm> adresinden alındı
- Greeneyes. (2021, Eylül 20). Arnavutluk Tarihi. Greeneyes Web Sitesi: <https://greeneyes0387.tr.gg/HISTORY-OF-ALBANIA.htm> adresinden alındı
- Haber, 7. (2020, Haziran 04). 7/24.tv Haber Merkezi. www.724.tv: <https://www.724.tv/haber-turkiyeden-nijere-tibbi-yardim-16764.html> adresinden alındı
- Haber.com. (2017, Haziran 20). Türk Askerinden Bosna Hersek'e Eğitim ve Sağlık Desteği - Gornji Vakuf/. Haber.com: <https://www.haberler.com/turk-askerinden-bosna-hersek-e-egitim-ve-saglik-9752028-haberi/> adresinden alındı
- Habertürk. (2011, Haziran 22). Özbekistan Sağlık Bakanı: Türkiye ile İşbirliği İçerisindeyiz: <https://www.haberler.com/ozbekistan-saglik-bakani-turkiye-ile-isbirligi-2815745-haberi/> adresinden alındı
- Habertürk. (2019, Temmuz 23). Türkiye Özbekistan ile 27 farklı alanda iş birliği yapacak. Habertürk Resmi Websitesi: <https://www.haberturk.com/turkiye-ozbekistan-ile-27-farkli-alanda-is-birligi-yapacak-2507101-ekonomi> adresinden alındı
- Habertürk. (2021, Ağustos 26). Habertürk. ww.haberturk.com: <https://www.haberturk.com/turkiye-nin-kurdugu-modern-kirgiz-turk-dostluk-hastanesi-hasta-kabulune-basladi-3173850> adresinden alındı
- HaberTürk. (2022, Şubat 23). İDDEF, "3. İyilik Treni" ile Afganistan'a yardımları sürdürüyor. www.haberturk.com: <https://www.haberturk.com/iddef-3-iyilik-treni-ile-afganistan-a-yardimlari-suruyor-3353215> adresinden alındı
- Habertürk. (22, Ocak 17). Habertürk. www.haberturk.com: <https://www.haberturk.com/arnavutluk-ile-1-milyar-dolarlik-ticaret-hedefi-3316278-ekonomi> adresinden alındı
- Habertürk. Türkiye Özbekistan ile 27 farklı alanda iş birliği yapacak(Fotoğraf, 2019). Haberturk.com. Erişim Tarihi.06.02.2022. <https://www.haberturk.com/turkiye-ozbekistan-ile-27-farkli-alanda-is-birligi-yapacak-2507101-ekonomi>
- Hayran, O. (2016). Küresel sağlık sorunları ve sağlık diplomasisi. SD PLATFORM -, 1-4.

- Heijstek, E. S. (2021, 4 10). Health diplomacy as a soft power strategy or ethical duty? studenttheses: <https://studenttheses.universiteitleiden.nl/access/item%3A2662702/view> adresinden alındı
- Hepaktan, C. E. (2016). Geçmişten Günümüze Türkiye İle Özbekistan'ın Dış Ticaret İlişkileri. Cbü Sosyal Bilimler Dergisi, ss. 97-110. <https://dergipark.org.tr/pub/intjcss/issue/51161/541141>
- <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/kurum-hakkinda> Erişim Tarihi; (9.02.2021)
- <https://www.kamudiplomasisi.org/makaleler/makaleler/100-tuerk-d-politikas-ve-kamu-diplomasisi>. Erişim tarihi;(15.02.2021)
- <https://www.trthaber.com/haber/dunya/kirgiz-turk-dostluk-devlet-hastanesi-covid-19-hastalarini-kabul-edecek-489975.html>
- <https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/yunus-emre-enstitusu> Erişim tarihi; 18.02.2021
- <https://www.ytb.gov.tr/yurtdisi-vatandaslar/kulturel-hareketlilik>. Erişim tarihi (16.02.2021).
- Hurriyetdailynews. (2020, Nisan 9). Hürriyet Daily News. www.hurriyetdailynews.com: <https://www.hurriyetdailynews.com/nato-acknowledges-turkish-aid-to-bosnia-and-herzegovina-153722> adresinden alındı
- Hürriyet Daily News. (2019, Ekim 01). www.hurriyetdailynews.com: <https://www.hurriyetdailynews.com/turkey-sends-humanitarian-aid-to-flood-hit-sudan-147016> adresinden alındı
- Hürriyet. (2019, Ocak 02). Somali Türkiye ile ayağa kalkıyor. www.hurriyet.com.tr: <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/somali-turkiye-ile-ayaga-kalkiyor-41070433> adresinden alındı
- Ivanova, I. K. (2013). The History and Evolution of Global HealthDiplomacy".Ilona Kickbusch, Graham Lister, Michaela Told, Nick Drager (Ed.)Global Health. New York: World Scientific, 11-26.
- İDDEF'in, Afganistan seferberliği devam ediyor <https://www.iddef.org/iddefin-afganistan-seferberligi-devam-ediyor> (Fotoğraf, 2022). İDDEF. Erişim Tarihi. 19. Şubat 2022
- İHH. (2019, Kasım 21). İnsani Yardım Vakfı. <https://www.ihh.org.tr/haber/nijere-3-eser-tamam> adresinden alındı
- İHH. (2020, Ağustos 04). İnsanı Yardım Vakfı. <https://ihh.org.tr/>: <https://ihh.org.tr/haber/bosna-herseke-kurban-yardimi> adresinden alındı

- İHH. (2022, Şubat 25). İnsani Yardım Vakfı. <https://ihh.org.tr/https://ihh.org.tr/haber/ihhdan-balkanlarda-5-ulkeye-kis-yardimi> adresinden alındı
- İHH. Sudan’da sel mağdurlarına yardım (Fotoğraf, 2021). İHH İnsani Yardım Vakfı. Erişim Tarihi 21.10.2021.<https://ihh.org.tr/haber/sudanda-sel-magdurlarina-yardim>
- İHH.Bosna Hersek’e Kurban yardımı (Fotoğraf, 2020). İHH İnsani Yardım Vakfı. Erişim Tarihi.08.02.2022. <https://ihh.org.tr/haber/bosna-herseke-kurban-yardimi>
- İskit, T. (2018). Diplomasi Tarihi Teorisi Kurumları ve Uygulaması. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Janzen. (2021, Ocak 1). Ansiklopedi Britannica. Britannica: <https://www.britannica.com/place/Somalia/Transportation> adresinden alındı
- Jennings, M. (2005). “Chinese Medicine and Medical Pluralism in Dar es Salaam: International Relations, 461.
- Johansen, A. S. (2020). Strategic planning for health: A case study from Turkey. World Health Organization, 1-72.
- Kadirov, T. (2016). Арапова Мыскал Маматкасымовна Эгемендүү Жана Көз Карандысыз Кыргызстандагы Коомдук-Саясий Турмуштун Трансформациялануусуна Тарыхый Саресеп. Kırğız Cumhuriyeti Ulusal Bilimler Akademisi, 1-165.
- Kahraman, N. M. C. (2019). Kamu Diplomasisinin Uygulama Alanı Olarak Sağlık Diplomasisi. Muhakeme Dergisi, 60-71.
- Kalın, İ. (2021). Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi. Ankara: Meydan Yayıncılık.
- Kasperek, N. (2019). Country Fact Sheet. Returningfromgermany: https://files.returningfromgermany.de/files/CFS_2019_Albania_EN.pdf adresinden alındı
- Kavoğlu, S. (2018). Türk Kamu Diplomasisi Halkla İlişkiler Eksenli Model Arayışları. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Kaya, K. (2013). Turkey’s Role in Afghanistan and Afghan Stabilization. K. Kaya içinde, Turkey’s Role in Afghanistan and Afghan Stabilization. Military Review.
- Kelley Lee, E. J. (2011). Brazil’s Ascendance: The soft power role of global health diplomacy. The European Business Review, 61-64.

- KeyPlayers, B. (2021, 4 20). Uluslararası Sağlık Dergisi. Amazon Naws: https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/101110__WEB.pdf adresinden alındı
- Kızılay. (2019, Aralık). Kızılay Postası. Kızılay: <https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/kizilay-postasi-2020-s-01-02-ocak-subat-12-02-2021-42695609.pdf> adresinden alındı
- Kızılay. (2021, Nisan 01). Kızılay'dan Makedonya'ya Tekerlekli Sandalye ve İşitme Cihazı Desteği. www.kizilay.org.tr: <https://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberArsiviDetay/5906> adresinden alındı
- Kızılay. Kızılay'dan Makedonya'ya Tekerlekli Sandalye ve İşitme Cihazı Desteği (Fotoğraf, 2021). Kızılay. Erişim Tarihi. 24.12.2021. <https://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberArsiviDetay/5906>
- Kickbusch, I. (2009). 21st Century Health Diplomacy: A New Relationship Between Foreign Policy and Health. 21st Century Health Diplomacy, 1-40.
- Kickbusch, I. C. B. (2010). Diplomacia da Saúde Global. R. Eletr. de Com. Inf. Inov. Saúde. Rio de Janeiro, 19-24.
- Kickbusch, I. Novotny, T. E. Drager, N. Silberschmidt, G. & Alcazar, S. (2007). Global health diplomacy: training across disciplines. Bulletin of the World Health Organization, 1-6.
- Kickbusch, I. P. B. (2011). Global Health Diplomacy and Peace. Article in Infectious disease clinics of North America, 601-610.
- Kickbuscha, I. M. K. (2013). Global health diplomacy: five years on. Bull World Health Organ, 159.
- Kjorbayram, Shejda. Bağımsızlığından Günümüze Makedonya (1991 – 2014), (Yüksek Lisans Tezi), Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2018, s. 120
- Kocabıyık, H. (2019). Değişen Diplomasi Anlayışı, Kamu Diplomasisi ve Türkiye. Dergi Park, 163-196.
- Kodal, T. ((2018)). Bosna-Hersek'in Bağımsızlığını Kazanması ve Türkiye (1990-1992). Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 34 (98), 411-444 Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/aamd/issue/40613/489726>.
- Köksoy, E. (2016). Kamu Diplomasisi ve Halkla ilişkiler ilişkisi: Kuramsal Bir Değerlendirme. Marmara İletişim Dergisi, 211-231.
- Kurt, M. Y. (2018, Aralık. 09). Afrika'da Sağlık Diplomasisi ve Yükselen Güç Türkiye. Afrika Araştırmacıları Derneği. <https://afam.org.tr/afrikada-saglik-diplomasisi-ve-yukselen-guc-turkiye/> adresinden alındı

- Labonté, R. (2007). Towards Health-Equitable Globalisation:. Kanada: Globalisation Knowledge Network final report.
- Larkin, B. (1971). China and Africa 1949–1970. Berkeley: University of California Press, , 446-450.
- Lee, G. L. (2013). The Process and Practice of Negotiation. Business Media New York: Springer Science.
- Lee, K. (2011). What is ‘Global Health Diplomacy’? A Conceptual Review. Global Health Governance, Volume V, No.httpI(://www.ghgj.org, 1-12.
- Lee, K. Smith, R. & Fidler, D. P. (2009). Global Health Diplomacy: A synthesis paper. WHO Network on Global Health Diplomacy, 13.
- Lencucha, R. Kothari, A. & Labonté, R. (2010). The role of non-governmental organizations in global health diplomacy: Negotiating the Framework Convention on Tobacco Control. Health Policy and Planning, 1-8.
- Love, J. (2005). Remuneration guidelines for non-voluntary use of a patent on medical technologies. WHO, 1-106.
- Maarif, v. (2022, Ocak 06). Türkiye Maarif Vakfı. www.turkiyemaarif.org/post: <https://turkiyemaarif.org/post/7-afganturk-maarif-okullarinda-mezuniyet-toreni-1850?lang=tr> adresinden alındı
- Mackenzie, J. Arthur, R. R. Drury, P. & Ryan, M. J. (2014). The Global Outbreak Alert and Response Network. Global Public Health, 1023-1039.
- Mahani, A. Ruckert, A. & Labonté, R. (2018). Subscriber: University of Ottawa. Oxford Handbooks Online, 1-23.
- Mallı, S. (2019). Türkiye’de Fen Eğitiminde Argümantasyon Alanında Son On Yılda Yapılan Akademik Yayınların Betimsel Analiz Yöntemiyle İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi
- Mark, L. (2002). Public Diplomacy. Londra: Foreign Policy Center.
- Marrogi, A. J. (2014, Temmuz 01). National Defense University Press. ndupress. ndu. edu: https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/jfq/jfq-74/jfq-74_124-130_Marrogi-al-Dulaimi.pdf adresinden alındı
- MFA. (2021, Aralık 23). Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. www.mfa.gov.tr: https://www.mfa.gov.tr/_turkiye-arnavutluk-siyasi-iliskileri.tr.mfa adresinden alındı
- Michaud, J. Kates, J. (2013). Global health diplomacy: advancing foreign policy and global health interests. Global Health: Science and Practice, 1(1), 24-28.

- Mitev Oliver, Bağımsız Makedonya Cumhuriyeti'nin Yaratılması, (Yüksek Lisans Tezi), Ştip: Göce Delcev Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2015, s. 34 <https://core.ac.uk/download/pdf/45414705.pdf>
- MKD. (2022, Mart 09). Zaev: Türkiye ile ticaret bir milyar avroya ulaşacak. www.mkd.mk: <https://www.mkd.mk/makedonija/ekonomija/zaev-trgovijata-so-turcija-da-dostigne-edna-milijarda-evra> adresinden alındı
- MKD. (2022, Mart 09). Zaev: Türkiye ile ticaret bir milyar avroya ulaşacak. www.mkd.mk: <https://www.mkd.mk/makedonija/ekonomija/zaev-trgovijata-so-turcija-da-dostigne-edna-milijarda-evra> adresinden alındı
- Murat, M. (2020, Haziran 11). Türkiye Afganistan'a tıbbi yardım gönderdi. Sputnik Türkiye: <https://tr.sputniknews.com/20200611/turkiye-afganistana-tibbi-yardim-gonderdi-1042229913.html> adresinden alındı
- Nang, R. N. & Martin, K. (2017). Global Health Diplomacy: A New Strategic Defense Pillar. *Military Medicine*, 1456-1460.
- Nawabi, S. (2019). Türkiye'nin Afganistan'a Dış Yardımları. *Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 79-91.
- Neuman, W. L. (2017). TOPLUMSAL ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar. Ankara: Yayıncılık Hizmetleri San. Tic. Ltd.
- Nikogosian, H. "WHO Framework Convention on Tobacco Control: A Key Milestone", *Bulletin of the World Health Organization*, Cilt:88, No:2, 2010, s.83.
- Novotny, T. Kickbusch, I. & Tod, M. (2010). 21ST Century Global Health Diplomacy. Londra: World Scientific.
- Nye, J. S. (2008). Public Diplomacy and Soft Power. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*.
- Nye, S. J. (2020). Yumuşak Güç. Ankara: BB101 Yayınları.
- Onur, S. (2018, Nisan 5). AFAM. Türkiye'nin Afrika Medikal Diplomasisi: <https://afam.org.tr/turkiyenin-afrika-medikal-diplomasisi/> adresinden alındı
- Osman, j. (2018, Nisan 01). New Internationalist. <https://newint.org/>: <https://newint.org/features/2018/04/01/turkey-somalia-humanitarian-aid> adresinden alındı
- Özekinci, E. (2020, OCAK 20). Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/afganistan-halki-turkceyi-cok-sevdi/1708113> adresinden alındı

- Özekinci, E. Afganistan halkı Türkçeyi çok sevdi (Fotoğraf, 2020). Anadolu Ajansı. Erişim Tarihi.20.Ocak.2021.<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/afganistan-halki-turkceyi-cok-sevdi/1708113>
- Özerdem, F, Barlas, B. (2021). Covid-19 Salgınının Türk Kamu Diplomasisine Etkisi. Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10 (1), 73-98. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/klujfeas/issue/61104/867202>
- Özkan, A. (2015). 21. Yüzyılın Stratejik Vizyonu Kamu Diplomasisi ve Türkiye'nin Kamu Diplomasisi İmkânları. İstanbul: Aktif Matbaa ve Reklam.
- Özkan, M. (2014). Turkey's Involvement In Somalia Assesment Of A State-Building In Progress. İstanbul: SETA.
- Öztürk, T. G. (2019, 05 17). Anadolu Ajansı. www.aa.com.tr:https://www.aa.com.tr/en/europe/turkey-development-of-bosnias-rural-areas-important-/1481067 adresinden alındı
- Peter R. Prifti, E. B. (2019, Şubat 22). Britannica. www.britannica.com:https://www.britannica.com/place/Albania/Cultural-institutions#ref129453 adresinden alındı
- Purtaş, F. (2013). Türk Dış Politikasının Yükselen Değeri: Kültürel Diplomasi. Dergi Park.
- Sabah, 2014, Krizlerin kuruluşu: AFAD <https://www.sabah.com.tr/galeri/turkiye/krizlerin-kurulusu-afad/11> Erişim Tarihi; (07.02.2021)
- Sabah, D. (2021, Eylül 5). <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkish-aid-efforts-offer-glimpse-of-hope-to-vulnerable-in-africa> adresinden alındı
- Sabah, D. (2021, Nisan 4). Leading with charity, Turkey forges stronger ties across Africa. <https://www.dailysabah.com/world/africa/leading-with-charity-turkey-forges-stronger-ties-across-africa> adresinden alındı
- Sabah. (2021, Nisan 21). Türkiye-Arnavutluk Fier Dostluk Hastanesi açıldı. Sabah Gazetesi: <https://www.sabah.com.tr/gundem/2021/04/21/turkiye-arnavutluk-fier-dostluk-hastanesi-acildi> adresinden alındı
- Saglikaktuel. Türkiye'nin Arnavutluk'ta açtığı hastane Türk-Arnavut dostluğunu pekiştirecek (Fotoğraf, 2021). Sağlık Aktüel Erişim Tarihi. 05.03.2022. <https://www.saglikaktuel.com/haber/turkiyenin-arnavutlukta-actigi-hastane-turk-arnavut-dostlugunu-pekistirecek-72076.htm>
- Sak, E. (2014). Kamu Diplomasisi ve Çin. Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, 9-25.

- Sametoğlu, F. (2011, Mayıs 12). Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Platformu. <http://www.sdplatform.com/Dergi/467/Turkiyenin-saglik-alaninda-Afganistana-yardimlarinin-dunu-ve-bugunu.aspx> adresinden alındı
- Singh, S. K. (2021). Global Health Diplomacy: A Strategic Opportunity for India. <https://iiigh.unu.edu/>, 1-10.
- Sivrioğlu, T. & Türkoğlu, A. J. (2017). Başlangıçtan Günümüze Afganistan Tarihi. İstanbul: Kaikedon Yayınları.
- Snow, N. (2020, Şubat 28). Public Diplomacy. www.researchgate.net:https://www.researchgate.net/publication/343413437_Public_Diplomacy adresinden alındı
- Sosyal, i. (1999). Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Sputnik. (2021, Ağustos 16). Türkiye, Somali ordusuna 22 zırhlı personel taşıyıcı hibe etti. <https://sputniknews.com/>: <https://tr.sputniknews.com/20210816/turkiye-somali-ordusuna-22-zirhli-personel-tasiyici-hibe-etti-1048068513.html> adresinden alındı
- Szczepanski, K. (2019, KASIM 10). Özbekistan: Gerçekler ve Tarih. Thoughtco: <https://www.thoughtco.com/uzbekistan-facts-and-history-195775> adresinden alındı
- TASAM. (2021, 04 14). Sağlık Diplomasisi “Sektörel Diplomasi İnşası”. https://tasam.org/Files/Etkinlik/File/VizyonBelgesi/SGPK_SAGD_SaglikVizyon_TR_pdf_79820453-0e34-4eb0-b70c-45c145477250.pdf adresinden alındı
- TASAM. (2021, Ağustos 22). Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi. https://tasam.org/Files/Etkinlik/File/VizyonBelgesi/OZP_vizyon_TR_pdf_a67f2d51-6144-4556-80cd-420b95b7fc6f.pdf adresinden alındı
- TASAM. (2021, Temmuz 06). Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi. www.tasam.org.tr: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/66931/turkiye_-_sudan_stratejik_diyalogu_dusunce_diplomasisi_yeni_dunya_yeni_ufuklar adresinden alındı
- Taşkıran, İ. (2019, Haziran 24). Anadolu Ajansı. www.aa.com.tr: <https://www.aa.com.tr/tr/saglik/saglik-gonullulerinden-nijere-25-yardim-seferi/1513918> adresinden alındı
- Taşkıran, İ. Sağlık gönüllülerinden Nijer'e 25. yardım seferi(Fotoğraf, 2019). Anadolu Ajansı. Erişim Tarihi. 24. Haziran.2021. <https://www.aa.com.tr/tr/saglik/saglik-gonullulerinden-nijere-25-yardim-seferi/1513918>

- Tekingunduz, A. (2019, Nisan 23). TRT World. <https://www.trtworld.com/africa/the-saudis-emiratis-and-the-future-of-turkish-projects-in-sudan-26103> adresinden alındı
- TİKA. (2017). TİKA 2017 Faaliyet Raporu. İstanbul: Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- TİKA. (2018, Aralık 14). 2018 Faaliyet Raporu. www.tika.gov.tr: s.92 <https://www.tika.gov.tr/upload/2019/Faaliyet%20Raporu%202018/TikaFaaliyetWeb.pdf> adresinden alındı
- TİKA. (2019). Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu. Ankara: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı. Tika Resmi Sayfası. Adresinden alındı
- TİKA. (2020). Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı. <https://www.tika.gov.tr/upload/sayfa/FAAL%C4%B0YET%20RAPORU%202020/TIKAFaaliyet2020Web.pdf> adresinden alındı
- TİKA. (2021, Ağustos 1). Tika. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı: https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika%27dan_sudan%27da_15_Temmuz_fotograf_sergisi-64297 adresinden alındı
- TİKA. (2021, Şubat 20). 1. www.tika.gov.tr: TİKA, (2021). Hakkımızda. <https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649> adresinden alındı
- TİKA. Faaliyet Raporu (Fotoğraf, 2019). Tika. Erişim Tarihi. 10.11.2021. <https://www.tika.gov.tr/upload/2020/06/FAAL%C4%B0YET%20RAPORU%20%C4%B0NG%C4%B0L%C4%B0ZCE/TIKAFaaliyet2019WebKapakli.pdf>
- Timetürk. (2018, Ekim 15). Timetürk. www.timeturk.com: <https://www.timeturk.com/tika-dan-makedonya-ya-saglik-destegi/haber-975440> adresinden alındı
- TRT Haber. Kırgız-Türk Dostluk Devlet Hastanesi, COVID-19 hastalarını kabul edecek (Fotoğraf, 2020). TRT Haber. Erişim Tarihi. 22.12.2021. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/kirgiz-turk-dostluk-devlet-hastanesi-covid-19-hastalarini-kabul-edecek-489975.html>
- TRT Haber. Türkiye'den gönderilen tıbbi yardım Sudan'a ulaştı (Fotoğraf, 2020). TRT Haber. Erişim Tarihi. 09. Eylül.2021. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/turkiyeden-gonderilen-tibbi-yardim-sudana-ulasti-493001.html>
- TRT, Haber. (2019, Aralık 19). Türk Kızılay Arnavutluk'ta öğrencilere kırtasiye yardımı yaptı. Trthaber Web Sitesi: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/turk-kizilay-arnavutlukta-ogrencilere-kirtasiye-yardimi-yapti-447610.html> adresinden alındı

- TRT, Haber. (2020, Haziran 4). Kırgız-Türk Dostluk Devlet Hastanesi, COVID-19 hastalarını kabul edecek. Trt Haber: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/kirgiz-turk-dostluk-devlet-hastanesi-covid-19-hastalarini-kabul-edecek-489975.html> adresinden alındı
- TRTWorld. (2018, Kasım 27). TRTWorld. <https://www.trtworld.com/africa/turkey-s-relationship-with-sudan-is-making-waves-in-the-red-sea-region-22013> adresinden alındı
- Trunkos, J. & Heere, B. (2017). Case Studies in Sport Diplomacy. Publisher: FIT Publishing, 1-17.
- Tuncer, H. (1991). Eski ve Yeni Diploması. Ankara: Teknomak.
- Tuncer, H. (2009). Diplomasinin Evrimi- Gizli Diplomasiden Küresel diplomasiye. İstanbul: Ankara Gazi Kitabevi.
- Turkinesia. (2021, OCAK 19). Turki Salurkan Bantuan Untuk Petani Peternak Lebah di Sudan Selatan. <https://turkinesia.net/index.php/2021/01/19/turki-salurkan-bantuan-untuk-petani-peternak-lebah-di-sudan-selatan/> adresinden alındı
- Turkishpress. Turkish charities providing free health services in Somalia (Fotoğraf, 2022). Turkishpress.ErişimTarihi.21.01.2022. <https://turkishpress.com/turkish-charities-providing-free-health-services-in-somalia/>
- Tükenmez, B. (2014, Temmuz 1). Bosna'nın Kısa Tarihi. Eğitim Dergisi: <http://egitirim.gen.tr/tr/index.php/arsiv/sayi-41-50/sayi-43-Temmuz-2014/509-bosna-nin-kisa-tarihi> adresinden alındı
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. (2022, 01 16). www.tccb.gov.tr: <https://www.tccb.gov.tr/basin-aciklamalari/365/134337/sayin-cumhurbaskanimizin-arnavutluk-cumhuriyeti-ni-ziyaretlerine-iliskin-basin-aciklamasi> adresinden alındı
- Türkiye Maarif Vakfı. (2022, 01 10). Arnavutluk Maarif Okulları Başarılarıyla Öne Çıkıyor: <https://turkiyemaarif.org/post/7-arnavutluk-maarif-okullari-basarilariyla-one-cikiyor-1860?lang=tr> adresinden alındı
- Türkiye, M. v. (2021, Eylül 10). Türkiye Maarif Vakfı. www.turkiyemaarif.org: <https://turkiyemaarif.org/post/7-kirgizistan-maarif-egitim-kompleksi-cumhurbaskani-yardimcisi-oktay-tarafindan-acildi-1729?lang=tr> adresinden alındı
- Uşul, A. S. (2021, Aralık 13). Anadolu Ajansı. www.aa.com.tr: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiyenin-sudanda-yaptirdigi-hastanede-ulkenin-ilk-gebe-okulu-programi-acildi/2445978> adresinden alındı
- Ünal, E, C. Türkiye-Arnavutluk Fier Dostluk Hastanesi açıldı (Fotoğraf, 2021). Anadolu Ajansı. Erişim Tarihi.21.01.2022.

<https://www.aa.com.tr/tr/saglik/turkiye-arnavutluk-fier-dostluk-hastanesi-acildi/2216146>

- Ünal, E. C. (2021, Nisan 24). Türkiye-Arnavutluk Fier Dostluk Hastanesi açıldı. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/saglik/turkiye-arnavutluk-fier-dostluk-hastanesi-acildi/2216146> adresinden alındı
- Ünal, U. (2017). Kamu Diplomasisi; Kalkınma Yardımları ve Algı Araştırması Çerçevesinde. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Vakfi, İ. Y. (2017, Şubat 02). Makedonyalı yetimler İHH ile sevindi. www.ihh.org.tr: <https://ihh.org.tr/haber/makedonyali-yetimler-ihh-ile-sevindi> adresinden alındı
- Vakilov, F. (2019, Aralık 12). Trend news agency. www.en.trend.az: <https://en.trend.az/azerbaijan/society/3162775.html> adresinden alındı
- Valenza, D. (2020, 3 30). United Nations University CRIS: <https://cris.unu.edu/health-diplomacy-narratives> adresinden alındı
- Voltaire, N. (2021, Ekim 18). The U.S. Global Health Initiative by Hillary Clinton. www.voltairenet.org: <https://www.voltairenet.org/article166782.html> adresinden alındı
- Waller, J. M. (2007). The Public Diplomacy Reader. Washington: The Institute of World Politics'in Press.
- Wolton, D. (2003). Le Modern'est pas un Village. Paris: L'Express.
- Xu Jing, L. P. (2011). Health Diplomacy In China. Global Health Governance, Volume Iv, No. 2, 1.
- Yağmur, A. (2007). Halkla İlişkiler Yöntemi Olarak Kamu Diplomasisi. dspace.ankara.edu.tr.
- Yahia, M. S. (2015, Ocak 01). The Turkish Impact on The Changes of the. www.ayk.gov.tr/: <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/MOHAMMED-Suleiman-Yahia-THE-TURKISH-IMPACT-ON-THE-CHANGES-OF-THE-SUDANESE-SOCIO-CULTURAL-LIFE-AND-DEVELOPMENT.pdf> adresinden alındı
- Yardımelî. (2021, Haziran 21). Açlığın, susuzluğun ve yokluğun yaşandığı ülke Somali (Fotoğraf, 2020). Yardımelî. Erişim Tarihi.21.Ekim.2021. Uluslararası İnsani Yardım Derneği yardimeli.org.tr: https://yardimeli.org.tr/tr/proje=18456_Somali-Kadin-Dogum-ve-Cocuk-Hastanesi adresinden alındı.
- Yardımelî. (2021, Haziran 21). Yardımelî, Uluslararası İnsani Yardım Derneği. yardimeli.org.tr: https://yardimeli.org.tr/tr/proje=18456_Somali-Kadin-Dogum-ve-Cocuk-Hastanesi adresinden alındı

- YEE. (2021, Haziran 28). Yunus Emre Enstitüsü. www.yee.org.tr:https://www.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/faaliyet_raporu_2021_28.06_kucuk.pdf adresinden alındı
- Yenişafak. (2021, Haziran 9). Türkiye'den Kuzey Makedonya'ya 30 bin Sinovac aşısı desteği. Yeni Şafak: <https://www.yenisafak.com/dunya/turkiyeden-kuzey-makedonyaya-30-bin-sinovac-asisi-destegi-3637476> adresinden alındı
- Yenişafak. (2021, Haziran 9). Türkiye'den Kuzey Makedonya'ya 30 bin Sinovac aşısı desteği (Fotoğraf, 2021). Erişim Tarihi. 23.12.2021. Yeni Şafak: <https://www.yenisafak.com/dunya/turkiyeden-kuzey-makedonyaya-30-bin-sinovac-asisi-destegi-3637476> adresinden alındı
- Yeryüzü Doktorları. (2022, Ocak 24). Anne Çocuk Sağlığı. www.yyd.org.tr:https://www.yyd.org.tr/tr/faaliyet-alanlari/anne-cocuk-sagligi adresinden alındı
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınları
- Yılmaz, A. & Kılıçoğlu, G. (2017). Balkanlar'da YTB ve TİKA'nın Türk Kamu Diplomasisi Kurumları Olarak Faaliyetleri ve Türkiye'nin Bölgedeki Yumuşak Gücüne Etkileri. Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 115-131
- Yılmaz, A. (2013). Küresel Dünyada Uluslararası İlişkiler. Ankara: Kadim Yayınları.
- Yılmaz, T ve Demirci, Z. Türkiye Özbekistan'da yüzlerce proje gerçekleştirdi (Fotoğraf, 2018). Anadolu Ajansı. Erişim Tarihi. 19.02.2022. <https://www.aa.com.tr/en/economy/turkey-carried-out-hundreds-of-projects-in-uzbekistan/1130927>
- Yiğit, M. (2021). Saraybosna Yunus Emre Enstitüsündeki Kursiyerlerin Türkiye Algısı ve Türkçe Öğrenme Sebepleri. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 207-216.
- Yin, R. K. (2009). Case Study Research Design and Methods. Londra: C&M Digitals (P) Ltd.
- Youde, J. (2010). China's Health Diplomacy in Africa. China: An International Journal 8, 151 - 163.
- YYD. (2020, Aralık 22). Yeryüzü Doktorları. www.yyd.org.tr:https://www.yyd.org.tr/en/news/our-support-continue-for-afghanistan adresinden alındı
- Zakir, Ç. (2021). Kırgızistan Dış Politikasında Türkiye ile İlişkilerine Genel Bakış. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/reforma/issue/65555/1015611>, 51-61.

TURNİTİN RAPORU

ORJİNALLIK RAPORU

% 17	% 16	% 1	% 7
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	dergipark.org.tr İnternet Kaynağı	% 3
2	acikbilim.yok.gov.tr İnternet Kaynağı	% 1
3	Submitted to Atılım University Öğrenci Ödevi	% 1
4	hdl.handle.net İnternet Kaynağı	% 1
5	Submitted to Istanbul University Öğrenci Ödevi	% 1
6	ets.anadolu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
7	www.mfa.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
8	docplayer.biz.tr İnternet Kaynağı	<% 1
9	Submitted to Istanbul Ticaret Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1

10	tasam.org İnternet Kaynağı	<% 1
11	afam.org.tr İnternet Kaynağı	<% 1
12	pdffox.com İnternet Kaynağı	<% 1
13	www.uidergisi.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
14	www.sdplatform.com İnternet Kaynağı	<% 1
15	nek.istanbul.edu.tr:4444 İnternet Kaynağı	<% 1
16	yunusemrevakfi.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
17	issuu.com İnternet Kaynağı	<% 1
18	avrasyaetudleri.com İnternet Kaynağı	<% 1
19	doczz.net İnternet Kaynağı	<% 1
20	www.haberler.com İnternet Kaynağı	<% 1
21	javstudies.com İnternet Kaynağı	<% 1

22	Submitted to Bülent Ecevit Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
23	www.trthaber.com İnternet Kaynağı	<% 1
24	www.tika.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
25	exporrturkey.net İnternet Kaynağı	<% 1
26	securerervercdn.net İnternet Kaynağı	<% 1
27	www.yenisafak.com İnternet Kaynağı	<% 1
28	dspace.gazi.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
29	www.filistin.org İnternet Kaynağı	<% 1
30	ungo.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
31	havadanhaber.com İnternet Kaynağı	<% 1
32	www.acarindex.com İnternet Kaynağı	<% 1
33	www.researchgate.net İnternet Kaynağı	<% 1

34	www.corumhakimiyet.net İnternet Kaynağı	<% 1
35	www.haberimizde.com İnternet Kaynağı	<% 1
36	euturkhaber.com İnternet Kaynağı	<% 1
37	Submitted to Trakya University Öğrenci Ödevi	<% 1
38	www.yyd.org.tr İnternet Kaynağı	<% 1
39	tr.wikipedia.org İnternet Kaynağı	<% 1
40	www.esmmmo.org İnternet Kaynağı	<% 1
41	earsiv.anadolu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
42	Submitted to Canakkale Onsekiz Mart University Öğrenci Ödevi	<% 1
43	www.24saatgazetesi.com İnternet Kaynağı	<% 1
44	Submitted to Marmara University Öğrenci Ödevi	<% 1
45	www.yenikalem.com	

İnternet Kaynağı

<% 1

46

Submitted to Atatürk University

Öğrenci Ödevi

<% 1

47

Submitted to Ataturk Universitesi

Öğrenci Ödevi

<% 1

48

9lib.net

İnternet Kaynağı

<% 1

49

katalog.marmara.edu.tr

İnternet Kaynağı

<% 1

50

ercaninal.blogspot.com

İnternet Kaynağı

<% 1

51

Submitted to Kocaeli Üniversitesi

Öğrenci Ödevi

<% 1

52

avim.org.tr

İnternet Kaynağı

<% 1

53

www.yumpu.com

İnternet Kaynağı

<% 1

54

cdn-cms.f-static.com

İnternet Kaynağı

<% 1

55

www.itohaber.com

İnternet Kaynağı

<% 1

56

Submitted to Middle East Technical University

Öğrenci Ödevi

<% 1

57	www.tesadernegi.org İnternet Kaynağı	<% 1
58	www.turkiyegazetesi.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
59	udek.beder.edu.al İnternet Kaynağı	<% 1
60	www.ices-uebk.org İnternet Kaynağı	<% 1
61	Submitted to Ufuk Universitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
62	ar.scribd.com İnternet Kaynağı	<% 1
63	ersoytoptas.com İnternet Kaynağı	<% 1
64	s.eduherald.ru İnternet Kaynağı	<% 1
65	tr.sputniknews.com İnternet Kaynağı	<% 1
66	www.muharrembalci.com İnternet Kaynağı	<% 1
67	www.timeturk.com İnternet Kaynağı	<% 1
68	yetkin.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1

69	88b13e60-7607-4e97-935f-e791cdded63b.filesusr.com İnternet Kaynağı	<% 1
70	Dergipark.Org.Tr İnternet Kaynağı	<% 1
71	istanbululkuocaklariegitim.wordpress.com İnternet Kaynağı	<% 1
72	www.hssgm.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
73	Submitted to Çankırı Karatekin University Öğrenci Ödevi	<% 1
74	Efe Sevin. "Public Diplomacy and the Implementation of Foreign Policy in the US, Sweden and Turkey", Springer Science and Business Media LLC, 2017 Yayın	<% 1
75	Md. Farid Hossain. "Coronavirus (COVID.19) pandemic: Pros and cons of China's soft power projection", Asian Politics & Policy, 2021 Yayın	<% 1
76	ca.ipisjournals.ir İnternet Kaynağı	<% 1
77	kayham.erciyes.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1

tr.travel-question.com

78	İnternet Kaynağı	<% 1
79	turkiyemaarif.org İnternet Kaynağı	<% 1
80	www.turkalemiyiz.com İnternet Kaynağı	<% 1
81	Submitted to Police Academy Öğrenci Ödevi	<% 1
82	Submitted to Selçuk Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
83	www.olayrize.com İnternet Kaynağı	<% 1
84	www.sde.org.tr İnternet Kaynağı	<% 1
85	21yyte.org İnternet Kaynağı	<% 1
86	Submitted to European University of Lefke Öğrenci Ödevi	<% 1
87	b00d8899-35ac-40eb-bf8b-908fa2014a99.filesusr.com İnternet Kaynağı	<% 1
88	dergiler.ankara.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
89	herseyosmanli.wordpress.com İnternet Kaynağı	<% 1

		<% 1
90	www.aa.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
91	Submitted to Girne American University Öğrenci Ödevi	<% 1
92	Submitted to Istanbul Medipol Āniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
93	Submitted to Izmir Katip Āelebi Āniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
94	Submitted to Karadeniz Teknik University Öğrenci Ödevi	<% 1
95	Submitted to Munzur Universitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
96	auzefkitap.istanbul.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
97	www.vda.org.tr İnternet Kaynağı	<% 1
98	yenidenergenekon.com İnternet Kaynağı	<% 1
99	acikerisim.uludag.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
100	media4democracy.org İnternet Kaynağı	<% 1

101	on5yirmi5.com İnternet Kaynağı	<% 1
102	isletmecilik.org İnternet Kaynağı	<% 1
103	marksist.net İnternet Kaynağı	<% 1
104	tr.jejakjabar.com İnternet Kaynağı	<% 1
105	www.anadoluplatformu.org.tr İnternet Kaynağı	<% 1
106	abis-files.yildiz.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
107	acikerisim.ohu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
108	acikerisim.ybu.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
109	cb66109b-0e0b-4dac-8f11-8c6697985f7e.filesusr.com İnternet Kaynağı	<% 1
110	fr.slideshare.net İnternet Kaynağı	<% 1
111	ikee.lib.auth.gr İnternet Kaynağı	<% 1
112	www.61saat.com	

İnternet Kaynağı

<% 1

113

www.boomsocial.com

İnternet Kaynağı

<% 1

114

www.hurriyet.com.tr

İnternet Kaynağı

<% 1

115

www.kararara.com

İnternet Kaynağı

<% 1

116

www.medyafaresi.com

İnternet Kaynağı

<% 1

117

www.pio.gov.cy

İnternet Kaynağı

<% 1

118

www.sakaryasondakika.com

İnternet Kaynağı

<% 1

119

acikarsiv.aydin.edu.tr

İnternet Kaynağı

<% 1

120

erdalkarakurt.tr.gg

İnternet Kaynağı

<% 1

121

eurasian-research.org

İnternet Kaynağı

<% 1

122

maarifschools.edu.mk

İnternet Kaynağı

<% 1

123

senirkent.meb.gov.tr

İnternet Kaynağı

<% 1

124	siyasetin-pusulasi.blogspot.com İnternet Kaynağı	<% 1
125	www.eba.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
126	www.ejercongress.org İnternet Kaynağı	<% 1
127	www.haberaliz.net İnternet Kaynağı	<% 1
128	www.tuicakademi.org İnternet Kaynağı	<% 1
129	ww4.ticaret.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
130	www.sp.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
131	Hatice Karahan. "The Quest for a New International Aid Architecture", Springer Science and Business Media LLC, 2020 Yayın	<% 1
132	Zoltán Egeresi. "Neo-Ottomanist Hegemonic Order and its Implications on Ankara's Foreign Policy in the Balkans", Corvinus University of Budapest, 2019 Yayın	<% 1
133	www.korfezdemanset.com İnternet Kaynağı	<% 1

Alıntıları çıkart üzerinde Eşleşmeleri çıkar Kapat
Bibliyografyayı Çıkart üzerinde

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Tahir ÇAKMAKCI

Doğum Yeri ve Tarihi :

Öğrenim Durumu:

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans	Halkla ilişkiler ve Tanıtım	Fırat Üniversitesi	
Yüksek Lisans	Halkla ilişkiler ve Reklamcılık	Atılım Üniversitesi	2022

Yabancı Diller:

Yayımlar :

E-posta :

Telefon :

Tarih :